

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΤΟΜΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ – ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ
ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ
ΜΕ ΤΗ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Διατριβή Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης
Κατεύθυνση : Κοινωνική και Τεχνολογική Ανάπτυξη

Στέλλα Κ. Γιαννέλα

Επιβλέπων καθηγητής : Επίκουρος καθ. Μιχ. Φραγκομιχελάκης

Χανιά - Οκτώβριος 2003

Στους γονείς μου και στο Νίκο.

Γεωργική Εκπαίδευσις*

Ομιλεί δια την δυσκολίαν ν' αλλάξουν παλαιάς συνηθείας και δια την δύναμιν του κράτους να επιβληθεί και το σπουδαιότερον συνιστά να ιδρυθούν εις όλας τας επαρχίας πρότυπα αγροκήπια, βασιζόμενα επί της φύσεως των προϊόντων της χώρας και να εισαχθούν αγροτικά αποικία εκεί όπου είναι έρημοι και τέλος να υποχρεώσουν τους πλούσιους ιδιοκτήτας να θεμελιώσουν ιδρύματα γεωργικά. Επίσης, χρειάζεται να εξάψουν την άμιλλαν δια κυβερνητικών μέτρων, ν' αυξήσουν τας ευνοϊκάς πιθανότητας της εθνικής βιομηχανίας, δι' ενός σοφού φορολογικού συστήματος. Ήδη ο Καποδίστριας ίδρυσε την πρότυπον γεωργικήν σχολήν του Ναυπλίου. Δεν επέτυχε παρά τας παντοειδείς βοηθείας, τας οποίας επεδαψίλευσαν οι Γάλλοι, διότι εισάγοντες τας μεθόδους και τους τρόπους των αγρονόμων μας, δεν συνεβουλεύθησαν αρκετά την φύσιν και τας ανάγκας του τόπου και όταν μετέβαλον μέτρα και υπαλλήλους είχαν τους φόβους μιας πολιτικής ψοφοειδούς, η οποία επίστευε να ίδη εχθρούς μέχρι του μέσου των αγρών και των κήπων.

Πρέπει, λοιπόν, να επαναλάβωμεν τα σχέδια ταύτα, αλλ' επί ενός ευρύτερου προγράμματος, περισσότερο λογικού και εις αρμονίαν με το έδαφος και το κλίμα της Ελλάδος, μεταχειριζόμενοι πρόσωπα πεπειραμένα και άξια εμπιστοσύνης. Τα πρότυπα αυτά αγροκήπια θα απασχοληθούν δια την καλλιέργειαν του ελαίου, του λίνου, της μετάξης, του βάμβακος, των κήπων, της διατηρήσεως και της διατροφής των ποιμνίων, των ζώων και των ίππων. Θα κάμουν επίσης, αμπελώνας. Εκάστη επαρχία θα έχει ότι συμφωνεί με τα προϊόντα της και με τα μέσα της. Θα διδάξωσι νέους και ωρίμους άνδρας, ούτως ώστε να είναι εις θέσιν να εκτελώσιν εις τας ιδιοκτησίας των ότι έμαθαν εκεί. Εφ' όσον οι μαθηταί ούτοι διασκορπίζονται προς την χώραν θα χρησιμεύουν οι ίδιοι ως διδάσκαλοι εις τους άλλους, τα αγροκήπια αυτά θα καταστάσιν ολιγώτερον αναγκαία και θα διαλυθώσιν ή θα εισέλθωσιν εις την σφαίραν της ιδιωτικής ιδιοκτησίας ευθύς ως θα λείψει η ανάγκη των.

**Το απόσπασμα είναι από το βιβλίο του Φιλέλληνα Φρειδερίκου Γουλιέλμου Τίρς «Περί της συγχρόνου καταστάσεως της Ελλάδος και περί των μέσων της αναγεννήσεως αυτής», που δημοσιεύθηκε το 1833 και περιέχεται στο βιβλίο του Δ. Ζωγράφου, Ιστορία της Ελληνικής Γεωργίας, σελ. 194-195.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
----------------------	----------

A΄ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	3
-----------------------------	----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΓΡΟΤΩΝ.....	15
--------------------------------	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ.....	30
--	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	33
---	-----------

4.1 Ιστορική Αναδρομή.....	33
----------------------------	----

4.2 Η Κατάσταση Σήμερα.....	36
-----------------------------	----

A. Το Υπουργείο Γεωργίας.....	37
-------------------------------	----

A1. Σχολική Επαγγελματική Γεωργική Εκπαίδευση (Τ.Ε.Ε).....	38
--	----

A2. Εξωσχολική Επαγγελματική Γεωργική Εκπαίδευση(Π.Γ.Σ., ΚΕ.Γ.Ε).....	39
---	----

B. Το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων(ΥΠ.Ε.Π.Θ).....	41
--	----

Γ. Η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών.....	41
--	----

Γ1. Γενικά.....	41
-----------------	----

Γ2. Κ.Ε.Κ ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ.....	42
----------------------------	----

Δ. Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.....	42
--	----

Ε. Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης(Κ.Ε.Κ).....	43
---	----

ΣΤ. Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού(Ο.Α.Ε.Δ.).....	43
---	----

Ζ. Αμερικανική Γεωργική Σχολή Θεσσαλονίκης.....	44
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ : ΤΟ ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΣΩΜΑΤΩΝ.....	46
---	-----------

B΄ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	51
---------------------------------	-----------

Συνεντεύξεις.....	51
-------------------	----

Αξιοπιστία της μελέτης.....	54
-----------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ.....	55
--	-----------

7.1 Γενικά για τα προγράμματα.....	55
------------------------------------	----

7.2 Στοιχεία σχετικά με τους εκπαιδευτές.....	57
---	----

7.2.1. Εργασιακό καθεστώς των εκπαιδευτών.....	57
--	----

7.2.2. Σχετικά με τους στόχους των εκπαιδευτών.....	57
---	----

7.2.3. Αντικείμενα διδασκαλίας.....	60
7.2.4. Διδακτική διδασκαλία και μέσα.....	61
7.3 Πρόγραμμα εκπαίδευσης.....	62
7.3.1. Κατάρτιση των προγραμμάτων.....	62
7.3.2. Ώρες διδασκαλίας.....	65
7.3.3. Σχέση θεωρίας και πρακτικής κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων.....	65
7.3.4. Προβλήματα στην πρακτική άσκηση.....	66
7.3.5. Εκπαιδευτικές εκδρομές.....	67
7.3.6. Σχέσεις του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου με άλλους φορείς σχετιζόμενους με την επιμόρφωση των αγροτών.....	70
7.4. Οι εκπαιδευόμενοι.....	70
7.4.1. Η διαδικασία ένταξης των αγροτών στα προγράμματα εκπαίδευσης και η ενημέρωση για την έναρξή τους.....	70
7.4.2. Ανάγκες των αγροτών για εκπαίδευση.....	71
7.4.3. Ανταπόκριση του προγράμματος στις ανάγκες των εκπαιδευομένων.....	72
7.4.4. Ικανότητα των εκπαιδευομένων μετά το τέλος των εκπαιδεύσεων.....	73
7.4.5. Εμπειρία αναφορικά με το γνωστικό αντικείμενο και παρακολούθηση στο παρελθόν προγράμματος εκπαίδευσης.....	74
7.4.6. Προβλήματα συνεργασίας (μεταξύ εκπαιδευομένων, μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων).....	74
7.5 Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου.....	75
7.5.1. Αξιολόγηση των γνώσεων των εκπαιδευομένων.....	75
7.5.2. Αξιολόγηση του προγράμματος.....	76
7.5.3. Αξιολόγηση των εκπαιδευτών.....	77
7.5.4. Αξιολόγηση των χώρων και των μέσων της εκπαίδευσης.....	78
7.5.5. Αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της εκπαίδευσης.....	78
7.6 Επικοινωνία εκπαιδευθέντων αγροτών με το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ, μετά την λήξη των προγραμμάτων.....	80
7.7 Σύνοψη των προβλημάτων της εκπαιδευτικής διαδικασίας.....	82
Α) Από την πλευρά του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ.....	82
Β) Από την πλευρά των αγροτών.....	82
Γ) Από την πλευρά των εκπαιδευτών.....	83
7.8 Βελτίωση του προγράμματος εκπαίδευσης.....	84
7.8.1. Εκπαιδευτές-Μέθοδος και τρόπος διδασκαλίας.....	84
7.8.2. Εκπαιδευόμενοι.....	85
7.8.3. Κατάρτιση και οργάνωση του προγράμματος.....	85
7.9 Αξιόλογες προτάσεις από τους εκπαιδευτές.....	88
7.10 Απόψεις για τη Γεωργική Σχολή Ασωμάτων.....	89

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

ΚΡΙΣΙΜΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΜΑΘΗΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ.....

8.1 Γενικά.....	91
8.2 Ενεργοποιητές.....	93
8.3 Δύσκολες καταστάσεις.....	94

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	102
--------------------------	------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 ^ο : Το Πράσινο Πιστοποιητικό.....	108
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 ^ο : Εξέλιξη της σχολικής και εξωσχολικής εκπαίδευσης.....	109
<i>Πίνακας 2.1: Σχολική Επαγγελματική Γεωργική Εκπαίδευση (Τ.Ε.Ε.), (1994-1998)</i>	
<i>Πίνακας 2.2: Εξωσχολική Επαγγελματική Γεωργική Εκπαίδευση (1986-1998)</i>	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3 ^ο : Ωρολόγιο πρόγραμμα των Τ.Ε.Ε Κρήτης.....	110
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4 ^ο : Οι κατηγορίες στις οποίες κατατάσσονται τα γνωστικά αντικείμενα των κέντρων ΔΗΜΗΤΡΑ.....	112
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5 ^ο : Τα αντικείμενα των καταρτίσεων από το Κ.Ε.Κ. ΠΑ.Σ.Ε.Γ.Ε.Σ.....	113
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6 ^ο : Οι Ειδικότητες σχετικά με τον αγροτικό τομέα που προσφέρει ο Ο.Ε.Ε.Κ.....	114
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7 ^ο : Γενικότερες συνθήκες κατά την ίδρυση και εξέλιξη του Πρακτικού Γεωργικού Σχολείου Ασωμάτων Ρεθύμνου.....	115
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8 ^ο : Μονή Ασωμάτων.....	119
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 9 ^ο : Ωρολόγιο Πρόγραμμα της Σχολής Ασωμάτων	121
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10 ^ο : Συχνότητα εμφάνισης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στη Γεωργική Σχολή Ασωμάτων.....	122
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 11 ^ο : Τόπος προέλευσης των εκπαιδευόμενων της Γεωργικής Σχολής Ασωμάτων.....	123
<i>Πίνακας 11α : Αριθμός Εκπαιδευόμενων κατά το νομό προέλευσης</i>	
<i>Πίνακας 11β : Αριθμός εκπαιδευόμενων κατά επαρχία προέλευσης τόσο της Κρήτης όσο και των άλλων νομών της Ελλάδας</i>	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 12 ^ο : Το Ινστιτούτο Ελιάς και Υποτροπικών Φυτών Χανίων και ο Σταθμός Γεωργικής Έρευνας Ασωμάτων.....	129
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 13 ^ο : Περιουσία και Οικονομία του Σ.Γ.Ε. – Ασωμάτων.....	131
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 14 ^ο : Προβλήματα του Σ.Γ.Ε. Ασωμάτων.....	132
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 15 ^ο : Ερωτήσεις Συνεντεύξεων.....	134
<i>Εκπαιδευτές(Κ).....</i>	134
<i>Εκπαιδευόμενοι(Μ).....</i>	135
<i>Προϊστάμενος της Διεύθυνσης Εφαρμογών στη Διεύθυνση Γεωργίας Ρεθύμνου(Π).....</i>	136
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 16 ^ο : Σχέδιο του Επιχειρησιακού προγράμματος «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση» του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.....	139
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 17 ^ο : Άρθρα 2,3,4 της Κοινής Υπουργικής Απόφασης 303/98 των Υπουργών Γεωργίας, Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών..	145
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 18 ^ο : Αμοιβές Εκπαιδευτών.....	147
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 19 ^ο : Το «δελτίο παρουσίασης εκπαιδευτών – δελτίο διδασκόμενης ύλης» (Φυτική Παραγωγή-Ζωική Παραγωγή).....	148
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 20 ^ο : Σύγχρονη Τεχνολογία Οπτικοακουστικών Μέσων Διδασκαλίας.....	154
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 21 ^ο : Οι Κατηγορίες των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων που μπορούν να υλοποιήσουν τα Κέντρα ΔΗΜΗΤΡΑ.....	155
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 22 ^ο : Προγράμματα του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ.....	157
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 23 ^ο : Ωρες Θεωρίας – Πρακτικής των Εκπαιδευτών.....	170
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 24 ^ο : Βεβαίωση παρακολούθησης της εκπαίδευσης.....	171
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 25 ^ο : Αριθμός των εκπαιδευομένων κατά φύλο, ηλικία και γραμματικές γνώσεις.....	172

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 26 ^ο :Δημογραφικά χαρακτηριστικά των αγροτικών εκμεταλλεύσεων της Κρήτης (1998).....	173
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 27 ^ο :Έντυπο παρακολούθησης της εκπαίδευσης.....	174
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 28 ^ο :Τεστ αξιολόγησης.....	179
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 29 ^ο :Βιβλία της βιβλιοθήκης του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου..	184

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στον πρωτογενή τομέα, σε αντίθεση με τον δευτερογενή και τον τριτογενή, επικρατεί η άποψη ότι δραστηριοποιούνται παραγωγοί στους οποίους η εμπειρική γνώση είναι αρκετή για να λειτουργήσουν τις αγροτικές εκμεταλλεύσεις τους. Αυτή η άποψη είναι, κατά την γνώμη μου, ένας από τους πλέον ανασταλτικούς παράγοντες στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα.

Περιοριστικό παράγοντα της ανάπτυξης στον αγροτικό τομέα αποτελεί η έλλειψη εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού. Είναι πολύ σημαντικό να συνειδητοποιήσουμε ότι η ανάπτυξη των γεωργικών επιχειρήσεων περνάει μέσα από την εκπαίδευση-κατάρτιση των αγροτών.

Ο ρόλος της εκπαίδευσης είναι καταλυτικός στο να τροποποιεί, συσχετίζει και δραστηριοποιεί τους άλλους παράγοντες που συμμετέχουν στη διαδικασία της γεωργικής ανάπτυξης. Ανάπτυξης τόσο σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, όσο και για την εξασφάλιση αλλαγών αναγκαίων για τους ίδιους τους αγρότες. Και αυτό γιατί η αγροτική ανάπτυξη αφορά βελτιώσεις πολύ περισσότερες από αυτές που σχετίζονται με την παραγωγή και τη διάθεση γεωργικών προϊόντων. Με την ευρύτερή της έννοια, η αγροτική ανάπτυξη προσανατολίζεται στην οικονομική, κοινωνική και ψυχική ευημερία του συνόλου του πληθυσμού της αγροτικής κοινωνίας.

Η εκπαίδευση που απευθύνεται στους ενήλικους γεωργούς αποσκοπεί να τους βοηθήσει στην καθημερινή τους ζωή για να βελτιώσουν τις φυσικές, βιολογικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Στόχος της εκπαίδευσης αυτής δεν θα πρέπει να είναι μόνο η διδασκαλία και η εξασφάλιση της εφαρμογής από τους γεωργούς μίας δεδομένης βελτίωσης αλλά και η μεταβολή των αντιλήψεων και η ενθάρρυνση των πρωτοβουλιών για τη βελτίωση της γεωργικής εκμετάλλευσης και του αγροτικού νοικοκυριού ειδικότερα και της αγροτικής κοινότητας γενικότερα.

Είναι πολύ σημαντικό η εκπαίδευση που παρέχεται να στοχεύει στην κάλυψη των αναγκών των αγροτών. Όταν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα δεν είναι σε θέση να «θεραπεύσει» τις ανάγκες του αγροτικού πληθυσμού τίθεται υπό αμφισβήτηση. Βέβαια, πρέπει να πούμε ότι η αναγνώριση των αναγκών είναι σημαντικά δύσκολη μια και οι ανθρώπινες ανάγκες από τη φύση τους είναι ποικίλες και πολλές φορές τόσο αλληλένδετες που δύσκολα απομονώνονται. Η έννοια της ανάγκης δηλώνει τη διάσταση μεταξύ παρούσας και μελλοντικά επιθυμητής κατάστασης, δηλαδή το χάσμα μεταξύ του «τι είναι» και του «τι θα έπρεπε να είναι». Ωστόσο, η απλότητα της έννοιας αυτής συχνά περιπλέκεται λόγω των περιορισμών σε δυνατότητες για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου αποτελέσματος, έτσι που η διάσταση τελικά να αφορά την παρούσα δυνητική κατάσταση (το χάσμα μεταξύ του «τι είναι» και του «τι μπορεί να γίνει»). Πολλές φορές το επιθυμητό και το εφικτό ταυτίζονται, ενώ σε άλλες περιπτώσεις το χάσμα είναι τεράστιο. Είναι, συνεπώς, σημαντικό να διασαφηνίζονται ταυτόχρονα και τα τρία επίπεδα (παρούσα, επιθυμητή, εφικτή κατάσταση), ώστε να εκτιμάται το μέγεθος του χάσματος. Όσο ακριβέστερη είναι η αναγνώριση των επιπέδων αυτών, τόσο ευχερής γίνεται ο εντοπισμός των αναγκών και μεγαλύτερη η γνώση και η δυνατότητα θεραπείας τους.

Στην έρευνα που ακολουθεί, θα εξεταστεί αν τελικά στο σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων έγινε αναγνώριση των αναγκών σε σχέση με το τι πρέπει να γίνει και ανάλογα με τις προσδοκίες που έχουν οι γεωργοί ως άτομα και ως κοινωνικό σύνολο.

Η εργασία που είναι επικεντρωμένη σε μια από τις οργανωτικές μορφές- την κυριότερη τώρα- μέσω των οποίων το Κράτος παρέχει εκπαίδευση-κατάρτιση στους

αγρότες, δηλαδή στα Κέντρα ΔΗΜΗΤΡΑ και πιο συγκεκριμένα στο Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου, έχει ως στόχο να αναδείξει το πρόβλημα της εκπαίδευσης των αγροτών στις συγκεκριμένες του συνιστώσες, να προτείνει κάποιες θετικές πρωτοβουλίες και κατευθύνσεις για βελτιώσεις και κυρίως να συμβάλλει στη συνειδητοποίηση της κρισιμότητας και του μεγέθους του προβλήματος, τόσο από την πλευρά των υπεύθυνων κρατικών σχεδιαστών της εκπαίδευσης όσο και από την πλευρά των αγροτών.

Η παρέμβαση στο πεδίο αυτό πρέπει να αποκτήσει τη σοβαρότητα, την αξιοπιστία, την έκταση και το βάθος που η σημασία του ζητήματος απαιτεί. Παρά τις φιλότιμες προσπάθειες-από ορισμένες πλευρές-όπως θα δούμε στη συνέχεια, τα προβλήματα είναι τεράστια, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν μπορούμε να πετύχουμε καλύτερα αποτελέσματα στο μέλλον, αρκεί βέβαια να γίνουν το συντομότερο ουσιαστικές αλλαγές.

Τελειώνοντας, επιθυμώ να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέποντα μου, Επίκουρο Καθηγητή κ. Μιχάλη Φραγκομιχελάκη που με την πολύτιμη βοήθεια και τις χρήσιμες παρατηρήσεις του, σε όλα τα στάδια της ερευνητικής μου προσπάθειας, συνέβαλε στη ουσιαστική βελτίωση της.

Επίσης οφείλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους αυτούς που συνετέλεσαν με οποιονδήποτε τρόπο στην συλλογή του υλικού για την εκπόνηση αυτής της διπλωματικής εργασίας.

A' ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Στην εποχή μας γίνεται πολύς λόγος για την «τοπική ανάπτυξη» και την κατάρτιση-εκπαίδευση του έμψυχου δυναμικού ενός τόπου. Τα δύο αυτά θέματα σχετίζονται μεταξύ τους αν σκεφτούμε ότι ιδιαίτερα η εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού θα βοηθήσει την ανάπτυξη της περιοχής και αντίστροφα δεν νοείται τοπική ανάπτυξη χωρίς όλες εκείνες τις ενέργειες που αποσκοπούν στη βελτίωση των συνθηκών μέσα στις οποίες διαμορφώνονται, αναπτύσσονται οι ανθρώπινοι πόροι, στις οποίες περιλαμβάνεται και η εκπαίδευση.

Θα εξηγήσουμε στη συνέχεια τι σημαίνει ο όρος «τοπική ανάπτυξη» ή ανάπτυξη με ενδογενή χαρακτήρα ή ανάπτυξη «από τα κάτω» ή «αυτοκεντρωμένη» ή «εδαφική» ή «αγροπολιτική». Όπως βλέπουμε οι όροι είναι ποικίλοι. Η έννοια της «αυτοκεντρωμένης ανάπτυξης» βρίσκεται στις αρχές αυτού που θα ονομαστεί μετά «ενδογενής» και πιο πρόσφατα «τοπική» ανάπτυξη. «Αυτοκεντρωμένη ανάπτυξη» σημαίνει οργάνωση ενός συστήματος κριτηρίων οικονομικών επιλογών που δεν θα στηρίζεται στο νόμο της αξίας του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος αλλά σε ένα νόμο της αξίας με εθνική βάση και λαϊκό περιεχόμενο όπου θα πριμοδοτούνται οι βασικές ανάγκες των πλατειών στρωμάτων και ειδικά των αγροτών και των εργατών. Σύμφωνα με τις αρχές αυτής της ανάπτυξης θα πρέπει να γίνει τροποποίηση του κυρίαρχου μοντέλου πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης για τις κοινωνίες της περιφέρειας προκειμένου να γίνει αλλαγή, του δυσμενούς για αυτές, καθεστώτος. Παρατηρούμε δηλαδή ότι αυτή η μορφή ανάπτυξης ταυτίζεται με την κοινωνική αλλαγή δηλαδή τον σοσιαλισμό (Μάππα 1983 :19-20).

Η «ενδογενής ανάπτυξη» παρόλο που δεν ταυτίζεται αναγκαστικά με τον σοσιαλισμό έρχεται σαν απάντηση στα προβλήματα που βάζει το κυρίαρχο μοντέλο ανάπτυξης όχι μόνο στις χώρες της περιφέρειας αλλά και του κέντρου. Οι χώρες του κέντρου όπως και οι χώρες της περιφέρειας βαθμιαία χάνουν δύο διαστάσεις: την εδαφική και την πολιτιστική. Η «ενδογενής ανάπτυξη» συμβαδίζει με την έννοια της «αυτοκεντρωμένης» στο βαθμό που βάζει τον τόνο και στην αναγκαιότητα λήψης των πολιτικών αποφάσεων χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις αλλά και στη λογική των αναγκών και της αλλαγής των κριτηρίων της οικονομικής οργάνωσης. Απαιτείται δηλαδή αλλαγή χωρίς όμως ριζική αναδιάρθρωση.

Οι επικαλούμενοι αυτή την ανάπτυξη δεν έχουν όλοι όμοιες στρατηγικές. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι η «ενδογενής ανάπτυξη» αποτελεί μια ευκαιριακή απάντηση στην κρίση κατά την οποία δεν μπαίνει σε αμφισβήτηση το κυρίαρχο μοντέλο συσσώρευσης ούτε η απορρέουσα από αυτό κοινωνική και πολιτική οργάνωση. Κάποιοι άλλοι υποστηρίζουν ότι «ενδογενής ανάπτυξη» σημαίνει οικονομικές και πολιτικές αλλαγές ώστε οι κοινωνικές δυνάμεις του κάθε έθνους να έχουν τη δυνατότητα να ελέγχουν τις βασικές οικονομικές επιλογές και προσανατολισμούς στη βάση των αναγκών των πλατειών στρωμάτων του πληθυσμού, όπως για παράδειγμα η εξασφάλιση της αυτάρκειας σε τρόφιμα, η μείωση της εξάρτησης, η μείωση των κοινωνικών και περιφερειακών ανισοτήτων, η τροποποίηση των μοντέλων κατανάλωσης, η ενίσχυση των λειτουργιών του δημοσίου τομέα, η ανάπτυξη της παιδείας και της κουλτούρας (Μάππα 1983: 20-21).

Η «τοπική ανάπτυξη», τέλος, που τονίζει ακόμα περισσότερο τον πλουραλισμό στο εσωτερικό πλέον των εθνών-κρατών έρχεται να θεωρητικοποιήσει πρωτοβουλίες που ανάλογα με τους πρωταγωνιστές μπορεί να είναι ατομικές (δημιουργία ατομικών επιχειρήσεων) προκειμένου να αντιμετωπιστεί με τον τρόπο

αυτό η ανεργία ατομικά ή συλλογικές-θεσμοποιημένες (συνδικαλιστικό κίνημα στη Σουηδία, Ιταλία, Γαλλία) που στοχεύουν και στην αλλαγή των κοινωνικών σχέσεων και όχι μόνο στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Το καινούργιο στοιχείο των πρωτοβουλιών αυτών είναι η σχέση με το τοπικό επίπεδο, η αναζήτηση λύσεων δηλαδή στον τόπο διαμονής και όχι έξω από αυτόν και η ανάδειξη του ανθρώπινου δυναμικού σε κύριο παράγοντα της ανάπτυξης (Μάππα 1983 : 22-25).

Σύμφωνα με τον Vasquez Barquero (1991:14-16), το υπόδειγμα της ανάπτυξης που θα έχει σαν στόχο την Τοπική Ανάπτυξη έρχεται σε μία εποχή που η οικονομική κρίση του 1973-1974, δείχνει ότι το πρότυπο ανάπτυξης που ίσχυε από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο μέχρι τότε, γνωστό σαν πρότυπο ανάπτυξης «από πάνω προς τα κάτω», δεν καλύπτει τις ανάγκες εκείνης της περιόδου ολοκληρωτικά και άφηνε ανεκμετάλλευτο το ενδογενές δυναμικό (κεφαλαιακοί, άνθρωποι, φυσικοί πόροι) των διαφόρων περιοχών. Το μοντέλο της ανάπτυξης «από πάνω προς τα κάτω» βασίζονταν στις μεγάλης κλίμακας οργανώσεις, στη μαζική παραγωγή και κατανάλωση, στην «καταναλωτική κοινωνία», στην κατασπατάληση των φυσικών πόρων (Φραγκομιχελάκης χ.χ: 19). Σύμφωνα με την Μάππα (1983: 20), το πρότυπο αυτό ανάπτυξης έφερε την ερήμωση ολόκληρων περιοχών που δεν συνέφεραν το κεφάλαιο, τη μετατόπιση των κέντρων αποφάσεων από το εσωτερικό των χωρών σε διεθνή κέντρα, την αυξανόμενη παθητικότητα των πληθυσμών, μπροστά στην αυξανόμενη ανεργία και την πολιτική ομοιογενοποίηση προς όφελος των μεγάλων χωρών (Η.Π.Α.).

Ο Wilkinson¹ (Wilkinson 1989:241-254, στον Παπακωνσταντινίδη 1993:180-182) δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις τοπικές πρωτοβουλίες που ενεργοποιούν τον τοπικό πληθυσμό προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης, την τοπική δράση και γενικά στη διαδικασία εκείνη μέσα από την οποία ο τοπικός πληθυσμός δρα από κοινού για τον κοινό στόχο της ανάπτυξης και αναπτύσσει την ικανότητα να κατευθύνει και να συντονίζει την χρήση των πλουτοπαραγωγικών πόρων του μικρού χώρου έτσι που να οδηγεί στην ευημερία, την πρόοδο και την ανάπτυξη του. Από την άποψη αυτή, η κοινωνιολογική διάσταση της ανάπτυξης φαίνεται να αποκτά, ειδικά για τον μικροχώρο της περιφέρειας (σε σχέση με το κέντρο) μια περισσότερο βαρύνουσα σημασία σε σχέση με το παρελθόν στο βαθμό που σήμερα αναγνωρίζεται περισσότερο από ποτέ ο ανθρωποκεντρικός χαρακτήρας της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Ο Stohr, αναφερόμενος στην ανάπτυξη «από τα κάτω», θεωρεί ότι «πρέπει να οριστεί ως διαδικασία διεύρυνσης των ευκαιριών για τα άτομα, τις κοινωνικές ομάδες και τις κοινότητες τις οργανωμένες σε τοπική βάση, σε μικρή και μεσαία κλίμακα, και ως διαδικασία κινητοποίησης όλων των ικανοτήτων και των πόρων αυτών των ατόμων, ομάδων και κοινοτήτων, με γνώμονα το κοινό όφελος εκφρασμένο σε όρους κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς» (Stohr & Taylor 1981: 39 στο Φραγκομιχελάκη χ.χ: 20).

Ο Friedmann (Friedmann & Weaver 1979, στο Φραγκομιχελάκη χ.χ: 21) την ίδια μορφή ανάπτυξης την ονομάζει «αυτοκεντρωμένη» ή «αγροπολιτική» και υποστηρίζει ότι η πλήρης κινητοποίηση των πόρων (φυσικών και ανθρώπινων) θα επιτευχθεί μόνο αν κάθε άνθρωπος απολαμβάνει το κέρδος που προκύπτει από κάθε προσπάθεια την οποία καταβάλλει. Για να γίνει αυτό, πρέπει να υπάρχει ίση πρόσβαση στους φορείς κοινωνικής εξουσίας. Η κοινότητα ως σύνολο πρέπει να αποφασίζει για τη χρήση των πόρων που διαθέτει, αυτή και μόνο μπορεί να εγγυηθεί την κάλυψη των βασικών, ουσιαστικών αναγκών (basic needs) του πληθυσμού...

¹ Ο K. Wilkinson είναι καθηγητής Αγροτικής Κοινωνιολογίας στο Penn State University των Η.Π.Α.

Σύμφωνα με την έννοια των βασικών αναγκών, ανάπτυξη σημαίνει πρώτα από όλα να εξασφαλιστεί η διατροφή, η στέγαση, η ένδυση, η εκπαίδευση και η απασχόληση όλου του πληθυσμού, και όχι μόνο η αριθμητική αύξηση του μέσου ονομαστικού εισοδήματος...

Κατά τον Φραγκομιχελάκη (χ.χ: 49) το ρεύμα της ενδογενούς (ή «από τα κάτω») ανάπτυξης «προβάλλει τον εδαφικό, κοινοτικό και δημοκρατικό χαρακτήρα της τοπικής- περιφερειακής ανάπτυξης. Υιοθετεί την έννοια των «βασικών αναγκών» και θεωρεί ότι η ανάπτυξη δεν (πρέπει να) καθορίζεται από την εξωτερική ζήτηση αλλά από τις εσωτερικές ανάγκες κάθε εδαφικής ενότητας. Δίνει προτεραιότητα στις μικρές επιχειρήσεις, στις μικρές πόλεις, στις μικρές κοινότητες², με σκοπό την προώθηση των τοπικών πρωτοβουλιών και την προστασία του δικαιώματος των κατοίκων κάθε «τόπου» στο να αποφασίζουν και να ελέγχουν την ανάπτυξή του. Θεωρεί ότι η εδαφική βάση, η διάσταση της εντοπιότητας (πρέπει να) εμφανίζεται σε όλα τα στοιχεία που στηρίζουν και προωθούν την ενδογενή ανάπτυξη, τα οποία είναι όχι μόνο τεχνικο-οικονομικά αλλά και κοινωνικοπολιτισμικά. Τονίζει ιδιαίτερα ότι οι άνθρωποι πρέπει να αναπτύξουν τις ικανότητες τους για εκμάθηση, συνεργαζόμενοι στα πλαίσια της κοινότητας στην οποία ανήκουν».

Βέβαια, κατά τον Vasquez Barquero (1991: 16) με το πρότυπο ανάπτυξης εκ των κάτω δεν επιχειρείται ν' αποδειχθεί ότι το παραδοσιακό πρότυπο ανάπτυξης «από πάνω προς τα κάτω», που περιλαμβάνει διαδικασίες συγκέντρωσης / διάχυσης, είναι ακατάλληλο, αλλά θέλει να υπογραμμίσει ότι υπάρχουν και άλλες εναλλακτικές λύσεις, όπως η στρατηγική της τοπικής ανάπτυξης που έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει τους φυσικούς και ανθρώπινους πόρους με αποτελεσματικό και παραγωγικό τρόπο στο σύνολο του εθνικού χώρου. Εξάλλου ο συνδυασμός των δύο προτύπων ανάπτυξης, είναι όχι μόνο δυνατός αλλά και απαραίτητος, αν στόχος είναι η καλύτερη και πιο αποτελεσματική χρήση των παραγωγικών πόρων, η αύξηση της απασχόλησης και η επίτευξη υψηλότερων επιπέδων εισοδήματος.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι ο Φραγκομιχελάκης (χ.χ: 25) αναφέρει ότι θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και δύο κινδύνους στην ενδογενή ανάπτυξη: α. την υπερεκτίμηση των δυνατοτήτων αυτάρκειας μίας περιοχής, μια και η εποχή μας σήμερα, χαρακτηρίζεται από έντονη διεθνοποίηση των παραγωγικών διαδικασιών και β. την υποτίμηση κοινωνικών υποκειμένων που εναντιώνονται στην «από τα κάτω» ανάπτυξη. Είναι πολύ σημαντικό να εξακριβωθεί αν στην συγκεκριμένη περιοχή που εξετάζεται σε κάθε περίπτωση, όχι μόνο υπάρχουν οντότητες που ανήκουν στη «βάση» αλλά και το αν διαθέτουν πραγματικά τις αρχές της ενδογενούς ανάπτυξης, αν είναι ικανές να τις υλοποιήσουν, αλλά και κατά πόσον οι αντικειμενικές συνθήκες τους επιτρέπουν να κινηθούν προς την κατεύθυνση της ενδογενούς ανάπτυξης. Έτσι από την μια μεριά θα πρέπει να εξεταστεί το αν στις οντότητες αυτές παρέχονται επαρκείς πόροι και πραγματικές εξουσίες καθώς και το αν η ανάπτυξη που πραγματοποιείται έχει ή όχι σαν αποτέλεσμα την ικανοποίηση των «βασικών αναγκών» των τοπικών πληθυσμών.

Πριν όμως αναφερθούμε αναλυτικά στο υπόδειγμα της Τοπικής Ανάπτυξης με το οποίο δίνεται έμφαση στα προβλήματα της περιοχής, την ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού των περιοχών αυτών, τις τοπικές πρωτοβουλίες, τον σχηματισμό τοπικών επιχειρησιακών προγραμμάτων, την τοπική αυτοδιαχείριση (χωρίς την παρέμβαση του Κράτους) θα αναφερθούμε και σε μία άλλη στρατηγική ανάπτυξης σε περιφερειακό-τοπικό επίπεδο που έχει μεν τον ίδιο στόχο με την

² Μπορεί οι «σεμνές διαστάσεις» να αποτελούν προϋποθέσεις για την επιτυχία ενός προγράμματος ενδογενούς ανάπτυξης χωρίς όμως να αποκλείονται και εγχειρήματα μεγάλης εμβέλειας όπως π.χ. οι συνεταιρισμοί του Μοντραγκόν στη χώρα των Βάσκων (Ισπανία).

Τοπική Ανάπτυξη αλλά έχει διαφορετική μεθοδολογική διαδικασία, φιλοσοφία, λογική: τη στρατηγική παροχής κινήτρων περιφερειακής ανάπτυξης. Λέγοντας κίνητρα περιφερειακής ανάπτυξης εννοούμε επιχορηγήσεις κεφαλαίων, επιδοτήσεις επιτοκίων, φορολογικές απαλλαγές καθώς και άλλων τέτοιων στοιχείων που στοχεύουν στην δημιουργία εισοδήματος σε περιφερειακό επίπεδο, δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης (είτε διατήρησης των υφισταμένων), συγκράτηση του πληθυσμού. Όμως η εφαρμογή της πολιτικής αυτής έδειξε ότι δεν κατάφερε να επιτύχει την άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων (Παπακωνσταντινίδης 1993: 177).

Ποια στοιχεία όμως διαφοροποιούν την Τοπική Ανάπτυξη από τη στρατηγική παροχής κινήτρων περιφερειακής ανάπτυξης; Ο Wilkinson (Wilkinson 1989:241-254, στον Παπακωνσταντινίδη 1993:181) αναφέρει ότι δημιουργείται «εξάρτηση» εκ μέρους της περιοχής που δέχεται οικονομικούς πόρους (κεφάλαια) από ένα χώρο εκτός της περιοχής αυτής προκειμένου να βελτιωθεί το επίπεδο ευημερίας του τοπικού πληθυσμού. Έτσι οι συνδέσεις μεταξύ του υπανάπτυκτου μικροχώρου και της ευρύτερης οικονομίας αποτελούν κανάλια καπιταλιστικής εκμετάλλευσης του αγροτικού εργατικού δυναμικού αλλά και μέσο εξάρτησης της μικρής αγροτικής κοινότητας από κέντρα λήψης αποφάσεων εκτός του συγκεκριμένου χώρου αλλά και στοιχεία οικονομικής και κοινωνικής αποσταθεροποίησης και περαιτέρω ενίσχυσης της διαδικασίας υπανάπτυξης της μικρής αυτής κοινότητας.

Σύμφωνα με τον Vasquez Barquero (1991: 32) στην τοπική ανάπτυξη θα πρέπει να διακριθούν τρεις διαστάσεις: η οικονομική, η κοινωνικοπολιτιστική και η πολιτικοδιοικητική. Στην πρώτη διάσταση, οι τοπικοί επιχειρηματίες οργανώνουν με τέτοιο τρόπο τους ντόπιους παραγωγικούς συντελεστές με αποτέλεσμα να πετύχουν ικανοποιητικά επίπεδα παραγωγικότητας και έτσι να γίνουν πιο ανταγωνιστικοί στις αγορές. Στην δεύτερη διάσταση οι αξίες και οι τοπικοί θεσμοί αποτελούν τη βάση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Στην τρίτη διάσταση, οι χωρικές πολιτικές επιτρέπουν τη δημιουργία ενός τοπικού ευνοϊκού οικονομικού πλαισίου, προστατεύοντάς το από τις εξωτερικές επιδράσεις και προωθώντας την ανάπτυξη της τοπικής δυναμικής. Αξίζει βέβαια να τονιστεί, όσον αφορά την πρώτη διάσταση που αναφέρει ο Vasquez Barquero, ότι η ανταγωνιστικότητα δεν είναι όρος που υιοθετείται από τους θεωρητικούς της τοπικής ανάπτυξης.

Ο Weaver διέκρινε την ανάπτυξη σε εδαφική και λειτουργική. Λέγοντας εδαφική ανάπτυξη εννοεί τη χρήση των πόρων μιας περιοχής από τους ίδιους τους κατοίκους της για να ικανοποιηθούν πρώτα από όλα οι δικές τους ανάγκες. Από την άλλη μεριά λειτουργική ανάπτυξη σημαίνει απλή εκμετάλλευση των δυνατοτήτων μιας περιοχής που θεωρούνται σημαντικές στα πλαίσια της διεθνούς οικονομίας. Βασικές συνιστώσες της εδαφικής ανάπτυξης αποτελούν η επιλεκτική περιφερειακή αυτάρκεια και η αξιοποίηση των «στρατηγικών περιφερειακών πλεονεκτημάτων» έννοιες που έρχονται σε αντιπαράθεση με τις κλασικές αντιλήψεις περί «ελεύθερης ανταλλαγής» βασισμένης στα «συγκριτικά πλεονεκτήματα» (δηλαδή να ειδικεύεται η κάθε περιοχή σε αυτό που ξέρει να παράγει καλύτερα), στα πλαίσια μιας «ανοικτής οικονομίας». Κατά τον Weaver η εθελοντική κοινοτική δράση είναι η δύναμη που θα εμπνεύσει την εδαφική ανάπτυξη και είναι λάθος να πιστεύει κανείς ότι οι συναλλαγές μεταξύ οικονομικών υποκειμένων βασίζονται στην αρχή της ίσης ανταλλαγής αφού οι ανταλλαγές γίνονται υπό άνισους όρους και κάποιες περιοχές με την εύνοια πολυεθνικών επιχειρήσεων αποκτούν μεγαλύτερη διαπραγματευτική ισχύ σε σχέση με κάποιες άλλες με αποτέλεσμα την καλύτερη αξιοποίηση των πόρων που διαθέτουν (Weaver 1983:179-180, στο Φραγκομιχελάκη χ.χ: 20-21).

Κατά παρόμοιο τρόπο ο Παπακωνσταντινίδης (1993: 142) υποστηρίζει ότι υπάρχουν δύο προσεγγίσεις στην Τοπική Ανάπτυξη: α) η τομεακή προσέγγιση των προβλημάτων του χώρου και η αντίστοιχη αντιμετώπισή τους και β) η ολοκληρωμένη ανάπτυξη που λαμβάνει υπόψη την δυναμική του χώρου, με ενεργούμενο αποδέκτη τον άνθρωπο και τελικό στόχο την τοπική ευημερία του. Η πρώτη προσέγγιση αφορά την «κάθετη» ανάπτυξη του χώρου: ένας συγκεκριμένος τομέας ή έστω ορισμένοι τομείς της τοπικής οικονομίας γίνονται αποδέκτες παρεμβάσεων και αποτελούν κινητήρια δύναμη ώστε να δώσουν ώθηση στην ανάπτυξη και των άλλων τομέων οικονομικής τοπικής δράσης (διάχυση). Η δεύτερη προσέγγιση αφορά την ολοκληρωμένη ανάπτυξη όπου δίνονται προτεραιότητες στην «οριζόντια» ανάπτυξη του χώρου και αποδέκτες είναι όλοι οι τομείς και οι κλάδοι της τοπικής οικονομίας που εμφανίζουν προοπτικές δυναμικής εξέλιξης. Με επίκεντρο τον άνθρωπο και τις δραστηριότητες που αναπτύσσει στο χώρο της περιφέρειας, η ολοκληρωμένη τοπική ανάπτυξη σημαίνει ότι δεν απομονώνεται ένας τομέας ή κλάδος για να ωφεληθεί ένας άλλος. Απεναντίας, δίνεται έμφαση στη μεγαλύτερη δυνατή σύνδεση μεταξύ τους, έτσι ώστε η ωφέλεια στον ένα τομέα να παράγει ευεργετικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στους άλλους τομείς της τοπικής οικονομίας και κοινωνίας.

Χρησιμοποιώντας το παράδειγμα της Ισπανίας (μια και ήταν η περιοχή της έρευνας του Vasquez Barquero), βλέπουμε ότι η διαδικασία βιομηχανικής επέκτασης στις αγροτικές ζώνες πήρε τρεις μορφές (Vasquez Barquero 1983: 29-30):

α. Εγκατάσταση νέων μονάδων σε αγροτικές ζώνες, κυρίως χάρη στην απευθείας παρέμβαση των μεγάλων δημόσιων επιχειρήσεων και /ή στις διοικητικές αποφάσεις των υπευθύνων της οικονομικής πολιτικής³.

β. Αποκέντρωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων και τομέων που έχουν θιγεί σοβαρά από την κρίση και που προσαρμόζονται στη νέα πραγματικότητα χρησιμοποιώντας την πιο αποτελεσματική καινούργια τεχνολογία.

γ. Ενδογενής εκβιομηχάνιση στις αγροτικές ζώνες, η οποία ευνοείται από την αξιοποίηση των ιδίων των πλουτοπαραγωγικών πηγών κάθε ζώνης (κύρια ανθρώπινων και χρηματικών), χωρίς την άμεση παρέμβαση της Διοίκησης. Αν σταθούμε στην τρίτη περίπτωση, σύμφωνα με τον Vasquez Barquero (1983: 43) παράγοντας που ευνόησε την ενδογενή εκβιομηχάνιση στις αγροτικές ζώνες είναι οι στενές σχέσεις μεταξύ γεωργίας και βιομηχανίας. Ο γεωργικός τομέας αποτελεί πηγή εισοδημάτων και εργατικού δυναμικού για τις νέες βιομηχανίες. Στις περιπτώσεις όπου η μορφή γαιοκτησίας συνεπάγεται κάποιο βαθμό οικονομικής διαχείρισης, ο κτηματίας τείνει να μετατραπεί σε «νέο» επιχειρηματία εξαγωγικών δραστηριοτήτων. Από μια άλλη πλευρά, η εγκατάσταση νέων βιομηχανιών επηρέασε την τιμή της γης και παρατηρήθηκε έντονος ανταγωνισμός όσον αφορά την οικιστική, βιομηχανική ή γεωργική χρησιμοποίηση της γης. Επιπλέον, η βιομηχανική επέκταση στις αγροτικές ζώνες αύξησε τα αγροτικά εισοδήματα οπότε τα μέλη του αγροτικού οικογενειακού πυρήνα συμμετείχαν στις «νέες» επιχειρηματικές δραστηριότητες, κι αυτό ευνόησε την τεχνολογική αλλαγή στη γεωργία, βελτίωσε το βιοτικό επίπεδο στην ύπαιθρο και σταθεροποίησε τις μεταναστευτικές ροές. Είναι, τέλος, βέβαιο ότι η αλληλεξάρτηση μεταξύ βιομηχανίας και γεωργίας επηρέασε τις καλλιεργητικές μεθόδους ορισμένων ζωνών και τον τρόπο παραγωγής, αλλά δεν μπορεί να προβλεφθεί ποια θα είναι η μακροπρόθεσμη επίδραση και πώς θα διαμορφωθούν οι σχέσεις ανάμεσα σε αυτές τις δύο δραστηριότητες.

³ Η μορφή αυτή, μας παραπέμπει στα κίνητρα περιφερειακής ανάπτυξης που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι οι απόψεις του Vasquez Barquero δεν ταυτίζονται με αυτές των επικαλούμενων την Τοπική Ανάπτυξη. Τι εννοούμε όμως, όταν λέμε ανάπτυξη με ενδογενή χαρακτήρα;

Εννοούμε τον εντοπισμό και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων (φυσικών, ανθρώπινων) και των προοπτικών ανάπτυξης κατά πρώτον ορισμένων τομέων/ κλάδων της τοπικής οικονομίας, έτσι ώστε να «λειτουργήσουν» οπωσδήποτε σαν μοχλοί ανάπτυξης του συγκεκριμένου χώρου ασκώντας με τον τρόπο αυτό πολλαπλασιαστικές θετικές επιδράσεις στο εισόδημα και την απασχόληση του τοπικού πληθυσμού. Έτσι μπαίνουν στόχοι όχι μόνο συγκράτησης αλλά και επανάκαμψης, νέων κυρίως, ανθρώπων στο χώρο αυτό, έστω και αν δεν πρόκειται να απασχοληθούν στη γεωργία αλλά σε μη αγροτικά επαγγέλματα έτσι ώστε ο χώρος αυτός να ξαναρχίσει να λειτουργεί με προοπτικές επιβίωσης και περαιτέρω ανάπτυξης. Στην περίπτωση αυτή η ανάπτυξη έχει ενδογενή χαρακτήρα, είναι μία ενδογενής διαδικασία, με την έννοια ότι έχει ρίζες στις οικονομικές δραστηριότητες που υπήρχαν πριν, άσχετα αν στη συνέχεια προστέθηκαν και νέες. Επίσης η ενδογενής ανάπτυξη μπορεί να προκύψει από την εμφάνιση νέων δραστηριοτήτων με βάση την αξιοποίηση τοπικών πόρων που αξιοποιούνται πρώτη φορά.

Τι εννοούμε όταν λέμε ανάπτυξη με μη ενδογενή χαρακτήρα και κατά πόσο αυτή οδηγεί στην τοπική ανάπτυξη⁴ αφού οι τοπικοί παράγοντες δεν έχουν κανένα ρόλο; Οι δύο πρώτες μορφές της διαδικασίας βιομηχανικής επέκτασης στις αγροτικές ζώνες της Ισπανίας που αναφέρθηκαν παραπάνω, είναι ανάπτυξη με εξωγενή χαρακτήρα, χωρίς ενδογένεια και συνεπώς επισφαλής.

Στο σημείο αυτό μπαίνει και το θέμα της εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού μίας περιοχής γιατί η μορφή της εκπαίδευσης είναι στενά συνυφασμένη με το τι είδους ανάπτυξη πραγματοποιείται: ανάπτυξη με ενδογενή χαρακτήρα ή με μη ενδογενή; Και αυτό γιατί μία από τις προϋποθέσεις για να μπορέσει μία κοινωνική ομάδα ή ένα σύνολο κοινωνικών ομάδων να επιλέξει τα κριτήρια και τους τρόπους οικονομικής οργάνωσης και αξιοποίησης του τόπου τους είναι και η εκπαίδευση. Τα εκπαιδευτικά συστήματα, σήμερα τείνουν να αναπαράγουν τις υπάρχουσες ιεραρχίες και ειδικότερα αυτήν που υπάρχει μεταξύ ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο. Ταυτόχρονα, η επιμόρφωση των ενηλίκων, δεν έχει καταφέρει να ξεφύγει από τον αποσπασματικό, εξειδικευμένο και συχνά παρωχημένο χαρακτήρα της παρεχόμενης γνώσης. Η διερεύνηση επομένως νέων προγραμμάτων εκπαίδευσης, άμεσα συνδεδεμένων με τις τοπικές πραγματικότητες και με την αναζήτηση καινούργιων μορφών κοινωνικών συνεργιών φαίνεται απαραίτητη. Αλλά και εδώ ο ρόλος του κράτους και η συνολική κοινωνική στρατηγική σε εθνικό επίπεδο αναδεικνύονται σε καθοριστικούς παράγοντες αυτού που θα πραγματοποιηθεί στο τοπικό (Μάππα 1983: 23).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει να παίζει ένα σημαντικό ρόλο στο ανάληψη τοπικών πρωτοβουλιών στην ύπαιθρο με το να εφοδιάζει τους αγρότες με

⁴ Ο Aydalot αναφέρει περιπτώσεις μη ενδογενούς ανάπτυξης που μπορούν να οδηγήσουν σε τοπική ανάπτυξη. Κάνει τη διάκριση μεταξύ κέντρου και περιφέρειας και υποστηρίζει ότι στο κέντρο γίνεται η δημιουργία τεχνολογίας η οποία στη συνέχεια μεταφέρεται στην περιφέρεια όταν πια έχει διευρυνθεί η χρησιμοποίηση του προϊόντος και έχουν τυποποιηθεί οι μέθοδοι παραγωγής τους. Οι επιχειρήσεις του κέντρου μεταφέρουν την τεχνολογία τους και την αξιοποιούν σε χώρους (περιφέρεια) όπου το μοντέλο διαβίωσης είναι λιγότερο δαπανηρό με αποτέλεσμα να ελαχιστοποιούν το κόστος παραγωγής τους (Aydalot 1976 και 1985, στο Φραγκομιχελάκη χ.χ: 15-18). Το ενδεχόμενο της ανάπτυξης ακόμη και περιφερειακών περιοχών ή τόπων μπορεί να συμβεί χωρίς να έχει χαρακτήρα τοπικής ανάπτυξης, σύμφωνα με το συγκεκριμένο ρεύμα αλλά τροφοδοτώντας και συντηρώντας τη διάκριση περιφέρειας-κέντρου σύμφωνα με τον Aydalot .

πληροφόρηση και τεχνική βοήθεια⁵. Τίθεται, όμως, το ερώτημα: κατά πόσο αυτό αποτελεί ανιόν εγχείρημα ανάπτυξης-κατάρτισης (δηλαδή γίνεται αξιοποίηση των ανθρώπινων πόρων της συγκεκριμένης περιοχής και λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες των κατοίκων της) και κατά πόσο συμβάλλει στην οικονομική ανέλιξη των αγροτών και βοηθάει την τοπική ανάπτυξη.

Τίθεται εδώ όμως και ένα άλλο ερώτημα. Αν δεχτούμε την τοπική ανάπτυξη με ενδογενή χαρακτήρα τότε ενισχύεται η άποψη της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αττικής (Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α.) ότι χρειάζεται κατάρτιση του εργατικού δυναμικού, αφού θα χρειάζεται ενίσχυση της ικανότητας των ανθρώπινων πόρων της συγκεκριμένης περιοχής, μια και η ανάπτυξη που θα επιχειρείται, θα ξεκινά από το έμψυχο δυναμικό της περιοχής.

Με βάση τα παραπάνω και τοποθετούμενη σε μια ανάπτυξη ενός τόπου, μπορούμε να πούμε ότι η εκπαίδευση σε μία αγροτική περιφέρεια στοχεύει κατά κανόνα:

α. Να βοηθήσει τους αγρότες ν' αναπτυχθούν καθαρά σε αγροτική βάση. Δηλαδή, να παραμείνουν αγρότες αλλά να χρησιμοποιούν στις εκμεταλλεύσεις τους σύγχρονο εξοπλισμό (μηχανήματα, εργαλεία), νέα λιπάσματα, νέες ποικιλίες και σύγχρονες καλλιεργητικές μεθόδους πράγμα που σημαίνει συχνά αναδιαρθρώσεις καλλιεργειών και εξασφάλιση των αναγκαίων κεφαλαίων και αγορών. Εδώ τότε μπαίνει το ερώτημα αφενός σε τι είδους αγορές απευθύνονται οι αγρότες για να πουλήσουν τα προϊόντα τους: σε τοπικές, σε περιφερειακές, σε εθνικές, σε διεθνείς και αφετέρου τι καθεστώς υπάρχει με αυτές τις αγορές. Διακρίνουμε στη περίπτωση αυτή έναν εξωγενή προσανατολισμό χωρίς όμως να αποκλείουμε την ύπαρξη ενός ενδογενούς αν η παραγωγή π.χ. δεν στοχεύει στην εξαγωγή.

β. Στην ανάπτυξη μη αγροτικής δραστηριότητας με εξωγενή χαρακτήρα η οποία δεν είναι συνδεδεμένη με τις υπάρχουσες αγροτικές.

Ισχυρή σύνδεση με τις εξωτερικές αγορές μπορούν να έχουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα που εξελίσσονται σε τοπικό μεν επίπεδο αλλά δεν στοχεύουν στην κάλυψη των τοπικών αναγκών αλλά βάζουν στόχους αντίθετους με την τοπική ανάπτυξη π.χ. τουρισμός που θα αποφέρει εισοδήματα. Θα πρέπει, επομένως να προσδιοριστούν τα στοιχεία για τα οποία η ανάπτυξη γίνεται ωφέλιμη για τον πληθυσμό.

γ. Στην ανάπτυξη μη αγροτικών δραστηριοτήτων (π.χ. αγροτουρισμός, εμφιάλωση κρασιού), ενώ ταυτόχρονα διατηρείται η αγροτική βάση.

Παρά τις διαφορές που μπορεί να παρατηρήσει κανείς στα τρία αυτά επίπεδα, έχουμε την ίδια εκπαίδευση και μάλιστα με εξωγενή χαρακτήρα. Όμως οι υποστηρικτές της ενδογενούς ανάπτυξης υποστηρίζουν ότι πρέπει να υπάρχει ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό σύστημα για κάθε περίπτωση ή ότι γίνεται σε τοπικό επίπεδο πρέπει να αναδεικνύει τις τοπικές αξίες αφού θεωρούν ότι τα στοιχεία (τεχνικο-οικονομικά, κοινωνικο-πολιτικά) που προωθούν αυτήν την ανάπτυξη χαρακτηρίζονται από την εντοπιότητά τους. Κατά την άποψη του Weaver οι σημαντικότερες συνιστώσες της ανάπτυξης αυτής είναι η κοινοτική παιδεία και οι τοπικές αξίες (Weaver 1983:182 στο Φραγκομιχελάκη χ.χ.: 22-23).

Στην έρευνα μου προσπαθούμε να εντοπίσουμε το αν το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου λειτουργήσει σαν ένας φορέας Κατάρτισης- Ανάπτυξης ή σαν ένας

⁵Αυτό σε κάποιες περιοχές της χώρας μας γίνεται μέσω των Κέντρων Ευρωπαϊκής Τεκμηρίωσης (Carrefour) που βρίσκονται στις ακόλουθες πόλεις: Αίγιο, Καρδίτσα, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Χανιά, Λιβαδειά, Ξάνθη, Νάξος και Καλαμάτα. Το Carrefour της Θεσσαλονίκης φιλοξενείται στις εγκαταστάσεις της Αμερικανικής Γεωργικής Σχολής, φορέας που προσφέρει, όπως θα δούμε στο Κεφάλαιο 4^ο, γεωργική εκπαίδευση.

παραδοσιακός φορέας Κατάρτισης. Σύμφωνα με τον T. Delestre⁶ (T.E.Δ.Κ.Ν.Α. 1994β: 30) ο φορέας Κατάρτισης - Ανάπτυξης αποτελεί όργανο διαμόρφωσης της μεθόδου παρέμβασης Κατάρτιση- Ανάπτυξη (με τον όρο αυτό εννοούμε τα προσόντα που απαιτούνται από τους πληθυσμούς της περιοχής προκειμένου να πραγματοποιηθεί αυτόνομα μια αναπτυξιακή διαδικασία από τους ίδιους. Είναι ένα εγχείρημα που αποσκοπεί να ενισχύσει την ικανότητα του κοινού, που αποτελεί τους ανθρώπινους πόρους μιας περιοχής, να πραγματοποιήσει αυτόνομα την δική του ανάπτυξη).

Δηλαδή η μέθοδος Κατάρτιση - Ανάπτυξη αποτελεί ένα ανιόν εγχείρημα, σύμφωνα με τον P. Senault, πρόεδρο της ομάδας ερευνών για τη διαρκή εκπαίδευση στη Γαλλία (στο T.E.Δ.Κ.Ν.Α.1994β: 48) αφού μπορεί να δημιουργηθεί μία αναπτυξιακή δυναμική σε προβληματικές περιοχές με έλλειμμα ανάπτυξης αξιοποιώντας τους ανθρώπινους πόρους της περιοχής και λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες των κατοίκων της. Αντίθετα, ένας παραδοσιακός φορέας κατάρτισης αποτελεί ένα κατιόν εγχείρημα με την έννοια ότι έχουμε μία προσφορά κατάρτισης στον πληθυσμό μιας περιοχής χωρίς όμως να υπάρχει η διαμόρφωση της ζήτησης, η ευαισθητοποίηση, η κινητοποίηση, ο προσδιορισμός των αιτημάτων και των σχεδίων σε προκαταρκτική φάση, τομείς που όμως αποτελούν τη «φωλιά» του φορέα Κατάρτισης -Ανάπτυξης (στο T.E.Δ.Κ.Ν.Α.1994β: 31-32).

Ο Allefresde (1983: 191-192) αν και κινείται στο ίδιο μήκος κύματος με τον Senault, δεν τον ονομάζει φορέα Ανάπτυξης-Κατάρτισης αλλά φορέα Ανάπτυξης. Κατά την άποψή του ο φορέας αυτός υπακούει στις ακόλουθες συχνά παράλληλες αλλά και αντιφατικές αναγκαιότητες: ξέρει να ακούει, να καταλαβαίνει, να κρίνει και να ζυγιάζει, να ταυτίζεται, να ασκεί κριτική, να δίνει ή να παίρνει πρωτοβουλία, να διευθύνει ή να αφήνεται να κατευθύνεται, να έχει γνώσεις εγκυκλοπαιδικές που θα καλύπτουν όλο το θεωρητικό, θεσμικό, νομοθετικό, νομικό, τεχνικό, οικονομικό, ψυχολογικό και πολιτιστικό πεδίο της αγροτικής ανάπτυξης. Επίσης δεν θα πρέπει να είναι ένα άτομο αλλά μία ομάδα ή ένα δίκτυο με ποικίλες και συμπληρωματικές ικανότητες και εμπειρίες.

Οι απόψεις δυίστανται ως προς το αν αυτός ο φορέας εκπαίδευσης - κατάρτισης πρέπει να είναι «ξένος» προς την περιοχή ή «ντόπιος». Σύμφωνα με τον Παπακωνσταντινίδη (1993: 184) ο «ντόπιος» πρέπει να προτιμηθεί έναντι του «ξένου», γιατί ο πρώτος ζει τα προβλήματα του χώρου, γνωρίζει συνήθειες, ανθρώπους, καταστάσεις που ενδεχόμενα αγνοεί ο «ξένος». Αντίθετα, σύμφωνα με τον Allefresde (1983: 191) χρειάζεται η φρέσκια ματιά ενός νεοφιχθέντος φορέα ο οποίος θα επιχειρήσει αρχικά για τη δική του κατάρτιση και την κατάρτιση όλου του τοπικού πληθυσμού, από τον οποίο θα έχει εξασφαλίσει τη συνδρομή, να καταγράψει τις βάσεις της ανάπτυξης που πρέπει να προωθηθεί, φυσικές και ανθρώπινες, ιστορικές, γεωγραφικές, κοινωνιολογικές, ψυχολογικές και πολιτικές - χωρίς να παραβλέψει τον απολογισμό των αντιφάσεων, ανταγωνισμών ή συγκρούσεων που αποτελούν ουσιαστικά στοιχεία σε οποιαδήποτε διάγνωση των όρων εκκίνησης σ' ένα τοπικό πρόγραμμα ανάπτυξης. Ο Allefresde θεωρεί λοιπόν, ότι ένας νέος προς την περιοχή φορέας είναι προτιμότερος από κάποιον που προέρχεται από τη συγκεκριμένη περιοχή παρόλο που ο δεύτερος μπορεί να έχει μία καλή γνώση του τοπικού πεδίου, του πληθυσμού του, των φυσικών και ανθρώπινων δυνατοτήτων του.

Ένα άλλο ζήτημα που σχετίζεται με τον φορέα κατάρτισης είναι το κατά πόσο πρέπει η λειτουργία του να είναι εφήμερη στο χώρο ή να έχει μόνιμη διατήρηση μέσα

⁶ Ο T.Delestre διετέλεσε συντονιστής του Γαλλικού Προγράμματος EUROFORM, GREP-ADEFPAT, με στόχο τη γενίκευση των μεθόδων «Κατάρτισης-Ανάπτυξης» στη Γαλλία.

στον αγροτικό πληθυσμό. Και εδώ οι απόψεις δίστανται. Κατά μία άποψη, η λειτουργία του θα έχει επιτελεστεί καλύτερα όσο νωρίτερα σταματήσει να είναι αναγκαίος. Η διαιώνιση της λειτουργίας του φορέα στο ίδιο μέρος θα αποτελούσε την ίδια την άρνηση της δυναμικής της ανάπτυξης της οποίας την προώθηση επιφορτίζεται. Αυτό που θα πρέπει να κάνει ο φορέας είναι να προσδιορίσει τα απαιτούμενα υλικά και εργαλεία για να κατασκευαστεί η «πίτα» της ανάπτυξης, για τα οποία θα έχει επαληθεύσει πως είναι όλα γνωστά και χρησιμοποιήσιμα. Κατά μία άλλη άποψη, ο φορέας θα πρέπει μόνιμα να διατηρείται στον αγροτικό χώρο που θα αναπτύξει, για να μπορεί συνεχώς να αντιμετωπίζει τις συγκρούσεις, τα εμπόδια στην ανάπτυξη τα οποία ανανεώνονται συνεχώς (Allefresde 1983: 192-193).

Ένα επιπλέον θέμα είναι το αν ο φορέας κατάρτισης πρέπει να είναι ένας ιδιωτικός ή ένας δημόσιος. Σύμφωνα με τον Vasquez Barquero (1991: 178) αν και υπάρχουν ορισμένα παραδείγματα επιχειρηματιών που έχουν συνεισφέρει στην προώθηση και δημιουργία κέντρων εκπαίδευσης και κατάρτισης, κέντρων έρευνας και ανάπτυξης ή κέντρων προώθησης του εξωτερικού εμπορίου, αυτά αποτελούν καθήκοντα που ταιριάζουν περισσότερο στη Δημόσια Διοίκηση, ενώ ρόλος των ιδιωτικών φορέων είναι ο καθορισμός της επέκτασης της παραγωγικής δραστηριότητας ή η δημιουργία απασχόλησης. Αντίθετη με την παραπάνω, παρουσιάζεται η άποψη της ηγεσίας του Υπουργείου Γεωργίας στη χώρα μας (συνέντευξη τύπου του Υπουργού Γεωργίας, Γ. Δρυ στις 11.2.2003) σύμφωνα με την οποία στο μέλλον όσοι αγρότες δεν είναι υπόχρεοι (π.χ. να ενταχθούν σε κάποιο πρόγραμμα) αλλά θέλουν να αποκτήσουν εξειδικευμένες γνώσεις θα πρέπει οι ίδιοι να συμμετέχουν στο κόστος της εκπαίδευσης τους. Έτσι, τίθεται θέμα ιδιωτικοποίησης⁷ της κατάρτισης των αγροτών αφού θα υπάρχει ανοικτό πεδίο για τη δραστηριοποίηση ιδιωτικών εταιρειών που θα κερδίζουν από την παροχή αυτής της κατάρτισης.

Μια σειρά ζητημάτων τίθενται στο σημείο αυτό σχετικά με τον φορέα εκπαίδευσης: θα μας απασχολήσει, το κατά πόσο το προσωπικό του, μόνιμο και έκτακτο, είναι αρκετό για να καλύψει τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων καθώς και το τι ειδικότητες έχουν τα άτομα που απαρτίζουν αυτό το προσωπικό.

Επίσης θα μας απασχολήσει το κατά πόσο ο φορέας κατάρτισης έχει τις απαραίτητες δομές στήριξης της εκπαίδευσης, οι οποίες μάλιστα έχουν τεθεί ως απαραίτητες προδιαγραφές από το Υπουργείο Εργασίας, όπως ύπαρξη πληροφοριακού συστήματος⁸ και υποδομών,⁹ μηχανισμών εκπαίδευσης εκπαιδευτών ή συνεργασία με εξειδικευμένο φορέα,¹⁰ μηχανισμών ανίχνευσης αναγκών και πληροφόρησης, μηχανισμού επαγγελματικού προσανατολισμού, μηχανισμών εφαρμογής της εκπαίδευσης, μηχανισμών αξιολόγησης και δικτύωση με

⁷ Να αναφέρουμε εδώ ότι οι Βρετανοί αγρότες για παράδειγμα πληρώνουν για την εκπαίδευση τους (Αθανασίου 1994: 24).

⁸ Το πληροφοριακό σύστημα περιλαμβάνει: α) μελέτες και στοιχεία για την αγορά εργασίας, β) curricula προγραμμάτων, γ) επιμορφωτικό υλικό, δ) καταλόγους «εκπαιδευτών» (βιογραφικά), ε) καταλόγους ελληνικών και ξένων φορέων εκπαίδευσης (αρχικής και συνεχιζόμενης), στ) καταλόγους επιχειρήσεων διατεθειμένων να συνεργαστούν στην εκπαιδευτική διαδικασία, ζ) καταλόγους φορέων χρηματοδότησης/ Προγράμματα Ε.Κ.Τ. (Ε.Π. «Ανθρώπινο δυναμικό», Π.Ε.Π., Κοινοτικές Πρωτοβουλίες, Ειδικά Προγράμματα, η) καταλόγους καταρτιζομένων.

⁹ Οι υποδομές περιλαμβάνουν συστήματα εκπαίδευσης με χρήση πολλαπλών μέσων εκπαίδευσης εξ' αποστάσεως, εξοπλισμούς καθώς και κτιριακές υποδομές κ.α.

¹⁰ Ο μηχανισμός εκπαίδευσης εκπαιδευτών ή συνεργασία με εξειδικευμένο φορέα περιλαμβάνει την επιμόρφωση εκπαιδευτών, την επιμόρφωση συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού, την επιμόρφωση οργανωτών, διαχειριστών κ.α.

εξειδικευμένους φορείς εσωτερικού και εξωτερικού, μεταφοράς τεχνολογίας. (Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α.1994α: 37-38).

Πριν κλείσουμε το κεφάλαιο για την «τοπική ανάπτυξη» θα πρέπει να γίνει μια αναφορά σε αυτό που σήμερα ονομάζεται «αιφορική ανάπτυξη» και στο αν αυτές οι δύο μορφές ανάπτυξης συνδέονται. Κατά την άποψη ορισμένων συγγραφέων υπάρχει αυτή η σύνδεση. Συγκεκριμένα σύμφωνα με τους Σιάρδο και Κουτσούρη (2002: 82) «βασική πρόκληση της αιφορικής γεωργίας είναι να επιτυγχάνεται καλύτερη χρήση των διαθέσιμων φυσικών και ανθρώπινων πόρων με την ελαχιστοποίηση της χρήσης των εξωτερικών εισροών και την αναγέννηση περισσότερο αποτελεσματικά των εσωτερικών (τοπικών) εισροών ή με συνδυασμό και των δύο». Εξετάζοντας επίσης τα χαρακτηριστικά της αιφορικής γεωργίας (Σιάρδος Κουτσούρης 2002: 86-90) παρατηρούμε ότι κάποια από αυτά αποτελούν συνιστώσες της ενδογενούς ανάπτυξης όπως για παράδειγμα η περισσότερη ατομική και κοινοτική αυτοδυναμία, η έμφαση στην προσωπική γνώση, τις δεξιότητες, την τοπική γνώση και εμπειρία, η διατήρηση της γεωργικής παράδοσης και της κουλτούρας της αγροτικής κοινωνίας, τα τοπικά προσαρμοσμένα παραγωγικά συστήματα, μικρή εξάρτηση από εξωτερικές πηγές ενέργειας, εισροών και πιστώσεων κ.α.

Αλλά και ο Δαουτόπουλος που μελέτησε και την τοπική ανάπτυξη αλλά και την αιφορική γεωργία, παρατήρησε ότι δεν νοείται αιφορική ανάπτυξη χωρίς την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στην οποία συμβάλλει η πληροφόρηση και η εκπαίδευση των πολιτών. Ο ίδιος συγγραφέας αναφέρεται στη Τοπική Ατζέντα 21 (ΤΑ 21) που είναι μια διαδικασία σύμφωνα με την οποία οι τοπικές αρχές καλούνται να εργαστούν από κοινού με όλους τους φορείς της τοπικής κοινωνίας και με τους πολίτες, προκειμένου να κάνουν τις περιοχές τους πιο αιφορικές δηλαδή ικανές να απολαύσουν τα αγαθά της ανάπτυξης χωρίς να εμποδίζουν τις μελλοντικές γενιές να έχουν και αυτές τη δυνατότητα να καλύψουν τις ανάγκες τους (Δαουτόπουλος χ.χ: 1).

Θα ήθελα να μείνουμε σε ένα από τα 6 χαρακτηριστικά της αιφόρου ανάπτυξης, το περιβάλλον (τα άλλα πέντε χαρακτηριστικά είναι: η μελλοντικότητα, η ποιότητα ζωής, η ισότητα, η αρχή της προφύλαξης και η σφαιρική σκέψη¹¹) και να αναρωτηθούμε αν για παράδειγμα τα προγράμματα εκπαίδευσης περιλαμβάνουν δραστηριότητες ανακύκλωσης φυτικών υλικών που προέρχονται από το κλάδεμα των δέντρων και των θάμνων καθώς επίσης αν γίνεται προσπάθεια μέσα από τις εκπαίδευση να κατανοήσουν οι αγρότες μας τι σημαίνει για παράδειγμα η έννοια «φέρουσα ικανότητα» ενός βοσκότοπου; Μέσα από την εκπαίδευση προσδιορίζεται, άραγε, ότι όταν λέμε για τη φέρουσα ικανότητα ενός βοσκότοπου εννοούμε τον

¹¹ Σύμφωνα με τον Δαουτόπουλο (χ.χ: 2-3) τα χαρακτηριστικά της αιφόρου ανάπτυξης πέρα από την άμεση σύνδεσή της με το περιβάλλον είναι: 1. η αναφορά της στην κάλυψη των μελλοντικών αναγκών: «έχουμε ηθική υποχρέωση να διατηρήσουμε τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν και αυτές τις δικές τους ανάγκες από το φυσικό περιβάλλον, όπως ακριβώς το έκανε και η δική μας γενιά», 2.η αναφορά της στη διασφάλιση και βελτίωση της ποιότητας ζωής: «η ποιότητα ζωής των ανθρώπων δεν έχει μόνο υλική βάση αλλά και κοινωνική, πολιτισμική, ηθική και πνευματική και ως τέτοια πρέπει να αντιμετωπίζετε», 3. η αναφορά της στην ισότητα των ευκαιριών: «ο πλούτος, οι ευκαιρίες και οι ευθύνες πρέπει να μοιράζονται ισότιμα μεταξύ των κρατών και μεταξύ των κοινωνικών ομάδων σε μια χώρα. Ιδιαίτερη κοινωνική φροντίδα πρέπει να κατευθύνεται στους άπορους και τα άτομα με ειδικές ανάγκες», 4. η αναφορά της στη δράση με αυξημένη περίσκεψη: «αν αμφιβάλλουμε για τις περιβαλλοντικές επιδράσεις κάποιων δράσεων ή αναπτυξιακών έργων, το βάρος πρέπει να γέρνει προς τη μεριά της προστασίας του περιβάλλοντος», 5. η ανάγκη σφαιρικής εξέτασης των δράσεων και ενεργειών που επηρεάζουν το περιβάλλον: «η επίλυση των σύνθετων περιβαλλοντικών προβλημάτων απαιτεί να λάβουμε υπόψη όλους τους παράγοντες που συνθέτουν το υπό εξέταση πρόβλημα».

αριθμό των ζώων που μπορούν να βοσκήσουν σε αυτόν χωρίς να χάσει την ικανότητα του να παράγει κάθε χρόνο το χόρτο που χρειάζεται για τη διατροφή του συγκεκριμένου αριθμού ζώων; Έτσι αν η βοσκοικανότητα ενός βοσκότοπου είναι 1200 αιγοπρόβατα δεν θα πρέπει εμείς να εγκαταστήσουμε σε αυτόν 1500 αιγοπρόβατα, γιατί αν το κάνουμε, σε κάποια χρόνια θα έχουμε και τα πρώτα αποτελέσματα της υποβάθμισης του βοσκότοπου (Δαουτόπουλος χ.χ: 2-3).

Έχοντας υπόψη μας τις διαφορές¹² (Δαουτόπουλος Πυροβέτση 2002: 57) μεταξύ της συμβατικής και αειφορικής γεωργίας θα προσπαθήσουμε να τις αναλύσουμε αφού προηγουμένως αναφέρουμε ότι αυτή η διχοτομία μοντέλων γεωργιών καθορίζεται από τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στην κάθε περιοχή από τις οποίες οδηγούμαστε ή σε μια γεωργία υψηλών εισροών ή σε μια γεωργία συμβατή με το φυσικό της χώρο και σε στενή συνεργασία με την πολιτισμική παράδοση του τόπου.

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική της Ε.Ε. επιδιώκει να εφαρμόσει όλα τα εργαλεία παρέμβασής της ομοιόμορφα σε όλο τον Ευρωπαϊκό χώρο χωρίς να λαμβάνει υπόψη της τις ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής. Η Ολοκληρωμένη Γεωργική Πολιτική, σε αντίθεση θέλει να εφαρμόσει τα εργαλεία παρέμβασής της κατά περιοχή λαμβάνοντας υπόψη της τις ανάγκες και τα προβλήματα του συγκεκριμένου χώρου.

Ως συνέπεια των παραπάνω θα πρέπει να υπάρχει ένας περιφερειακός σχεδιασμός και όχι ένας ευρωπαϊκός σχεδιασμός της γεωργίας, ο οποίος να δίνει έμφαση στην κάλυψη των αναγκών των τοπικών αγορών, περιορίζοντας στο ελάχιστο τις διακρατικές μεταφορές αγροτικών προϊόντων.

Το Βόρειο-Ευρωπαϊκό Διατροφικό Μοντέλο είναι διατροφικό μοντέλο γρήγορης εστίασης και περιέχει τρόφιμα με βάση τις ζωικές πρωτεΐνες ενώ το μεσογειακό μοντέλο διατροφής δίνει έμφαση στην κατανάλωση φυτικών προϊόντων.

Η γεωργική έρευνα δεν μπορεί να παραβλέπει τα προβλήματα της τοπικής γεωργίας ασχολούμενη μόνο με θέματα που εξασφαλίζουν ευρωπαϊκή χρηματοδότηση. Το ίδιο ισχύει και για τη γεωργική εκπαίδευση η οποία σχεδιάζει κεντρικά το περιεχόμενό της (αγροτικό τηλεοπτικό κανάλι¹³) σε μια χώρα με μεγάλη

¹² **Συμβατική ή Σύγχρονη γεωργία**

Α. Κοινή Αγροτική Πολιτική
Β. Ευρωπαϊκός Σχεδιασμός της Γεωργίας
Γ. Βορειο- Ευρωπαϊκό Διατροφικό Μοντέλο
Δ. Εθνική ή Ευρωπαϊκή Έρευνα
Ε. Εθνικός ή Ευρωπαϊκός Σχεδιασμός Γεωργικής Εκπαίδευσης
ΣΤ. Διεπαγγελματικές Οργανώσεις Αγροτικών Προϊόντων
Ζ. Ανάπτυξη των Συνεταιρισμών εκ των άνω
Η. Γεωργοί παθητικοί δέκτες οδηγιών- κατευθύνσεων

Αειφορική γεωργία

Α. Ολοκληρωμένη Αγροτική Πολιτική
Β. Περιφερειακός Σχεδιασμός της Γεωργίας
Γ. Μεσογειακό Διατροφικό Μοντέλο
Δ. Τοπική Αγροτική Έρευνα
Ε. Τοπικός Έλεγχος και Σχεδιασμός της Γεωργικής Εκπαίδευσης
ΣΤ. Περιφερειακές Οργανώσεις Αγροτών
Ζ. Ανάπτυξη των Συνεταιρισμών από τη βάση
Η. Γεωργοί συμμετοχικοί- δημιουργικοί

¹³ Στα πλαίσια των δραστηριοτήτων ενημέρωσης-πληροφόρησης ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου», προχώρησε στη δημιουργία ενός σύγχρονου, ψηφιακής τεχνολογίας, μη συνδρομητικού δορυφορικού τηλεοπτικού καναλιού ενημέρωσης των αγροτών και των κατοίκων της υπαίθρου. Η χρήση των απαιτούμενων αποκωδικοποιητών θα δινόταν δωρεάν στους επαγγελματίες αγρότες. Σύμφωνα με νεώτερα στοιχεία από τον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ, το κανάλι αυτό δεν λειτουργεί.

ποικιλία αναγκών και αγροτικών πόρων. Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί πόσο σημαντικό θα ήταν να γινόταν μια αντικειμενική αξιολόγηση των τεράστιων πόρων που δαπανώνται στα προγράμματα κατάρτισης των αγροτών.

Οι Διεπαγγελματικές Οργανώσεις των αγροτικών προϊόντων, που προωθούνται τελευταία περισσότερο εκ των άνω παρά εκ των κάτω, έχουν να προσφέρουν θετικό έργο τονίζοντας την ολοκληρωμένη θεώρηση της παραγωγής ενός προϊόντος (παραγωγή, συσκευασία, μεταποίηση, διακίνηση) και την ανάγκη συνεργασίας των εμπλεκόμενων φορέων για την από κοινού αντιμετώπιση των προβλημάτων ενός προϊόντος. Δεν πρέπει όμως να αγνοήσουμε ότι μια τέτοια οργάνωση της παραγωγής ενισχύει τις μονοκαλλιέργειες και μάλιστα σε μια ενιαία γεωγραφική περιοχή. Ωθεί τους παραγωγούς να επιλέξουν αν θα είναι ελαιοπαραγωγοί ή καπνοπαραγωγοί και ούτω καθεξής. Δεν μπορεί ένας παραγωγός να ανήκει σε 2 ή περισσότερες Διεπαγγελματικές Οργανώσεις. Το ίδιο ισχύει και για τους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς, οι οποίοι παρά τις απανωτές εκσυγχρονιστικές νομοθεσίες αδυνατούν να παίζουν το ρόλο τους και ως ένα βαθμό υποκαθίστανται από τις ομάδες παραγωγών και τις Διεπαγγελματικές Οργανώσεις. Αυτό που είναι ανάγκη να υπάρχει είναι ένα κίνημα από τη βάση του αγροτικού χώρου.

Τέλος το μοντέλο της Συμβατικής Γεωργίας θέλει γεωργούς παθητικούς δέκτες κατευθύνσεων και οδηγιών που δεν αμφισβητούν την τεχνολογία, πιστεύουν στην απόλυτη κυριαρχία του ανθρώπινου γένους επί όλων των άλλων όντων, αγαπούν τα ποσοτικά μεγέθη («μεγάλωσε ή εξαφανίσου») και η ενασχόληση με την γεωργία είναι μια αναγκαστική επιλογή που τους φθείρει διαρκώς ψυχικά νοιώθοντας την κοινωνική απαξίωση του επαγγέλματός τους. Από την άλλη μεριά οι γεωργοί του αειφορικού μοντέλου είναι γεωργοί κριτικοί απέναντι στο σύστημα, που σέβονται τη φύση με την οποία επιδιώκουν να εξασφαλίσουν μια συμβιωτική σχέση και όχι να την καθυποτάξουν και έχουν υιοθετήσει έναν απλό τρόπο ζωής που δίνει έμφαση στην ποιότητα της ζωής και των ανθρώπινων σχέσεων και όχι στη λατρεία της κατανάλωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΓΡΟΤΩΝ

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η εκπαίδευση είναι ένας καθοριστικός παράγοντας που συμβάλλει στην ανάπτυξη ενός τόπου και επιζητεί να επιφέρει αλλαγές, που για τον αγροτικό τομέα, αφορούν αρχικά την μεταβολή στις γνώσεις του αγρότη (π.χ. είδος και ποσότητα σπόρου, φαρμάκου, λιπάσματος κ.τ.λ. που θα χρησιμοποιηθούν) και στις δεξιότητες του (π.χ. σχεδιασμός ενός συστήματος καλλιεργειών, χειρισμός γεωργικών μηχανημάτων κ.τ.λ.) και στη συνέχεια ή ταυτόχρονα μεταβολές στις στάσεις και τις συμπεριφορές τους για απόκτηση νέων ιδεών, θέσεων και απόψεων. Έτσι κάποια μορφής εκπαίδευση συμβάλλει στην αξιοποίηση του ενδογενούς ανθρώπινου δυναμικού μιας περιοχής με αποτέλεσμα η συγκεκριμένη περιοχή να αποκτήσει ή να διευρύνει τις προοπτικές ανάπτυξής της.

Ήδη ο Smith (Smith 1933: 247, στο Σιάρδο 1997: 21) θεωρούσε την εκπαίδευση «πάγιο κεφάλαιο» που μεταβάλλει την ποιότητα των προτύπων συμπεριφοράς ενώ οι Harbison and Myers συμπεραίνουν ότι «η ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού είναι περισσότερο ρεαλιστικός και αξιόπιστος δείκτης εκσυγχρονισμού ή προόδου μιας χώρας από οποιοδήποτε άλλο μέτρο» (Harbison and Myers 1964: 14, στο Σιάρδο 1997: 21-22).

Σε τι όμως στοχεύει η εκπαίδευση;

Ο Allefresde (1983: 178) υποστηρίζει ότι η κρίση είναι αυτή που οδηγεί στην ανάγκη για εκπαίδευση προκειμένου να βρεθούν έξοδοι από την ανεργία και τις ατομικές και συλλογικές δυσκολίες παραγωγής και επιβίωσης. Όμως τα συστήματα εκπαίδευσης έχουν δημιουργηθεί, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, για τους αστικούς πληθυσμούς του δευτερογενή και του τριτογενή τομέα και όχι για τους αγρότες.

Κατά μία άποψη όποιος και να είναι ο στόχος της εκπαίδευσης, η επένδυση στον ανθρώπινο παράγοντα (ιδιαίτερα εκείνου των παραγωγικών ηλικιών) μπορεί να επηρεάσει την πορεία της διαδικασίας ανάπτυξης προς την επιθυμητή κατάσταση. Όμως κατά μία άλλη άποψη, όπως αυτή εκφράζεται από τον Weaver (Weaver 1983: 182, στο Φραγκομιχελάκη χ.χ: 22-23), θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στον εκάστοτε χώρο που θα συμβάλλει στην ανάπτυξή του. Πιο συγκεκριμένα ο Weaver θεωρεί ότι το εκπαιδευτικό σύστημα¹ και οι αξίες αποτελούν τις πιο σημαντικά στοιχεία της ενδογενούς ανάπτυξης. Υποστηρίζει ότι «το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να συμβάλλει στη συνειδητοποίηση της ταυτότητας, των προβλημάτων και των συμφερόντων της περιοχής, οι άνθρωποι πρέπει να αναπτύξουν τις ικανότητές τους για μάθηση μέσα από συλλογική εργασία στα πλαίσια της κοινότητάς τους, η εκπαίδευση και τα άλλα στοιχεία της περιφερειακής ανάπτυξης πρέπει να εδράζονται στην αρχή των ίσων ευκαιριών, ώστε να αποφεύγεται ο φενακισμός και η αλλοτρίωση του πληθυσμού», και ο Tornqvist αναφέρει ότι «...οι συσσωρευμένες γνώσεις σε μια περιοχή αποτελούν πάντοτε τη βάση της προόδου...» και άρα οι πρακτικές εκμάθησης θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη αυτές τις συσσωρευμένες γνώσεις (Tornqvist 1983, στο Φραγκομιχελάκη χ.χ: 23).

Πάντως ο Αθανασίου (1994: 21) αναφέρει ότι οι «συσσωρευμένες γνώσεις» δηλαδή η παραδοσιακή εκμάθηση του χειρισμού απλών τεχνικών μέσων στην

¹ Το εκπαιδευτικό σύστημα που θα εφαρμοστεί σε μια περιοχή θα πρέπει να εξυπηρετεί τα συμφέροντα και τις ανάγκες της συγκεκριμένης περιοχής χωρίς όμως να οδηγεί στον επαρχιωτισμό.

γεωργία, σήμερα δεν είναι αρκετή αλλά απαιτείται επιπλέον κατοχή από τον αγρότη τεχνικών δεξιοτήτων καθώς και δεξιοτήτων οργανωτή, διαχειριστή και μάνατζερ. Κατά την άποψη του ίδιου ερευνητή, αυτές οι γνώσεις, οι δεξιότητες, οι πληροφορίες πρέπει να μεταγγίζονται στον αγρότη μέσω της εκπαίδευσης του. Παρατηρούμε δηλαδή ότι ο Αθανασίου θεωρεί ότι η σύγχρονη εκπαίδευση των αγροτών είναι υπεύθυνη μόνο για να δίνει εφόδια στους αγρότες-ιδιοκτήτες που προσεγγίζουν τον επιχειρηματικό τρόπο άσκησης της οικονομικής δραστηριότητας ενώ αφήνει στα πλαίσια της οικογένειας (εκμάθηση από πατέρα σε γιο) την παραδοσιακή εκμάθηση του χειρισμού απλών τεχνικών μέσων.

Η γεωργική εκπαίδευση αποτελεί έναν από τους βασικούς μοχλούς της γεωργικής ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας και προσφέρει δυνατότητες διατήρησης και δημιουργίας νέου γεωργικού ανθρώπινου δυναμικού. Η εκπαίδευση σαν αναπτυξιακό εργαλείο θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί με τέτοιο συντονισμό και ευελιξία ώστε να υποστηρίζονται οι εκάστοτε αναπτυξιακές πολιτικές και να γίνει μια προσπάθεια έτσι ώστε όλοι οι φορείς που παρέχουν τέτοιες υπηρεσίες να καλύπτουν τη συγκεκριμένη στρατηγική τοπικής ανάπτυξης. Ο Δαουτόπουλος (1997: 103) θεωρεί ότι οι Υπηρεσίες Γεωργικής Ανάπτυξης (πρώην Γεωργικές Εφαρμογές)² είναι οι πιο κατάλληλες να προσφέρουν στον αγροτικό χώρο όχι μόνο την τεχνική καθοδήγηση της ατομικής εκμετάλλευσης αλλά μπορούν και να υποστηρίξουν συλλογικές προσπάθειες που θα έχουν ως σκοπό τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης του αγροτικού πληθυσμού, αρκεί οι υπάλληλοι των υπηρεσιών αυτών να απαλλαγούν από τα μη εφαρμοστικά καθήκοντα που τους έχουν ανατεθεί τα τελευταία χρόνια.

Και ο Σέμος (2002: 24) αναφέρει ότι οι γεωτεχνικοί που στο σύνολό τους είναι άριστα καταρτισμένοι μπορούν να βοηθήσουν σε μεγάλο βαθμό τον γεωργό και να συμβάλλουν αποφασιστικά στην ανάπτυξη της γεωργίας. Όμως επισημαίνει ότι εδώ και πολλά χρόνια οι γεωπόνοι «κλείστηκαν» στα γραφεία τους και εκτελούν γραφική υπηρεσία η οποία είναι επιπέδου λυκειακής μόρφωσης. Ο γεωτεχνικός είναι, κατά την άποψη του ίδιου ερευνητή, επιστήμονας και η απασχόλησή του σε εργασίες έξω από την επιστήμη του είναι ασύμφορη και αντιπαραγωγική.

Σύμφωνα με τον Αθανασίου (1994: 21-22), ο οποίος βασίστηκε στην υπάρχουσα βιβλιογραφία και σε έρευνες που έγιναν σε άλλες χώρες, η εκπαίδευση του αγρότη συμβάλλει στην αύξηση της παραγωγικότητας και της αποδοτικότητας³ της αγροτικής εκμετάλλευσης. Φαίνεται ότι οι μορφωμένοι αγρότες είναι περισσότερο παραγωγικοί όταν εργάζονται σε ένα εκσυγχρονισμένο περιβάλλον παρά σε ένα στατικό και έτσι ακόμα και αν οι ποσότητες των εισροών παραμένουν σταθερές επιτυγχάνεται υψηλό επίπεδο παραγωγής. Επίσης η εκπαίδευση των αγροτών βελτιώνει την συνολική διαχειριστική και συναλλακτική τους ικανότητα με αποτέλεσμα να πραγματοποιούνται υψηλότερα επίπεδα εισοδήματος, κέρδους. Πρέπει πάντως να τονιστεί ότι η αύξηση του κέρδους προέρχεται από την αύξηση της απόδοσης της εργατικής δύναμης του ιδιοκτήτη⁴ της αγροτικής εκμετάλλευσης λόγω της εκπαίδευσης του και όχι από μια αυξημένη διαφορά της τιμής πώλησης του

²Σύμφωνα με τον Υπουργό Γεωργίας Γ. Δρυ, θα γίνουν σεμινάρια του γεωτεχνικού προσωπικού (γεωπόνων, κτηνιάτρων, δασολόγων, ιχθυολόγων) των Δ/νσεων Γεωργίας μια και «ο Τομέας των Γεωργικών Εφαρμογών δεν λειτουργεί επαρκώς ή λειτουργεί πολύ πλημμελώς» (συνέντευξη Τύπου, 11.2.2003).

³Αποδοτικότητα στην αγορά σημαίνει ικανότητα του αγρότη να πραγματοποιήσει την υψηλότερη δυνατή τιμή πώλησης για τα προϊόντα του και τη χαμηλότερη δυνατή τιμή αγοράς για τις εισροές.

⁴Αξίζει να τονιστεί ότι με βάση την έρευνα του Αθανασίου (1994:19), το 66% περίπου των απασχολούμενων στην γεωργία είναι αρχηγοί εκμεταλλεύσεων.

προϊόντος και της τιμής αγοράς των εισροών. Αποτελέσματα ερευνών σε χώρες αναπτυγμένες ή αναπτυσσόμενες εκτός Ελλάδας, δείχνουν ότι υπάρχει μία θετική συσχέτιση της εκπαίδευσης-κατάρτισης και της συνάρτησης κέρδους ενώ από την άλλη υπάρχει μηδαμινή συσχέτιση της εκπαίδευσης-κατάρτισης με την αποδοτικότητα στην αγορά.

Πάντως ήδη σε αυτό το σημείο μπορούμε να διατυπώσουμε κάποιες απόψεις. Ο αγροτικός πληθυσμός πρέπει να είναι σε θέση να εκτελεί εργασίες οι οποίες εναλλάσσονται σύμφωνα με τις εποχές (οργώματα, σπορά, σκαλίσματα, ποτίσματα, ραντίσματα, κλαδεύματα, συγκομιδή κ.α.). Επίσης οι απαιτήσεις του γεωργικού επαγγέλματος είναι αυξημένες και αυξάνονται συνεχώς με την εισαγωγή καινούργιας τεχνολογίας στη γεωργία. Ένας γεωργός, για παράδειγμα, πρέπει να είναι επιδέξιος στην προετοιμασία της γης και στη συντήρηση και αύξηση της γονιμότητας των χωραφιών του, πρέπει να γνωρίζει καλά τις ανάγκες των φυτών που καλλιεργεί σε νερό, θρεπτικά στοιχεία και θερμοκρασία, να γνωρίζει τις διάφορες ασθένειες και τον τρόπο καταπολέμησής τους, να χειρίζεται σωστά τα διάφορα γεωργικά μηχανήματα και να είναι σε θέση να κάνει μόνος του τις μικροεπισκευές τους, να παρακολουθεί την εκμετάλλευσή του και να προγραμματίζει σωστά όλες τις εργασίες που χρειάζονται. Επομένως θα πρέπει η εκπαίδευση που του προσφέρεται να βελτιωθεί και ποσοτικά αλλά και ποιοτικά προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες που έχει από την εναλλαγή των δραστηριοτήτων (ανάλογα με την εποχή του χρόνου) αλλά και από τις νέες που πρέπει να φέρει εις πέρας. Δεν θα πρέπει να υπερισχύει στην εκπαίδευση αυτή η εσωτερική και αφηρημένη θεωρία παρά ο πραγματισμός και η τεχνολογία. Η εκπαίδευση που θα παρέχεται στους αγρότες πρέπει να στοχεύει στην εκτέλεση καθημερινών καθηκόντων και στην πρόβλεψη προσωπικών δεξιοτήτων που αποτελούν προϋπόθεση για μια αποδοτική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και για μια υψηλότερη παραγωγικότητα. Δεν αρκεί μόνο να διατηρηθεί η γνώση και τεχνογνωσία που αποκτήθηκε κάποια δεδομένη στιγμή είτε από τον προκάτοχο στην αγροτική εκμετάλλευση, είτε στην καλύτερη περίπτωση έχοντας βοηθηθεί, σε κάποια στιγμή της επαγγελματικής ζωής, από κάποια εκπαίδευση. Τα επαγγέλματα του σήμερα (και του αύριο) απαιτούν (και θα απαιτήσουν) ικανότητες διάγνωσης, εξεύρεση λύσεων και ικανότητες ανάλυσης.

Αυτά τα ζητήματα που θίξαμε προηγουμένως (στάσεις, γνώσεις κ.α.) εμπίπτουν στο τομέα των τεχνογνωσιών.

Ο Φραγκομιχελάκης (2000: 138) αναφερόμενος στον κοινωνικό χαρακτήρα των τεχνογνωσιών παρατηρεί ότι προσδιορίζεται κυρίως από το ότι οι τεχνογνωσίες αποτελούν συστατικά στοιχεία της εργατικής δύναμης. Επομένως είναι εφόδιο και πηγή πόρων για τα άτομα και τις ομάδες που τις διαθέτουν ή τις ελέγχουν, και γίνονται αντικείμενο διαδικασιών απόκτησης, κατανομής και συγκυριότητας. Η τεχνογνωσία που είναι κουλτούρα διαμορφώνεται μέσω διαδικασιών εκμάθησης, κοινής συμμετοχής και διαφοροποίησης, με υποκείμενα κοινωνικο-επαγγελματικές ομάδες και άτομα, που συχνά τη βιώνουν και τη διεκδικούν ως στοιχείο της ιδιαίτερης ταυτότητάς τους.

Πώς όμως γίνεται και ποιες είναι οι προϋποθέσεις για τη συγκρότηση-ανάπτυξη της τεχνογνωσίας;

Σύμφωνα με τον ίδιο τον ερευνητή (Φραγκομιχελάκης 2002: 143) η συγκρότηση-ανάπτυξη μπορεί να γίνει με τους ακόλουθους τρόπους: με τη βασική εκπαίδευση, με επιμόρφωση, με εκπαίδευση στο τόπο εργασίας, με μόρφωση προερχόμενη από την αλλαγή θέσης εργασίας ή και επιχείρησης, με μόρφωση μέσω της έρευνας, της παρατήρησης κ.ά.. Προϋποθέσεις για τη συγκρότηση-ανάπτυξη των τεχνογνωσιών είναι η ύπαρξη κλίματος εμπιστοσύνης, η οικονομική αναγνώριση των

τεχνογνωσιών και η ύπαρξη προοπτικών αξιοποίησής τους στο υπάρχον ή σε κάποιο νέο παραγωγικό σύστημα.

Ο Αθανασίου (1994: 20), όσον αφορά την υιοθέτηση των νέων τεχνικών και μεθόδων παραγωγής αναφέρει ότι ο αγροτικός κόσμος «... απαιτεί να πειστεί προτού υιοθετήσει μία καινοτομία ιδιαίτερα σε συνθήκες αβεβαιότητας...». Βλέπουμε δηλαδή ότι ο αγρότης θέλει να πειστεί, να δει την αναγκαιότητα υιοθέτησης των νέων τεχνικών και μεθόδων παραγωγής και στη συνέχεια να την υιοθετήσει. Και εδώ είναι που μπαίνουν τρία ερωτήματα:

α) δεν βλέπει την αναγκαιότητα αυτή ο αγρότης ή β) δεν είναι προφανής ή γ) δεν του δείχνουν;

Η διάδοση γεωργικών βελτιώσεων πραγματοποιείται μέσω των ακόλουθων καναλιών επικοινωνίας:

Α. Μέσα μαζικής επικοινωνίας που περιλαμβάνουν τα έντυπα μέσα, το ραδιόφωνο, την τηλεόραση, τον κινηματογράφο, τις γεωργικές και κτηνοτροφικές εκθέσεις κ.τ.λ. καθώς και τα σύγχρονα ηλεκτρονικά μέσα.

Β. Διαπροσωπικές επαφές των γεωργών με υπαλλήλους της Υπηρεσίας Γεωργικών Εφαρμογών, ειδικούς ερευνητικών ιδρυμάτων, εμπόρους και εμπορικούς αντιπροσώπους γεωργικών εφοδίων.

Γ. Διαπροσωπικές επαφές μεταξύ φίλων, γειτόνων, συγγενών.

Είναι ένας αυθόρμητος τρόπος διάχυσης γνώσεων που πραγματοποιείται στο καφενείο, στο χωράφι ή ακόμα και στο σπίτι, στα πλαίσια φιλικών ή και συγγενικών συγκεντρώσεων. Πολλές φορές όμως η υπεροψία κάποιων αγροτών, τους εμποδίζει στην υιοθέτηση νέων τεχνικών και μεθόδων παραγωγής.

Δ. Αλληλεπιδράσεις στα πλαίσια επίσημων κοινωνικών ομάδων (π.χ. συνεταιρισμοί, σύλλογοι, οργανώσεις κ.τ.λ.). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να πούμε ότι η έμφαση στην συνεταιριστική πρωτοβουλία δημιουργεί θετικό υπόβαθρο στη διάχυση τεχνογνωσιών σε αντίθεση με την ατομική πρωτοβουλία (τύπου Leader).

Ποιο όμως είναι το πιο κατάλληλο κανάλι για τη διάδοση της τεχνολογίας; Σύμφωνα με τον Σιάρδο (1997: 301) «για την επιλογή των κατάλληλων μέσων επικοινωνίας στη διάδοση και εφαρμογή γεωργικών βελτιώσεων πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το στάδιο στη διαδικασία της «εφαρμογής γεωργικών βελτιώσεων» (ή στη διαδικασία «απόφασης για τη γεωργική βελτίωση») και τα χαρακτηριστικά της βελτίωσης. Π.χ. τα μέσα μαζικής επικοινωνίας είναι πιο κατάλληλα στο στάδιο της ενημέρωσης (γνώσης) και για βελτιώσεις ή μηνύματα λιγότερο σύνθετα. Στο στάδιο της αξιολόγησης (πειθούς) και για βελτιώσεις σύνθετες συνίσταται ο συνδυασμός καναλιών που περιλαμβάνει διαπροσωπικές επαφές με γεωπόνους Γεωργικών Εφαρμογών, γείτονες και άλλα άτομα που επηρεάζουν τις αποφάσεις. Ο συνδυασμός των μέσων μαζικής επικοινωνίας με διαπροσωπικές επαφές περιορίζει σημαντικά τις αρνητικές επιδράσεις των φαινομένων της επιλεκτικής έκθεσης και της επιλεκτικής αντίληψης ως προς τα μηνύματα.

Όποιο σύστημα εκπαίδευσης ή κατάρτισης και αν επιλεγεί δεν πρέπει να είναι ούτε πολύ προχωρημένο, ούτε πολύ καθυστερημένο σε σχέση με το περιβάλλον. Ο τύπος στον οποίο θα πραγματοποιηθεί η εκπαίδευση θα πρέπει να καθορίσει τον τύπο αγροτικού σχολείου, την μορφή, την οργάνωση και τη διοίκηση της εξωσχολικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, τους στόχους των παρεχόμενων γνώσεων και πληροφοριών, τον συνδυασμό θεωρίας και πρακτικής άσκησης, τα χρησιμοποιούμενα μέσα, το δημόσιο ή ιδιωτικό χαρακτήρα (Αθανασίου 1994: 22-23).

Παρά την μεγάλη σημασία της εκπαίδευσης, οι αγρότες αρνούνται πολλές φορές να εκπαιδευτούν. Η άρνησή τους αυτή, σύμφωνα με ορισμένους συγγραφείς, οφείλεται στους ακόλουθους λόγους:

1. Οι σύγχρονοι αγρότες ασχολούνται συστηματικά σε εξωγεωργικές δραστηριότητες. Στο σημείο αυτό, αναφέρεται ο Σέμος (2002: 24) λέγοντας ότι υπάρχει μεγάλη σύγχυση στον ορισμό της έννοιας «γεωργός» ή της έννοιας «επάγγελμα γεωργός». Το πρόβλημα αυτό κατ' αρχήν φαίνεται απλό. Στην πραγματικότητα όμως είναι πηγή πολλών προβλημάτων και παρερμηνειών. Ο ορισμός του αγρότη θα πρέπει να βασίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια⁵ τα οποία δε θα επιδέχονται αμφισβήτηση για να μπορεί να καθοριστεί ο ακριβής αριθμός των αγροτών.

2. Αρνητική στάση των νέων στο αγροτικό επάγγελμα, ιδιαίτερα αυτών που η εκμετάλλευσή τους δεν είναι επιχειρηματική. Όταν η επιλογή του αγροτικού επαγγέλματος είναι μία «μη επιλογή» ή αναγκαστική και τελευταία σε σημασία μετά την αποτυχία προσπέλασης στην ανώτατη παιδεία ή σε εξωαγροτικά επαγγέλματα (Αθανασίου 1994: 19).

3. Η συντηρητικότητα που χαρακτηρίζει τους αγρότες όσον αφορά την υιοθέτηση νέων μεθόδων, νέων αντιλήψεων και πρακτικών αφού προτιμούν να ακολουθούν αυτά που «βρίσκουν» από τους προγόνους⁶.

Προκειμένου να αποκτηθεί μία εικόνα της παρεχόμενης γεωργικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα θα πραγματοποιηθεί έρευνα σε ένα φορέα της, εξετάζοντας τα τελευταία προγράμματα που υλοποίησε.

Ένα βασικό σημείο, που θα εξεταστεί σε αυτή την έρευνα, είναι το κατά πόσο τα προγράμματα εκπαίδευσης αγροτών καλύπτουν τις ανάγκες όλων των εκπαιδευομένων και αν αυτό δεν έγινε θα εξεταστεί το γιατί. Θα γίνει προσπάθεια να ερευνηθεί αν λήφθηκαν υπόψη οι εκπαιδευόμενοι και οι ανάγκες τους όταν έγινε η κατάρτιση των προγραμμάτων και το κατά πόσο αυτά τα προγράμματα κατάφεραν να συμβάλλουν στο να βρεθούν «θεραπείες» για την αντιμετώπιση προβλημάτων στις περιοχές όπου υλοποιήθηκαν. Βέβαια, η διάγνωση των αναγκών δεν είναι βέβαια έργο του φορέα κατάρτισης αλλά των τοπικών αναπτυξιακών δομών. Πολύ επιγραμματικά, σύμφωνα με την μελέτη της Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α, μπορεί να τονιστεί ότι η διάγνωση των αναγκών μπορεί να προέλθει από εντελώς διαφορετικές μεταξύ τους διαδικασίες:

α. από την ανάλυση των χαρακτηριστικών του πληθυσμού (χαρακτηριστικά, κατηγορίες, ανεργία, εκπαιδευτικό επίπεδο-κατάρτιση, κινήματα)⁷.

⁵ Για παράδειγμα, βασικά κριτήρια είναι η κύρια πηγή εισοδήματος ή το κύριο αντικείμενο απασχόλησης, τα οποία δεν συμπίπτουν πάντα. Έτσι ένας, δημόσιος ή ιδιωτικός υπάλληλος που έχει εισόδημα από τη γεωργία κατά 60% και απασχολείται κατά 20% στη γεωργία δεν μπορεί να καταταγεί στους γεωργούς. Ενδεικτικά, ο «πραγματικός γεωργός» θα πρέπει να έχει εισόδημα από τη γεωργία τουλάχιστον κατά 51% και να απασχολείται κατά 51% στη γεωργία. Τέτοιες προϋποθέσεις πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη από τους συντάκτες του μητρώου αγροτών.

⁶ Σύμφωνα με παλαιότερη μελέτη του Πεπελάση (1976:100), ο αγρότης θα υιοθετήσει νέες τεχνικές και νέες μεθόδους παρά μόνο αν αποδειχτεί επανειλημμένα ότι είναι αποδοτικές. Επίσης δεν θα δεχτεί εύκολα τη συμβολή του ειδικού στην αγροτική οικονομία επειδή αυτός αντιπροσωπεύει κρατική υπηρεσία. Δεν θα επενδύσει σε ένα προϊόν ή δεν θα χρησιμοποιήσει νέες ποικιλίες σπόρων επειδή μακρόχρονη πείρα, του έχει διδάξει ότι οι προσπάθειες του αγρότη τελικά θα είναι μάταιες. Ως προς το τελευταίο σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι αφού στις μέρες μας, οι γεωτεχνίτες της Δ/σης Γεωργίας, όπως ήδη έχει επισημανθεί, δεν βγαίνουν πλέον στην ύπαιθρο, ο μεμονωμένος αγρότης δεν έχει υποστήριξη, ενημέρωση και το κυριότερο ψυχολογική ικανοποίηση γιατί δεν νιώθει την παρουσία του Κράτους φιλική απέναντί του.

⁷ Για να καθοριστεί η διάρκεια της εκπαίδευσης αλλά και η μορφή της, λαμβάνονται υπόψη πέρα από το αντικείμενο της εκπαίδευσης και τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού δηλαδή η ηλικία του, το μορφωτικό του επίπεδο, το φύλο του, οι δεξιότητες του, τα ενδιαφέροντά του, η ιδιοσυγκρασία του.

β. από την ανάλυση τοπικών καταστάσεων (τοπική οικονομία, περιβάλλον, σχέδια που υπάρχουν εντός περιοχής, πολιτικές εκτός περιοχής).

γ. από την ανάλυση που πραγματοποιεί ο ίδιος ο πληθυσμός σχετικά με τις σχέσεις του με τις καταστάσεις (π.χ. τι σκέφτεται ο πληθυσμός ή οι υποομάδες του πληθυσμού για τις προβληματικές καταστάσεις) (Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α 1994α: 26-27).

Στο σημείο αυτό να τονίσουμε ότι η τρίτη διαδικασία είναι αυτή που βρίσκεται πιο κοντά στην Τοπική Ανάπτυξη.

Σύμφωνα με την Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α. (1994α: 16) η διάγνωση των αναγκών θα πρέπει, οπωσδήποτε, να προηγείται της κατάρτισης των προγραμμάτων για να μπορέσει η εκπαίδευση ν' ανταποκριθεί στο ρόλο της. Άλλωστε η εκπαίδευση αποτελεί φορέα αλλαγής μια και προσπαθεί να βελτιώσει το ανθρώπινο δυναμικό αλλά ταυτόχρονα και υποκείμενο αλλαγής με την έννοια ότι πρέπει ν' αλλάζει, να προσαρμόζεται στις ανάγκες που έχει ο αγροτικός κόσμος.

Η διαμόρφωση του περιεχομένου ενός εκπαιδευτικού προγράμματος πρέπει να στοχεύει στην αλλαγή⁸ του τρόπου σκέψης και νοοτροπίας δηλ. στην αλλαγή της «στάσης» του αγρότη τόσο απέναντι στην εργασία του όσο και απέναντι στον κοινωνικοοικονομικό του περίγυρο... Το πρόγραμμα πρέπει να καλύπτει τις ανάγκες των αγροτών όπως αυτές προσδιορίζονται από την σημερινή πραγματικότητα αλλά και τις τάσεις για το αύριο σε επίπεδο τοπικό, εθνικό και διεθνές. (Αθανασίου 1994: 63-64).

Ένα άλλο θέμα, με μεγάλο ενδιαφέρον, είναι: ποιοι συμμετέχουν στην κατάρτιση των προγραμμάτων; Συμμετέχουν οι αγρότες, οι κοινωνικοί φορείς προκειμένου τα προγράμματα να γίνουν πιο αποτελεσματικά; Αν όχι ποιοι λόγοι δικαιολογούν αυτή τη μη συμμετοχή;

Στην κατάρτιση των προγραμμάτων θα πρέπει να υπάρχει μία λογική αλληλουχία: τύπος ανάπτυξης του αγροτικού τομέα, ανάγκες του αγροτικού χώρου σε ειδικεύσεις και δεξιότητες, προσδιορισμός του επαγγελματικού προφίλ του αγρότη, προσδιορισμός του εκπαιδευτικού προφίλ και τέλος οι διαφοροποιήσεις ανάλογα με τις ειδικότερες παραγωγικές, κοινωνικές, δημογραφικές συνθήκες της κάθε περιοχής (Αθανασίου 1994: 66). Στην έρευνα μας θα εξετάσουμε αν η παραπάνω αλληλουχία υπάρχει στην κατάρτιση των προγραμμάτων που υλοποιούνται.

Επίσης όσον αφορά την χρηματοδότηση, πρέπει να γνωρίζουμε αν είναι επαρκής και ομαλή (π.χ. αν προηγείται η εκταμίευση σε σχέση με την κατάρτιση των προγραμμάτων ή ακολουθεί), καθώς επίσης και το τι ρόλο παίζει στους εκπαιδευόμενους και στους εκπαιδευτές. Ενδιαφέρον για την έρευνα θα αποτελέσουν και οι εκτιμήσεις των εμπλεκόμενων σχετικά με το αν τα κονδύλια που διατίθενται για τις εκπαιδεύσεις είναι της τάξης μεγέθους των αναγκών τους.

Στην έρευνα που ακολουθεί, θα διερευνηθούν οι αντικειμενικοί σκοποί του προγράμματος. Θα πρέπει να προσδιοριστούν οι δράσεις των εκπαιδευτών, το περιεχόμενο προς εκμάθηση και τα αποτελέσματα στη εργασία και στην εν γένει συμπεριφορά των εκπαιδευόμενων.

Θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε το κατά πόσο υπήρχε ταύτιση μεταξύ των αντικειμενικών σκοπών των εκπαιδευόμενων και αυτών που καθορίζονται στο πρόγραμμα ή και του ίδιου του εκπαιδευτή. Οι εκπαιδεύσεις που προσφέρονται συντονίζονται με τις ανάγκες της παραγωγής, της αγοράς εργασίας, της απασχόλησης

Με την έρευνα μας, προσπαθούμε να διαπιστώσουμε αν τα παραπάνω στοιχεία λήφθηκαν υπόψη κατά το σχεδιασμό των προγραμμάτων που εξετάζουμε.

⁸ Ο Αθανασίου αφήνει ανοικτό το θέμα σχετικά με το ποια είναι η αλλαγή αυτή. Εννοεί την τοπική ανάπτυξη με βάση τους τοπικούς πόρους ή κάτι άλλο;

της περιοχής; Πώς είναι δομημένα τα συγκεκριμένα προγράμματα εκπαίδευσης-κατάρτισης; Είναι προσανατολισμένα στο να προσφέρουν γνώσεις και δεξιότητες ή αποτελούν μια δυναμική διαδικασία που στόχο έχει την ανάπτυξη γενικών ικανοτήτων μάθησης, εποπτείας και αυτοαξιολόγησης; Και με ποια προοπτική γίνεται αυτή η στοχοθεσία; Με τη λογική της «τοπικής ανάπτυξης», της «ενδογενούς ανάπτυξης» ή της μη «ενδογενούς ανάπτυξης»⁹;

Μας απασχολούν επίσης τα ερωτήματα το κατά πόσο η γνώση που δίνεται μέσα από τα προγράμματα βασίζεται στην διαλεκτική αντιπαράθεση με την πραγματικότητα και στο διάλογο ή ήταν γνώση εξωτερική και ουδέτερη που εγκλωβίζει τον εκπαιδευόμενο καθόσον αποκρύπτει τις πηγές της γνώσης, διαστρέφει την κατανόησή της και διογκώνει τις απαιτούμενες ανάγκες σε μάθηση (Σιάρδος Κουτσούρης 2002: 213);

Βασικό θέμα της έρευνας θα αποτελέσει η μαθησιακή διαδικασία. Συγκεκριμένα θα εξεταστεί το κατά πόσο υιοθετήθηκαν οι ακόλουθες αρχές στη διαδικασία αυτή: ζωντάνια, άσκηση, επιτυχημένη εφαρμογή μέσα στη τάξη, γρήγορη εφαρμογή στο χώρο της δουλειάς, πρωτοτυπία στον τρόπο παρουσίασης και κυρίως η πρώτη εντύπωση (Κατσαλής 1997: 12). Θα μας απασχολήσει επίσης το αν λήφθηκε υπόψη ότι η μάθηση αρχίζει μόνο όταν το άτομο αναγνωρίζει και διακρίνει μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στο τι θα έπρεπε να γνωρίζει και να κάνει, και στην πραγματική γνώση και τις επιδόσεις που έχει τώρα καθώς επίσης και το ότι οι ενήλικες μαθαίνουν καλύτερα όταν: α) εφαρμόζουν στην πράξη αυτά που ακούνε ή όταν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα πλησιάζει αρκετά κοντά στο περιεχόμενο της δουλειάς, β) ακολουθηθεί ο ρυθμός που θέλουν οι ίδιοι και όταν βρίσκονται μαζί με συναδέλφους τους των ίδιων ικανοτήτων και παρόμοιας στάθμης και γ) συμμετέχουν στον εντοπισμό των εκπαιδευτικών αναγκών και όταν οι αποφάσεις σχετικά με την εκπαίδευση εξυπηρετούν αυτές τις ανάγκες (Κατσαλής 1997: 10).

Τέλος ένα άλλο θέμα με ιδιαίτερη σημασία είναι τι είδους διδασκαλία πραγματοποιήθηκε; Συμμετοχική ή παραδοσιακή; Για να δοθεί απάντηση σε αυτό το

⁹ Τα ερωτήματα εγείρονται και με βάση το ζήτημα που τίθεται σύμφωνα με την Ο.Κ.Ε. όπως αυτή διατυπώνεται στην 80^η Γνώμη της: «Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αγροτική Ανάπτυξη και Ανασυγκρότηση της Υπαιθρου 2000-2006» (www.oke.gr/greek/gnomi_80.htm, σελ.27) «... η γεωργία είναι πλέον μία σύνθετη παραγωγική δραστηριότητα που επηρεάζεται τόσο από τις αναπτυξιακές διεργασίες που συντελούνται στο χώρο της υπαίθρου, όσο και από ουσιώδεις ανακατατάξεις που συντελούνται στη διεθνή αγορά και τα δίκτυά της, τις βιομηχανίες αγροτικών εισροών, τις επιστημονικές εξελίξεις, τις συνεχείς αλλαγές στις προτιμήσεις του σύγχρονου καταναλωτή... Η παρεχόμενη επαγγελματική αγροτική εκπαίδευση στη χώρα μας πρέπει να εξοπλίζει τον αγρότη ώστε να μπορεί ν' ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις σύγχρονες απαιτήσεις. Το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων πρέπει ν' ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες και να μην περιορίζεται στην παροχή μονοσήμαντων γεωτεχνικών γνώσεων. Εξάλλου η δημιουργία ανταγωνιστικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων ξεφεύγει από τα όρια μιας απλής γεωτεχνικής διεργασίας». Όμως με τον τρόπο αυτό, το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι προσανατολισμένο περισσότερο σε ένα λειτουργικό μοντέλο ανάπτυξης, δηλαδή σε ένα μοντέλο που σύμφωνα με τους Stohr & Taylor πίεζε «τα άτομα, τις κοινωνικές ομάδες και τις κοινότητες να αναπτύσσουν μόνο ένα περιορισμένο μέρος των ικανοτήτων και των πόρων τους, καθορισμένο «από τα πάνω» (από το παγκόσμιο σύστημα), να παραβλέπουν άλλες ικανότητες και να μην έχουν αυτοκαθοριζόμενους στόχους, αλλά να επιζητούν μόνο την κατάκτηση ή την διατήρηση «ανταγωνιστικής θέσης», από οικονομική και πολιτική άποψη, έναντι του υπόλοιπου κόσμου» (Stohr & Taylor 1981:39 στο Φραγκομιχελάκη χ.χ.:20). Λειτουργικό προσανατολισμό έχουν και οι απόψεις του Αθανασίου(1994: 21) όταν υποστηρίζει: «όποιοι επενδύει σε έρευνα, εκπαίδευση, κατάρτιση δημιουργεί τις προϋποθέσεις όχι μόνο να επιβιώσει στο γρήγορο μεταβαλλόμενο περιβάλλον αλλά και να κυριαρχήσει στον οικονομικό ανταγωνισμό».

ερώτημα θα διερευνηθούν οι απαντήσεις τόσο των εκπαιδευτών όσο και των εκπαιδευομένων που συμμετείχαν στα προγράμματα που εξετάζουμε. Ακολουθώντας τους Δημουλά, Σιδηρά, Γαλατά (1995: 16-17) θα εξετάσουμε το αν οι εκπαιδευτές επικέντρωσαν την προσοχή τους στους εκπαιδευόμενους και έδωσαν βαρύτητα σε αυτό που εκφράζουν. Έτσι ενώ παλαιότερα όλες οι εκπαιδευτικές διαδικασίες βασιζόνταν κυρίως στο περιεχόμενο σπουδών, στα εκπαιδευτικά προγράμματα και στα δομικά προβλήματα, σήμερα απαιτείται να ληφθούν υπόψη οι συμμετέχοντες στη μαθησιακή διαδικασία, η παρουσία τους, η ιδιαιτερότητά τους και οι ατομικές τους συνθήκες¹⁰. Ο εκπαιδευτής, στην συμμετοχική διδασκαλία, παίζει το ρόλο περισσότερο του συντονιστή παρά του «ειδικού» και μεταβιβάζει καθήκοντα και υπευθυνότητες του στους εκπαιδευόμενους. Από την άλλη μεριά οι εκπαιδευόμενοι, στην συμμετοχική διδασκαλία, δεν είναι απλοί αποδέκτες γνώσεων και πληροφοριών αλλά ενεργοί συμμετέχοντες που δείχνουν ενδιαφέρον, καταγράφουν και επεξεργάζονται πληροφορίες που τις αφομοιώνουν και τις ενεργοποιούν όταν αυτό είναι αναγκαίο. Μαθαίνουν να συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση του μαθήματος, δεν είναι απλοί ακροατές, αλλά ομιλητές και δεν κάθονται και απλά παρακολουθούν, αλλά ενεργοποιούνται και γίνονται οι ίδιοι εκτελεστές του διδακτικού έργου. Σε μια τέτοια σχέση οι εκπαιδευόμενοι δε μαθαίνουν μιμούμενοι τον εκπαιδευτή ή εξάγοντας μόνο συμπεράσματα, αλλά παρουσιάζουν οι ίδιοι εμπειρίες, γνώσεις, πληροφορίες, και τρόπους χρησιμοποίησης διαφόρων δεξιοτήτων. Πειραματίζονται οι ίδιοι πάνω στο μαθησιακό αντικείμενο, απομακρύνονται από την ατομική θεώρηση και περνούν στην ομαδική, με δική τους ενεργό δράση. Με αυτόν τον τρόπο αποκτούν οι ίδιοι ατομικές εμπειρίες και δεν είναι αναγκασμένοι να μάθουν κάτι που θα τους ήταν ξένο, η γνώση εξατομικεύεται, ο καθένας αξιοποιεί και αναπτύσσει το δικό του ιδιαίτερο τρόπο μάθησης, καλλιεργείται η ενεργοποίηση των ατομικών εμπειριών και η διαδικασία της μάθησης είναι οικεία στις ατομικές ιδιαιτερότητες του κάθε εκπαιδευόμενου.

Επίσης θα διερευνηθεί το κατά πόσο τα προγράμματα αυτά έδωσαν στους αγρότες γνώσεις που τους εξασφαλίζουν προσαρμοστικότητα ενόψει ενός αβέβαιου μεταβαλλόμενου παραγωγικού συστήματος (ταχύτητα εισαγωγής των τεχνολογικών καινοτομιών στην παραγωγική διαδικασία, χρήση και συντήρηση μηχανημάτων και εφοδίων που ανήκουν σε διαφορετικές γενιές, νέες αγορές και άλλες μεταβαλλόμενες πλευρές του αγροτικού τομέα). Τα προγράμματα προσφέρουν τεχνικές γνώσεις και δεξιότητες διαχειριστικές ή και ευρύτερες γνώσεις; Όπως επισημαίνει ο Αθανασίου, η εκπαιδευτική διαδικασία δεν μπορεί να παραγνωρίσει τις κοινωνικοπολιτικές γνώσεις και πληροφορίες αφού ο αγρότης εκτός από επαγγελματία είναι πάνω από όλα άνθρωπος με ευρύτερες ανάγκες. Συνήθως οι κοινωνικοπολιτιστικές(sic) πληροφορίες σχετίζονται με τις οικογενειακές, συνεταιριστικές, κοινοτικές και γενικά συλλογικές δραστηριότητες (Αθανασίου 1994: 64).

Ενδιαφέρον, επομένως, έχει να εξετάσουμε το αν οι εκπαιδευτές, με βάση την έρευνα που ακολουθεί, είχαν θετικά αποτελέσματα (μη οικονομικού χαρακτήρα) μέσω της βελτίωσης των δεξιοτήτων των εκπαιδευομένων ή της σύνδεσης των δεξιοτήτων με την αγορά καθώς επίσης και το πώς αντιμετωπίστηκε στα

¹⁰ Στην συμμετοχική διδασκαλία λαμβάνονται σοβαρά υπόψη η προσωπικότητα των εκπαιδευομένων, η καθημερινή ζωή τους και οι προϋπάρχουσες ικανότητες, δεξιότητες, γνώσεις, εμπειρίες και εργασιακές συνήθειες τους. Τα ατομικά χαρακτηριστικά και οι ιδιαιτερότητες των εκπαιδευομένων λαμβάνονται υπόψη από τον εκπαιδευτή και τα ενισχύει ώστε η μάθηση να είναι ατομοκεντρική και κατά το δυνατό εξατομικευμένη.

προγράμματα αυτά ο αγρότης: σαν υπεύθυνος της εκμετάλλευσης του που είχε ανάγκη από γνώσεις διαχείρισης ή σαν ένας απλός εργαζόμενος ή και τα δύο.

Ερώτημα που καλείται η έρευνα να απαντήσει είναι το αν ο εκ των προτέρων προσδιορισμός των σκοπών παράγει και αναπαράγει στις μέλλουσες γενιές αξίες, στάσεις και χαρακτηριστικά που συνδέονται στενά με τη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης. Στην περίπτωση αυτή θα εξεταστεί αν η εκπαίδευση πρέπει να αναμορφωθεί, ώστε να προωθήσει στάσεις και συμπεριφορές που θα συμβάλλουν στον (επανα) καθορισμό της υφιστάμενης πορείας των κοινωνιών (Σιάρδος Κουτσούρης 2002: 211).

Θα εξεταστεί επίσης το κατά πόσο φαίνεται μέσα από τα προγράμματα αν υπάρχουν διασυνδέσεις και με ποιο τρόπο μεταξύ του τρίπτυχου έρευνα- εκπαίδευση- παραγωγή και ιδιαίτερα αν οι διασυνδέσεις αυτές έχουν ενδογενή ή μη ενδογενή χαρακτήρα και προσανατολισμό προς την τοπική ή αντιθέτως την λειτουργική ανάπτυξη. Άραγε, η αγροτική εκπαίδευση στη χώρα μας διαθέτει έναν ολοκληρωμένο χαρακτήρα δηλαδή υποστηρίζεται από αλληλοσυμπληρούμενες δράσεις πληροφόρησης, κατάρτισης, συμβουλευτικής και τεχνικής υποστήριξης; Υπάρχει συνεκτικός δεσμός έρευνας -εφαρμογής- εκπαίδευσης; Αξιοποιούνται στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας τα αποτελέσματα των ερευνών; Υπάρχει συνεργασία του φορέα εκπαίδευσης με επιστημονικούς και ερευνητικούς φορείς (Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Κέντρα, Ινστιτούτα, Γραφεία Γεωργικής Ανάπτυξης);

Βασιζόμενος στη διεθνή εμπειρία ο Αθανασίου (1994: 70-71) αναφέρει ότι τα τρία επίπεδα (έρευνα-εκπαίδευση-συμβουλευτική δραστηριότητα) βρίσκονται σε κοινή διαχείριση προκειμένου να εξασφαλίζεται η ανατροφοδότηση και ταυτόχρονα η ισόρροπη διανομή κεφαλαίων και ανάπτυξη της υποδομής, χωρίς όμως να καταργείται φυσικά η χωριστή, αυτοτελής οργανωτική δομή του κάθε τομέα. Σε πολλές χώρες έχουν προσληφθεί σύμβουλοι για ειδικά θέματα, στο πλαίσιο των ινστιτούτων έρευνας, που παρακολουθούν την εφαρμογή των αποτελεσμάτων της έρευνας και μεταφέρουν τα άλυτα προβλήματα στα ινστιτούτα αυτά. Δεν υπάρχει, σύμφωνα με τον ίδιο ερευνητή, μόνο μια μοναδική λύση στο οργανωτικό πεδίο ως προς τη διασύνδεση έρευνας, εκπαίδευσης και συμβουλευτικής δραστηριότητας. Η όποια οργανωτική δομή έχει τα πλεονεκτήματά της και απαιτεί από καιρό σε καιρό κάποια προσαρμογή.

Όσotόσο υπάρχουν κάποιοι γενικοί κανόνες που πρέπει να αποτελούν μονιμότερα λειτουργικά στοιχεία του συστήματος. Ο ίδιος συγγραφέας προτείνει τους ακόλουθους:

- 1.Κοινό δομικό πλαίσιο των τριών τομέων για τη διασφάλιση της μέγιστης δύναμης συνεργασίας και συντονισμού.
- 2.Χωριστός διοικητικός μηχανισμός αφού οι μέθοδοι, η εργασία και οι στόχοι είναι διαφορετικοί.
- 3.Ενιαία διαμόρφωση του προγράμματος και της πολιτικής αλλά χωριστή ευθύνη για την εφαρμογή.
- 4.Συμμετοχή των αγροτών, όπου είναι δυνατόν, στις διάφορες δραστηριότητες των τομέων.

Όπως αφήσαμε να εννοηθεί παραπάνω, χρειάζεται να προσέξουμε και να διερευνήσουμε ποιος είναι ο χαρακτήρας αυτών των διασυνδέσεων. Έτσι για παράδειγμα στην Γαλλία ορισμένοι ερευνητές έχουν αναδείξει ότι κρίσιμοι αναπτυξιακοί παράγοντες πάνω στους οποίους βασίστηκε ένας νέος τύπος γεωγραφικής οργάνωσης της παραγωγής, ο οποίος χαρακτηρίζεται από μια νέα μορφή πόλωσης πιο επιλεκτική (και όχι μόνο ποσοτική που αφορά μεγέθη όπως απασχόληση, πληθυσμός), είναι οι «ευεργετικές» σχέσεις μεταξύ εκπαίδευσης-

έρευνας και παραγωγής και η επάρκεια σε άρτια καταρτισμένο- ειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό (Φραγκομιχελάκης χ.χ: 39). Όμως οι εν λόγω ερευνητές τονίζουν ότι όλα αυτά συμβαίνουν στα πλαίσια της κυριαρχίας της «κρατικομονοπωλιακής» λογικής και πολιτικής η οποία δεν στηρίζει ούτε την ενδογένεια ούτε την «τοπική ανάπτυξη» (με την ισχυρή έννοια του όρου) δηλαδή την ισόμετρη ανάπτυξη περιφερειών-περιοχών. Οι ίδιοι ερευνητές υποστηρίζουν μία εντελώς αντίθετη λογική και πολιτική, ικανή να διαμορφωθεί μέσω κοινωνικών αντιπαράθεσεων και αγώνων και η οποία θα επιδιώκει ακριβώς αυτή την ισόμετρη ανάπτυξη με γνώμονα την καλύτερη εξυπηρέτηση των αναγκών και των συμφερόντων των εργαζομένων και των ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων. Σε αυτά τα πλαίσια και με αυτή τη προοπτική θεωρούν απαραίτητη τη ανάπτυξη συνεργασιών π.χ. μεταξύ των εργαζομένων σε διαφορετικές θέσεις μέσα στην ίδια επιχείρηση, μεταξύ των επιχειρήσεων και του βιομηχανικού-κοινωνικού ιστού της περιοχής τους, για τους ακόλουθους λόγους: «λόγω της αυξανόμενης αλληλεξάρτησης των οικονομιών. Λόγω του ότι η αποτελεσματική αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών απαιτεί ανταλλαγές γνώσεων και πληροφοριών (ουσιαστικές «συνεννοήσεις» μεταξύ εκείνων που εργάζονται για τη σύλληψη -ανάπτυξη-εφαρμογή αυτών των τεχνολογιών και εκείνων που τις χρησιμοποιούν), τόσο μέσα στις επιχειρήσεις όσο και μεταξύ αυτών και του περιβάλλοντός τους, σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Λόγω της ανάγκης αντιμετώπισης ορισμένων δαπανών (ιδιαίτερα για την έρευνα- ανάπτυξη, που αυξάνονται συνεχώς) από κοινού και με τρόπο δίκαιο (χωρίς να γίνεται μετακύλιση τους στους ασθενέστερους ή στους μη συμμετέχοντες στη συνεργασία), παρέχοντας επίσης τη δυνατότητα να ωφεληθούν όλοι οι εμπλεκόμενοι» (Φραγκομιχελάκης χ.χ: 41).

Όσον αφορά την Ελλάδα το τρίπτυχο έρευνα- διάδοση νέας τεχνολογίας- αγροτική παιδεία ανήκει στην Ελλάδα στις αρμοδιότητες του Υπουργείου Γεωργίας και εν δυνάμει στις Γεωτεχνικές Σχολές της χώρας, χωρίς βέβαια να παραγνωρίζεται η ευθύνη και η συμβολή και των άλλων θεσμών που σχετίζονται με την γεωργία, όπως η Αγροτική Τράπεζα και η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ ούτε η ανάγκη συντονισμού με το Υπουργείο Παιδείας. Σήμερα το τρίπτυχο αυτό παρουσιάζει σχετικά ανεπαρκείς και ασυντόνιστες δραστηριότητες με χαμηλή αποτελεσματικότητα. Η έρευνα δεν είναι συντονισμένη και δεν διαθέτει τα «κανάλια» που χρειάζεται για τη διάδοση των πορισμάτων της και την τροφοδότησή της με τα προβλήματα του χώρου εφαρμογής. Η επιχειρηματική δραστηριότητα των φορέων της γεωργικής δραστηριότητας είναι κατά κανόνα χαμηλή, η δε ανεπάρκεια και οι γενικότερες οργανωτικές και λειτουργικές αδυναμίες των υπηρεσιών που θα έπρεπε να διαδίδουν την νέα τεχνολογία δεν μπορεί να συμπληρώσει αυτό το κενό. Για να αντιμετωπισθούν τα βασικά αυτά προβλήματα χρειάζεται μια κεντρική οργάνωση της έρευνας, αναδιοργάνωση και αναπροσανατολισμός των υπηρεσιών τεχνικής υποστήριξης της γεωργίας, δημιουργία καναλιών σύνδεσης της έρευνας με τις υπηρεσίες τεχνικής υποστήριξης και βελτίωσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας των φορέων της γεωργικής δραστηριότητας με την κατάλληλη αναδιοργάνωση της αγροτικής παιδείας. Η αγροτική παιδεία δεν πρέπει να περιορίζεται στην αφομοίωση της νέας τεχνολογίας αλλά να καλύπτει και την εμπορική πλευρά της παραγωγής (τυποποίηση, διατήρηση) και τα οργανωτικά της προβλήματα. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η τεχνολογία δεν είναι αναλλοίωτο προϊόν αλλά προσαρμόζεται και μετασχηματίζεται μαζί με τις αλλαγές στους τρόπους παραγωγής και σε κάθε περίπτωση όταν μεταδίδεται στους γεωργούς. Έχει δηλαδή μία δυναμική, η οποία δεν γίνεται κατανοητή αν δούμε μόνο την τεχνολογία σαν ένα αγαθό που δημιουργείται από έρευνα, μεταβιβάζεται από ειδικούς φορείς και χρησιμοποιείται από τους τελικούς

χρήστες, που στην περίπτωση μας είναι οι αγρότες. Ο δυναμικός χαρακτήρας της τεχνολογίας είναι συνέπεια από την μία μεριά της οργάνωσης και της ανάπτυξης της επιστημονικής και της εμπειρικής γνώσης και από την άλλη της συνεχούς προσαρμογής της τεχνολογίας στο εκάστοτε αγροτικό περιβάλλον.

Σε συνάφεια με τις παραπάνω γενικές επισημάνσεις τίθενται μια σειρά από ερωτήματα όσον αφορά το φορέα εκπαίδευσης¹¹, το πρόγραμμα σπουδών, τις εμπειρίες μάθησης, τους εκπαιδευτές αλλά και τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους.

Όσον αφορά το φορέα κατάρτισης πρέπει να εκτιμήσουμε αν δίνεται έμφαση στην πρακτική άσκηση των εκπαιδευομένων (υποδομές, εργαστήρια, πρότυπα κτήματα).

Επίσης θα διερευνηθεί αν στο πρόγραμμα σπουδών υπερτερεί η θεωρία σε σχέση με την πρακτική¹² ή συμβαίνει το αντίθετο; Υπάρχουν λόγοι που δικαιολογούν το ότι το ένα υπερτερεί σε σχέση με το άλλο;

Επίσης θα μας απασχολήσει το κατά πόσο η εκπαίδευση βοηθάει - εξοπλίζει τον αγρότη να λειτουργεί μέσα στον ευρύτερο χώρο της υπαίθρου και να επεκτείνεται σε συμπληρωματικές δραστηριότητες. Επίσης, το κατά πόσο τα εκπαιδευτικά προγράμματα ενσωματώνουν γνώσεις προστασίας και διαφύλαξης του περιβάλλοντος; Το τελευταίο ερώτημα τίθεται γιατί ο αγρότης πρέπει, υπό προϋποθέσεις, να είναι ο βασικός θεματοφύλακας του περιβάλλοντος της υπαίθρου.

Ξεκινώντας από τους Σιάρδο και Κουτσούρη (2002: 216) αναφορικά με τις εμπειρίες μάθησης, θα εξεταστεί αν ο εκπαιδευόμενος ανταποκρίθηκε στα ερεθίσματα του εκπαιδευτή όπως πρεσβεύει ο κλασικός συμπεριφορισμός ή ήταν σε θέση ν' αναγνωρίζει και να επιλύει προβλήματα στη βάση της ευχαρίστησης που του παρέχει η απόκτηση της γνώσης και η ερμηνεία της συσσωρευμένης εμπειρίας.

Αναφορικά με τους εκπαιδευτές των αγροτών πρέπει να γνωρίζουμε κάποια επιμέρους σημεία: Έχουν κάνει την κατάλληλη προετοιμασία για να επιτελέσουν σωστά το έργο τους¹³;

¹¹ Για τον φορέα εκπαίδευσης, δείτε Κεφ. 1^ο.

¹² Σύμφωνα με τον Raanan Weitz «...Το πιο σημαντικό λάθος στην αγροτική εκπαίδευση σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες είναι ότι η εκπαίδευση είναι πολύ θεωρητική, πολύ αφηρημένη και φορτωμένη με ζητήματα που πρέπει κανείς να απομνημονεύσει. Πρόκειται για σοβαρό λάθος αφού ψυχοπαιδαγωγικές μελέτες δείχνουν ότι ο αγροτικός πληθυσμός είναι κυρίως αισθησιοκρατικός τύπος (sensorimotor type). Η προφορική επαγγελματική διδασκαλία καθώς επίσης η βασική γενική εκπαίδευση θα έπρεπε επομένως να βασίζονται κυρίως σε πρακτική αγροτική δραστηριότητα που την διεκπεραιώνουν οι ίδιοι οι νέοι στηριγμένοι στη δική τους συγκεκριμένη γνώση σε πραγματικά στοιχεία και ζωντανούς διδακτικούς σκοπούς, σε παραδείγματα παρμένα από το τοπικό περιβάλλον και στη περίπτωση των ενηλίκων στην επαγγελματική εμπειρία και δραστηριότητα. Ως προς τα υλικά θα έπρεπε να αναφέρουμε τα οπτικοακουστικά βοηθήματα με σχολιασμό από κάποιον σύμβουλο. Σε μια εκπαιδευτική σειρά 3 εβδομάδων π.χ. δεν μπορεί να δείξει κανείς περισσότερο από ένα στάδιο ενός φυτικού κύκλου, ενώ ένα καλογυρισμένο φιλμ μπορεί να δείξει ολόκληρο τον κύκλο. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται πρέπει να είναι «ενεργητικές» (πρακτική εργασία, επιδείξεις, ταξίδια, συζητήσεις)» (Αθανασίου 1994:71).

¹³ Ο Raanan Weitz αναφέρει ότι «... Ο γεωπόνος θα κληθεί να αναλάβει τις λειτουργίες του αγροτικού συμβούλου, δασκάλου, διαχειριστή σε ένα αγροτικό οργανισμό ή ακόμα του ερευνητή. Κάθε μία από τις απασχολήσεις αυτές απαιτεί επιπρόσθετη εκπαίδευση. Ένας φοιτητής που σχεδιάζει να γίνει σύμβουλος πρέπει να εκπαιδευτεί σε μεθόδους διδασκαλίας, να γνωρίζει κάτι από ψυχολογία και κοινωνιολογία, να έχει βασικές γνώσεις για το χωριό, να μπορεί να εκφράζεται πειστικά και ταυτόχρονα να θεωρείται από τους αγρότες σαν ένας από αυτούς. Ο εκπαιδευτής και ειδικά ο σύμβουλος πρέπει να έχει όχι μόνο θεωρητικές αλλά και πρακτικές γνώσεις, να μπορεί να οδηγεί άροτρο και τρακτέρ, να χρησιμοποιεί μια θεριζοαλωνιστική μηχανή, εργαλεία ... αρμεκτικές μηχανές και γενικά να είναι ικανός για αγροτικές δουλειές. Πρέπει να ξέρει να ακούει τον εκπαιδευόμενο και έμπειρο αγρότη, να μαθαίνει και να διδάσκει, να διατηρεί σταθερές επαφές τόσο με την έρευνα όσο και

Πώς γίνεται η επιλογή τους; Βασίζεται στις προσωπικές γνωριμίες των υπευθύνων των προγραμμάτων ή γίνεται η πρόσληψη με βάση αντικειμενικά κριτήρια;

Υπάρχει δυσκολία στην εξεύρεση εκπαιδευτών; Αν ναι, πού οφείλεται αυτή και πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί;

Οι εκπαιδευτές προέρχονται από τον ιδιωτικό ή τον δημόσιο τομέα; Υπάρχουν λόγοι που δικαιολογούν αυτή τους την προέλευση;

Ο εκπαιδευτής είναι οργανωτής, γνώστης της σύγχρονης τεχνολογίας; Είναι διαχειριστής πόρων; Από την έρευνα επίσης θα γίνει προσπάθεια να αναδειχτεί το αν οι εκπαιδευτές είναι ενήμεροι των ακολουθούμενων αγροτικών πολιτικών, των μέτρων αναδιάρθρωσης και των αναπτυξιακών νόμων και κινήτρων.

Γίνονται σεμινάρια εκπαιδευτών και προϊσταμένων των φορέων εκπαίδευσης βάσει των ετησίων προγραμμάτων εκπαίδευσης; Όλα αυτά τα ζητήματα χρειάζονται διερεύνηση.

Ένα πιο ειδικό θέμα που τίθεται είναι το κατά πόσο συμμετέχουν οι προϊστάμενοι των φορέων εκπαίδευσης στις εκπαιδεύσεις; Αν ναι ποια θετικά και ποια αρνητικά έχει αυτή η συμμετοχή;

Όσον αφορά τους εκπαιδευόμενους είναι σημαντικό να γνωρίζουμε μήπως ο αριθμός τους είναι αρκετά μεγάλος σε σχέση με τις δυνατότητες του φορέα εκπαίδευσης; Επίσης υπάρχει επικοινωνία μεταξύ των εκπαιδευθέντων αγροτών και του φορέα εκπαίδευσης μετά το τέλος των εκπαιδεύσεων; Αν όχι γιατί; Αν ναι ποιες μορφές παίρνει;

Συναφές με τα άλλα ζητήματα είναι και το ζήτημα που τίθεται είναι το κατά πόσο οι αγρότες στρέφονται στην Δ/ση Γεωργίας ή σε ιδιώτες για να πάρουν τεχνικές οδηγίες; Ένα μεγάλο μέρος του κόστους παραγωγής των αγροτικών προϊόντων προέρχεται από τη μη ορθολογική χρήση των συντελεστών παραγωγής και των γεωργικών εφοδίων (λιπάσματα, φάρμακα κ.τ.λ.). Γεννάται το ζήτημα το κατά πόσο οι κρατικοί φορείς (και οι ιδιώτες) παρέχουν σωστή και συνεχή ενημέρωση στους αγρότες για την χρήση των μέσων παραγωγής και της νέας τεχνολογίας ώστε να συμβάλλουν ουσιαστικά στη μείωση του κόστους παραγωγής ή αναγκάζονται οι αγρότες για διάφορους λόγους να στρέφονται σε ιδιώτες οι οποίοι μπορεί να στοχεύουν στο κέρδος και όχι στην ορθολογική χρήση των μέσων που διαθέτουν.

Τέλος ένα από τα πιο κρίσιμα ζητήματα της διαδικασίας κατάρτισης - εφαρμογής-αναδιαμόρφωσης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι και η αξιολόγησή τους, ζήτημα το οποίο επίσης θα μας απασχολήσει στο εμπειρικό σκέλος της έρευνάς μας. Αρχικά θα πρέπει να προσδιορίσουμε τι σημαίνει ο όρος αξιολόγηση.

Σε μία πολύ γενική προσέγγιση, αξιολόγηση, κατά τον Sabrosky (Sabrosky 1948, στο Σιάρδο 1997: 276), είναι η μέθοδος με την οποία καταδεικνύεται η αξία μίας δραστηριότητας στο να επιφέρει αλλαγή στη συμπεριφορά των ατόμων που έχουν εκτεθεί σε διδασκαλία. Με πιο ευρύτερο περιεχόμενο, ο Αδαμόπουλος (Αδαμόπουλος 1959: 38, στο Σιάρδο 1997: 276), ορίζει ως αξιολόγηση τη μέθοδο με την οποία καθίσταται δυνατή αφενός η μέτρηση της προόδου προς μία κατεύθυνση και ο προσδιορισμός της αλλαγής της συμπεριφοράς ενός πληθυσμού που έχουν επιτευχθεί από την εφαρμογή εκπαιδευτικού προγράμματος και αφετέρου η διερεύνηση της αξίας και της ικανότητας των σχετικών μεθόδων και δραστηριοτήτων που έχουν χρησιμοποιηθεί.

με τις πρακτικές μεθόδους. Το καθήκον του γεωπόνου-δασκάλου είναι πολύ δύσκολο και απαιτητικό. Συχνά η τύχη ενός ολόκληρου χωριού βρίσκεται στα χέρια του» (Αθανασίου1994: 58-59).

Ο Bennet (Bennet 1975, στο Σιάρδο 1997: 278) αναφέρει επτά κατηγορίες στοιχείων που επιδέχονται αξιολόγηση:

1. Διαθέσιμα μέσα, κόστος και χρόνος προετοιμασίας.
2. Δραστηριότητες εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενων στη χρήση και αξιοποίηση των μέσων, του χρόνου και των οικονομικών πόρων.
3. Αριθμός συμμετεχόντων (εκπαιδευτικών και εκπαιδευόμενων) στην εκπαιδευτική διαδικασία.
4. Αντιδράσεις των ατόμων.
5. Ποσότητα γνώσης που αποκτήθηκε.
6. Μεταβολή της πρακτικής των εκπαιδευόμενων.
7. Τελικοί στόχοι που πραγματοποιήθηκαν ως αποτέλεσμα της μεταβολής της πρακτικής.

Σύμφωνα με τη Thorpe (Thorpe 1988, στη Polyzou 1998: 45) «αξιολόγηση είναι η συλλογή, ανάλυση και ερμηνεία των πληροφοριών σχετικά με οποιαδήποτε πλευρά ενός προγράμματος εκπαίδευσης και αγωγής, ως μέρος μιας αναγνωρισμένης διαδικασίας κατά την οποία κρίνεται η αποτελεσματικότητα και η αποδοτικότητά του, καθώς και όποιο άλλο αποτέλεσμα μπορεί να έχει».

Όπως προκύπτει από τον παραπάνω ορισμό «αξιολόγηση είναι η συλλογή, ανάλυση και ερμηνεία των πληροφοριών» επομένως τα πρώτα ερωτήματα που ήρθαν στο μυαλό μου είναι τι είδους πληροφορίες θα χρειαζόταν και για ποιο σκοπό θα πραγματοποιούνταν η αξιολόγηση.

Στα πλαίσια της εμπειρικής έρευνας που πραγματοποίησα, το θέμα της αξιολόγησης με απασχόλησε ιδιαίτερα με βάση τα εξής δύο ζητήματα:

1. Όσον αφορά το περιεχόμενο της σειράς των μαθημάτων: πόσο καλά επιτεύχθηκαν οι στόχοι από άποψη περιεχομένου της σειράς των μαθημάτων και από τη διδασκαλία που παρέχεται. Κατά πόσο, δηλαδή, υπήρξαν ενδείξεις προόδου ή προβλημάτων οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε βελτίωση του προγράμματος.
2. Όσον αφορά το αποτέλεσμα της μάθησης: πόσο ικανοί και σίγουροι είναι οι συμμετέχοντες εκπαιδευόμενοι να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά αυτά που έμαθαν, μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος.

Για την αξιολόγηση του περιεχομένου και του τρόπου διδασκαλίας των μαθημάτων σημαντικά στοιχεία μπορούμε να πάρουμε από την συμπεριφορά, τη γνώμη και τα συναισθήματα των εκπαιδευομένων. Με τον τρόπο αυτό δεν επιχειρούμε μόνο να ελέγξουμε αν και κατά πόσο οι εκπαιδευόμενοι αποκόμισαν νέα μαθησιακά στοιχεία αλλά και μια αξιολόγηση της καταλληλότητας τόσο του περιεχομένου όσο και του τρόπου διδασκαλίας. Θεωρώ ότι σημαντικά ερωτήματα αποτελούν: α. το αν το πρόγραμμα εκπλήρωσε τους στόχους που είχε θέσει ως προς το περιεχόμενο, β. αν το περιεχόμενο ήταν το πιο σχετικό και απαραίτητο με τις προτεραιότητες των αγροτών, γ. πόσο καλά παραδόθηκε, δ. πόσο κατάλληλες ήταν οι διαδικασίες που ακολουθήθηκαν και ε. τι αλλαγές θα προτεινόνταν.

Για τα αποτελέσματα της μάθησης εξετάζω: α. την επίτευξη των μαθησιακών στόχων εκ μέρους των εκπαιδευομένων, καθώς και η αποτίμηση των αλλαγών που πραγματοποιήθηκαν αναφορικά με τις γνώσεις τους δηλαδή, αν απόκτησαν οι εκπαιδευόμενοι τις γνώσεις, τις οποίες ανέμεναν εκ των προτέρων; β. αν οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να χρησιμοποιήσουν στις εκμεταλλεύσεις τους αυτές τις γνώσεις που απόκτησαν κατά την διάρκεια του προγράμματος; γ. ποια ήταν η σχέση ανάμεσα στο περιεχόμενο της μάθησης και στην ποιότητα του υλικού που προσφέρθηκε και δ. υπήρχαν άλλοι παράγοντες που επηρέασαν τα αποτελέσματα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, π.χ. προγενέστερη γνώση, τεχνικά εμπόδια κ.α.;

Ο Κατσαλής (1997: 14) υποστηρίζει ότι για να είναι η διαδικασία της μάθησης επιτυχής και αποτελεσματική πρέπει ο εκπαιδευόμενος:

1 Να έχει κάποιο κίνητρο για να μάθει, να έχει πειστεί ότι η παρούσα κατάστασή του από άποψη γνώσεων και ικανοτήτων, χρειάζεται βελτίωση προκειμένου να πετύχει στην εκμετάλλευσή του μεγαλύτερες αποδόσεις.

2 Να έχει πρότυπα της κατάστασης στην οποία θέλει να φτάσει από άποψη απόδοσης ή επαγγελματικής πρακτικής.

3 Να καθοδηγείται και να παίρνει ανάδραση (αναπληροφόρηση) για το πώς εξελίσσεται.

4 Να αποκομίζει ικανοποίηση από την ίδια την διαδικασία μάθησης.

5 Να καταλαβαίνει ότι η διαδικασία της μάθησης είναι ενεργητική και όχι παθητική, ότι πρέπει να εμπλακεί σε αυτήν προσωπικά.

Επίσης πρέπει:

6 Να χρησιμοποιούνται κατάλληλες και ποικίλες μέθοδοι.

7 Να επιτρέπουν στον εκπαιδευόμενο να απορροφήσει αυτό που διδάχτηκε με τον δικό του ρυθμό.

8 Να ενισχύεται κάθε θετική προσπάθεια που κάνει ο εκπαιδευόμενος.

Ζήτημα που τίθεται εδώ είναι το αν γίνεται στις εκπαιδεύσεις των αγροτών, αξιολόγηση των εκπαιδευτών που συμμετείχαν σε αυτά; Αν ναι από ποιους και με ποια κριτήρια; Αν όχι γιατί δεν γίνεται; Και σε τι πρέπει να αποβλέπει; Η αξιολόγηση των εκπαιδευτών γίνεται (ή θα πρέπει να γίνεται) για να δούμε αν σε μελλοντικές εκπαιδεύσεις θα συμμετέχει ή όχι ο συγκεκριμένος εκπαιδευτής ή προκειμένου να βελτιωθεί η παρεχόμενη εκπαίδευση;

Προφανώς όμως, η αξιολόγηση δεν αφορά μόνο τους εκπαιδευτές αλλά και τους εκπαιδευόμενους. Η αξιολόγηση σε εκπαιδεύσεις αγροτών, για να είναι ουσιαστική, θα πρέπει να αφορά και θεωρητικές αλλά και πρακτικές γνώσεις. Αυτό είναι κάτι που πρέπει να ελεγχθεί όσον αφορά τα συγκεκριμένα προγράμματα. Επίσης θα διερευνηθεί ποια κριτήρια χρησιμοποιήθηκαν καθώς και το αν υπάρχουν ενιαία κριτήρια αξιολόγησης ή ο κάθε φορέας υιοθετεί τα δικά του.

Επίσης αντικείμενο της έρευνας θα αποτελέσει και το αν έγινε αξιολόγηση εκ των υστέρων ή ex post αξιολόγηση η οποία, σύμφωνα με την Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α. (Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α 1994α : 33-34) περιλαμβάνει τρία πεδία αξιολόγησης:

α. Αντικείμενο της Αξιολόγησης της Πολιτικής είναι να διερευνήσει αν η συγκεκριμένη στοχοθεσία παραμένει η ίδια ή θα μπορούσε να μεταβληθεί ως απόρροια των μεταβολών του ευρύτερου κοινωνικο -οικονομικού περιβάλλοντος.

β. Στόχος της Αξιολόγησης της Εφαρμογής είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων γύρω από την αποτελεσματικότητα του προγράμματος Κατάρτισης και στηρίζεται στην κατασκευή ορισμένων δεικτών που αφορούν τις ποσοτικές διαστάσεις του Προγράμματος (π.χ. κόστος, αριθμός συμμετεχόντων κ.α.), είτε ποιοτικές διαστάσεις που μπορούν να ποσοτικοποιηθούν (π.χ. ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, δημοτικότητα του προγράμματος κ.α.).

γ. η Αξιολόγηση των Επιπτώσεων έχει σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς την επίπτωση που επιφέρει η εφαρμογή του προγράμματος Κατάρτισης και του σχεδίου τόσο στην κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των ατόμων όσο και στην λειτουργία (ή απόδοση) της αγοράς εργασίας. Από τις μεθοδολογίες αξιολόγησης των επιπτώσεων η πιο σημαντική είναι η αξιολόγηση «πριν και μετά» η οποία απαιτεί τη διακίνηση κατάλληλα καταρτισμένων ερωτηματολογίων σε όλους όσους εμπλέκονται στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων πριν και μετά το τέλος του προγράμματος.

Ολοκληρώνοντας, θα ήθελα να τονίσω ότι με την αξιολόγηση της παρεχόμενης εκπαίδευσης, διασφαλίζεται ο εντοπισμός των ατελειών, παραλείψεων και προβλημάτων του συστήματος και παρέχεται η δυνατότητα διορθωτικών παρεμβάσεων ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματικότητά του και η κάλυψη των πραγματικών αναγκών εκπαίδευσης του αγροτικού χώρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ

Βέβαια, ο προβληματισμός μας δεν θα ήταν ολοκληρωμένος αν δεν εξετάζαμε το ερώτημα σχετικά με το κατά πόσο το πρόγραμμα σπουδών των εκπαιδευσεων-καταρτίσεων που ερευνάμε, περιλαμβάνει θέματα που έχουν σχέση με την πληροφορική και την αξιοποίησή της στην παραγωγική διαδικασία, στη διαχείριση της εκμετάλλευσης και τη διάθεση της παραγωγής. Η Κοινωνία της Πληροφορίας βρίσκεται σήμερα, καλώς ή κακώς, στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και επομένως δεν θα πρέπει ν' απουσιάζει από την αναπτυξιακή πολιτική που αφορά τον αγροτικό κόσμο. Εύλογο είναι το ερώτημα σχετικά με το κατά πόσο ετοιμάζεται ο αγρότης παρακολουθώντας τα προγράμματα κατάρτισης ν' αντιμετωπίσει τη νέα πραγματικότητα που διαγράφεται, μέσα στην οποία η πληροφορική και η εφαρμογές της έχουν πρωτεύοντα ρόλο; Η πληροφορική είναι φορέας πληροφοριών αλλά και φορέας γνώσεων (υπό κάποιες προϋποθέσεις). Ο αγρότης μπορεί να αντλήσει μέσα από το διαδίκτυο πληροφορίες σχετικές με τον τεχνολογικό εξοπλισμό που μπορεί να χρησιμοποιεί, με τις μεθόδους καλλιέργειας που μπορεί να εφαρμόσει στην εκμετάλλευσή του καθώς και αρκετές άλλες πληροφορίες που έχουν να κάνουν με την εργασία του.

Κατά τον Σιάρδο (1997: 405) «η τεχνολογία της πληροφορικής είναι σε θέση να επηρεάσει βασικές διαδικασίες όπως τη ροή, την ενσωμάτωση, την παγίωση, τον μετασχηματισμό, την αποθήκευση, την ανάκτηση και την διάδοση της γνώσης και των πληροφοριών. Μπορεί να βελτιώσει σε μεγάλο βαθμό την ενσωμάτωση των στοιχείων του συστήματος γνώσης και πληροφόρησης επιταχύνοντας ποικίλες διαδικασίες και παρέχοντας δυνατότητες σε χρόνο και εύρος, διευκολύνοντας, έτσι, αλληλεπιδράσεις και παρέχοντας ευκαιρίες πρόσβασης σε δεδομένα».

Υπάρχουν επιφυλάξεις κατά πόσο όλα αυτά επιτυγχάνονται μέσω της πληροφορικής. Υπάρχουν ερωτήματα όσον αφορά την διάδοση των πληροφοριών όπως επίσης παραμένουν σοβαρά ερωτήματα σχετικά με τις αντίστοιχες διαδικασίες που αφορούν τις γνώσεις και όχι απλά τις πληροφορίες.

Πόσο σημαντικό είναι για τον αγρότη να ενθαρρυνθεί ώστε να μπορέσει να περιλάβει π.χ. ηλεκτρονικές συναλλαγές στην αναπτυξιακή στρατηγική της επιχείρησής του (αφού εξεταστεί, βέβαια, προηγουμένως αν έχει αναπτυξιακή στρατηγική). Τι προϋποθέσεις πρέπει να πληρούνται ώστε να είναι γόνιμες τέτοιες καταρτίσεις; Πώς θα μπορέσει αυτά να τα υιοθετήσει όταν δεν του δίνονται τα εφόδια μέσα από ένα πρόγραμμα κατάρτισης; Γενικότερα, πέρα από τη χρήση της πληροφορικής, τίθεται το ζήτημα αν προσφέρουν ή τι θα πρέπει να προσφέρουν τα προγράμματα εκπαίδευσης -κατάρτισης στους αγρότες; Γνώσεις ή πληροφορίες;

Το αν ένα άτομο μπει στην διαδικασία να επιμορφωθεί αυτό είναι στενά εξαρτημένο από την οικονομική αναγνώριση των επαγγελματικών γνώσεων και την ύπαρξη προοπτικών αξιοποίησής τους. Και αυτό γιατί «εκείνοι που εκδηλώνουν έντονο ενδιαφέρον και κάνουν συστηματικές προσπάθειες για να επιμορφωθούν, θέλουν να γνωρίζουν κατά πόσον οι γνώσεις που αποκτούν θα τους επιτρέψουν να βελτιώσουν την επαγγελματική τους θέση, αν θα αξιοποιηθούν, αν θα αναγνωριστούν και θα αμειφθούν δεόντως» (Φραγκομιχελάκης 2002:12-13). Εξάλλου η γνώση δεν ταυτίζεται με τη πληροφορία. Η διαφορά των δύο όρων γίνεται κατανοητή αν πούμε ότι οι πληροφορίες δίνουν απαντήσεις σε ερωτήσεις της ποικιλίας «τι;» ενώ οι γνώσεις δίνουν απαντήσεις σε ερωτήσεις της ποικιλίας «γιατί;» και «γιατί όχι;» (Φραγκομιχελάκης 2002: 2).

Στην εποχή μας, κατά τον Perrat (Perrat 1990, στο Φραγκομιχελάκη χ.χ: 45) η επιστήμη, οι γνώσεις, οι πληροφορίες και η τεχνολογική καινοτομία αποτελούν άμεσες παραγωγικές δυνάμεις.

Για να απαντηθεί το ερώτημα « τι είναι γνώση», χρειάζεται κατά τον Τσαούση (Τσαούσης 1990, στο Φραγκομιχελάκη 2002: 3), να απαντηθούν και τα εξής: (α) «ποιος γνωρίζει- ποιος είναι ο φορέας της γνώσης (β) τι γνωρίζει- ποιο είναι το αντικείμενο της γνώσης (γ) πώς γνωρίζει- πώς προσεγγίζει και πώς προσλαμβάνει το αντικείμενό του ο φορέας (δ) γιατί θέλει να γνωρίζει το αντικείμενό του ο φορέας- τι τον ενδιαφέρει και τι επιδιώκει. Ο Φραγκομιχελάκης (2002: 3), προσθέτει δύο ερωτήματα, εξίσου σημαντικά με τα προαναφερθέντα. Αφενός, ως συμπληρωματικό του (α), το εξής: (α') ποιος εκμεταλλεύεται- αξιοποιεί τη γνώση; Αφετέρου και συνεπώς, ως συμπληρωματικό του (δ), το εξής: (δ') γιατί το τελευταίο τούτο υποκείμενο θέλει να εκμεταλλευτεί- αξιοποιήσει τη γνώση- τι τον ενδιαφέρει και τι επιδιώκει; Ανάλογες δε προσθήκες μπορούν να γίνουν στα ερωτήματα (β)και (γ).

Ο Long (Long 1989, στο Σιάρδο 1997: 398) θεωρεί τη γνώση κοινωνική διαδικασία και υποστηρίζει ότι τα συστήματα γεωργικής γνώσης δεν θα πρέπει να θεωρούνται ότι αποτελούν τη σύνθεση των υποσυστημάτων έρευνας, Γεωργικών Εφαρμογών¹και γεωργών. Ο Long προτείνει τον όρο «δίκτυα γνώσης» μέσω των οποίων θα διακινούνται ορισμένες μορφές πληροφοριών. Κατά την άποψή του τα δίκτυα αυτά είναι ευέλικτα και κατάλληλα για την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων μεταξύ ατόμων και οργανισμών και η ανάλυσή τους θα μπορούσε να βοηθήσει στην αναγνώριση των επιστημονικών κοινοτήτων (αυτών που χρησιμοποιούν τις ίδιες πηγές πληροφοριών και είναι κοινωνοί των στοιχείων της γνώσης) και στον προσδιορισμό του δικτύου πληροφοριών από την άποψη της δομής και του περιεχομένου του. Πάντως, δεν γίνεται αποδεκτή η παραπάνω άποψη, κατά την γνώμη μου, μια και τα αποτελέσματα των ερευνών που αφορούν τον αγροτικό χώρο γνωστοποιούνται στους αγρότες όταν αυτοί έρχονται σε επαφή με τους υπαλλήλους της Δ/νσης Γεωργίας.

Η May (May 1992:2, στο Φραγκομιχελάκη χ.χ: 40) ασκεί κριτική στην έννοια του «δικτύου» υποστηρίζοντας ότι «η έννοια αυτή στερείται ακριβούς αναλυτικού περιεχομένου και σαφούς μεθοδολογικού πλαισίου... Χρησιμοποιείται μεταφορικά και κινδυνεύει να συσκοτίσει αντί να φωτίσει την πραγματικότητα: συσσωματώνει στοιχεία που ανήκουν σε διάφορες οικονομικές και χωρικές κλίμακες και προβάλλει διαδικασίες των οποίων τίθεται αξιωματικά ο σφαιρικός-ολοκληρωμένος χαρακτήρας δηλαδή, θεωρεί δεδομένες την ενότητα των στοιχείων και την αλληλουχία των διαδικασιών, αποκλείοντας κάθε προβληματισμό σχετικό με τις ενδεχόμενες αποκλίσεις-αντιθέσεις ή τις ιδιαίτερες δυναμικές, μέσω των οποίων αναπτύσσονται τα επιμέρους στοιχεία και οι επιμέρους διαδικασίες». Κατά τον Savy (Savy 1990: 424, στο Φραγκομιχελάκη χ.χ: 40) το «δίκτυο» διαθέτει «σύνορα» τα οποία χωρίζουν τις οντότητες που το αποτελούν από εκείνες που είναι «εκτός». Επίσης υπάρχουν «ανισότητες» στους συμμετέχοντες στα δίκτυα όπου παρατηρείται έντονος διαχωρισμός ανάμεσα, αφενός, στα αλληλοσυνδεόμενα σημεία συγκέντρωσης σύγχρονων δυναμικών δραστηριοτήτων (ενταγμένα στα αντίστοιχα κυκλοφοριακά-επικοινωνιακά δίκτυα) και, αφετέρου, στις καθυστερημένες ζώνες, τις εγκαταλειμμένες στην εξάρτηση, την αρωγή ή την ερήμωση. Έτσι εμφανίζονται περιπτώσεις «βιομηχανικής χέρσωσης» που εκφράζουν μια ανομοιογένεια του χώρου πιο ριζική από εκείνη που εξέφραζαν οι προγενέστερες «ανισότητες» μεταξύ

¹ Υπηρεσία της Δ/νσης Γεωργίας υπεύθυνη για την ενημέρωση, και μέχρι πριν λίγα χρόνια, και για την εκπαίδευση των αγροτών.

περιφερειών-περιοχών, που αφορούσαν εδαφικές περιοχές καθεμιά από τις οποίες ήταν ομοιογενής αν και πολωμένη.

Σύμφωνα με μία προσέγγιση της περιφερειακής-τοπικής ανάπτυξης που υποστηρίζεται από Γάλλους ερευνητές στους οποίους έχουμε ήδη αναφερθεί (οι οποίοι βλέπουν τις περιφέρειες ως πεδίο οικονομικών και ιδεολογικοπολιτικών αντιπαραθέσεων και αγώνων αλλά και συγκεκριμένων συνεργασιών) θα πρέπει να οργανωθούν σωστές και καρποφόρες σχέσεις μεταξύ έρευνας, εκπαίδευσης, παραγωγής και χρήσης αγαθών γιατί αναπτύσσοντας τις ανθρώπινες ικανότητες-δεξιότητες και το τεχνολογικό δυναμικό μέσω της εκπαίδευσης-κατάρτισης, της έρευνας, της δημιουργίας χρήσιμων υπηρεσιών, θα δοθεί ώθηση στις επιχειρήσεις να δημιουργήσουν πρόσθετες παραγωγές σε συνεργασία με τον πληθυσμό που επιθυμεί να εργαστεί στον τόπο του² (Φραγκομιχελάκης χ.χ: 47-48).

Ο Λυοτάρ (Λυοτάρ 1993: 30, στον Αλεξίου 2000: 15), υποστηρίζει ότι «στη μεταβιομηχανική κοινωνία η γνώση αλλάζει καταστατική θέση. Καθώς η γνώση μετατρέπεται σε πληροφορία λαμβάνει χώρα μια εκπληροφόρηση της γνώσης³. Παράλληλα μετατοπίζεται το γνωστικό αντικείμενο προς τις «επονομαζόμενες ακριβείς επιστήμες», προς τις τεχνικές που αναφέρονται στη γλώσσα αλλά και στην αναζήτηση της «συμβατικότητας μεταξύ γλωσσών-μηχανών» που σχετίζονται με την εγγραφή της γνώσης στη μνήμη των εγκεφάλων (τράπεζες στοιχείων, τηλεματική κ.ο.κ.)».

Στις μέρες μας η γνώση φαίνεται να απομακρύνεται από το υποκείμενο στη περίπτωση μας τον αγρότη) και τις ανάγκες του για μόρφωση και προέρχεται από εξω-αφηγηματικές πηγές (πληροφορική) αμφισβητώντας τον κλασσικό τρόπο διδασκαλίας που είχε επίκεντρο τον εκπαιδευτικό. Πάντως η γνώση και η πληροφορία αποτελούν σημαντικά στοιχεία των παραγωγικών δυνάμεων (της εργατικής δύναμης και των μέσων παραγωγής). Η γνώση και συγκεκριμένα η επαγγελματική γνώση ως συστατικό στοιχείο της εργατικής δύναμης αποτελεί πηγή πόρων και για τον κάτοχό της αλλά και για το κοινωνικό υποκείμενο που την αξιοποιεί, το οποίο συχνά δεν είναι ο κάτοχός της (αλλά ο εργοδότης του εργαζόμενου) (Φραγκομιχελάκης 2002: 10).

Ο ίδιος ερευνητής (Φραγκομιχελάκης 2002: 7) υποστηρίζει ότι στις μέρες μας «τείνει επίσης να «καταργηθεί» η εκπαίδευση που οδηγεί (με τρόπο λιγότερο ή περισσότερο ασφαλή) στο επάγγελμα, και να υποκατασταθεί από την όποια «κατάρτιση», θεωρούμενη σαν «δια βίου» καθήκον για τα «απασχολήσιμα» άτομα. Ακόμη και η γνώση, παρά το ότι προβάλλεται με ηχηρές στερεότυπες εκφράσεις, τείνει να υποβαθμιστεί και να υποκατασταθεί από την «πληροφορία»».

Τέλος, ο ίδιος υποστηρίζει (Φραγκομιχελάκης 2002: 21) ότι ο όρος μεταβιομηχανική κοινωνία, όπως άλλωστε και οι όροι «Κοινωνία της γνώσης», «Κοινωνία της πληροφορίας» κ.α. είναι επιφανειακοί-αποσπασματικοί, εφήμεροι και προσπαθούν να συγκαλύψουν αυτό που ονομάζεται «καπιταλιστική κοινωνία», θέλοντας με τον τρόπο αυτό να μην παρουσιάζεται ο ταξικός-εκμεταλλευτικός χαρακτήρας του καπιταλιστικού συστήματος.

² Με τον τρόπο αυτό θα αντιμετωπιστεί η ανεργία αφού βέβαια υιοθετηθούν μέτρα όπως η μετατροπή της προσωρινής απασχόλησης σε μόνιμη εργασία, η επαγγελματική επανένταξη του ανθρώπινου δυναμικού σε περίπτωση απολύσεων. Με την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας θα δίνεται κίνητρο στο πληθυσμό της περιοχής να βρει απασχόληση στο χώρο που κατοικεί και έτσι δεν θα αναγκάζεται να επιζητήσει εργασία σε άλλες περιοχές. Απαραίτητη, βέβαια, προϋπόθεση είναι ο πληθυσμός να αποκτήσει τις κατάλληλες γνώσεις και δεξιότητες (μέσω εκπαίδευσης - κατάρτισης) για να είναι σε θέση να καλύψει τις θέσεις εργασίας που προσφέρονται.

³ Βέβαια σήμερα δεν υπάρχει μια «εκπληροφόρηση» της γνώσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στη χώρα μας, η γεωργική εκπαίδευση είναι αντικείμενο πολλών φορέων. Το Υπουργείο Γεωργίας παρέχει σχολική και εξωσχολική ή άτυπη γεωργική εκπαίδευση κυρίως μέσω του Οργανισμού Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης Κατάρτισης και Απασχόλησης (Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α) ΔΗΜΗΤΡΑ. Το Υπουργείο Παιδείας που παρέχει σχολική γεωργική εκπαίδευση. Η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ), ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού(Ο.Α.Ε.Δ.), ο Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ο.Ε.Ε.Κ.) και τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.) παρέχουν άτυπη γεωργική εκπαίδευση. Τέλος η Αμερικανική Γεωργική Σχολή Θεσσαλονίκης παρέχει σχολική και εξωσχολική ή άτυπη γεωργική εκπαίδευση¹.

Από την παρουσίαση που προηγήθηκε συμπεραίνουμε ότι υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός φορέων που παρέχει γεωργική εκπαίδευση. Εύλογα, λοιπόν, μπορούμε να διερωτηθούμε μήπως υπάρχουν επικαλύψεις, έλλειψη συντονισμού, σύγχυση και ανορθολογισμός, δεδομένου ότι αυτοί οι φορείς απευθύνονται στο ίδιο κοινό και στις εκπαιδεύσεις τους περιλαμβάνουν τα ίδια θέματα διδασκαλίας.

Η επαγγελματική κατάρτιση των αγροτών στο πλαίσιο τόσο της αρχικής όσο και της συνεχούς επαγγελματικής κατάρτισης, ανεξάρτητα από ποιο φορέα προσφέρεται, θα μπορούσαμε να πούμε ότι πρέπει να έχει τους εξής ενιαίους στόχους:

1. Να γνωρίζει και να κατανοεί ο αγρότης τον τρόπο με τον οποίο θα εξελιχθεί η αγροτική πολιτική βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, να γνωρίζει τις επιχειρηματικές ευκαιρίες και δυνατότητες που προέρχονται από οικονομικές ενισχύσεις.
2. Να γνωρίζει τις προοπτικές της παραγωγής του στις αγορές των προϊόντων.
3. Να γνωρίζει τις κατάλληλες τεχνικές παραγωγής και να ενημερώνεται διαρκώς για τις εξελίξεις και τις νέες τεχνικές.

Στην συνέχεια θα παρουσιάσουμε τους φορείς αγροτικής εκπαίδευσης-κατάρτισης αφού προηγουμένως γίνει μια μικρή ιστορική αναδρομή.

4.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η γεωργική εκπαίδευση, σύμφωνα με τον Σιάρδο (1997: 49), έχει τις ρίζες της στην Αρχαία Ελλάδα. Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, η Δήμητρα, η θεά της γεωργίας, ανέλαβε την φροντίδα της εκπαίδευσης των Ιερέων (οιονεί γεωπόνοι) που θα της χρειαζόταν προκειμένου να μάθουν οι άνθρωποι την καλλιέργεια του σιταριού και να πληροφορηθούν τα «μυστήρια» της σποράς και της βλάστησης.

¹ Κοινά σημεία της σχολικής αλλά και της εξωσχολικής γεωργικής εκπαίδευσης αποτελούν το ότι και οι δύο μορφές εκπαίδευσης αποσκοπούν στο να επιφέρουν αλλαγές στη συμπεριφορά των εκπαιδευομένων, ώστε να τους καταστήσουν ικανούς να αντιμετωπίζουν επιτυχώς τα προβλήματά τους. Για την πραγματοποίηση του σκοπού αυτού χρησιμοποιούν τους συντελεστές και τις διαδικασίες μάθησης, όπως εκπαιδευτές, εκπαιδευόμενους, διδακτέα ύλη, μεθόδους και μέσα διδασκαλίας, πρόγραμμα και, τέλος μεθόδους αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου.

Μελετώντας τους αρχαίους συγγραφείς διαπιστώνεται η μεγάλη σημασία που έδιναν οι άνθρωποι της εποχής εκείνης στην γεωργική εκπαίδευση, την οποία συνδύαζαν με την καλή κοινωνική και ηθική διαπαιδαγώγηση και τη διαμόρφωση υγιούς ανθρώπινης κοινωνίας. Σύμφωνα με τον Παπαγεωργίου, ο Ησίοδος, επικός ποιητής του 8^{ου} π.Χ. αιώνα, στο ποίημά του «Έργα και Ημέραι» παρέχει γεωργικές συμβουλές στους συμπατριώτες του γεωργούς της Βοιωτίας και ταυτόχρονα επισημαίνει την ανάγκη ηθικής διαπαιδαγώγησης του ανθρώπου, παράλληλα με την τεχνική του κατάρτιση (Παπαγεωργίου 1959, στο Σιάρδο 1997: 51).

Κατά τον Δαουτόπουλο (1997:71-73) την περίοδο της Τουρκοκρατίας, οι Οθωμανοί μην έχοντας τη δυνατότητα να δημιουργήσουν άρτια διοικητική οργάνωση στις υποτελείς χώρες της αυτοκρατορίας τους, παραχώρησαν στη δυναστεία του Μωάμεθ Β' το προνόμιο της αυτοδιοίκησης για τη συγκέντρωση και απόδοση φόρων. Έτσι, ευνοήθηκε η δημιουργία κοινοτήτων η οποία συνδυάστηκε με διάφορες μορφές οικονομικής συνεργασίας. Τέτοιες κοινότητες αποτέλεσαν τα Ζαγοροχώρια, τα Μαδεμοχώρια, τα Αμπελάκια, οι Συντεχνίες Μαστιχοπαραγωγών Χίου, οι Συντεχνίες Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών στις οποίες είχαμε άτυπες μορφές διάχυσης τεχνογνωσιών.

Σύμφωνα με τον Σιάρδο (1997: 51-52) το 1829 ο Ι. Καποδίστριας ιδρύει την Γεωργική Σχολή της Τίρυνθας (Ναύπλιο). Η ίδρυση της Σχολής αυτής αποτέλεσε αφετηρία εφαρμογής της σχολικής εκπαίδευσης του αγροτικού κόσμου. Μέσα στο 19^ο αιώνα ιδρύθηκαν αρκετές Σχολές σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας όμως σύμφωνα με τον ίδιο ερευνητή «η απόδοση των Σχολών που λειτούργησαν δεν υπήρξε ικανοποιητική ούτε ως προς τον αριθμό των μαθητών ούτε και ως προς την κατάρτιση μορφωμένων γεωργών».

Το 1897 με ψήφισμα νόμου «Περί Συστάσεως Γεωργικών Σταθμών» τέθηκαν οι βάσεις της εξωσχολικής γεωργικής εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τον Χριστοδούλου (1967:36, στο Σιάρδο 1997:52) με την σύσταση των Γεωργικών Σταθμών θα «κατορθούται η διάδοσις των νεωτέρων γνώσεων περί γεωργίας και των συναφών κλάδων εις τον ελληνικόν λαόν, χωρίς πολυτέλειαν προσωπικού και μεγάλας δαπάνας, δια διδασκαλίας δε πρακτικής βασιζομένης πάντοτε επί πειραμάτων, επιτοπίων μελετών και υποδειγματικών εργασιών, εκτελουμένων προ των ομμάτων των γεωργών».

Σύμφωνα με τον ίδιο ερευνητή, λόγω της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης της χώρας στην αρχή του 20^{ου} αιώνα, επιζητήθηκε η βοήθεια της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και έτσι έχουμε την ίδρυση τοπικών Γεωργικών Συλλόγων- Εταιρειών που σαν σκοπό είχαν τον εφοδιασμό των γεωργών σε είδη καλλιέργειας και μέσα παραγωγής αλλά και τη διάδοση των γεωργικών γνώσεων.

Πατέρας της γεωργικής εκπαίδευσης στη χώρα μας θεωρείται ο Σπύρος Χασιώτης που διετέλεσε και Τμηματάρχης του Τμήματος Γεωργίας² του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας. Σύμφωνα με τον Ζωγράφο (Ζωγράφος 1937, στον Αθανασίου 1994: 26), ο Χασιώτης επιμένει σαν ιεραπόστολος να διδάξει γεωπονικές γνώσεις στους δασκάλους και να εξασφαλίσει τους «κήπους των παιδων» ώστε η εκπαίδευση να έχει πρακτικό χαρακτήρα και αποτέλεσμα. Σε έκθεσή του ο Χασιώτης το 1916, καθορίζει τα εκπαιδευτικά καθήκοντα των γεωπόνων ως ακολούθως (Σιάρδος 1997: 54):

² Το 1917 το Τμήμα Γεωργίας του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας αποτέλεσε ιδιαίτερο Υπουργείο, με την επωνυμία Υπουργείο Γεωργίας (Σιάρδος 1997:54).

- α. η διάδοση των νεότερων και προοδευτικότερων γνώσεων της γεωργίας και των συναφών με αυτήν κλάδων, σε συνδυασμό με την οικονομική και κοινωνική διαπαιδαγώγηση των γεωργών
- β. η επαγγελματική οργάνωση του γεωργικού πληθυσμού και με την βοήθεια των συνεταιρισμών η συνεργασία των αγροτών με σκοπό τη βελτίωση των όρων παραγωγής και εμπορίας των αγροτικών προϊόντων και
- γ. η έρευνα και η μελέτη των οικονομικών, φυσικών και τεχνικών προβλημάτων της γεωργικής παραγωγής.

Σύμφωνα με τον Πεσμαζόγλου (1987: 354), το 1920 δημοσιεύεται μελέτη επιτροπής του Υπουργείου Γεωργίας με την οποία η οργάνωση της γεωργικής εκπαίδευσης στο μεσοπόλεμο ταξινομείται σε τρεις κατηγορίες:

- α. η στοιχειώδης γεωργική εκπαίδευση που προβλεπόταν για τα δημοτικά σχολεία(ειδικοί σχολικοί κήποι)
- β. η επαγγελματική γεωργική εκπαίδευση που διαβαθμίζεται σε κατώτερη, μέση και ανώτερη και πραγματοποιούνταν σε ειδικά σχολεία και σταθμούς και
- γ. η λαϊκή γεωργική διδασκαλία με διαλέξεις σε πρότυπα κτήματα και ειδικά μεταβατικά σχολεία.

Τα χρόνια που ακολούθησαν έγιναν προσπάθειες βελτίωσης της παρεχόμενης γεωργικής εκπαίδευσης, οι οποίες όμως αντιμετώπισαν την έλλειψη χρηματικών πόρων με αποτέλεσμα να οδηγηθούν σε αποτυχία (Σιάρδος 1997: 56).

Η επαγγελματική γεωργική εκπαίδευση στην μεταπολεμική Ελλάδα καθιερώθηκε το 1946 με τον Αναγκαστικό Νόμο 920/1946. Οι διατάξεις του νόμου αυτού προβλέπουν πλέον την εκπαίδευση αγροτών ηλικίας 15-25 χρόνων και όχι παιδιών. Επιδίωξη του νόμου ήταν τα μαθήματα να γίνονται από τους τοπικούς γεωπόνους και γεωπόνους ιδρυμάτων (Γεωργικών Σταθμών, Πρακτικών Γεωργικών Σχολείων, Πρότυπων Δημοσίων Κτημάτων κ.α.) και να προσαρμόζονται στις γεωργικοοικονομικές συνθήκες κάθε τόπου. Με διάταξη του ίδιου νόμου προβλέπεται και η δυνατότητα επιχορήγησης για την εκτέλεση βελτιώσεων στα κτήματά τους από τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους, με την επίβλεψη των εκπαιδευτών γεωπόνων. Το συγκεκριμένο σύστημα γεωργικής εκπαίδευσης στηριζόταν στο πρότυπο που εφάρμοσε προπολεμικά στην Ελλάδα η αμερικανική οργάνωση Near East (Πεσμαζόγλου 1987: 355).

Πάντως, η ουσιαστική επαγγελματική εκπαίδευση των αγροτών θα ξεκινήσει το 1951, όταν ιδρύεται στο Υπουργείο Γεωργίας η Δ/ση Γεωργικών Εφαρμογών και Εκπαίδευσης. Ο νόμος του 1951 (Ν. 1643/51), προέβλεπε δύο σημαντικά βήματα για την συστηματοποίηση της επαγγελματικής εκπαίδευσης:

- α. την δημιουργία Κέντρων Γεωργικής Εκπαίδευσης (ΚΕ.Γ.Ε.)
- β. την εκπαίδευση των γυναικών της υπαίθρου σε θέματα αγροτικής οικιακής οικονομίας (Α.Ο.Ο.).

Ο Σιάρδος (1997: 57) υποστηρίζει ότι ο νόμος αυτός του 1951, στόχο είχε να κάνει τους αγρότες να γίνουν ικανοί ώστε να βοηθήσουν αποτελεσματικά τους εαυτούς τους. Τα μέσα για να το πετύχουν, σύμφωνα με τον ίδιο ερευνητή, είναι δύο:

- α. πρακτική άσκηση σε αυτά που μαθαίνουν στις εκπαιδεύσεις και
- β. εφαρμογή των πορισμάτων της γεωργικής έρευνας η οποία βασίζεται στην τοπική πείρα και στις γνώσεις των ίδιων των γεωργών.

Η περίοδος 1951-1960 θεωρείται «Περίοδος άνθισης», σύμφωνα με την Ο.Κ.Ε. όπως αυτή διατυπώνεται στην 44^η Γνώμη της: «Κατάρτιση στον Αγροτικό Τομέα στην Ελλάδα» (www.oke.gr/greek/gnomi44.htm, σελ. 3), με τους γεωπόνους του Δημοσίου να έχουν σαν αποκλειστικό αντικείμενο εργασίας την εκπαίδευση των αγροτών και τους αγρότες να επενδύουν στο επάγγελμά τους.

Η επόμενη εικοσαετία αποτελεί μία περίοδο κάμψης, καθώς:

α)υπάρχει μια αύξουσα γεωργική έξοδος που θα παρουσιάσει τάσεις σταθεροποίησης στα τέλη της δεκαετίας του '70,

β)η γεωργία γίνεται περισσότερο απαιτητική σε απόκτηση γνώσεων σχετικά με λιπάσματα, μηχανήματα και εμφανίζονται όλο και πιο έντονες οι ανάγκες εκπαίδευσης και

γ)οι γεωπόνοι μεταβάλλονται σιγά-σιγά αλλά σταθερά σε γραφειοκράτες – διεκπεραιωτές υποθέσεων του Υπουργείου Γεωργίας (www.oke.gr/greek/gnomi44.htm, σελ. 3).

Η αγροτική έξοδος πήρε τρομακτικές διαστάσεις στη δεκαετία του 1960 με αποτέλεσμα την πληθυσμιακή αποψίλωση της υπαίθρου. Εξαιτίας του επιλεκτικού χαρακτήρα της μετανάστευσης που αφορούσε κυρίως τους νέους και τους πιο μορφωμένους, οι αγροτικές περιοχές της χώρας μας στερήθηκαν του πιο πολύτιμου ανθρώπινου δυναμικού που θα μπορούσε να βοηθήσει την αγροτική ανάπτυξη. Όσοι απόμειναν στα χωριά ήταν κυρίως ηλικιωμένοι, λιγότερο μορφωμένοι και με λιγότερο ζήλο και όρεξη να ενημερωθούν για τις τρέχουσες εξελίξεις στον αγροτικό τομέα. Όλα τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την απουσία των γεωπόνων από την ύπαιθρο, μείωσαν στο ελάχιστο τις δυνατότητες για την ανάληψη πρωτοβουλιών προκειμένου να επιδιωχθεί και να πραγματοποιηθεί ανάπτυξη στις αγροτικές περιοχές.

Η εκπαίδευση των αγροτών στην περίοδο αυτή είναι έργο κυρίως των ΚΕ.Γ.Ε και των γεωργικών σχολείων του Υπουργείου Γεωργίας, ενώ και η ιδιωτική πρωτοβουλία μέσω της Αμερικανικής Γεωργικής Σχολής,³ των Αγροτολεσχών του Εθνικού Ιδρύματος⁴ και των Σπιτιών Πρόνοιας Βορείων Επαρχιών Ελλάδος, βάζουν το δικό τους στίγμα στην γεωργική εκπαίδευση.

Μετά το 1981 και την ένταξη της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση αρχίζει η εφαρμογή προγραμμάτων με την συνδρομή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.) και της ειδικής γραμμής 551, με προτεραιότητα την εκπαίδευση των αγροτών και αγροτισσών που υποβάλλουν και εφαρμόζουν Σχέδια Βελτίωσης στο πλαίσιο του τότε κανονισμού 797/85 (συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων για αγροτουριστικές ή βιοτεχνικές δραστηριότητες). Μετά το 1980 και άλλοι φορείς εγκαινιάζουν και συνεχίζουν να υλοποιούν εκπαιδευτικά προγράμματα άτυπης συνεχιζόμενης εκπαίδευσης στον αγροτικό τομέα (Ιδιωτικά Ινστιτούτα, Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης, κλπ.).

4.2 Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΗΜΕΡΑ

Σήμερα η εκπαίδευση του αγροτικού πληθυσμού διεξάγεται από ένα σύνολο φορέων, όπως προαναφέραμε, με μια μεγάλη ποικιλία μορφών:

³ Δείτε παρακάτω την συμβολή της Αμερικανικής Γεωργικής Σχολής στην εκπαίδευση των αγροτών.

⁴ Το «Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας» αντικατέστησε το «Βασιλικό Εθνικό Ίδρυμα» (Β.Ε.Ι.), το οποίο μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1970 και την κατάργηση της Βασιλευομένης Δημοκρατίας, έχασε πολλές από τις λειτουργίες του. Το γεωπονικό του προσωπικό, που είχε αναλάβει το κύριο βάρος της υλοποίησης προγραμμάτων Κοινοτικής Ανάπτυξης (Κ.Α.) μεταφέρθηκε στο Υπουργείο Γεωργίας. Το Β.Ε.Ι. που υπήρξε φορέας διάδοσης και εφαρμογής προγραμμάτων Κ.Α. τώρα πια με την νέα του μορφή παύει να αναλαμβάνει την υποστήριξη προγραμμάτων και διαδικασιών Κ.Α.. Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη αφού ένα αυταρχικό καθεστώς δεν ήταν δυνατό να υποστηρίξει μία κίνηση που δίνει έμφαση στην αυτοβοήθεια και στη λαϊκή συμμετοχή για την επίλυση των τοπικών προβλημάτων (Δαουτόπουλος 1997: 96).

Α. από το Υπουργείο Γεωργίας και στηρίζεται στα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (Τ.Ε.Ε.), στα Πρακτικά Γεωργικά Σχολεία, στα Κέντρα ΔΗΜΗΤΡΑ (πρώην ΚΕ.Γ.Ε.).

Β. από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Γ. από την Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.Γ.Ε.Σ).

Δ. από τον Οργανισμό Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ο.Ε.Ε.Κ.) που εποπτεύεται από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Ε. από τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ).

ΣΤ. από τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.).

Ζ. από την Αμερικανική Γεωργική Σχολή Θεσσαλονίκης.

Α. ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Ο κυριότερος φορέας γεωργικής επαγγελματικής κατάρτισης παραμένει το Υπουργείο Γεωργίας, με τον εποπτευόμενο Οργανισμό Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Απασχόλησης των Αγροτών (Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α.) ΔΗΜΗΤΡΑ, ο οποίος έχει υπό την αρμοδιότητά του όλους τους προαναφερθέντες φορείς, του εν λόγω Υπουργείου.

Ο Οργανισμός αυτός, που συστάθηκε με το νόμο 2520/97, είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου που υπάγεται στον Δημόσιο Τομέα και έχει αναλάβει σταδιακά από το εκπαιδευτικό έτος 1999-2000 και μέχρι σήμερα, να καλύψει τις πολλαπλές ανάγκες του αγροτικού πληθυσμού της χώρας για επαγγελματική εκπαίδευση, κατάρτιση, επιμόρφωση και ενημέρωση. Με την κοινή Υπουργική απόφαση 337423, των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Γεωργίας και του Υφυπουργού Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης στις 16.7.1998 εκδόθηκε η εφαρμοστική εγκύκλιος για την μεταφορά σε αυτόν, υπηρεσιακών μονάδων του Υπουργείου Γεωργίας. Αρχικά ανέλαβε τα Τ.Ε.Ε. Α' Κύκλου εποπτείας του Υπουργείου Γεωργίας ενώ μετά τη λήξη του Β' Κ.Π.Σ. ανέλαβε τη λειτουργία των Κέντρων ΔΗΜΗΤΡΑ (πρώην ΚΕ.Γ.Ε.) και των Πρακτικών Γεωργικών Σχολείων (Π.Γ.Σ.). Επίσης ανέλαβε τη χορήγηση του Πράσινου Πιστοποιητικού (για το οποίο σχετική μελέτη ανατέθηκε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης στο Τομέα Αγροτικής Οικονομίας, Τμήμα Γεωπονίας) (δείτε παράρτημα 1).

Ο Οργανισμός αυτός θα υλοποιήσει όλες τις σχετικές δραστηριότητες οι οποίες έχουν ενταχθεί στο Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης. Ο προβλεφθείς τακτικός προϋπολογισμός για το 2002 ήταν 12 δις. δρχ. ενώ επιπρόσθετα θα αξιοποιούνταν και 2 δις. δρχ. από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων για δράσεις βελτίωσης εκπαιδευτικών δομών.

Ο ίδιος Οργανισμός αναλαμβάνει και την υλοποίηση προγραμμάτων εκπαίδευσης-κατάρτισης πληθυσμών-στόχων του αγροτικού τομέα, που θα υποδειχθούν από τα αρμόδια Υπουργεία Γεωργίας γειτονικών χωρών της Νότιο-Ανατολικής Ευρώπης. Τα προγράμματα αυτά θα υλοποιούνται με την συνεργασία του F.A.O. (Food and Agriculture Organization) και με τη χρηματοδότηση από τους πόρους της Αναπτυξιακής Βοήθειας και Συνεργασίας που διαθέτει η Ελλάδα.

Γενικότερα η γεωργική επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση⁵ από πλευράς Υπουργείου Γεωργίας σχηματοποιείται ως ακολούθως:

A1. Σχολική Επαγγελματική Γεωργική Εκπαίδευση (Τ.Ε.Ε.)

Το πρόγραμμα Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης Αγροτών τυγχάνει συνδρομής από το Ε.Κ.Τ σε ποσοστό 75% και προς το παρόν συμπεριλαμβάνει τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στις Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές (Τ.Ε.Σ.) που έχουν πλέον μετονομαστεί με βάση το Νόμο 2640/1998 σε Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (Τ.Ε.Ε.) Α' Κύκλου, ανήκουν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και υπάγονται στο Υπουργείο Γεωργίας, το οποίο και χορηγεί απολυτήριο φοίτησης. Τα επαγγελματικά δικαιώματα της μεταγυμνασιακής αυτής φοίτησης καθορίζονται από τον Ο.Ε.Ε.Κ. που εποπτεύεται από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Στη χώρα μας λειτουργούν τα ακόλουθα Τ.Ε.Ε. με τις αντίστοιχες ειδικότητες:

<i>Τ.Ε.Ε.</i>	<i>ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ</i>
Αβερύφειο Τ.Ε.Ε. Λάρισας	Αγροτικών μηχανημάτων Ζωοτεχνίας
Τ.Ε.Ε. Συγγρού(Μαρούσι-Αθήνα)	1.Φυτοτεχνικών Επιχειρήσεων- Αρχιτεκτονικής Τοπίου. 2.Τεχνιτών μελισσοκομίας
Γαλακτοκομικό Τ.Ε.Ε. Ιωαννίνων	Γαλακτοκομίας- Τυροκομίας
Τ.Ε.Ε. Κρήτης(Μεσσαρά- Ηρακλείου)	Θερμοκηπιακών κατασκευών και καλλιέργειών
Τ.Ε.Ε. Κομοτηνής	Τεχνολογίας τροφίμων και εμπορίας (Μάρκετινγκ) γεωργικών προϊόντων
Γεωργικό Τ.Ε.Ε. Νεμέας	Αμπελουργίας και οινοτεχνίας
Τ.Ε.Ε. Δράμας	Επιχειρηματικής Γεωργίας
Τ.Ε.Ε. Ορεστιάδας	Ζωοτεχνίας
Τ.Ε.Ε. Καρπενησίου	Περιβάλλοντος και αγροτουρισμού
Τ.Ε.Ε. Βλάστης Κοζάνης	Ζωοτεχνίας
Τ.Ε.Ε. Καλαμπάκας	Τεχνιτών ξυλογλυπτικής-διακοσμητικής επίπλου
Τ.Ε.Ε. Λέσβου	Περιβάλλοντος και αγροτουρισμού
Τ.Ε.Ε. Καρδίτσας	Επιχειρηματικής γεωργίας

Η φοίτηση στα Τ.Ε.Ε. εποπτείας του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ διαρκεί δύο χρόνια, ενώ κάθε διδακτικό έτος έχει δύο τετράμηνα. Σε αυτά φοιτούν νέοι ηλικίας 16-25 χρόνων, απόφοιτοι 9ετούς υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Τα γνωστικά αντικείμενα των Τ.Ε.Ε. προσδιορίζονται από την ειδικότητα κάθε σχολής και περιλαμβάνουν γενικά μαθήματα (Μαθηματικά, Νέα Ελληνικά κ.τ.λ.), ειδικά μαθήματα και πρακτικές ασκήσεις. Το περιεχόμενο του ετήσιου

⁵ Το παράρτημα 2 περιλαμβάνει τον πίνακα 2.1 με στοιχεία που αφορούν την εξέλιξη της αρχικής (σχολικής) γεωργικής εκπαίδευσης (1994-1998) καθώς και το πίνακα 2.2 με στοιχεία της εξωσχολικής γεωργικής εκπαίδευσης (1986-1998).

εκπαιδευτικού προγράμματος καθορίζεται ύστερα από συνεργασία του Υπουργείου Γεωργίας, του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ.

Όσον αφορά τα Τ.Ε.Ε. Κρήτης⁶, οι πρακτικές ασκήσεις των μαθητών, γίνονται στα εργαστήρια του Τ.Ε.Ε. Οι απόφοιτοι του έχουν τα προσόντα και τις ικανότητες να εργαστούν στο χώρο των θερμοκηπιακών εγκαταστάσεων, τόσο στον κατασκευαστικό τομέα όσο και στον τομέα λειτουργίας των θερμοκηπίων ως υπάλληλοι, σε κατασκευαστικές εταιρίες και ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Επίσης δικαιούνται να συνεχίσουν τις σπουδές σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Σε αρκετά Τ.Ε.Ε. λειτουργούν οικοτροφεία για να διευκολύνεται η φοίτηση μαθητών από όλα τα μέρη της χώρας. Οι εκπαιδευτές των Τ.Ε.Ε. αποτελούνται από μόνιμους γεωτεχνικούς υπαλλήλους του Υπουργείου Γεωργίας, υπεύθυνους για τα ειδικά θέματα, από εποχιακούς γεωτεχνικούς και από ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς για τα γενικά μαθήματα. Οι απόφοιτοί τους δικαιούνται :

α. να συνεχίσουν σπουδές για ένα χρόνο σε Τ.Ε.Ε. Β' κύκλου του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων εφόσον υπάρχει σχετικό αντικείμενο

β. να πάρουν άδεια ασκήσεως επαγγέλματος επιπέδου ΙΙ και να εργαστούν σε δημόσιο και ιδιωτικό φορέα, καθώς και ως ελεύθεροι επαγγελματίες και

γ. να εγγραφούν κατά προτεραιότητα σε Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.) σε αντίστοιχες ειδικότητες με το πτυχίο τους αφού προηγουμένως ολοκληρώσουν τις σπουδές τους στον Β' κύκλο των Τ.Ε.Ε του ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Όλα τα Τ.Ε.Ε. αποτελούν ανεξάρτητες διευθύνσεις υπαγόμενες στον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ που εποπτεύεται από το Υπουργείο Γεωργίας και όχι στην Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Σύμφωνα με πρόσφατη συνέντευξη Τύπου του Υπουργού Γεωργίας Γ. Δρυ (11-02-2003), η μεταγυμνασιακή εκπαίδευση, η οποία μέχρι σήμερα γίνονταν από τον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ, λειτουργώντας τα παραπάνω 13 Τ.Ε.Ε., περνάει στις αρμοδιότητες του Υπουργείου Παιδείας με εξαίρεση τις 3 ειδικές γεωργικές σχολές: το Αβερώφειο Τ.Ε.Ε. Λάρισας, το Γαλακτοκομικό Τ.Ε.Ε. Ιωαννίνων και το Τ.Ε.Ε. Κρήτης στη Μεσσαρά Ηρακλείου. Σύμφωνα με τον υπουργό Γεωργίας οι παραπάνω 3 σχολές «αποτελούν τη ζωντανή μνήμη της γεωργικής εκπαίδευσης στο Υπουργείο Γεωργίας, έχουν σημαντικότερο ενδιαφέρον από (sic) το γεωργικό πληθυσμό και για αυτό το λόγο θέλουμε να παραμείνουν στο Υπουργείο Γεωργίας, έτσι ώστε να συνεχίσουμε όχι απλώς τη λειτουργία τους, αλλά να προχωρήσουμε και στην περαιτέρω αναβάθμισή τους». Οι σχολές αυτές θα είναι μεταγυμνασιακές, θα αποτελούν Ι.Ε.Κ. διετούς κύκλου και θα παρέχουν εξειδικευμένη εκπαίδευση (για παράδειγμα, σύμφωνα με τον υπουργό Γεωργίας, η σχολή των Ιωαννίνων, θα παρέχει εξειδικευμένη εκπαίδευση στη γαλακτοκομία, ενώ η σχολή της Μεσσαράς θα παρέχει εξειδικευμένη εκπαίδευση στις θερμοκηπιακές καλλιέργειες).

A2. Εξωσχολική Επαγγελματική Γεωργική Εκπαίδευση(Π.Γ.Σ. και ΚΕ.Γ.Ε.)

A2.1 ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ(Π.Γ.Σ.)

Τα Π.Γ.Σ. που λειτουργούν σήμερα και έχουν ενταχθεί στις δραστηριότητες των ΚΕ.Γ.Ε. είναι της Πάτρας, Βέλου Κορινθίας, και της Μεσσαράς Κρήτης⁷. Βέβαια

⁶ Το παράρτημα 3 περιλαμβάνει το ωρολόγιο πρόγραμμα των Τ.Ε.Ε. Κρήτης που βρίσκονται στην Μεσσαρά του νομού Ηρακλείου, με ειδικότητα Θερμοκηπιακών Κατασκευών και Καλλιέργειών.

⁷ Στο Π.Γ.Σ. Μεσσαράς Κρήτης την περίοδο 15/9-31/12/2002, πραγματοποιήθηκαν 3 προγράμματα Φυτικής παραγωγής με τα εξής αντικείμενα: 1.Θερμοκηπιακές, υπαίθριες Καλλιέργειες-κηπευτικά, 2. Πολυετείς καλλιέργειες- Ελαιοκομία-αμπελουργία Α' Σειρά (Ομάδα), 3. Πολυετείς καλλιέργειες-

υπάρχουν και Π.Γ.Σ που δεν λειτουργούν όπως το Π.Γ.Σ. Ασωμάτων Κρήτης, το Π.Γ.Σ. Φλώρινας και το Π.Γ.Σ. Κοζάνης.

Τα Π.Γ.Σ. δεν έχουν ενταχθεί στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, είναι περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Γεωργίας, το οποίο και εποπτεύει την λειτουργία τους. Για την διάρκεια των σπουδών, τα αντικείμενα εκπαίδευσης κ.λ.π. εφαρμόζεται ότι και στα ΚΕ.Γ.Ε.

Τελειώνοντας την μικρή αναφορά στα Π.Γ.Σ. να αναφέρουμε ότι εξακολουθούν να έχουν το όνομα «Σχολεία» χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι σε αυτά πραγματοποιούνται διαφορετικού τύπου εκπαιδεύσεις σε σχέση με τα Κέντρα ΔΗΜΗΤΡΑ που αναλύονται παρακάτω. Τα Π.Γ.Σ. είναι κατά όνομα ακόμα «σχολεία», φιλοξενούν περιστασιακά προγράμματα εκπαίδευσης, χωρίς όμως να υπάρχει σταθερή υποδομή και στελέχωση.

A2.2 ΚΕΝΤΡΑ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (ΚΕ.Γ.Ε.)

Τα ΚΕ.Γ.Ε. ιδρύθηκαν με βάση το Ν.Δ. 438/74 και σε αυτά εφαρμόζεται το πρόγραμμα της Συνεχιζόμενης Κατάρτισης Αγροτών.

Τα ΚΕ.Γ.Ε. αποτελούσαν οργανικές μονάδες της Δ/νσης Γεωργίας του κάθε νομού. Με την υπαγωγή των Δ/σεων Γεωργίας στην Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση τα ΚΕ.Γ.Ε. έχουν υπαχθεί ως δραστηριότητα στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Σήμερα βρίσκονται ενταγμένα στον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ για αυτό και ονομάζονται και κέντρα ΔΗΜΗΤΡΑ. Στην Κρήτη, υπάρχουν 4 κέντρα ΔΗΜΗΤΡΑ: ένα στα Χανιά, ένα στο Ρέθυμνο, ένα στο Ηράκλειο και ένα στη Σητεία Λασιθίου.

Στην πραγματικότητα όλα τα Κέντρα ΔΗΜΗΤΡΑ λειτουργούν με τις ίδιες δραστηριότητες που είχαν και τα ΚΕ.Γ.Ε. Στην πλειοψηφία τους εφαρμόσαν το πρόγραμμα του Υπουργείου Γεωργίας «Συνεχιζόμενη Κατάρτιση Αγροτών»⁸ χρηματοδοτούμενο και εποπτευόμενο από την Κεντρική Υπηρεσία του Υπουργείου Γεωργίας (Δ/ση Γεωργικών Εφαρμογών).

Κάθε επιμέρους εκπαιδευτικό πρόγραμμα έχει τις δικές του επιμέρους θεματικές ενότητες προσαρμοσμένες στις τοπικές ανάγκες εκπαίδευσης του εργαζόμενου στον πρωτογενή τομέα: προβλήματα περιοχής, καλλιέργειες περιοχής, εκμεταλλεύσεις, εφαρμοζόμενα γεωργικά προγράμματα κ.τ.λ. (www.oke.gr/greek/gnomi44.htm , σελ.6-7).

Τα εκπαιδευτικά σεμινάρια έχουν σαν στόχο την επιμόρφωση των διαφόρων κατηγοριών εργαζομένων στον πρωτογενή τομέα, στις νέες τεχνολογίες, στις νέες μεθόδους παραγωγής αγροτικών προϊόντων, στους σύγχρονους τρόπους διαχείρισης των γεωργικών επιχειρήσεων κ.α.

Το πρόγραμμα της συνεχιζόμενης κατάρτισης υποχρεούνται να παρακολουθήσουν οι Νέοι Αγρότες που έχουν ενταχθεί στον κανονισμό 950/97 (πρώην 2328/91), οι αγρότες που επιδοτούνται με βάση Σχέδιο Βελτίωσης του ίδιου κανονισμού και οι αγρότες που έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα της πρόωρης συνταξιοδότησης αγροτών (δηλαδή αγρότες που είναι διάδοχοι γεωργών που συνταξιοδοτήθηκαν πρόωρα).

Ελαιοκομία-αμπελουργία Β' Σειρά (Ομάδα). Ο αριθμός των εκπαιδευομένων ανά πρόγραμμα ήταν 25 άτομα.

⁸ Στο πρόγραμμα αυτό εκπαιδεύονται αγρότες, αλιείς, δασεργάτες, σε διάφορα γνωστικά πεδία του πρωτογενούς τομέα. Στο παράρτημα 4 γίνεται παρουσίαση των 6 γνωστικών πεδίων των Κέντρων ΔΗΜΗΤΡΑ.

Β. ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ (ΥΠ.Ε.Π.Θ.)

Με τον νόμο 2640/98 η Τεχνική - Επαγγελματική Εκπαίδευση παρέχεται από τα Τ.Ε.Ε., στα οποία έχουν ενταχθεί και τα Τ.Ε.Ε. Α' Κύκλου του Υπουργείου Γεωργίας και στα οποία εισάγονται απόφοιτοι Γυμνασίου ή άλλου ισότιμου τίτλου. Είναι δύο κατευθύνσεων⁹:

1. Τ.Ε.Ε. του Τομέα Γεωργικής Παραγωγής και Φυσικών Πόρων.
2. Τ.Ε.Ε. του Τομέα Μεταποίησης και Εμπορίας Γεωργικών Προϊόντων.

Οι σπουδές διαρκούν 2-3 έτη και οργανώνονται σε δύο κύκλους Α και Β. Ο πρώτος κύκλος οδηγεί στην απόκτηση άδειας επαγγέλματος επιπέδου ΙΙ (μέχρι τον κύκλο αυτό φτάνουν και τα Τ.Ε.Ε. του Υπουργείου Γεωργίας). Ο δεύτερος κύκλος, διάρκειας ενός έτους, οδηγεί στην απόκτηση άδειας ασκήσεως επαγγέλματος επιπέδου ΙΙΙ και δυνατότητα εγγραφής στα Ι.Ε.Κ.

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία (συνέντευξη Τύπου του Υπουργού Γεωργίας Γ. Δρυ στις 11-02-2003) στο Υπουργείο Παιδείας μεταφέρονται από το Υπουργείο Γεωργίας 10 γεωργικές σχολές οι οποίες προστίθενται στα 99 Τ.Ε.Ε. τα οποία λειτουργούν υπό την ευθύνη του Υπουργείου Γεωργίας.

Γ. Η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ)

Γ1. Γενικά

Η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ) ιδρύθηκε το 1935. Ιδρύει το 1965 τη Συνεταιριστική Σχολή Θεσ/νίκης μέσω της οποίας και με βάση το καταστατικό της εκπαιδεύει το προσωπικό των Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων (9μηνη εκπαίδευση) παρέχοντας εξειδικευμένο προσωπικό στα μέλη της, αναγκαίο για την προσαρμογή τους κάθε φορά στις νέες προκλήσεις των καιρών. Στο πρόγραμμα αυτό συμμετείχαν άτομα που υποδεικνύονταν από τις συνεταιριστικές οργανώσεις και τα οποία για ν' αναλάβουν διοικητική εργασία σε αυτές έπρεπε να ολοκληρώσουν τον κύκλο αυτό της εκπαίδευσης.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και έπειτα, η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ διοργάνωσε βραχυπρόθεσμες εκπαιδεύσεις ενημέρωσης – πληροφόρησης για τα μέλη, κατά κύριο λόγο, των Δ.Σ. των Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών της, αλλά και πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών, εφόσον εκδηλωνόταν σχετικό ενδιαφέρον και με αντικείμενο κατά κύριο λόγο, τη διοίκηση των Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων, το νέο θεσμικό καθεστώς που δημιούργησε η ένταξη της χώρας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες αλλά και το μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον(www.oke.gr/greek/gnomi44.htm ,σελ.8)

Ο Αθανασίου (1994: 31), αναφερόμενος στις αρχές της δεκαετίας του '90, χαρακτηρίζει αποθαρρυντική την εκπαιδευτική διάσταση του έργου της ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ

⁹ Οι ειδικότητες των Τ.Ε.Ε. του ΥΠ.Ε.Π.Θ. αφορούν τα ακόλουθα:

- 1.Την επιχειρηματική γεωργία.
- 2.Την φυτοτεχνία, τις φυτοτεχνικές επιχειρήσεις και την αρχιτεκτονική κήπων.
- 3.Τα αγροτικά προϊόντα.
- 4.Το περιβάλλον και τον τουρισμό.
- 5.Την φυτική παραγωγή.
- 6.Την τεχνολογία και τον έλεγχο τροφίμων.

ΠΗΓΗ:www.oke.gr/greek/gnomi44.htm, σελ.10.

λόγω ύπαρξης προβλημάτων που σχετίζονται με: έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού και εποπτικών μέσων διδασκαλίας, ανεπάρκεια και ακαταλληλότητα του χώρου που βρίσκεται η Συνεταιριστική Σχολή Θεσσαλονίκης, χαμηλές πιστώσεις για τη διεκπεραίωση του εκπαιδευτικού έργου κ.α.

Γ2. Κ.Ε.Κ. ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ

Η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ προχώρησε τα τελευταία χρόνια στην σύσταση ενός Κέντρου Επαγγελματικής Κατάρτισης, πιστοποιημένου για την παροχή εκπαίδευσης σε όλους τους τομείς που σχετίζονται με την πρωτογενή παραγωγή (κλαδικό) από το Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης (Ε.ΚΕ.ΠΙΣ) και το Υπουργείο Εργασίας, το οποίο έχει και την ευθύνη της διαχείρισης και σε ένα βαθμό του συντονισμού της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης στην Ελλάδα.

Το Κ.Ε.Κ. ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ έχει την έδρα του στη Θεσ/νίκη και διαθέτει παραρτήματα στην Αθήνα, την Λάρισα και τα Ιωάννινα.

Στο διάστημα από 1995 μέχρι τα μέσα του 2000, για το οποίο υπάρχουν ολοκληρωμένα στοιχεία, το Κ.Ε.Κ. ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ¹⁰ υλοποίησε 153 προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, τα οποία παρακολούθησαν 2770 άτομα για ένα διάστημα συνολικά 870.000 περίπου ωρών και προϋπολογισμού που ξεπέρασε τα 2,25 δις.δρχ.

Παράλληλα με αυτά τα σεμινάρια η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ και το Κ.Ε.Κ. ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ προχώρησαν στην υλοποίηση μίας σειράς άλλων δράσεων για την ενημέρωση των διοικήσεων και των εργαζομένων των συνεταιρισμών αλλά και απλών μελών συνεταιρισμών με τη συνδρομή είτε της VI Δ/σης της Ε.Ε, είτε των Περιφερειών της χώρας, είτε του Υπουργείου Γεωργίας. Πρόκειται για 60 βραχυχρόνιες εκπαιδύσεις- ενημερώσεις (διάρκειας 2-3 ημερών), με αντικείμενο ανάλογο με το κοινό στο οποίο απευθύνονται και την περιοχή υλοποίησής τους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει δοθεί στην επιμόρφωση-κατάρτιση των αγροτισσών που δραστηριοποιούνται στον αγροτουρισμό και την αγροτοβιοτεχνία μέσω ενός μοντέλου αυτών των γυναικείων αγροτουριστικών και αγροτοβιοτεχνικών συνεταιρισμών ή επιχειρήσεων. Στο πλαίσιο αυτό η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ έχει δημιουργήσει μόνιμο γραφείο υποστήριξής τους και έχει προχωρήσει επανειλημμένα στην πραγματοποίηση σεμιναρίων πολλά από τα οποία γίνονται σε συνεργασία με το Υπουργείο Γεωργίας και την αρμόδια διεύθυνσή του.

Η ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ, επίσης, έχει θέσει σε λειτουργία ένα πιλοτικό σύστημα ενημέρωσης- επιμόρφωσης των αλιέων μέσω υπολογιστών (δίκτυο FISHNET) ενώ ένα παρόμοιο δίκτυο έχει εγκατασταθεί για τους μελισσοκόμους (MELINET).

Δ. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ

Στα πλαίσια του Εθνικού Συστήματος Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης το οποίο καθιερώθηκε με τον νόμο 2009/1972 ιδρύθηκε το Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου «Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης» (Ο.Ε.Ε.Κ.) ο οποίος παρέχει τυπική επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και έχει τη συνολική ευθύνη για τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.) Δημόσια και Ιδιωτικά, που λειτουργούν στη χώρα επίσης από το 1992.

¹⁰ Στο παράρτημα 5 περιλαμβάνεται η θεματολογία των καταρτίσεων που προσφέρει το Κ.Ε.Κ. ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ.

Ο Οργανισμός λειτουργεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και σημαντική καινοτομία για τα ελληνικά δεδομένα είναι η συμμετοχή των «κοινωνικών εταίρων» τόσο στην διοίκηση του Οργανισμού¹¹ όσο και σε άλλα όργανα του και επιτροπές.

Ο Ο.Ε.Ε.Κ. προσφέρει σήμερα προγράμματα αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης σε αντικείμενα του αγροτικού τομέα¹². Η ύπαρξη των ειδικοτήτων δεν συνεπάγεται και τη συνεχή προσφορά τους, αφού προϋπόθεση λειτουργίας ενός τμήματος αποτελεί η ενεργός ζήτηση κατάρτισης στον τομέα αυτό. Είναι πάντως γεγονός ότι ο Ο.Ε.Ε.Κ. διατηρεί τμήματα των προαναφερομένων ειδικοτήτων ακόμα και αν η ζήτηση είναι πολύ χαμηλή για λόγους πολιτικής και στήριξης του αγροτικού τομέα.

Ε. ΚΕΝΤΡΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ (Κ.Ε.Κ)

Τα Κ.Ε.Κ. αναλαμβάνουν την υλοποίηση:

1. Στα πλαίσια του Εθνικού Σκέλους, του Προγράμματος Συνεχιζόμενης Κατάρτισης για τον γεωργικό τομέα.
2. Του προγράμματος «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την αγορά εργασίας» για τον γεωργικό τομέα
3. Προγραμμάτων για τις ορεινές-απομακρυσμένες περιοχές.

ΣΤ. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ (Ο.Α.Ε.Δ.)

Ο Ο.Α.Ε.Δ. διαχειρίζεται την απασχόληση στην Ελλάδα και παρέχει αρχική επαγγελματική κατάρτιση σε όλους τους τομείς της οικονομίας, ενώ στον τομέα της γεωργίας προσφέρει συνεχιζόμενη και εναλλασσόμενη επαγγελματική κατάρτιση. Πιο συγκεκριμένα ο φορέας αυτός ασχολείται με την επαγγελματική εκπαίδευση των αγροτών από το 1984. Προσφέρει δύο ειδών εκπαιδεύσεις: α. ταχύρυθμη και β. μαθητεία. Η πρώτη μορφή εκπαίδευσης δεν υπερβαίνει το ένα έτος και απευθύνεται κυρίως σε ενήλικες 18 ως 46 ετών με απαιτούμενες γραμματικές γνώσεις τουλάχιστον δημοτικού σχολείου, ενώ η δεύτερη μορφή εκπαίδευσης αφορά νέους (άνεργους ή μη) 15-18 χρόνων, είναι διάρκειας 2 χρόνων και αφορά απόφοιτους Γυμνασίου. Η εκπαίδευση του μαθητή στις σχολές Κ.Ε.Τ.Ε.Κ. (Κέντρα Επαγγελματικής Τεχνικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης) συνδυάζεται με πρακτική άσκηση σε δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις. Ο μαθητής αμείβεται και είναι ασφαλισμένος. Σύμφωνα με στοιχεία, το 50% της αμοιβής αυτής το καλύπτει ο Ο.Α.Ε.Δ. και το υπόλοιπο 50% ο ιδιώτης-εργοδότης.

Ο Αθανασίου (1994: 32) σχολιάζοντας την εκπαίδευση που προσφέρει ο Ο.Α.Ε.Δ. στον αγροτικό τομέα παρατηρεί «α. δεν καλύπτει, ακόμη, μεγάλο αριθμό τεχνιτών, β. πρόθεση των ιθυνόντων του οργανισμού ήταν μελλοντικά να δραστηριοποιηθεί εντονότερα στο πεδίο αυτό, γ. το ποιοτικό επίπεδο είναι ικανοποιητικό και στηρίζεται σε μια ισόρροπη σχέση θεωρίας και πρακτικής

¹¹ Ο Ο.Ε.Ε.Κ. διοικείται από ενδεκαμελές Διοικητικό Συμβούλιο, το οποίο συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και απαρτίζεται από τον Πρόεδρο, τον Αντιπρόεδρο και εκπροσώπους του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, του Υπουργείου Οικονομικών, του Υπουργείου Εργασίας και των κοινωνικών εταίρων που είναι η Γ.Σ.Ε.Ε (Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας), η Σ.Ε.Β. (Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών), η Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε. (Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας), η Ε.Σ.Ε.Ε. (Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου).

¹² Οι ειδικότητες που προσφέρονται περιλαμβάνονται στο παράρτημα 6.

εξάσκησης με έμφαση στην πρακτική, δ. δεν υπάρχει συνεργασία με το Υπουργείο Γεωργίας (όπως άλλωστε δεν υπάρχει γενικά συνεργασία και συντονισμός μεταξύ των φορέων που δραστηριοποιούνται στην παροχή αγροτικής εκπαίδευσης)».

Z. ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ¹³

Η Αμερικανική Γεωργική Σχολή Θεσσαλονίκης γνωστή και σαν Γεωργική και Βιοτεχνική Σχολή είναι ένα ανεξάρτητο μη κερδοσκοπικό εκπαιδευτικό ίδρυμα που παρέχει εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες της επίσημης τεχνικής και επαγγελματικής γεωργικής περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και κατάρτισης της χώρας μας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δίνει υπεύθυνη πληροφόρηση σε θέματα γεωργίας και ασχολείται με προγράμματα ανάπτυξης της υπαίθρου.

Η Σχολή ιδρύθηκε το 1904 και λειτουργεί σαν νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου εποπτευόμενο από τα Υπουργεία Παιδείας και Γεωργίας. Αξίζει να αναφερθεί ότι για το 2001 πήρε Βραβείο από την Ακαδημία Αθηνών για τη συνολική προσφορά της Σχολής εδώ και εκατό χρόνια στην γεωργική εκπαίδευση και στη γεωργία γενικότερα.

Η εκπαίδευση παρέχεται δωρεάν. Όλοι οι μαθητές (240 αγόρια και κορίτσια) που προέρχονται αποκλειστικά από την επαρχία είναι οικοτρόφοι και πληρώνουν μόνο ένα μέρος των εξόδων του οικοτροφείου¹⁴.

Στα πλαίσια της Αμερικανικής Γεωργικής Σχολής λειτουργούν:

- α. Ενιαίο Λύκειο (Ε.Λ.)
- β. Τεχνικό Επαγγελματικό Εκπαιδευτήριο (Τ.Ε.Ε.)
- γ. Τμήμα Δια Βίου Μάθησης
- δ. Τμήμα Ανώτερων Γεωργικών Σπουδών «Δημήτρης Περρωτής»

α. Στο Ε.Λ. λειτουργεί μόνο η Τεχνολογική Κατεύθυνση και η φοίτηση είναι τριετής. Οι απόφοιτοί του πληρούν όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις για να εισαχθούν (με τη διαδικασία που εισάγονται όλοι οι μαθητές των Ε.Λ. της χώρας) στα Τ.Ε.Ι. ή Α.Ε.Ι. όλης της χώρας. Επίσης, έχουν τη δυνατότητα να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο Τμήμα Ανωτέρων Γεωργικών Σπουδών «Δημήτρης Περρωτής» που λειτουργεί μέσα στην Αμερικανική Γεωργική Σχολή.

β. Στο Τ.Ε.Ε. λειτουργεί ο τομέας Γεωπονίας, Τροφίμων και Περιβάλλοντος. Η φοίτηση χωρίζεται σε δύο κύκλους σπουδών. Ο πρώτος κύκλος είναι διετής και προσφέρει στα παιδιά πτυχίο επιπέδου ΙΙ. Στη συνέχεια έχουν τη δυνατότητα να ενταχθούν στο δεύτερο κύκλο σπουδών του Τ.Ε.Ε., που είναι μονοετής, ή να ενταχθούν στην δεύτερη τάξη του Ε.Λ. Τεχνολογικής Κατεύθυνσης. Με την αποφοίτησή τους αποκτούν πτυχίο επιπέδου ΙΙΙ και μπορούν να εισαχθούν, μετά από εξετάσεις σε κάποιο Τ.Ε.Ι. ή Α.Ε.Ι. ή να εγγραφούν σε κάποιο Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.). Ακόμη, έχουν τη δυνατότητα να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο Τμήμα Ανωτέρων Γεωργικών Σπουδών «Δημήτρης Περρωτής». Πάντοτε έχουν τη δυνατότητα να ξεκινήσουν τη σταδιοδρομία τους αναζητώντας εργασία στον αγροτικό τομέα ως στελέχη επιχειρήσεων.

Στο Ε.Λ. και στο Τ.Ε.Ε. εισάγονται αγόρια και κορίτσια 15-16 χρόνων που έχουν τελειώσει το Γυμνάσιο και κατάγονται από αγροτική οικογένεια ή έχουν κάποια σχέση με τη γεωργία.

¹³ Τα στοιχεία που ακολουθούν προέρχονται από δημοσιεύσεις της εν λόγω Σχολής.

¹⁴ Συγκεκριμένα για το σχολικό έτος 2003-2004 ο κάθε μαθητής θα επιβαρύνεται με 2300 € ενώ το συνολικό κόστος για κάθε μαθητή θα φτάνει στα 6000 €.

Πριν προχωρήσουμε στο Τμήμα Δια Βίου Μάθησης αξίζει να αναφερθεί το πρόγραμμα Πρακτικής Άσκησης που εφαρμόζεται στη Σχολή, το οποίο απευθύνεται σε όλους τους μαθητές του Ε.Λ. και του Τ.Ε.Ε. της Σχολής και λειτουργεί παράλληλα με το σχολικό τους πρόγραμμα. Οργανώθηκε ύστερα από κοινή απόφαση των Υπουργείων Γεωργίας και Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και πραγματοποιείται στις εγκαταστάσεις του εκπαιδευτικού αγροκτήματος της Σχολής. Όπως αναφέρει το ενημερωτικό έντυπο «κατά τη διάρκεια του προγράμματος αυτού, οι μαθητές ειδικεύονται στον αγροτικό τομέα αποκτώντας πάνω από 1000 δεξιότητες σχετικές με τις ειδικότητες του σχολείου παρακολουθώντας 40 διαφορετικά μαθήματα». Εκεί δημιουργούν και διαχειρίζονται κατά τάξεις, συνεταιριστικές μονάδες – επιχειρήσεις.

Από το πρόγραμμα αυτό οι μαθητές παίρνουν κατά την αποφοίτησή τους ένα επιπλέον πιστοποιητικό σπουδών, πολύ χρήσιμο, σαν βεβαίωση προϋπηρεσίας για τη μετέπειτα επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

Οι εκπαιδεύσεις συμπληρώνονται με επισκέψεις σε διάφορα ιδρύματα όπως ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε, Πανεπιστήμια, Τ.Ε.Ι., εργοστάσια και παραγωγικές μονάδες. Οι μαθητές εκπαιδεύονται πρακτικά στους Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές, Μελισσοκομία, Υφαντική, Ραπτική, Γραφομηχανή, Μαγειρική, καθώς επίσης και στα σύγχρονα εργαστήρια γεωργικών μηχανημάτων, φυτικής και ζωικής παραγωγής καθώς και στις επιμέρους μονάδες της Σχολής: Θερμοκήπια, μεγάλη καλλιέργεια, βουστάσιο, γαλακτοκομείο, πτηνοτροφείο, τμήματα συντήρησης κατασκευών, ελαιώνας, οινοποιείο.

γ. Το Τμήμα Δια Βίου Μάθησης σχεδιάζει και υλοποιεί σε συνεργασία με ιδρύματα της χώρας μας και της Ε.Ε., προγράμματα για την κατάρτιση ενηλίκων. Στο Τμήμα λειτουργεί και Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.), πιστοποιημένο σε θέματα αγροτικά, τουριστικά, περιβαλλοντικά και θέματα εκπαίδευσης εκπαιδευτών. Τα προγράμματα απευθύνονται σε ανέργους και εργαζομένους. Εξατομικευμένη κατάρτιση παρέχεται σε ομάδες ενηλίκων και στο προσωπικό επιχειρήσεων.

δ. Το Τμήμα Ανώτερων Γεωργικών Σπουδών «Δημήτρης Περρωτής» ιδρύθηκε το 1996 και στόχος του είναι να προετοιμάσει ηγετικά στελέχη στο χώρο των γεωργικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια. Η διδασκαλία όλων των μαθημάτων γίνεται στα Αγγλικά και προσφέρονται διάφορες κατευθύνσεις και ειδικότητες, μέσα στις οποίες συμπεριλαμβάνονται αυτές της Διοίκησης Γεωργικών Επιχειρήσεων και της Αγροτικής Παραγωγής. Οι απόφοιτοι του Τμήματος έχουν τη δυνατότητα να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε Πανεπιστήμια των Η.Π.Α. ή της Μεγάλης Βρετανίας ή να ξεκινήσουν την επαγγελματική τους σταδιοδρομία μέσω του Γραφείου Επαγγελματικής Αποκατάστασης που λειτουργεί στο Τμήμα.

Στην έρευνα που ακολουθεί, θα εστιάσουμε την προσοχή μας σε μια μορφή εκπαίδευσης-κατάρτισης που προσφέρεται στους αγρότες και θα επιχειρήσουμε να προσδιορίσουμε το βαθμό επάρκειάς της σύμφωνα με τους εμπλεκόμενους (εκπαιδευτές - εκπαιδευμένοι - φορέας εκπαίδευσης). Αντικείμενο της έρευνας θα αποτελέσουν τα τέσσερα προγράμματα, τρία φυτικής παραγωγής και ένα ζωικής παραγωγής, που υλοποιήθηκαν την περίοδο Σεπτεμβρίου - Δεκεμβρίου 2002 από το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου. Με βάση αυτά τα προγράμματα, μπαίνει ένας ευρύτερος προβληματισμός σχετικά με την κατάρτιση, τους στόχους της και τα αποτελέσματά της.

Επέλεξα το Κέντρο «ΔΗΜΗΤΡΑ» Ρεθύμνου, λόγω του ότι μπορούσα να το προσεγγίσω, καθώς διαμένω στον αντίστοιχο Νομό. Το Κέντρο «ΔΗΜΗΤΡΑ» Ρεθύμνου, όπως προανέφερα, είναι ένα από τα 4 Κέντρα «ΔΗΜΗΤΡΑ», που λειτουργούν στην Κρήτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ : ΤΟ ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

Το Πρακτικό Γεωργικό Σχολείο¹ ή αλλιώς η Γεωργική Σχολή Ασωμάτων ιδρύθηκε με το νομοθετικό διάταγμα 3789/1929, επί κυβερνήσεως του Ε. Βενιζέλου. Δεν ήταν το μόνο στην Κρήτη αφού με το νομοθετικό διάταγμα 2155/1920 ιδρύθηκε αντίστοιχο στην Μεσσαρά του Ν. Ηρακλείου. Σύμφωνα με το άρθρο 1 «εξουσιοδοτείται ο Γενικός Διοικητής Κρήτης να ιδρύση Πρακτικόν Γεωργικόν Σχολείον εις τας υπό του Ταμείου Εφέδρων Πολεμιστών Νομού Ρεθύμνης και της Μοναστηριακής Επιτροπής Ρεθύμνης παραχωρηθησομένας γαίας και κτίρια εις τους Αγίους Ασωμάτους Αμαρίου (Κρήτης)...»

Η Εκκλησία έθεσε σαν μοναδικό όρο² για την παραχώρηση του χώρου της Μονής να δίνεται από την Σχολή επίδομα στους 5-6 μοναχούς³ του μοναστηριού για να μπορέσουν να συντηρηθούν.

Η διάρκεια φοίτησης στο Πρακτικό Γεωργικό Σχολείο ήταν αρχικά 2 χρόνια και οι μαθητές-μαθήτριες ήταν οικότροφοι.⁴ Τα μαθήματα που παρακολουθούσαν αφορούσαν την προβατοτροφία, γαλακτοκομία, μελισσοκομία, μηχανολογία, ελαιοκομία, τον εμβολιασμό, το κλάδεμα. Επίσης, πολλοί μαθητές παρακολουθούσαν και τα Σχολεία Γεωργικής Τεχνικής⁵ όπου και έμαθαν την τέχνη του ξυλουργού, του σιδηρουργού, του κτίστη καθώς και τη διαρθρωτική τεχνική δηλαδή την διαμόρφωση εδαφών όπως πεζούλες, ισοπέδωση. Επιπλέον δημιούργησαν στη Σχολή μαθήματα ενασχόλησης της αγρότισσας σε θέματα γαλακτοκομίας, αρτοσκευασμάτων, υφαντικής, παραδοσιακών κεντημάτων (δείτε παράρτημα 10).

Απώτερος σκοπός των εκπαιδευτικών προγραμμάτων ήταν:

- α) η βελτίωση των συνθηκών εργασίας του αγρότη και της αγρότισσας
- β) η δυνατότητα εξασφάλισης συμπληρωματικών εισοδημάτων των νέων στην ύπαιθρο.

Τα χρόνια που ακολούθησαν παρατηρήθηκε μείωση του πληθυσμού στην περιοχή λόγω εσωτερικής μετανάστευσης αλλά και εξωτερικής και ιδιαίτερα προς την Γερμανία. Αποτέλεσμα αυτής της ερήμωσης ήταν η μείωση του χρόνου σπουδών στα μέσα της δεκαετίας του '50 αφού και ο αριθμός των μαθητών είχε ήδη μειωθεί. Έτσι στη δεκαετία αυτή όπως και τις δύο επόμενες δεκαετίες η Σχολή πρόσφερε

¹ Για τις γενικότερες συνθήκες που επικρατούσαν κατά την ίδρυση και την εξέλιξη του Π.Γ.Σ. Ασωμάτων, δείτε παράρτημα 7.

² Σύμφωνα με τον νυν Μητροπολίτη Λάμπης Συβρίτου και Σφακίων κ.κ. Ειρηναίο, τα κτίσματα και τα κτήματα της Μονής παραχωρήθηκαν το 1929 στην Γεωργική Σχολή προς χρήση και όχι προς κτίση. Οι εκκλησιαστικοί κύκλοι επιθυμούν, λοιπόν, σήμερα την ίδρυση στους χώρους της Ι. Μονής Ασωμάτων, μετά την αναστήλωσή τους, Γυναικείας Κοινοβιακής Μονής με Σχολές Ραπτικής και Οικοκυρικών για τα κορίτσια της Μητροπόλεως που θα ήθελαν να μάθουν μία τέχνη όπως κέντημα, ταπητουργία, υφαντουργία κλπ. στην οποία θα μπορούν να επιδίδονται όχι μόνο σαν προσωπική τους ενασχόληση, αλλά σε πολλές περιπτώσεις και ως επαγγελματική αποκατάσταση. Η ίδρυση της Μονής, σύμφωνα με την Εκκλησία, δεν θα εμποδίζει τις δραστηριότητες της Σχολής, παρακάμπτοντας έτσι το νόμο περί ησυχαστηρίων και μοναστηριών σύμφωνα με την οποία δεν επιτρέπεται άλλη δραστηριότητα σε ακτίνα 500μ. Επίσης, επιδίωξη της Εκκλησίας είναι να δημιουργηθεί στο χώρο αυτό και Βυζαντινό Μουσείο όπου θα φυλαχτούν και θα εκτεθούν οι θησαυροί της Ι. Μονής Ασωμάτων που έχουν διασκορπισθεί σε πολλά μέρη της Κρήτης και σε ιδιωτικές συλλογές (Εφημ. Ρέθεμνος 14-2-2001 και Εφημ. Κρητική Επιθεώρηση 6-3-1996).

³ Δείτε στο παράρτημα 8, την ιστορία της μονής Ασωμάτων.

⁴ Δείτε στο παράρτημα 9, το ωρολόγιο πρόγραμμα της Σχολής Ασωμάτων κατά τα έτη 1954-1955.

⁵ Σχολεία ονόμαζαν τους κύκλους μαθημάτων.

βραχυπρόθεσμα μαθήματα (από 3 ημέρες μέχρι και 20).⁶ Τώρα πια αλλάζει και η αντιμετώπιση των μαθητών όσον αφορά τη δυνατότητα απασχόλησης τους στην ύπαιθρο μετά την εκπαιδευτική δραστηριότητα στη Σχολή Ασωμάτων. Ο λόγος είναι καθαρά εργασιακός επειδή απορροφάται εργατικό δυναμικό που έφυγε από την ύπαιθρο και πήγε στα αστικά κέντρα για ν' ασχοληθεί με αντικείμενα που άνησαν στην περιοχή εκείνη: οικοδομή, βυρσοδεψία.

Το 1979, για ν' αντιμετωπιστεί το αδιέξοδο και μπροστά στην ενδεχόμενη απειλή παύσης λειτουργίας της Σχολής αποφασίστηκε από το Υπουργείο Γεωργίας η παραχώρηση της Σχολής στο Κεντρικό Ταμείο Γεωργίας Κτηνοτροφίας και Δασών και η ίδρυση στις 6.9.1979 του Σταθμού Γεωργικής Έρευνας Ασωμάτων (Ν. 964/6.9.1979).

Ήταν μια ανάγκη για την ευρύτερη περιοχή της Κρήτης και της νότιας Ελλάδας. Η Σχολή παραμένει ως εκπαιδευτικό ίδρυμα κάνοντας στο χώρο της σεμινάρια του ΚΕ.Γ.Ε Ρεθύμνου και άλλων πόλεων της Κρήτης τα οποία έγιναν αργότερα και αμειβόμενα, ενώ ο Σταθμός από την αρχή της ίδρυσής του είχε σαν βασικό σκοπό τη μελέτη του σφακιανού προβάτου (Βολάνης Μ., Τζεράκης Κ. 1997)⁷ και τη γενετική του βελτίωση⁸. Η μελέτη αυτή έφερε άριστα αποτελέσματα: α) στη δημιουργία ζώων υψηλής βιολογικής αξίας (με γενέτυπο παραγωγής γάλακτος 1600γρ. την ημέρα ενώ το ξεκίνημα ήταν από τα ίδια ζώα της σφακιανής φυλής τα 500-600γρ. ανά ημέρα), β) στην αντιμετώπιση ασθενειών των προβάτων χωρίς φάρμακα μόνο με τη γενετική βελτίωση και τη σωστή διατροφή (Βολάνης Μ., Παύλου Α., Τζεράκης Κ., 1998). Επίσης, πέρα από τη μελέτη του σφακιανού προβάτου, έγιναν δραστηριότητες που αφορούσαν τη μελισσοκομία, τη χοιροτροφία και τη δειντροκομία (μήλα).

Την ευθύνη για την ανάπτυξη και λειτουργία του Σταθμού την είχε το ΚΕ.Γ.Ε που έδρευε στα Χανιά. Όπως επίσης, και για την υποβολή και υλοποίηση των ερευνητικών προγραμμάτων επιστημονικός συνεργάτης ήταν ο κ. Μαν. Βολάνης, γεωπόνος, ζωτέχνης του Ινστιτούτου Υποτροπικών και Ελιάς Χανίων⁹.

Στη συνέχεια ο Σταθμός παραχωρήθηκε το 1990 στο Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας (ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε.) το οποίο είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, εποπτευόμενου από το Υπουργείο Γεωργίας, με υπουργική απόφαση (Υπ. Απόφαση 288611/21.8.1990). Στο ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. υπάγονται οικονομικά και διαχειριστικά εξήντα Σταθμοί και Ινστιτούτα σε ολόκληρη τη χώρα¹⁰.

Η Σχολή από την περιουσία που παρεχώρησε, κράτησε μόνο το κτίριο γύρω από την Εκκλησία προκειμένου να πραγματοποιούνται εκπαιδευτικά μαθήματα στους

⁶ Το παράρτημα 11 περιλαμβάνει στοιχεία που προέκυψαν από την επεξεργασία των στοιχείων του μαθητολογίου της Σχολής Ασωμάτων από 10-7-1958 έως 20-9-1972. Συγκεκριμένα γίνεται καταμέτρηση των εκπαιδευομένων με βάση το τόπο προέλευσής τους (νομός-επαρχία).

⁷ Εκτός του Σταθμού Γεωργικής Έρευνας Ασωμάτων που μελέτησε το σφακιανό πρόβατο, την ίδια περίοδο και οι άλλοι Σταθμοί Γεωργικής Έρευνας (Σ.Γ.Ε.) ανά την Ελλάδα έκαναν αντίστοιχες μελέτες. Ο Σ.Γ.Ε. Χαλκιδικής το πρόβατο Χίου - Κύμης, ο Σ.Γ.Ε. Σερρών το σερραϊκό πρόβατο, ο Σ.Γ.Ε. Ιωαννίνων το πρόβατο Κατσικά και του ορεινού Ιωαννίνων (μπούτζικο), ο Σ.Γ.Ε. Καρδίτσας το Καραγκούνικο, ο Σ.Γ.Ε. Ρόδου το πρόβατο Μυτιλήνης και το Σ.Γ.Ε. Κοζάνης το πρόβατο Φλωρίνης.

⁸ Δεν έκαναν διασταυρώσεις, προκειμένου να πετύχουν γενετική βελτίωση, αλλά κρατούσαν τα καλύτερα ζώα για αναπαραγωγή.

⁹ Για τη συνεργασία του Ινστιτούτου Ελιάς και Υποτροπικών Φυτών Χανίων και Σ.Γ.Ε. Ασωμάτων, δείτε παράρτημα 12.

¹⁰ Στα πλαίσια του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. λειτουργούν : 1 Κέντρο Γεωργικής Έρευνας (Κ.Σ.Ε.), 32 Ινστιτούτα, 20 Σταθμοί Γεωργικής Έρευνας (Σ.Γ.Ε.), 1 Καπνολογικό Ινστιτούτο Ερευνών (Κ.Ι.Ε.) και 6 Καπνικοί Σταθμοί Έρευνας (Κ.Σ.Ε.).

αγρότες και κάποια παλιά κελιά μοναχών. Η υπόλοιπη περιουσία¹¹, τα νέα κτίρια, οι αγροτικές εκτάσεις, το προσωπικό, η εργαστηριακή υποδομή και τα ζώα παραχωρήθηκαν στο Σταθμό Έρευνας.

Βέβαια η χρηματοδότηση από το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε ξεκίνησε το 1991 και ο Σταθμός πλέον λειτουργεί σαν παράρτημα του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε¹².

Το 1999 ξεκίνησε στο Σταθμό ο πειραματισμός και πάνω στην ντόπια αίγα, με στόχο τη βελτίωσή της. Ήδη τα αποτελέσματα είναι πολύ ικανοποιητικά και έχουν αρχίσει ν' αποδίδουν οι εργασίες βελτίωσης.

Βάσει του Π.Δ. 356/90 συστάθηκε ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ που ανέλαβε τον συντονισμό των δραστηριοτήτων στους τομείς της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της ενημέρωσης, στο πλαίσιο των αποφάσεων του Υπουργείου Γεωργίας για αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τον αγροτικό πληθυσμό και τους κατοίκους της Υπαίθρου. Η Γεωργική Σχολή Ασωμάτων, όπως άλλωστε και τα άλλα Π.Γ.Σ., ανήκει πλέον στον Οργανισμό ΔΗΜΗΤΡΑ.

Εκτιμώ ότι υπάρχουν ισχυροί λόγοι συνέχισης λειτουργίας της Γεωργικής Σχολής. Οι λόγοι που υπαγορεύουν τη συνέχιση της λειτουργίας της Σχολής είναι οι ακόλουθοι:

1. Πολλοί αγρότες δεν πηγαίνουν στους χώρους κατάρτισης γιατί απέχουν πολύ από το τόπο εγκατάστασής τους. Έτσι το Π.Γ.Σ Ασωμάτων μπορεί να καλύψει τις ανάγκες της επαρχίας Αμαρίου και της ευρύτερης περιοχής.

Η αξιοποίηση του Σχολείου Ασωμάτων είναι αναγκαία για την Κρήτη αρχικά αλλά και την Ν. Ελλάδα. Η ίδρυση Επαγγελματικού Σχολείου Κατάρτισης των νέων κτηνοτρόφων αλλά και διαρκούς εκπαίδευσης των ενδιαφερομένων κτηνοτρόφων είναι πρωταρχικό μέλημα. Στον ίδιο χώρο με το Πρακτικό Γεωργικό Σχολείο λειτουργεί και ο Σ.Γ.Ε. Ασωμάτων με αντικείμενο την έρευνα στο χώρο της αιγοπροβατοτροφίας. Στα 24 χρόνια λειτουργίας του ο Σταθμός έχει να επιδείξει ερευνητικό έργο, αποτελέσματα εφαρμοσμένης έρευνας που έχει διεξαχθεί και που έχουν άμεση σχέση με την αντιμετώπιση των προβλημάτων της κτηνοτροφίας της Κρήτης¹³.

2. Η εκπαιδευτική προσπάθεια μπορεί να γίνει πιο αποτελεσματική όταν υπάρχει συνεκτικός δεσμός έρευνας- εφαρμογής- εκπαίδευσης. Δίπλα στο Π.Γ.Σ. υπάρχει και ο Σ.Γ.Ε. Ασωμάτων που με τα αποτελέσματα των ερευνών του μπορεί να δώσει σημαντική βοήθεια στη κατάρτιση των αγροτών. Έτσι η αξιοποίηση των αποτελεσμάτων από την έρευνα που πραγματοποιεί ο Σταθμός Γεωργικής Έρευνας Ασωμάτων σε συνδυασμό με την συνέχιση της λειτουργίας της Γεωργικής Σχολής Ασωμάτων (αφού προηγουμένως γίνουν εργασίες βελτίωσης της κτιριακής και υλικοτεχνικής υποδομής της) θα είναι ότι καλύτερο προκειμένου ο εκπαιδευόμενος να βλέπει στην πράξη μέσα από τις εκπαιδεύσεις που θα κάνει εκεί, καθετί νέο στο χώρο της γεωργίας και ιδιαίτερα της κτηνοτροφίας.

3. Με τη λειτουργία του Π.Γ.Σ η έρευνα-εκπαίδευση-συμβουλευτική δραστηριότητα θα βρίσκονται σε κοινή διαχείριση χωρίς να καταργείται φυσικά η χωριστή, αυτοτελής οργανωτική δομή του κάθε τομέα. Δηλ. η έρευνα και η εκπαίδευση διεξάγονται από διαφορετικούς ανθρώπους αλλά υπό ενιαία διαχείριση

¹¹ Για την περιουσία και την οικονομία του Σ.Γ.Ε. Ασωμάτων, δείτε παράρτημα 13.

¹² Για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο Σ.Γ.Ε. Ασωμάτων, δείτε 14.

¹³ Αναφέρεται στο Τεχνικό Δελτίο Έργου για το πρόγραμμα Εφαρμοσμένης Έρευνας με τίτλο «Μελέτη παρεμβάσεων για την αναβάθμιση της προβατοτροφίας στην Κρήτη», το οποίο είχε προταθεί στα πλαίσια του Β' Κ.Π.Σ. με ανάδοχο φορέα το Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Έρευνας (Ι.Τ.Ε.) και συνεργαζόμενο φορέα το Σταθμό Γεωργικής Έρευνας Ασωμάτων.

έτσι ώστε εξασφαλίζεται η ανατροφοδότηση και ταυτόχρονα η ισόρροπη διανομή κεφαλαίων και ανάπτυξη της υποδομής.

Ο συνδυασμός διεξαγωγή εφαρμοσμένης έρευνας και εκπαίδευσης στον ίδιο χώρο είναι το ιδανικότερο σχήμα για την άμεση και αποτελεσματική διάχυση της τεχνογνωσίας και της επαγγελματικής αναβάθμισης των κτηνοτρόφων.

Η δημιουργία ενός Τεχνικού Επαγγελματικού Εκπαιδευτηρίου (Τ.Ε.Ε.) σε θέματα κτηνοτροφίας θα βοηθήσει την ανάπτυξη της περιοχής κάτι στο οποίο έχει συμβάλλει και η λειτουργία του Τ.Ε.Ε. στην περιοχή της Μεσσαράς -Ηρακλείου το οποίο όμως έχει σαν αντικείμενο του θέματα που αφορούν τις θερμοκηπιακές κατασκευές και τις καλλιέργειες.

Η εκπαίδευση των κτηνοτρόφων αποτελεί βασική προϋπόθεση για την βελτίωση της παραγωγικότητας της αιγοπροβατοτροφίας. Μέχρι σήμερα έχουν επενδυθεί αρκετά χρήματα για την εκπαίδευση τους χωρίς το αναμενόμενο αποτέλεσμα.

Η εκτίμηση είναι ότι αυτή η άναρχη και κακή κατάσταση¹⁴ που επικρατεί στον κλάδο της αιγοπροβατοτροφίας οφείλεται και στην έλλειψη επαγγελματισμού των κτηνοτρόφων.

Στην έλλειψη επαγγελματισμού των κτηνοτρόφων οφείλονται μια σειρά από προβλήματα όπως (Βολάνης 2002: 3-4): 1.η κακή ποιότητα γάλακτος, 2.η μη εφαρμογή εμβολιακών προγραμμάτων για μείωση των απωλειών κυρίως των νεαρών ζώων, 3.η αδυναμία εφαρμογής προγραμμάτων γενετικής βελτίωσης της γαλακτοπαραγωγής και της ποιότητας κρέατος, 4.η έλλειψη σωστής διατροφής των ζώων ανάλογα με το παραγωγικό στάδιο που βρίσκονται, 5.η έλλειψη συνεταιριστικού πνεύματος για να διεκδικήσουν ομαδικά πλέον ενιαίες τιμές γάλακτος αφού βέβαια αναβαθμίσουν την ποιότητά του, αλλά και ενιαίες τιμές του κρέατος που θα συνδέονται με το κόστος παραγωγής και 6.η αδιαφορία για τη συστηματική διαχείριση των βοσκοτόπων, ζωτικού χώρου για την ποιμενική αιγοπροβατοτροφία αλλά και για την παραγωγή προϊόντων ποιότητας.

Είναι προβλήματα για την αντιμετώπιση των οποίων η εκπαίδευση θα συμβάλλει σημαντικά στην αντιμετώπισή τους αλλά και στην ανάπτυξη επαγγελματικής συνείδησης.

Βέβαια δεν παραγνωρίζουμε τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι κτηνοτρόφοι και κάτω από ποιες συνθήκες εργάζονται και τις αντίξοες συνθήκες που συχνά πρέπει ν'αντιμετωπίζουν. Όμως για να επιβιώσουν θα πρέπει όπως και οι λοιποί κλάδοι του πρωτογενούς τομέα να προσαρμοστούν στα δεδομένα της σημερινής εποχής. Το σίγουρο είναι ότι πολλές από τις παραπάνω αδυναμίες μπορούν να ξεπεραστούν αν αξιοποιηθεί ο χώρος του πρώην Πρακτικού Γεωργικού Σχολείου Ασωμάτων στο Αμάρι.

Υπάρχει ανάγκη άμεσης επέμβασης και συντήρησης των κτιρίων της Γεωργικής Σχολής τα οποία έχουν εγκαταλειφθεί και σχεδόν καταστραφεί, κάποια από αυτά, εφόσον χρησιμοποιούνται μόνο κάποιες φορές το χρόνο για τα εκπαιδευτικά μαθήματα από το ΚΕ.Γ.Ε (Κέντρο «ΔΗΜΗΤΡΑ»). Ο Σταθμός Γεωργικής Έρευνας δεν έχει αρμοδιότητες να επέμβει σ' αυτό το θέμα, διότι αφ' ενός μεν, είναι ανεξάρτητη υπηρεσία και αφ' ετέρου δε, απαιτείται υψηλή

¹⁴ Βέβαια η πολιτεία έχει τις δικές της ευθύνες όπως για την ποιότητα γάλακτος (το εργαστήριο ελέγχου ποιότητας γάλακτος στο Ρέθυμνο προσπαθεί εδώ και έξι χρόνια να λειτουργήσει) και για την Γενετική Βελτίωση της γαλακτοπαραγωγής του Σφακιανού προβάτου (ο έλεγχος γαλακτοπαραγωγής ενώ είναι μέσο για τη γενετική βελτίωση κατέληξε αυτοσκοπός).

χρηματοδότηση. Ίσως η λύση στο παραπάνω πρόβλημα είναι ο Οργανισμός «ΔΗΜΗΤΡΑ» που περιλαμβάνει όλα τα Πρακτικά Γεωργικά Σχολεία της Ελλάδας και στην προκειμένη περίπτωση μπορεί να καταχωρήσει πιστώσεις για τη συντήρηση των κτιρίων αυτών.

Β' ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Για την διερεύνηση των θεμάτων που τέθηκαν παραπάνω θα ακολουθήσουμε ποιοτική μεθοδολογία. Στόχος της έρευνας που πραγματοποιήθηκε, είναι η χρησιμοποίηση των αποτελεσμάτων της για τη βελτίωση των προγραμμάτων εκπαίδευσης των Κέντρων «ΔΗΜΗΤΡΑ».

Όταν θέλουμε τα αποτελέσματα μιας έρευνας να είναι όσο το δυνατό πιο ακριβή και έγκυρα πρέπει να έχουμε στη διάθεσή μας ένα πλήθος από πηγές πληροφοριών και όχι μόνο μία. Αυτό θέλησα να επιτύχω, για αυτό και χρησιμοποίησα σαν πηγές μου, πέρα από τις συνεντεύξεις στις οποίες στέκομαι ιδιαίτερα παρακάτω, την υπάρχουσα βιβλιογραφία που σχετίζεται με το θέμα που ερευνώ καθώς και πληροφορίες από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους στα Χανιά αλλά και στο Ρέθυμνο όπου έχουν μεταφερθεί και ταξινομηθεί τα αρχεία της Γεωργικής Σχολής Ασωμάτων Αμαρίου. Επίσης σε συναντήσεις που είχα με υπαλλήλους του Σταθμού Γεωργικής Έρευνας Ασωμάτων μου δόθηκαν πληροφορίες καθώς και έγγραφα για την σημερινή κατάσταση και πορεία του Σταθμού. Σημαντικά στοιχεία επίσης αντλήθηκαν από επισκέψεις μου στην Δ/ση Γεωργίας Ρεθύμνου καθώς και στο Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ του ίδιου νομού. Ο τελευταίος φορέας μας παραχώρησε και το μαθητολόγιο της Σχολής Ασωμάτων για τα έτη 1958-1985, από όπου προέκυψαν και οι πίνακες που βρίσκονται στα παραρτήματα 10 και 11, οι οποίοι παρουσιάζουν αντίστοιχα τη συχνότητα εμφάνισης των προγραμμάτων με βάση το θέμα της εκπαίδευσης και το τόπο προέλευσης των εκπαιδευομένων εκείνων των ετών.

Συνεντεύξεις

Οι συνεντεύξεις¹ που πραγματοποιήθηκαν στο νομό Ρεθύμνου την περίοδο από 10-01-2003 μέχρι 16-03-2003 προέρχονταν, όπως έχει ήδη αναφερθεί, από τους εκπαιδευτές, τους εκπαιδευόμενους και τον φορέα εκπαίδευσης.

Από τους εκπαιδευτές ζήτησα να μου υποδείξουν ονόματα εκπαιδευομένων προκειμένου να τους πάρω συνέντευξη. Στη συνέχεια τους ρώτησα για ποιο λόγο πιστεύουν ότι αυτοί οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να μου δώσουν επαρκείς πληροφορίες για το πρόγραμμα που παρακολούθησαν καθώς και το αν ενδεχομένως καθιστούσε ανεπαρκή τη πληροφόρησή μου, η συνέντευξη από τους άλλους εκπαιδευόμενους που δεν μου πρότειναν. Η απάντησή τους, όσον αφορά το πρώτο σκέλος της ερώτησής μου, είχε να κάνει με το ότι ορισμένοι από τους εκπαιδευόμενους έδειξαν ενδιαφέρον κατά την διάρκεια των προγραμμάτων και οι απόψεις τους καθώς και οι παρατηρήσεις τους θα ήταν σημαντικές για την έρευνά μου. Αναφορικά με το δεύτερο σκέλος της ερώτησής μου, απάντησαν ότι κάποιοι εκπαιδευόμενοι μένουν σε περιοχές μακριά από το νομό Ρεθύμνου και δεν θα ήταν εύκολο να τους συναντήσω ή από την άλλη, η συνάντηση μαζί τους δεν θα μου έδινε στοιχεία για την έρευνά μου μια και ήταν αδιάφοροι ή προκαλούσαν φασαρία κατά την διάρκεια των προγραμμάτων.

Πάντως τελικά, η επιλογή των εκπαιδευομένων έγινε με απώτερο στόχο να παρθούν συνεντεύξεις όχι μόνο από τους εκπαιδευόμενους με καλές επιδόσεις έτσι ώστε να μην μείνουν εκτός της διαδικασίας των συνεντεύξεων και αυτοί που δεν

¹ Οι ερωτήσεις που περιλάμβανε η κάθε συνέντευξη (εκπαιδευτή- εκπαιδευόμενου-προϊστάμενου του φορέα εκπαίδευσης) βρίσκονται στο παράρτημα 15.

είχαν καλές επιδόσεις ή ενδεχομένως είχαν αρνητική συμπεριφορά. Οι συνεντεύξεις προέρχονταν από 6 εκπαιδευτές και από 9 εκπαιδευόμενους. Επίσης για θέματα που αφορούν την Γεωργική Εκπαίδευση- Κατάρτιση γενικά, θεώρησα χρήσιμο να πάρω μία δεύτερη συνέντευξη από έναν εκπαιδευτή που ταυτόχρονα είναι και προϊστάμενος της Δ/σης Γεωργικών Εφαρμογών στην Δ/ση Γεωργίας Ρεθύμνου(Π) μια και η εμπειρία του προσώπου αυτού σε θέματα κατάρτισης αγροτών είναι πολύχρονη και σημαντική. Από τους εννέα εκπαιδευόμενους οι τρεις παρακολούθησαν το πρόγραμμα της Ζωικής Παραγωγής (M1, M4, M5), δύο το πρόγραμμα της Φυτικής Παραγωγής Α'(M7, M8), δύο το πρόγραμμα της Φυτικής Παραγωγής Β'(M6, M9) και δύο το πρόγραμμα της Φυτικής Παραγωγής Γ'(M2, M3).

Από τους εννέα εκπαιδευόμενους οι έξι ήταν άνδρες (M1, M2, M4, M5, M6, M7) ενώ οι τρεις ήταν γυναίκες (M3, M8, M9).

Όσον αφορά τους εκπαιδευτές τρεις μετείχαν σε όλα τα προγράμματα (K1, K2, K6), δύο μετείχαν μόνο στο πρόγραμμα της Ζωικής Παραγωγής (K3, K5) και ένας στα τρία προγράμματα της Φυτικής Παραγωγής (K4). Να αναφέρουμε ότι ο K6 είναι ο υπεύθυνος των προγραμμάτων του Κέντρου Δήμητρα Ρεθύμνου, ενώ ο K1 έδωσε συνέντευξη και σαν εκπαιδευτής αλλά και σαν προϊστάμενος του Τμήματος Γεωργικών Εφαρμογών της Δ/σης Γεωργίας Ρεθύμνου (Π). Από τους έξι εκπαιδευτές οι πέντε είναι άνδρες (K1, K2, K4, K5, K6) ενώ μία είναι γυναίκα (K3).

Οι ερωτήσεις που έγιναν μέσα στα πλαίσια των συνεντεύξεων σε κάθε άτομο ήταν ενταγμένες σε τρεις μεγάλες κατηγορίες:

- α. σκοποί, στόχοι, επιδιώξεις(A)
- β. παιδαγωγική προσέγγιση(B)
- γ. αξιολόγηση(Γ).

Η πρώτη κατηγορία ερωτημάτων αφορά τους σκοπούς, τους στόχους, τις επιδιώξεις και βοηθάει να προσδιοριστεί ο βαθμός επίτευξης των στόχων του προγράμματος. Διερευνήθηκε με την βοήθεια αυτών των ερωτημάτων το αν υπήρξαν ενδείξεις για την πρόοδο των καταρτιζομένων ή για προβλήματα τα οποία θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη για να βελτιωθεί το πρόγραμμα. Η δεύτερη κατηγορία ερωτημάτων αφορά τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η παιδαγωγική προσέγγιση σχετικά με την γεωργική κατάρτιση (μέθοδος και μέσα διδασκαλίας) ενώ με την τρίτη κατηγορία ερωτημάτων διερευνάται το πόσο ικανοί και σίγουροι αισθάνονται οι καταρτιζόμενοι στο να χρησιμοποιούν αυτά που μάθανε. Επίσης διερευνήθηκε τι ρόλο έπαιξαν στη μαθησιακή διαδικασία καθώς επίσης και σε ποιο βαθμό, οι γνώσεις που ήδη είχαν οι καταρτιζόμενοι (από τις διάφορες βαθμίδες εκπαίδευσης). Στην ίδια κατηγορία ήταν ενταγμένη και ερώτηση που σχετίζονταν με την Γεωργική Σχολή Ασωμάτων.

Οι ερωτήσεις που έγιναν μέσα στα πλαίσια των συνεντεύξεων στο προϊστάμενο του Τμήματος Γεωργικών Εφαρμογών της Δ/σης Γεωργίας Ρεθύμνου (Π), ήταν ενταγμένες και αυτές αντιστοίχως σε τρεις μεγάλες κατηγορίες:

- α. σχεδιασμός και στόχοι (Α).
- β. μεθοδολογία (Β).
- γ. αξιολόγηση (Γ).

Οι κωδικοί που χρησιμοποιήθηκαν αναπαριστούν τους εκπαιδευτές/ εκπαιδευόμενους/ προϊστάμενο και την κατηγορία των ερωτήσεων ως εξής π.χ. :

(1) K5: εκπαιδευτής, υπ' αριθμόν 5.

(2) B6: κατηγορία ερωτήσεων Β (παιδαγωγική προσέγγιση), αριθμός ερώτησης 6.

Συνδυαστικά ο κωδικός (K5/B6) ή K5(B6) σημαίνει ότι αναφερόμαστε στον εκπαιδευτή(K) με αριθμό 5 και στην κατηγορία ερωτήσεων παιδαγωγική προσέγγιση (B) με αριθμό 6.

Με το σύμβολο [] δηλώνεται η δικιά μου συμπλήρωση για την καλύτερη και πιο ολοκληρωμένη κατανόηση του λόγου των ερωτηθέντων.

Όλες οι συνεντεύξεις των εκπαιδευτών (K), των εκπαιδευομένων (M) και του προϊσταμένου του Τμήματος Γεωργικών Εφαρμογών της Δ/νσης Γεωργίας Ρεθύμνου (Π), ηχογραφήθηκαν σε κασέτα και απομαγνητοφωνήθηκαν κατά λέξη. Στη συνέχεια, χρησιμοποιήθηκαν κωδικοποιημένες ονομασίες (με τον τρόπο που εξήγησα παραπάνω) για κάθε απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη για να δηλώνεται το άτομο που έδινε τη συνέντευξη (με σεβασμό στην ανωνυμία). Όταν ολοκληρώθηκε η απομαγνητοφώνηση, δημιουργήθηκαν μια σειρά από αρχεία. Το κάθε αρχείο περιλάμβανε την συνέντευξη ενός ατόμου (είτε εκπαιδευτή, είτε εκπαιδευόμενου). Στη συνέχεια ξαναδιαβάστηκε κάθε απομαγνητοφώνηση για να αποκτηθεί μία συνολική εικόνα των απαντήσεων των συμμετεχόντων. Δημιουργήθηκε ένα αρχείο που περιλάμβανε για κάθε ερώτηση τις απαντήσεις που έδωσαν οι εκπαιδευτές. Με τον ίδιο τρόπο δημιουργήθηκε και ένα αρχείο για τους εκπαιδευόμενους. Έτσι μπορούσαμε να δούμε την άποψη που είχαν για το ίδιο θέμα τόσο οι εκπαιδευτές όσο και οι εκπαιδευόμενοι και να προχωρήσει καλύτερα η επεξεργασία των συνεντεύξεων.

Σύμφωνα με τις οδηγίες των Δημουλά, Σιδηρά, Γαλατά (1995:141) ακολούθησα τα εξής βήματα: Έχοντας συγκεντρώσει τα αποτελέσματα της έρευνας, προσπάθησα να δω πώς θα παρουσιάσω τα βασικά σημεία της και τα βασικά συμπεράσματα, με συνοπτικό και συγκεκριμένο τρόπο. Περιέγραψα τον πληθυσμό που θέλησα να ερευνήσω, παρουσίασα τη μέθοδο δειγματοληψίας και τα ειδικά χαρακτηριστικά του δείγματος, ώστε να εκτιμήσω την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος. Επίσης, ανέφερα την μέθοδο ανάλυσης των συμπερασμάτων, για να μπορούν να αξιολογηθούν. Θέλησα η ανάλυση να μην περιορίζεται σε μια ποσοτική έκθεση των συμμετεχόντων και των απαντήσεών τους, αλλά να εμβαθύνετε περισσότερο και σε άλλες πτυχές ή μεταβλητές ή αιτιακές σχέσεις.

Έλαβα υπόψη ότι η ανάλυση και η παρουσίαση των αποτελεσμάτων θα πρέπει να τελούν σε άμεση σχέση με τους αρχικά προσδιορισμένους στόχους της συνολικής αξιολόγησης του προγράμματος. Επίσης, για την μεγαλύτερη επιτυχία της επεξεργασίας των δεδομένων στοιχείων (συνεντεύξεις) έκανα χρήση διάφορων τεχνικών και προχώρησα στη διασταύρωση πληροφοριών ώστε να εξασφαλιστεί μια κατά το δυνατόν μεγαλύτερη αντικειμενικότητα κρίσης και εκτίμησης.

Πιο συγκεκριμένα, έχοντας ως βάση τις γενικές κατηγορίες στις οποίες εντάσσονται οι ερωτήσεις που απεύθυνα στους εκπαιδευτές, τους εκπαιδευόμενους και τον προϊστάμενο της Δ/νσης Γεωργικών Εφαρμογών, προχώρησα στην επανάγνωση των δεδομένων με σκοπό τον επαναπροσδιορισμό των αρχικών ευρέων κατηγοριών. Για παράδειγμα για την κατηγορία «αξιολόγηση» προσδιορίστηκαν οι ακόλουθες υποκατηγορίες :

1. Αξιολόγηση των γνώσεων των εκπαιδευομένων
2. Αξιολόγηση του προγράμματος
3. Αξιολόγηση των εκπαιδευτών
4. Αξιολόγηση των χώρων και των μέσων της εκπαίδευσης
5. Αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της εκπαίδευσης

Το επόμενο βήμα περιλάμβανε την ομαδοποίηση όλων των επιμέρους δεδομένων που άνηκαν στην ίδια κατηγορία. Για να μετακινηθούμε σε υψηλότερα επίπεδα συμπερασμάτων, το επόμενο βήμα στην ανάλυση των δεδομένων είχε να

κάνει με την μείωση αυτών των επιμέρους στοιχείων σε μικρότερες ενότητες ανάλυσης κάτω από κοινά θέματα. Αυτή η διαδικασία είχε κυρίως να κάνει με συνεχείς συγκρίσεις ανάμεσα σε αυτές τις κατηγορίες μέσω επανάνγνωσής τους σε σχέση με τα δεδομένα, ανακαλύπτοντας σχέσεις ανάμεσα τους και τελικά τροποποιώντας και επαναπροσδιορίζοντάς τις ανάλογα. Κατά συνέπεια, νέες κατηγορίες προέκυψαν με υποκατηγορίες στην κάθε μια από αυτές. Σε ορισμένες περιπτώσεις, υπήρχαν κατηγορίες με περισσότερες υποκατηγορίες από άλλες, γεγονός που προέκυψε ως αποτέλεσμα είτε ποικίλων και διαφορετικών λέξεων που χρησιμοποιούσαν οι «πληροφοριοδότες» για να περιγράψουν τις απόψεις τους, είτε αντιλήψεις περί των ευρέων περιοχών που προσπαθούσε να περιγράψει η κατηγορία.

Για την παρουσίαση του περιεχομένου των συνεντεύξεων μετά την επεξεργασία τους, κατά θεματικές ενότητες, χρησιμοποιούνται αποσπάσματα αυτούσια ή συνοπτικά που συνοδεύονται από δικά μας σχόλια ενώ ταυτόχρονα γίνεται και χρήση στοιχείων από την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Τέλος έχοντας κάνει μια γενική θεώρηση των βημάτων που ακολούθησα για τη ανάλυση και παρουσίαση των δεδομένων αυτής της έρευνας, μέσα στα πλαίσια και τις αρχές μίας ποιοτικής προσέγγισης, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι πρέπει επίσης να παρθούν μέτρα για να επιβεβαιωθεί η αξιοπιστία αυτής της έρευνας.

Αξιοπιστία της μελέτης

Κατά την Κυριαζή (2000: 90) μία από τις μεθόδους εκτίμησης της αξιοπιστίας είναι αυτή του ελέγχου-επανελέγχου (test-retest method), η οποία εξετάζει τη σταθερότητα των αποτελεσμάτων στο χρόνο. Η σταθερότητα της μέτρησης διαπιστώνεται από τη σύνδεση που παρουσιάζουν τα αποτελέσματα τις δύο χρονικές στιγμές βάσει του συντελεστή συσχέτισης.

Για να εξασφαλιστεί η αξιοπιστία της έρευνας μου, χρησιμοποίησα τη μέθοδο του ελέγχου (member checks). Κατά τους Lincoln και Guba (Lincoln Guba 1985, στη Polyzou 2002: 82-83) η μέθοδος αυτή είναι μία τεχνική που συνίσταται από συνεχείς ελέγχους των δεδομένων, των αναλυτικών κατηγοριών, των ερμηνειών και των συμπερασμάτων από αυτούς που πήραν μέρος στην έρευνα και έδωσαν συνέντευξη.

Ακολουθώντας αυτήν την προσέγγιση, οι απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις επιστράφηκαν σε όλους για έλεγχο των δεδομένων. Οι ερωτηθέντες ενθαρρύνθηκαν να επεξεργαστούν και να κάνουν αλλαγές πάνω στις απομαγνητοφωνήσεις. Τελικά, δεν έγιναν αλλαγές στις απαντήσεις των συνεντεύξεων. Επίσης αλλαγές δεν έγιναν και όταν σε διάφορα στάδια της επεξεργασίας των συνεντεύξεων δίνονταν στους ερωτηθέντες τα αποτελέσματα των αναλύσεων που προέκυπταν, για έλεγχο, επιβεβαίωση, και τυχόν σχόλια και συστάσεις.

Η μέθοδος του ελέγχου (member checks) προτιμήθηκε από αυτή του ελέγχου-επανελέγχου (test-retest method) γιατί η δεύτερη παρουσιάζει τις ακόλουθες αδυναμίες (Κυριαζή 2000: 90):

- A). Υπάρχουν πρακτικά προβλήματα στην επαναπροσέγγιση του δείγματος για τον επαναληπτικό έλεγχο κυρίως όταν πρόκειται για έρευνα μεγάλης κλίμακας.
- B). Όταν η μέτρηση αφορά στάση ή άποψη, υπάρχει το ενδεχόμενο να σημειωθεί ουσιαστική αλλαγή στον επαναληπτικό έλεγχο και συνεπώς τα αποτελέσματα να διαφέρουν παρά την αξιοπιστία των ερωτήσεων.
- Γ). Η σταθερότητα των απαντήσεων στον επανέλεγχο δεν σηματοδοτεί κατ' ανάγκη την αξιοπιστία του εργαλείου μέτρησης, καθώς υπάρχει το ενδεχόμενο οι ερωτώμενοι να έχουν συγκρατήσει απλώς τις απαντήσεις που έδωσαν στον πρώτο έλεγχο με τάση να τις επαναλαμβάνουν στον επανέλεγχο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

7.1 Γενικά για τα προγράμματα

Τα 4 προγράμματα, τα οποία μελέτησα και συμμετείχαν αυτοί από τους οποίους πήρα συνέντευξη, πραγματοποιήθηκαν την περίοδο 25-9-2002 μέχρι 17-12-2002, στο Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου με την συνδρομή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.)¹. Τα προγράμματα αυτά εντάσσονται στο πρόγραμμα του Υπουργείου Γεωργίας «Συνεχιζόμενη κατάρτιση εργαζόμενων στον πρωτογενή τομέα – 2002». Το έργο «Κατάρτιση αυτοαπασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα» εντάσσεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση» του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων² και συγχρηματοδοτείται από το Ε.Κ.Τ., στα πλαίσια του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Κ.Π.Σ.).

Πιο συγκεκριμένα τα προγράμματα αυτά, οι ημερομηνίες πραγματοποίησής τους και η διάρκεια τους είναι:

1. Ζωική παραγωγή- Αιγοπροβατοτροφία, (13/11/2002 – 17/12/2002), διάρκεια: 156 ώρες.
2. Φυτική παραγωγή- Δενδρώδεις Καλλιέργειες -Ελιά - Εσπεριδοειδή Σειρά (Ομάδα) Α'³, (25/9/2002-30/10/2002), διάρκεια: 154 ώρες.
3. Φυτική παραγωγή- Δενδρώδεις Καλλιέργειες -Ελιά - Εσπεριδοειδή Σειρά (Ομάδα) Β', (3/10/2002-7/11/2002), διάρκεια: 154 ώρες.

¹ Η Ευρωπαϊκή Ένωση στα εκπαιδευτικά προγράμματα επιχορηγεί μόνο τους ανέργους. Οι αγρότες είναι αυτοαπασχολούμενοι και όχι άνεργοι άρα, βάσει του νομικού πλαισίου, θα πρέπει να συμμετέχουν χρηματικά στο κόστος των εκπαιδεύσεων. Οι εκπαιδευόμενοι κάλυψαν το 50% του συνολικού κόστους της εκπαίδευσης ενώ το υπόλοιπο 50% καλύπτεται κατά 75% από το Ε.Κ.Τ. και το υπόλοιπο 25% είναι Κρατική συμμετοχή. Στην έναρξη των προγραμμάτων οι εκπαιδευόμενοι πλήρωσαν στην Αγροτική Τράπεζα μία προκαταβολή της συμμετοχής τους ενώ τα υπόλοιπα χρήματα από την συμμετοχή τους τα πλήρωσαν στο τέλος. Από την άλλη μεριά, το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ έδινε στο κάθε εκπαιδευόμενο ημερήσια αποζημίωση με το σκεπτικό ότι τις μέρες που ήταν οι εκπαιδευόμενοι δεν μπορούσε να εργαστεί. Επίσης του κάλυπτε και τα έξοδα μεταφοράς του από το τόπο διαμονής του στο Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ. Σε περίπτωση που κάποιος εκπαιδευόμενος απουσίαζε μία μέρα έχανε την αποζημίωση καθώς και τα έξοδα μεταφοράς του για εκείνη τη μέρα. Σύμφωνα με τον υπεύθυνο του προγράμματος σπουδών του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου, η χειρότερη περίπτωση τελικά ήταν να δώσει ένας εκπαιδευόμενος 50 € από την τσέπη του αφού λίγο πολύ με τις ημερήσιες αποζημιώσεις που τους έδωσαν, τους κάλυψαν την συμμετοχή τους στις εκπαιδεύσεις.

² Ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ, ως αυτόνομος Οργανισμός, υπέβαλλε, στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Τεχνικό Δελτίο όπου ζητούσε να αναλάβει την εκπαίδευση των αγροτών, έργο ενταγμένο στο Ε.Π. «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση» του αντίστοιχου Υπουργείου. Στη συνέχεια η πρόταση αυτή του Οργανισμού έγινε δεκτή και η Δ/ση Εφαρμογών του Υπουργείου Γεωργίας ανέλαβε να χορηγήσει τις πιστώσεις στον Οργανισμό για να γίνουν οι εκπαιδεύσεις (μια και ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ είναι εποπτευόμενος φορέας του Υπουργείου Γεωργίας), εντάσσοντας τις στο πρόγραμμα του Υπουργείου Γεωργίας «Συνεχιζόμενη κατάρτιση εργαζόμενων στον πρωτογενή τομέα – 2002» και συγκεκριμένα στο έργο «Κατάρτιση αυτοαπασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα».

³ Το αν ένας Νέος Αγρότης θα εντάσσονταν στη Σειρά (Ομάδα) Α' ή Β' ή Γ' εξαρτιόταν από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης του (που πραγματοποιήθηκε στο διάστημα 1997-1999) για να ενταχθεί στους Νέους Αγρότες. Δηλ. όσοι είχαν κάνει αίτηση το 1997 και είχαν τις προϋποθέσεις να παρακολουθήσουν την φυτική παραγωγή, έμπαιναν στο Πρόγραμμα Φυτική Παραγωγή Α'.

4.Φυτική παραγωγή- Δενδρώδεις Καλλιέργειες - Ελιά -Εσπεριδοειδή Σειρά (Ομάδα) Γ', (31/10/2002-5/12/2002), διάρκεια: 154 ώρες.

Τα προγράμματα αυτά ανήκουν στον άξονα 4, Μέτρο 2⁴, Υποέργο 52 με αριθμό Πρωτ. 3589 και ημερομηνία Εγκριτικής Απόφασης του Υπουργείου Γεωργίας 24-9-2002.

Ο συνολικός προϋπολογισμός για το κάθε ένα από τα τέσσερα προγράμματα ήταν 38.184 €. Οι δαπάνες πληρώθηκαν από πιστώσεις της επιχορήγησης του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α «ΔΗΜΗΤΡΑ». Οι διαδικασίες εφαρμογής του προγράμματος, οι κατηγορίες των δαπανών, τα όρια των δαπανών ανά κατηγορία είχαν καθοριστεί με την υπ' αριθμό 274020/17.7.02 απόφαση του Υπ. Γεωργίας.

Τα κονδύλια για τα συγκεκριμένα προγράμματα προέρχονταν από Γ' Κ.Π.Σ. όμως αφορούσαν προγράμματα που ήταν ενταγμένα στο Β' Κ.Π.Σ. (υπάρχει η δυνατότητα να ολοκληρώνονται τα προγράμματα ενός Κ.Π.Σ., τρία χρόνια μετά το τέλος του συγκεκριμένου Κ.Π.Σ.).

Τα παραπάνω προγράμματα αφορούσαν αποκλειστικά τους Νέους Αγρότες. Για να δώσουμε τον εννοιολογικό προσδιορισμό σχετικά με το τι είναι ο αγρότης, ο «Νέος Αγρότης» και ο «νεοεισερχόμενος Νέος Αγρότης», θ' αναφερθούμε, στο παράρτημα 17, στα άρθρα 2,3,4 της Κοινής Υπουργικής Απόφασης 303/98 των Υπουργών Γεωργίας, Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών.

Στα συγκεκριμένα προγράμματα, που ακολουθήθηκε η διαδικασία επιλογής των καταρτιζομένων όπως την όριζε το Β' Κ.Π.Σ. (Κανονισμός 950/97), δεν πραγματοποιήθηκε επιλογή των ενδιαφερομένων με βάση κάποια κριτήρια και η ένταξή τους στα προγράμματα κατάρτισης έγινε με βάση την έγκριση της αίτησής τους για ένταξη στα προγράμματα επιδότησης για Νέους Αγρότες.⁵

⁴ Δείτε παράρτημα 16.

⁵ Το πρόγραμμα «Νέοι Αγρότες» του Γ'Κ.Π.Σ. εντάσσεται στον Άξονα Προτεραιότητας 3: Βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του αγροτικού πληθυσμού, του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της υπαίθρου 2000-2006». Σκοπός των δύο μέτρων που περιλαμβάνει το συγκεκριμένο πρόγραμμα είναι η καθιέρωση κινήτρων για την προσέλκυση και τη μόνιμη εγκατάσταση νέων γεωργών στην ελληνική ύπαιθρο που θα έχει ως αποτέλεσμα την ανανέωση του αγροτικού πληθυσμού και την επίλυση προβλημάτων που αφορούν την διατήρηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στο μεγαλύτερο τμήμα του ελληνικού χώρου. Περιεχόμενο των μέτρων αποτελεί η εφάπαξ πριμοδότηση πρώτης εγκατάστασης νέων αγροτών και η αντιμετώπιση των δαπανών της. Η διαδικασία επιλογής των ατόμων για να εισαχθούν στο πρόγραμμα αυτό, ορίζεται από τον Κανονισμό 1257/99 και περιλαμβάνει τα ακόλουθα βαθμολογούμενα κριτήρια αξιολόγησης-ένταξης: Αριθμός παιδιών, αριθμός προστατευομένων μελών, υποψήφια δικαιούχος Νέα Αγρότισσα, προσφορά οικογενειακής εργασίας στην εκμετάλλευση, τόπος μόνιμης κατοικίας (Δημοτικό ή Κοινοτικό Διαμέρισμα), επίπεδο εκπαίδευσης (υφιστάμενη κατάσταση), επίπεδο επαγγελματικής κατάρτισης (υφιστάμενη κατάσταση), δημιουργία γεωργικής εκμετάλλευσης από διαδοχή πρόωρης συνταξιοδότησης (υφιστάμενη ή μελλοντική κατάσταση), δημιουργία εκμετάλλευσης από καθολική διαδοχή εκτάσεων, ζωικού κεφαλαίου, μηχανημάτων, κτιριακών εγκαταστάσεων, ποσοστώσεων κλπ. (υφιστάμενη ή μελλοντική κατάσταση), ιδιοκτησία εκμετάλλευσης (υφιστάμενη ή μελλοντική κατάσταση), μέγεθος της εκμετάλλευσης σε εργασία (υφιστάμενη κατάσταση), επίπεδο οικονομικής βιωσιμότητας (υφιστάμενη ή μελλοντική κατάσταση), προσανατολισμός παραγωγής της εκμετάλλευσης (υφιστάμενη ή μελλοντική κατάσταση), ποιότητα παραγωγής: βιολογική, Π.Ο.Π., Π.Γ.Ε., Πιστοποιούμενη (υφιστάμενη ή μελλοντική κατάσταση), Καινοτομία Πρότασης Σχεδίου Δράσης.

7.2 Στοιχεία σχετικά με τους εκπαιδευτές

7.2.1. Εργασιακό καθεστώς των εκπαιδευτών

Σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, οι εκπαιδευτές που παίρνουν μέρος στις εκπαιδεύσεις μπορεί να είναι ιδιωτικοί και δημόσιοι υπάλληλοι. Στις εκπαιδεύσεις, συνήθως όμως παίρνουν μέρος δημόσιοι υπάλληλοι γιατί οι ιδιωτικοί δεν θεωρούν συμφέρουσα την ωριαία αποζημίωση των εκπαιδεύσεων και επομένως δεν δείχνουν ενδιαφέρον να μετέχουν στις εκπαιδεύσεις αλλά και γιατί η διαδικασία ανάθεσης του εκπαιδευτικού έργου σε δημόσιους υπαλλήλους είναι πιο απλή και λιγότερο χρονοβόρα σε σχέση με αυτή των ιδιωτικών (Π/Γ13). Στα προγράμματα που εξετάστηκαν πήραν μέρος μόνο δημόσιοι υπάλληλοι.

Σύμφωνα με τον Αθανασίου (1994: 63) μπορεί να γίνει προσέγκυση εκπαιδευτών από τον ιδιωτικό τομέα από την στιγμή που θα καθιερωθεί λογική αμοιβής-κινήτρου. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι από την επεξεργασία των συνεντεύξεων προκύπτει ότι οι εκπαιδευτές που πήραν μέρος στα προγράμματα που μελετάμε, είναι ικανοποιημένοι από την αμοιβή τους ανά διδακτική ώρα,⁶ με εξαίρεση τον Κ3(Γ9) που υποστηρίζει ότι η αμοιβή είναι ικανοποιητική για εκείνους τους εκπαιδευτές που έχουν έτοιμο το υλικό διδασκαλίας τους από προηγούμενες εκπαιδεύσεις και δεν χρειάζεται να το προετοιμάσουν⁷. Στα συγκεκριμένα προγράμματα, επειδή ήταν ενταγμένα στο Β' Κ.Π.Σ., η επιλογή των εκπαιδευτών δεν έγινε με βάση το Μητρώο Εκπαιδευτών αλλά βασίστηκε κατά μεγάλο μέρος στις προσωπικές επαφές που διατηρούν οι υπεύθυνοι για την κατάρτιση-υλοποίηση των προγραμμάτων.

7.2.2. Σχετικά με τους στόχους των εκπαιδευτών

Σύμφωνα με τους Κ.Δημουλά, Β. Σιδηρά, Β. Γαλατά (1995: 56-57) ο εκπαιδευτής θα πρέπει να επιδιώκει κάθε φορά σαφείς και ξεκάθαρους στόχους για την πρόοδο των εκπαιδευόμενων και την αποτελεσματική μάθηση. Ένας συμμετοχικός εκπαιδευτής, θα πρέπει να λάβει υπόψη του ότι:

- Α). Οι στόχοι δεν πρέπει να διατυπώνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να δεσμεύουν τη δομή του σχεδίου και να το εμποδίζουν να είναι ευέλικτο και «ανοικτό».
- Β). Οι στόχοι θα πρέπει να επιλέγονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να ενισχύουν θετικά την ατομική εξέλιξη των εκπαιδευόμενων, να συνδέονται με το περιβάλλον και να είναι βασικής σημασίας για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων προβλημάτων και της ζωής γενικά.
- Γ). Να προτιμώνται τρόποι διδασκαλίας και μάθησης με επίκεντρο τους εκπαιδευόμενους. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με μορφές και μεθόδους που θέτουν τα μέλη στο επίκεντρο της μάθησης.
- Δ). Η μαθησιακή διαδικασία είναι εξίσου σπουδαία με τους μαθησιακούς στόχους.
- Ε). Οι έλεγχοι των μαθησιακών στόχων και η διαπίστωση της επίδοσης υπηρεσιών, τόσο με την ενίσχυση όσο επίσης και με τη μέτρηση της επίδοσης.
- ΣΤ). Ο διδάσκων είναι «διαχειριστής του αντικειμένου» και συνεργάτης των διδασκομένων, βοηθός και «ενισχυτής» τους.

⁶ Δείτε παράρτημα 18.

⁷ Ο Αθανασίου, με βάση στοιχεία του 1990, αναφέρει ότι η αμοιβή ανά διδακτική ώρα ήταν 600 δρχ. (1.76 €) και όταν η εκπαίδευση ήταν εκτός έδρας 1000 δρχ. (2.94 €) και θεωρεί ότι οι εκπαιδευτές δεν ήταν ικανοποιημένοι από το ύψος της αμοιβής αυτής.

Οι στόχοι του μαθήματος που μπορεί να είναι γενικοί ή ειδικοί, δύναται να επιδιώκουν την απόκτηση γνώσεων, είτε την κατανόηση, είτε την αναμόχλευση και επαναφορά ήδη αποκτημένων γνώσεων.

Τα στοιχεία που ακολουθούν παρουσιάζουν τους στόχους που έθεσαν οι εκπαιδευτές ως προς τη διδασκαλία του γνωστικού αντικείμενου, τους λόγους που έθεσαν αυτούς τους στόχους, πώς τους οργάνωσαν, αν έγινε επίτευξη ή όχι αυτών των στόχων καθώς και ποιες ενδείξεις έχουν για αυτό.

Οι εκπαιδευτές δίνουν ποικίλες περιγραφές των στόχων ως προς τη διδασκαλία του γνωστικού αντικείμενου :

1. Παροχή και εφαρμογή γνώσεων που αφορούν τη γεωργία, την κτηνοτροφία αλλά και τις δυνατότητες που έχουν από την εφαρμογή των Κανονισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από τον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.
2. Να πάντων να χρησιμοποιούν και να εφαρμόζουν οι εκπαιδευόμενοι κάτι που έχουν μάθει στην καθημερινή τους ζωή, και το οποίο δεν ισχύει. Σύμφωνα με τον εκπαιδευτή K3(A5) «Προσπαθώ να τους αποβάλλω πράγματα που έχουν μάθει από την καθημερινή τους ζωή, τα οποία δεν ισχύουν με αποτέλεσμα να φοβούνται και να προσέχουν πράγματα που δεν υπάρχει λόγος και να μην προσέχουν άλλα σημαντικά (για παράδειγμα η μετάδοση τέτανου μπορεί να γίνει και από το έδαφος που έχει τους σπόρους του μικροβίου και όχι μόνο απευθείας από το ζώο που νοσεί)».
3. Τρόπος δημιουργίας από τους εκπαιδευόμενους μίας μονάδας π.χ. κτηνοτροφικής. Επίσης να μάθουν πώς «δουλεύει» το κάθε ζώο και το τι επαγγελματικές προοπτικές έχει.
4. Να γίνουν οι εκπαιδευόμενοι σωστοί επιχειρηματίες και να μην είναι «έρμαια» της αγοράς. Συγκεκριμένα ο K6(A2) αναφέρει: «Προσπάθησα να τους δώσω πληροφόρηση για το πρόγραμμα και ερεθίσματα για να γίνουν πιο σωστοί επιχειρηματίες και να ξεπεράσουν τον εφησυχασμό που είχαν. Τους έδινα παραδείγματα από το παρελθόν και ήθελα να τους ξυπνήσω, να τους παρακινήσω να γίνουν καλοί επιχειρηματίες».

Οι λόγοι που τίθενται αυτοί οι στόχοι, όπως δηλώνουν οι ίδιοι οι εκπαιδευτές, είναι:

Θεωρούνται απαραίτητοι-χρήσιμοι για μια σύγχρονη γεωργία-κτηνοτροφία προσφέροντας τα απαραίτητα εφόδια στους Νέους Αγρότες. Επίσης οδηγούν στην αύξηση της παραγωγικότητας του κλάδου μακροχρόνια, βοηθούν τον αγρότη να μην είναι έρμαιο της αγοράς, βελτιώνουν και απλουστεύουν τον τρόπο που εργάζεται και τέλος προσελκύουν την προσοχή των εκπαιδευομένων κατά την διάρκεια της παρακολούθησης των προγραμμάτων.

Από την παραπάνω παρουσίαση των στόχων των εκπαιδευτών, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι είναι σαφείς και ξεκάθαροι. Αν τελικά επιτεύχθηκαν, τότε οι εκπαιδευόμενοι θα μπορούν στο εξής να δίνουν λύσεις στα καθημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν στις εκμεταλλεύσεις τους. Θεωρώ ότι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες στη μαθησιακή διαδικασία είναι να πιστέψουν οι εκπαιδευόμενοι στη χρησιμότητα του εκπαιδευτικού προγράμματος που παρακολουθούν. Αν αυτό εξασφαλιστεί, τότε είναι βέβαιη η προσοχή και το ενδιαφέρον τους και έτσι με την βοήθεια των εκπαιδευτών, έχουμε μία αποτελεσματική μάθηση.

Όσον αφορά τον τρόπο οργάνωσης των στόχων τους επιγραμματικά και σε ένα πρώτο χρόνο ορισμένοι εκπαιδευτές δηλώνουν ότι κινήθηκαν με βάση την υφιστάμενη κατάσταση και τη βαρύτητα των θεμάτων που απασχολούν τους αγρότες ενώ άλλοι σε συνεργασία με τους εμπλεκόμενους στο αντικείμενο (συνεταιριστές, απλούς καλλιεργητές). Τέλος μερικοί υποστηρίζουν ότι η οργάνωση των στόχων έγινε γνωρίζοντας τους εκπαιδευόμενους όταν ξεκίνησαν οι εκπαιδεύσεις.

Πάντως πέρα από τις υποθέσεις και τις περιγραφές των εκπαιδευτών, χρειάζεται να εξετάσουμε αν τα πράγματα εξελίχθηκαν έτσι.

Με βάση τους εκπαιδευόμενους, τα θέματα διδασκαλίας (M2/A4) που περιλάμβαναν τα προγράμματα αλλά και το περιεχόμενό τους (M1/A13) δεν κάλυπταν τους εκπαιδευόμενους. Με βάση τον Π(A11), δεν υπήρξε συνεργασία με τους αγρότες προκειμένου να οργανωθούν οι στόχοι του προγράμματος μια και δεν προβλέπεται κάτι τέτοιο από το εκπαιδευτικό πλαίσιο ούτε ήταν σε θέση οι αρμόδιοι για τον σχεδιασμό του προγράμματος να γνωρίζουν τις ανάγκες των εκπαιδευομένων μια και δεν είχε προηγηθεί μία διερεύνησή τους (π.χ. με τη χρήση ερωτηματολογίου). Πάντως, ο μοναδικός εκπαιδευτής ο οποίος αντιμετώπισε το ζήτημα αυτό με ένα ξεχωριστό τρόπο, αναφέρει ότι οργάνωσε τους στόχους του αφού γνώρισε τους εκπαιδευόμενους μέσα στη τάξη και με βάση το αν είναι παραγωγοί, το μορφωτικό τους επίπεδο και την σχέση τους με την κάθε μορφής εκμετάλλευση (K5/A9).

Οι απόψεις των εκπαιδευτών όσον αφορά το αν πέτυχαν τους στόχους τους διστάζουν. Άλλοι υποστηρίζουν ότι νιώθουν ικανοποιημένοι, άλλοι όχι ενώ υπάρχουν και αυτοί που «δεν ξέρουν».

Από τους πρώτους δηλώνεται ότι στην επίτευξη των στόχων συνέβαλε η καλή οργάνωση, το επίπεδο των εκπαιδευτών, ο βαθμός κατανόησης του μαθήματος από τον εκπαιδευτή, η πρακτική άσκηση (κλάδεμα ελιάς) και η χρήση οπτικοακουστικών μέσων (βιντεοκασέτες, slides). Η δεύτερη κατηγορία εκπαιδευτών υποστηρίζει ότι στην μη επίτευξη των στόχων συνέβαλε το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των εκπαιδευομένων και η δυσκολία παρουσίασης ειδικών θεμάτων από τους εκπαιδευτές επειδή ήταν δύσκολο να απλοποιηθούν και να γίνουν κατανοητά στον ακροατή που στερείται βασικών γνώσεων.

Ποιες όμως ήταν οι ενδείξεις που είχαν οι εκπαιδευτές για την επίτευξη ή όχι των στόχων; Αυτές προέρχονταν από την διατύπωση αποριών, από την ησυχία μέσα στην τάξη, από τη ζωντανή παρουσία και το ενδιαφέρον των εκπαιδευομένων κατά την διάρκεια των μαθημάτων, από την αξιολόγηση τους⁸ (ενοώντας την συμπλήρωση του εντύπου παρακολούθησης της εκπαίδευσης) και την συμπεριφορά τους μετά το τέλος του προγράμματος (αφού πολλοί από τους εκπαιδευόμενους παρουσίασαν τότε, μία θετικότερη στάση και ένα ενδιαφέρον σε αντίθεση με την έναρξη του προγράμματος όπου υπήρχε άρνηση και αμφιβολία).

Όμως κάποιοι άλλοι εκπαιδευτές θεωρούν ότι δεν επιτεύχθηκαν οι στόχοι και επισημαίνουν ότι συμβαίνουν ακριβώς τα αντίθετα από τα παραπάνω δηλαδή έλλειψη ερωτήσεων και ενδιαφέροντος από τους εκπαιδευόμενους σχετικά με τα θέματα που παρουσίασε ο εκπαιδευτής, φασαρία μέσα στην τάξη, αδιαφορία των εκπαιδευομένων όταν ήταν για να απαντήσουν σε απλές ερωτήσεις την ώρα του μαθήματος. Μάλιστα όταν κάποιοι από αυτούς έδιναν απαντήσεις, αυτές ήταν λανθασμένες.

Τέλος οι εκπαιδευτές που έδωσαν την απάντηση «δεν ξέρω» στη συγκεκριμένη ερώτηση εξηγούν ότι αυτό φαίνεται μετά από αρκετό καιρό μια και η

⁸ Θα εξηγηθεί παρακάτω (7.5.1 και 7.5.2.) αν αυτό που έγινε, ήταν μία αξιολόγηση των γνώσεων που απέκτησαν οι εκπαιδευόμενοι ή μία αξιολόγηση του ίδιου του προγράμματος.

εξέταση που έκαναν την τελευταία μέρα (εννοούν τη συμπλήρωση του έντυπου παρακολούθησης της εκπαίδευσης) ήταν εντελώς τυπική. Οι εκπαιδευτές αυτοί, δηλαδή, αποδίδουν σημασία στο ότι αργότερα θα φανεί αν έγινε επίτευξη των στόχων τους από το αν οι εκπαιδευόμενοι είναι ικανοί στην πράξη να χρησιμοποιήσουν αυτά που έμαθαν και εν πάση περιπτώσει η αξιολόγηση που έγινε την τελευταία μέρα ήταν εντελώς τυπική.

Λαμβάνοντας όμως υπόψη το σύνολο των συνεντεύξεων εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων παρατηρούμε ότι έχουμε αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις για κάποια ζητήματα. Κάποιοι εκπαιδευτές (Κ1/Α11) μίλησαν για την καλή οργάνωση του προγράμματος ενώ έχουμε αναφορές(Μ3/Β2) ότι τα πράγματα δεν ήταν έτσι⁹. Επίσης υπάρχουν αναφορές ότι το επίπεδο των εκπαιδευτών δεν ήταν υψηλό (Κ5/Α4), δεν είχαν μεταδοτικότητα (Κ6/Α13), μιλούσαν «παπαγαλίστικα» επομένως δεν γνώριζαν σε βάθος το αντικείμενο της διδασκαλίας τους (Μ5/Α3). Πρακτική άσκηση πραγματοποιήθηκε για ελάχιστα θέματα και μάλιστα στο πρόγραμμα της Ζωικής Παραγωγής πραγματοποιήθηκε μόνο στα πλαίσια μιας εκπαιδευτικής εκδρομής (Μ1/Β7). Σχολιάζοντας τέλος τις ενδείξεις για την επίτευξη των στόχων που είχαν θέσει οι εκπαιδευτές, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι κατά την άποψη των εκπαιδευομένων δεν λύνονταν οι απορίες τους από τους εκπαιδευτές κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Συγκεκριμένα ο (Μ3/Α11) αναφέρει ότι «πολλοί εκπαιδευτές δεν έδιναν απαντήσεις στις ερωτήσεις των καταρτιζομένων και τους έλεγαν χαρακτηριστικά «αυτό θα το καλύψουμε αργότερα» ή «θα σας μιλήσουν για αυτό το θέμα άλλοι εκπαιδευτές αργότερα» αλλά τίποτα τελικά δεν γινόταν αργότερα. Επίσης σε πολλές περιπτώσεις επικράτησε φασαρία μέσα στην τάξη (Μ8/Α13).

7.2.3. Αντικείμενα διδασκαλίας

Τα θέματα διδασκαλίας που περιλάμβανε το κάθε ένα από τα τέσσερα προγράμματα βρίσκονται στα «δελτία παρουσίας εκπαιδευτών-δελτία διδασκόμενης ύλης» (δείτε παράρτημα 19). Τα προγράμματα πέρα από τα επιμέρους θέματα, τα προσαρμοσμένα στο κύριο αντικείμενο (Φυτική ή Ζωική Παραγωγή), περιλάμβαναν κάποια κοινά θέματα όπως: 1).Αναγκαιότητα εκσυγχρονισμού της Ελληνικής Γεωργίας, 2).Εφαρμογή του Καν.1257/99 της Ε.Ε. από το Γ ' Κ.Π.Σ., 3).Ειδικά προγράμματα επενδύσεων στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, 4).Προγράμματα Νέων Αγροτών, 5).Οργάνωση και διαχείριση γεωργικών εκμεταλλεύσεων, 6).Ελαιοκομία (ασθένειες-κλάδεμα), 7).Για τα Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π),8).Λιπασματολογία, 9).Βασικές γνώσεις που σχετίζονται με διοικητικά θέματα (π.χ. πώς να κάνουν οι εκπαιδευόμενοι μία αίτηση).

Όσον αφορά τους λόγους με βάση τους οποίους κάθε εκπαιδευτής δίδαξε τα συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα, έχουμε τις ακόλουθες απαντήσεις: κάποιοι δίδαξαν βάσει της ειδικότητας (τίτλου σπουδών) που είχαν, όπου σημαντικό ρόλο έπαιξε η εμπειρία τους ιδιαίτερα η επαγγελματική, η οποία μπορεί να προέρχονταν είτε από την τωρινή τους εργασία είτε από μία παλαιότερη. Ορισμένοι άλλοι εκπαιδευτές δήλωσαν ότι διέθεταν συγγραφικό έργο σχετικό με το θέμα διδασκαλίας τους, ενώ κάποιοι άλλοι με την προσωπική τους ενασχόληση με ένα αντικείμενο απόκτησαν τις γνώσεις για να διδάξουν αντίστοιχα θέματα. Τέλος αναφέρεται και η

⁹ Ένας εκπαιδευόμενος επιτέθηκε φραστικά σε μια εκπαιδύτρια όταν αυτή άρχισε να μιλάει στη τάξη για θέματα που δεν περιλαμβάνονταν στο πρόγραμμα σπουδών των εκπαιδευομένων (μίλησε και για τη μεσογειακή διατροφή ενώ το πρόγραμμα ανέφερε μόνο τον αγροτουρισμό). Με τη φασαρία ανακαλύφτηκε ότι εκπαιδευτής και εκπαιδευόμενος είχαν διαφορετικά προγράμματα.

περίπτωση εκπαιδευτή (προϊστάμενος της Δ/σης Εφαρμογών) που δήλωσε, ότι ο ίδιος επέλεξε τι θα διδάξει.

7.2.4. Διδακτική διδασκαλία και μέσα

Η διδασκαλία έγινε στις εγκαταστάσεις του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου με διαλέξεις συνδυασμένες στα περισσότερα μαθήματα με τη χρήση οπτικοακουστικών (Ο.Α) μέσων (διαφανοσκόπιο, video, πίνακα, slides)¹⁰. Επίσης δόθηκαν φωτοτυπίες, υπήρχαν φωτογραφίες και εποπτικό υλικό, σε ορισμένα θέματα (π.χ. κλάδεμα της ελιάς, εμβολιασμός) έγιναν κάποιες πρακτικές ασκήσεις σε ορισμένα από τα θέματα και επίσης πραγματοποιήθηκε μία εκπαιδευτική εκδρομή σε κάθε πρόγραμμα.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι ένας εκπαιδευτής στις διαλέξεις του χρησιμοποίησε ένα πλάνο μαθήματος¹¹ το οποίο είχε διαμορφώσει λαμβάνοντας υπόψη του το χρόνο που είχε στη διάθεσή του και αυτά που ήθελε να πει στους εκπαιδευόμενους. Έτσι με την βοήθεια αυτού του πλάνου ολοκλήρωσε τη διδασκαλία του, αφού προηγουμένως είπε στους εκπαιδευόμενους ότι τις οποιεσδήποτε απορίες τους θα τις έλυνε στο τέλος του μαθήματος ή στο διάλειμμα.

Από τους εκπαιδευτές διατυπώνεται η άποψη ότι για τον αποτελεσματικό σχεδιασμό του μαθήματος απαιτούνται δύο στοιχεία: η καλή γνώση των ιδιοτεροτήτων των εκπαιδευομένων (την οποία αποκτάει θέτοντας τους ερωτήματα¹²) και οι στόχοι που οι ίδιοι οι εκπαιδευτές θέτουν. Ιδιαίτερα ο Κ5(Γ1) προτείνει πριν αρχίσουν τα προγράμματα να ερωτηθούν οι εκπαιδευόμενοι «τι θα ήθελαν να δούνε, να παρακολουθήσουν». Με τον τρόπο αυτό θα γίνει διερεύνηση

¹⁰ Σύμφωνα με τον Κατσαλή (1997: 96) το ποια Ο.Α. μέσα θα χρειαστούν σε μια παρουσίαση εξαρτάται από α).τους εκπαιδευτικούς στόχους, β). από την διάρθρωση της ύλης, γ). το χρόνο που έχουμε στη διάθεσή μας, δ). το χώρο που θα πραγματοποιηθεί η διδασκαλία και ε). την εκπαιδευτική ομάδα. Ο ίδιος ερευνητής αναφέρει και είδη μέσων διδασκαλίας που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε κάθε περίπτωση όπως εφημερίδες, περιοδικά, βιβλία, λεξικά, εγκυκλοπαίδειες, μακέτες, μοντέλα, κασετόφωνο, αφίσες, φωτογραφίες.

¹¹ Σύμφωνα με τους Δημουλά, Σιδηρά, Γαλατά (1995: 55) είναι πολύ σημαντικό ο εκπαιδευτής να διαθέτει ένα σχέδιο μαθήματος που θα το συμβουλευεται όταν αναπτύσσει το μάθημα για να είναι πιο αποτελεσματικός. Το σχέδιο του μαθήματος είναι απαραίτητο προκειμένου ο εκπαιδευτής να συνδυάσει αρμονικά τους στόχους, τα περιεχόμενα, τις μεθόδους και τα μέσα εκπαίδευσης και να επιμερίσει αποτελεσματικά στον πάντα περιορισμένο χρόνο που έχει στη διάθεσή του. Αξίζει βέβαια να τονιστεί ότι το σχέδιο του, θα πρέπει να είναι δομημένο με τέτοιο τρόπο ώστε να προσαρμόζεται στις ανάγκες της στιγμής (δηλαδή ανάλογα με τις ανάγκες και την κατάσταση στην οποία βρίσκονται κάθε φορά οι εκπαιδευόμενοι).

¹² Σύμφωνα με τους Δημουλά, Σιδηρά, Γαλατά (1995: 55-56) ο εκπαιδευτής θα πρέπει να θέσει τα παρακάτω ερωτήματα θέλοντας με τον τρόπο αυτό να έχει μία σαφή εικόνα της ομάδας, τις προϋποθέσεις διεξαγωγής του μαθήματος, τα τυχόν προβλήματα που μπορεί να παρουσιαστούν και τις πιθανές λύσεις που μπορούν να δοθούν:

- α. Ποια ομάδα είναι ο στόχος μας; (από πού προέρχεται και με τι ασχολείται).
- β. Ποια είναι η δομή της ομάδας; (ιεραρχικά, λειτουργικά, ανάλογα με τα είδη ενασχόλησης και τα επίπεδα ενδιαφερόντων).
- γ. Τι θέλει το κάθε μέλος της ομάδας; (στόχοι ,προϋποθέσεις, προσδοκίες).
- δ. Τι γνωρίζουν τα μέλη της ομάδας; (προηγούμενη γνώση σχετικά με το πρόβλημα, γνώση των βαθύτερων αιτιών του προβλήματος, ειδικές γνώσεις).
- ε. Ποιες διαφορές μπορούν να παρουσιαστούν; (προσωπικές, σε σχέση με το αντικείμενο, σε ποιο βαθμό έντασης).
- στ. Τι μπορεί να γίνει μετά την παρουσίαση των διαφορών; (δομή της οργάνωσης, ενέργειες και δραστηριοποίηση για εξεύρεση λύσεων, καταλληλότητα ή όχι απόφασης της ομάδας).
- ζ. Ποιες είναι οι εμπειρίες των εκπαιδευομένων από ανάλογες διαδικασίες; (έχουν καλές εμπειρίες, έχουν «κορεστεί», είναι καινούργιοι και δεν έχουν εμπειρία).

των ενδιαφερόντων και των αναγκών τους με αποτέλεσμα το μάθημα να γίνει για αυτούς πιο ενδιαφέρον.

Πάντως από την επεξεργασία των συνεντεύξεων προκύπτει ότι δεν τέθηκαν από τους εκπαιδευτές τα ερωτήματα αυτά.

Σύμφωνα με προτάσεις των εκπαιδευτών το μάθημα μπορεί να γίνει πιο ενδιαφέρον με τη χρήση Ο.Α. μέσων¹³ ιδιαίτερα όπου υπάρχει εναλλαγή φωνής και εικόνας ή κάποια πρωτοτυπία (π.χ. μια διαφάνεια με χρώματα). Επίσης η χρήση video, όταν έρχεται η βιντεοταινία να επιβεβαιώσει αυτά που ήδη έχουν ειπωθεί μέσα στην τάξη (Κ5/Α11).

Σημαντική είναι η άποψη του Κ5(Γ4) σχετικά με τον «εγωισμό» που μπορεί να έχει ο παραγωγός όταν πάει να παρακολουθήσει τις εκπαιδεύσεις και το πώς πρέπει να τον «χειριστεί» ο εκπαιδευτής ώστε να μπορέσει να του «περάσει» αυτά που θέλει χωρίς να τον προσβάλλει. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι ο εκπαιδευτής θα πρέπει να δείχνει ότι αποδέχεται αυτά που υποστηρίζει ο εκπαιδευόμενος σε ένα πρώτο στάδιο και στη συνέχεια να προσπαθήσει, χωρίς να τον προσβάλλει και να τον αμφισβητήσει, να του «περάσει» αυτά που θέλει. Μην ενεργώντας με τον παραπάνω τρόπο, ο εκπαιδευόμενος δεν τον αποδέχεται και δεν τον παρακολουθεί την ώρα της διδασκαλίας.

Από την έρευνα προέκυψε ότι η συμμετοχή του προϊστάμενου του φορέα εκπαίδευσης στις εκπαιδεύσεις κρίνεται θετική. Συγκεκριμένα ο Π(Γ23) αναφέρει «νομίζω ότι η παρουσία του προϊστάμενου και ως εκπαιδευτή αλλά και η παρουσία του εκεί πέρα και όταν δεν είναι εκπαιδευτής, δρα καταλυτικά και πολύ καλά ως προς το να κρατηθεί το επίπεδο της εκπαίδευσης». Κατά την άποψη του από την στιγμή που ο υπεύθυνος του φορέα εκπαίδευσης μπαίνει στην τάξη και ως εκπαιδευτής, του δίνεται η δυνατότητα να συζητήσει με τους εκπαιδευόμενους θέματα που τους αφορούν, ώστε να δοθούν στη συνέχεια λύσεις. Αντίθετα ο Αθανασίου (1994: 74) υποστηρίζει ότι η εμπλοκή του υπευθύνου της εκπαίδευσης και σαν εκπαιδευτή, του στερεί τη δυνατότητα να οργανώσει και να παρακολουθήσει την εκπαιδευτική λειτουργία που είναι και η κύρια ευθύνη αυτών των στελεχών.

7.3 Πρόγραμμα εκπαίδευσης

7.3.1. Κατάρτιση των προγραμμάτων

Τα προγράμματα, στα οποία πραγματοποιήθηκε η έρευνα, καταρτίστηκαν με συνεργασία του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ και της Δ/σεως Γεωργίας Ρεθύμνου. Πιο συγκεκριμένα συνεργάστηκαν σε τοπικό επίπεδο ο υπεύθυνος προγραμμάτων του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου (Κ6), ο προϊστάμενος της Δ/σης Γεωργίας Ρεθύμνου και ο προϊστάμενος της Δ/σης Εφαρμογών της Δ/σης Γεωργίας Ρεθύμνου (Π).

Πώς όμως φτάσαμε στο να έχουμε έτοιμα τα προγράμματα εκπαίδευσης προς υλοποίηση;

Ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ σε ένα πρώτο στάδιο ζήτησε την άποψη των υπευθύνων στις κατά τόπους Δ/σεις Γεωργίας, σχετικά με το τι προγράμματα χρειάζεται να υλοποιηθούν στέλνοντας στα Κέντρα Δήμητρα ένα κατάλογο με 38 προγράμματα (δείτε παράρτημα 21). Όσον αφορά το Νομό Ρεθύμνου, δεν ήταν

¹³ Σχετικά με τα Ο.Α. μέσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη διδασκαλία, δείτε Δημουλά, Σιδηρά, Γαλατά, (1995: 99-117) καθώς και στο παράρτημα 20.

κανένας διαθέσιμος να εργαστεί και να στείλει απόψεις-παρατηρήσεις για τα προγράμματα αυτά, έτσι και δεν απάντησαν.

Σε ένα δεύτερο στάδιο ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ έστειλε 3 προγράμματα από αυτά, των 150 ωρών το καθένα προς επεξεργασία (δείτε παράρτημα 22): ένα πρόγραμμα «Δενδρώδεις καλλιέργειες», ένα Πρόγραμμα «Κτηνοτροφία-Αιγοπροβατοτροφία» και ένα Πρόγραμμα «Αγροτουρισμός». Η επεξεργασία αυτή έγινε από τους Κ6 και Π, οι οποίοι πραγματοποίησαν αρκετές αλλαγές, επεδίωξαν να λάβουν υπόψη τους τις ανάγκες και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αγροτών – κτηνοτρόφων του Ν. Ρεθύμνου και στη συνέχεια τα υπέβαλλαν προς έγκριση στον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ. Παρόλες τις αντιρρήσεις του Οργανισμού (μια και ήθελε τα προγράμματα να εφαρμοστούν χωρίς να γίνουν επεμβάσεις και αλλαγές σε θέματα όπως π.χ. το περιεχόμενο των πρώτων 7 ημερών της κάθε εκπαίδευσης που αφορούσε γενικά θέματα) τα προγράμματα αυτά υλοποιήθηκαν όπως τα είχαν σχεδιάσει ο Κ6 και ο Π εκτός από το πρόγραμμα για τον αγροτουρισμό.¹⁴

Το κάθε πρόγραμμα που έστειλε ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α «ΔΗΜΗΤΡΑ» περιλάμβανε 3 ενότητες. Η πρώτη ενότητα περιλάμβανε γενικά θέματα, η δεύτερη τεχνικά θέματα και η τρίτη θέματα που αφορούσαν τις ειδικές συνθήκες των νομών. Ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ επισήμανε ότι στην πρώτη ενότητα του κάθε προγράμματος που αφορούσε γενικά θέματα¹⁵ και ήταν διάρκειας 42 ωρών (κάλυπταν τις πρώτες 7 ημέρες του προγράμματος) δεν θα έπρεπε να γίνουν αλλαγές, διότι τα προγράμματα αφορούσαν «Υπόχρεους Αγρότες»¹⁶. Για τις άλλες δύο ενότητες του κάθε

¹⁴ Το πρόγραμμα αυτό, τελικά δεν έγινε. Και αυτό γιατί ι) το κέντρο δεν είχε χρόνο και χώρο να κάνει αυτό το πρόγραμμα την περίοδο που ήδη «έτρεχαν» τα άλλα 4 προγράμματα (1 ζωικής παραγωγής και 3 φυτικής παραγωγής), ιι) δεν θα μπορούσε να συμπληρωθεί η ομάδα των 25 ατόμων για να γίνει το πρόγραμμα και ιιι) οι πιστώσεις δεν έφταναν για το συγκεκριμένο πρόγραμμα.

¹⁵ Το περιεχόμενο των θεμάτων αυτών ήταν το εξής:

πρώτη μέρα: Ελληνική γεωργία στην Ε.Ε., Κοινή Αγροτική Πολιτική (Κ.Α.Π.), Παγκοσμιοποίηση αγοράς, δυνατότητες των ελληνικών προϊόντων, αποτελέσματα 2^{ου} Κ.Π.Σ.- Προοπτικές 3^{ου} Κ.Π.Σ., χρήση ευρώ.

δεύτερη μέρα: Ε.Π. Ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της υπαίθρου, έγγραφο Προγραμματισμού –Ε.Π. Αλιείας Πρόγραμμα LEADER PLUS- Π.Ε.Π Περιφέρειας, Ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης και ελέγχων ΟΠΣ-ΕΓΤΠ και Εγγυήσεων – ΕΚΤ- ΕΤΠΑ- Ταμείο Αλιείας.

τρίτη μέρα: Κανονισμός (Ε.Κ.) 1257/99-1750/99-Βιωσιμότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στη σύγχρονη πραγματικότητα. Επενδύσεις στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις- Σχέδιο Βελτίωσης, Βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του πληθυσμού- Νέοι Αγρότες- Σχέδιο Δράσης. Ν.2520/97- Κίνητρα νέων γεωργών.

τέταρτη μέρα: Προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης της υπαίθρου, πολυδραστηριότητα στην ελληνική ύπαιθρο, ενεργοποίηση τοπικού πληθυσμού, αγροτουρισμός- αγροβιοτεχνία-καθετοποίηση γεωργικής εκμετάλλευσης, καινοτόμες δράσεις στον αγροτικό χώρο, ανάδειξη και προστασία πολιτισμικής κληρονομιάς, αξιοποίηση των δικτύων αγροτών, πρόωγη συνταξιοδότηση αγροτών, εξισωτική αποζημίωση.

πέμπτη μέρα: επενδύσεις μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών και δασικών προϊόντων, δάσωση γεωργικών εκτάσεων, προστασία-αναβάθμιση περιβάλλοντος, κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής, προϋποθέσεις διατήρησης του περιβάλλοντος, προϋποθέσεις υγιεινής και καλής διαβίωσης των ζώων, προϊόντα αναγνωρισμένων προδιαγραφών ποιότητας, προϊόντα ονομασίας προέλευσης (Π.Ο.Π), βιολογικά προϊόντα, προϊόντα γεωγραφικής ένδειξης (Π.Γ.Ε.), βελτίωση συνθηκών απασχόλησης αγροτών, ποιότητα ζωής αγροτικής οικογένειας, ασφάλεια ζωής εργαζομένων στην ύπαιθρο.

έκτη μέρα: οργάνωση- διαχείριση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, τήρηση βιβλίων λογαριασμών. *έβδομη μέρα:* ομάδες παραγωγών και ο ρόλος τους στις νέες συνθήκες της αγοράς, διεπαγγελματική οργάνωση, συνεταιρισμός και συνεταιρικές σχέσεις αγροτών, νομοθεσία.

¹⁶ Είναι οι αγρότες που είναι υποχρεωμένοι να παρακολουθήσουν εκπαιδευτικά προγράμματα προκειμένου να κλείσει ο φάκελός τους ως «Νέοι Αγρότες».

προγράμματος δινόταν η δυνατότητα στο κάθε κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ να προσαρμόσει τα θέματα σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής.

Συγκρίνοντας το «δελτίο παρουσίασης εκπαιδευτών- δελτίο διδασκόμενης ύλης» (δείτε παράρτημα 19) με το έντυπο του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α που περιλαμβάνει τα προγράμματα κατά ενότητες που θα μπορούσε να υλοποιήσει το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου (δείτε παράρτημα 22), μπορούν να γίνουν κάποιες παρατηρήσεις. Αυτές εκθέτουμε παρακάτω μαζί με τις εξηγήσεις που έδωσε σχετικά με τα θέματα αυτά, ο υπεύθυνος σπουδών των προγραμμάτων του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου (Κ6):

Το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου περιέλαβε θέματα στις εκπαιδεύσεις του που δεν ήταν ενταγμένα στο πρόγραμμα που στάλθηκε από τον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ όπως για παράδειγμα το θέμα Υγεία και Διατροφή που περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα Φυτικής Παραγωγής. Σύμφωνα με τον Κ6 αυτό έγινε γιατί το κομμάτι αυτό έπαιξε σημαντικό ρόλο σε παλαιότερα χρόνια και συνεχίζει να παίζει και σήμερα. Ο εκπαιδευτής που το παρουσίασε θέλησε να δώσει χρήσιμες συμβουλές στους αγρότες σχετικά με την διατήρηση των τροφίμων, με το πώς να φτιάχνουν κονσέρβες π.χ. ντοματοπολτού, πώς να συντηρηθούν τα αμπελόφυλλα σε βάζα και να τα χρησιμοποιούν αργότερα, θέματα που ενδιαφέρουν τους αγρότες.

Στο πρόγραμμα της Ζωικής Παραγωγής έχουν περιληφθεί (από τους Κ6 και Π) πολλά θέματα που έχουν να κάνουν με τη φυτική παραγωγή όπως το κλάδεμα, τα λιπάσματα, η εγκατάσταση ελαιώνα και άλλα θέματα που δεν έχουν σχέση με την ζωική παραγωγή. Σύμφωνα με τον Κ6 αυτό έγινε με το σκεπτικό ότι οι εκμεταλλεύσεις στο Ν. Ρεθύμνου είναι μικτές. Δηλαδή δεν υπάρχει κτηνοτρόφος που να μην βγάζει τουλάχιστον το λάδι του και ελαιοπαραγωγός που να μην διαθέτει και ζώα.

Επίσης στο παραπάνω πρόγραμμα το ίδιο θέμα (Πηγές μόλυνσης του γάλακτος και μέτρα προστασίας του) διδάχτηκε δύο φορές. Η εξήγηση που έδωσε για το θέμα αυτό ο Κ6 είναι ότι διδάχτηκε το ίδιο θέμα από δύο εκπαιδευτές διαφορετικών, όμως, ειδικοτήτων. Ο ένας ήταν κτηνίατρος και ο άλλος τεχνολόγος Ζωικής Παραγωγής. Έτσι κάλυψαν το ίδιο θέμα από δύο διαφορετικές οπτικές.

Πολλά θέματα προτεινόμενα από τον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ (τεχνικά και θέματα που αφορούσαν τις ειδικές συνθήκες των Νομών), δεν περιλαμβάνονται στα δελτία διδασκόμενης ύλης. Ο Κ6 θέλοντας να εξηγήσει το παραπάνω είπε ότι περιόρισαν π.χ. στο πρόγραμμα της Φυτικής Παραγωγής τα θέματα που είχαν να κάνουν με τα εσπεριδοειδή και την αμπελοκαλλιέργεια γιατί όσον αφορά την πρώτη μορφή εκμετάλλευσης δεν την συναντάμε πολύ στο Ν. Ρεθύμνης και όσον αφορά τη δεύτερη μορφή εκμετάλλευσης έχουμε οινοποίηση μόνο για οικιακή κατανάλωση.

Τέλος, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι αν και ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ είχε ζητήσει να γίνουν, χωρίς αλλαγές και μειώσεις οι ώρες και τα θέματα διδασκαλίας της πρώτης ενότητας του κάθε προγράμματος (1^η –7^η ημέρα), επειδή απευθύνονταν σε υπόχρεους αγρότες, αυτό δεν ακολουθήθηκε από το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου.

Από την άλλη πλευρά όμως τόσο στο πρόγραμμα της Ζωικής Παραγωγής όσο και στα προγράμματα της Φυτικής Παραγωγής δόθηκε έμφαση σε θέματα που αφορούν τον νομό Ρεθύμνης και την Κρήτη γενικότερα. Στο πρόγραμμα της Ζωικής Παραγωγής για παράδειγμα υπήρχαν θέματα που αφορούσαν το σφακιανό πρόβατο, τα γαλακτοκομικά προϊόντα της Κρήτης, την σαλιγκαροτροφία, κονικλοτροφία κ.α. Στο πρόγραμμα της Φυτικής Παραγωγής υπήρχαν θέματα που αφορούσαν την ελιά, το αμπέλι, τα εσπεριδοειδή, τα θερμοκήπια κ.α.

7.3.2. Ώρες διδασκαλίας

Το κάθε ένα από τα τέσσερα προγράμματα είχε προβλεπόμενη διάρκεια 150 ωρών. Το πρόγραμμα Ζωικής Παραγωγής περιλάμβανε 48 ώρες πρακτική και 102 ώρες θεωρία ενώ το κάθε ένα από τα τρία προγράμματα Φυτικής Παραγωγής περιλάμβανε 46 ώρες πρακτική και 104 ώρες θεωρία. Σύμφωνα με «τα δελτία παρουσίας εκπαιδευτών και το δελτίο διδασκόμενης ύλης» (δείτε παράρτημα 19) οι ώρες θεωρίας και πρακτικής που πραγματοποιήθηκαν δεν συμπίπτουν ακριβώς με τις προβλεπόμενες. Αυτό οφείλεται σύμφωνα με τον Π στο γεγονός ότι γινόταν εσωτερικές αλλαγές υπέρ της θεωρίας ή υπέρ της πρακτικής μέσα στο σύνολο των 150 ωρών του προγράμματος. Και στις τρεις σειρές (ομάδες) της Φυτικής Παραγωγής έγιναν συνολικά 115 ώρες Θεωρία και 39 ώρες Πρακτική δηλαδή συνολικά 154 ώρες, ενώ στη Ζωική Παραγωγή έγιναν 101 ώρες Θεωρία και 55 ώρες Πρακτική δηλαδή συνολικά 156 ώρες¹⁷.

Οι απόψεις των εκπαιδευτών δύνιστανται σχετικά με την επάρκεια των ωρών. Ορισμένοι εκπαιδευτές υποστηρίζουν ότι οι ώρες ήταν επαρκείς δεδομένου ότι τα προγράμματα ήταν ταχύρυθμα, ήταν διαχωρισμένη η φυτική από τη ζωική παραγωγή και τέλος κάλυπταν το συγκεκριμένο επίπεδο μαθητών. Άλλοι υποστηρίζουν ότι οι ώρες δεν ήταν επαρκείς και χρειαζόταν περισσότερος χρόνος για να αποκτήσουν περισσότερες γνώσεις οι εκπαιδευόμενοι. Επίσης χρειαζόταν (σύμφωνα με τον Κ3/Β9) περισσότερος χρόνος για να συζητηθούν εισαγωγικές έννοιες προκειμένου να κατανοηθούν θέματα που θα συζητιόνταν αργότερα, πράγμα που δεν έγινε. Ο Κ5(Β7) δίνει για το θέμα επάρκεια ωρών εκπαίδευσης μία άλλη πλευρά: «Εξαρτάται σε ποια αντικείμενα θα μιλήσεις. Αν το πρόγραμμα είναι ευθεία αντιγραφή αυτού που κατεβαίνει από Αθήνα, θέλει πολύ παραπάνω. Πιστεύω ότι στο ΚΕ.Γ.Ε. γίνεται πιο καλή δουλειά αν και εφόσον εστιάζουν την προσοχή τους στις τοπικές απαιτήσεις».

Κατά την άποψή μου, η διάρκεια του κάθε προγράμματος θα έπρεπε να ήταν μεγαλύτερη προκειμένου να μπορέσουν οι εκπαιδευόμενοι να αφομοιώσουν τα διάφορα θέματα ακόμα και αν δεχτούμε ότι τα συγκεκριμένα προγράμματα είχαν σαν επίκεντρό τους τις ανάγκες του Ρεθεμνιώτη αγρότη.

7.3.3. Σχέση θεωρίας και πρακτικής κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων

Από την επεξεργασία των συνεντεύξεων προκύπτει ότι η εκπαίδευση ήταν περισσότερο από ότι έπρεπε θεωρητική. Ένας εκπαιδευτής (Κ6/Β7) πιστεύει ότι η εκπαίδευση διεξάγεται σε σωστή σχέση θεωρίας και πρακτικής ενώ κανένας δεν πιστεύει ότι υπερισχύει η πρακτική.

Κατά τον Αθανασίου (1994:72) οι λόγοι που δικαιολογούν το ότι στα προγράμματα εκπαίδευσης κυριαρχεί η θεωρία σε σχέση με την πρακτική είναι: α) Η έλλειψη προσωπικού και μάλιστα εκπαιδευμένου προσωπικού που οδηγεί σε αδυναμία παροχής της αναγκαίας και σωστής πρακτικής άσκησης, β) Το ότι δεν υπάρχουν σε επάρκεια εποπτικά μέσα, εργαστήρια, αποδεικτικοί αγροί, πρότυπα κτήματα για την πρακτική άσκηση των αγροτών. Επίσης η απόσταση των ΚΕ.Γ.Ε. (σήμερα Κέντρα ΔΗΜΗΤΡΑ) από ινστιτούτα έρευνας και σταθμούς κάνει αδύνατη σχεδόν την μετακίνηση των αγροτών για πρακτική άσκηση ενώ αυτό είναι ευκολότερο να γίνει για όσα ΚΕ.Γ.Ε. βρίσκονται κοντά σε σταθμούς γεωργικής έρευνας, γ) Οι ελλείψεις σχετικών πιστώσεων για εκπαιδευτικές εκδρομές (εσωτερικού-εξωτερικού) σε σταθμούς έρευνας, ινστιτούτα, θερμοκήπια, συνεταιριστικές σχολές κ.λ.π. για ενημέρωση και επαφή του Έλληνα αγρότη με τις τελειότερες μεθόδους πάνω στην καλλιέργεια της γης οδηγεί σε λειψή πρακτική

¹⁷ Δείτε παράρτημα 23, τις ώρες θεωρίας και πρακτικής που έκανε ο κάθε εκπαιδευτής.

άσκηση, δ) Η διάθεση των ιδίων των αγροτών. Επισημαίνεται δηλ. ότι οι αγρότες δεν συμμετέχουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα τόσο με πρόθεση να εκπαιδευτούν αλλά επειδή νιώθουν υποχρέωση προς την υπηρεσία που τους καλεί, φοβούμενοι ότι αν δεν συμμετάσχουν μπορεί να χάσουν τις χρηματικές διευκολύνσεις που τους παρέχονται (επιδότησεις).

Σύμφωνα με τα στοιχεία που συλλέξαμε κατά την έρευνά μας, μπορούν να γίνουν οι ακόλουθες παρατηρήσεις:

Πρώτον, το Κέντρο Δήμητρα Ρεθύμνου δεν διαθέτει καν έναν γεωπόνο σαν μόνιμο προσωπικό. Υπάρχει στο προσωπικό του Κέντρου ένας διοικητικός, ένας γεωτεχνίτης και μια τραπεζοκόμος, άτομα που δεν επαρκούν για την κάλυψη των αναγκών του Κέντρου. Σύμφωνα με τον Νόμο 2520/97 άρθρο 19 για τις ανάγκες των Κέντρων ΔΗΜΗΤΡΑ συνιστώνται σε κάθε Κέντρο οι ακόλουθες 3 οργανικές θέσεις τακτικού προσωπικού, μία σε κάθε ένα από τους ακόλουθους κλάδους: Π.Ε Διοικητικού, Π.Ε Οικονομικού, Π.Ε Κλητήρων. Οι παραπάνω οργανικές θέσεις δεν έχουν καλυφθεί στο Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου. Επίσης αν και ο ίδιος νόμος στο άρθρο 20, αναφέρει τον διορισμό Δ/ντή για το κάθε Κέντρο και την συγκρότηση πενταμελούς Διοικούσας Επιτροπής, τίποτα από αυτά δεν έχουν υλοποιηθεί στο συγκεκριμένο Κέντρο αλλά και σε κανένα Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ ανά την Ελλάδα.

Δεύτερον, στο Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου υπάρχουν ανεκμετάλλευτα 10 στρέμματα, στα οποία θα μπορούσαν να δημιουργηθούν κατάλληλες υποδομές για την πρακτική άσκηση των εκπαιδευομένων. Επίσης στο νομό Ρεθύμνου, στην περιοχή Ασωμάτων Αμαρίου, λειτουργεί ο Σταθμός Γεωργικής Έρευνας (Σ.Γ.Ε.) και υπάρχουν πλησίον και τα κτίρια της Γεωργικής Σχολής. Θα μπορούσαν τα αποτελέσματα των ερευνών του Σ.Γ.Ε. να αξιοποιηθούν στα πλαίσια των προγραμμάτων εκπαίδευσης.

Τρίτον, αν και από το πρόγραμμα προβλέπονταν να υλοποιηθούν δύο εκπαιδευτικές εκδρομές έγινε τελικά μία για κάθε πρόγραμμα εκπαίδευσης λόγω έλλειψης πιστώσεων (δείτε αντίστοιχο κεφάλαιο με τις εκπαιδευτικές εκδρομές).

Τέταρτον, είναι γεγονός και αυτό προκύπτει από τις συνεντεύξεις των εκπαιδευομένων (π.χ. Μ3/Α1) ότι ορισμένοι από τους εκπαιδευόμενους παρακολούθησαν τα προγράμματα για να μην αναγκαστούν να επιστρέψουν το πριμ πρώτης εγκατάστασης που ήδη είχαν εισπράξει. Παρακολουθώντας το πρόγραμμα οι εκπαιδευόμενοι έπαιρναν στο τέλος, βεβαίωση παρακολούθησης (δείτε παράρτημα 24) οπότε και έκλεινε ο φάκελός τους ως Νέοι Αγρότες (έτσι στο μέλλον θα είχαν την δυνατότητα να υποβάλλουν αίτηση για Σχέδιο Βελτίωσης της επιχείρησής τους). Άρα οι εκπαιδευόμενοι είχαν μεν μια υποχρεωτική παρουσία στα προγράμματα, χωρίς όμως να είναι και ουσιαστική μια και δεν τους ενδιέφερε να μάθουν παρά μόνο να κατοχυρώσουν το ότι θα πάρουν στο τέλος των προγραμμάτων την βεβαίωση που είχαν ανάγκη.

7.3.4. Προβλήματα στην πρακτική άσκηση

Από την επεξεργασία των συνεντεύξεων προέκυψε ότι κατά την διάρκεια της πρακτικής άσκησης παρατηρήθηκαν τα ακόλουθα προβλήματα:

1. Πρέπει να επιτρέψει την πραγματοποίηση της κάθε δραστηριότητας ο κάτοχος της εκμετάλλευσης που φιλοξενεί την πρακτική άσκηση (π.χ. να γίνει μία ένεση σε ένα ζώο, ή να κλαδέψει τα ελαιόδεντρα).
2. Ο ιδιοκτήτης της εκμετάλλευσης μπορεί να μην θέλει να πει τα «μυστικά» της δουλειάς του.
3. Η περίοδος που διενεργείται το πρόγραμμα πολλές φορές δεν βοηθάει (π.χ. αν θέλουμε να γίνει πρακτική άσκηση στο θέμα «τοκετοί προβάτων», θα πρέπει το

πρόγραμμα εκπαίδευσης να γίνει σε εποχή που γίνονται τοκετοί). Πέρα από τους εκπαιδευτές το πρόβλημα αυτό το εντοπίζουν και οι εκπαιδευόμενοι. Συγκεκριμένα ο Μ6(Α12) αναφέρει «Για να μάθεις πρακτική πρέπει να είσαι σε όλο το χρονικό διάστημα όπως είμαστε εμείς στη γεωργία, γιατί εντάξει, τη τάδε εποχή θέλει το κλάδεμα, την άλλη εποχή θέλει την λίπανση, την άλλη..., αυτά είναι πράγματα που τα μαθαίνεις στη διάρκεια του χρόνου».

4. Σε πολλές δραστηριότητες (π.χ. τυροκόμηση) είναι δύσκολο να γίνει πρακτική άσκηση ακόμα και στις μονάδες που επισκέπτονται οι εκπαιδευόμενοι διότι από τη μια χρειάζονται σύγχρονα μηχανήματα και πλούσιος εξοπλισμός και από την άλλη η συγκεκριμένη παραγωγή δεν θα μπορεί να είναι εμπορεύσιμη (Κ6/Β10).
5. Οι επισκέψεις στις ιδιωτικές μονάδες βασίζονταν στις προσωπικές γνωριμίες που έχουν οι εκπαιδευτές με τους ιδιοκτήτες των εκμεταλλεύσεων όπου πολλοί από αυτούς είναι παλιοί εκπαιδευόμενοι. Έτσι δεν γνωρίζουμε το κατά πόσο οι μονάδες αυτές είναι οι πλέον κατάλληλες και αντιπροσωπευτικές προκειμένου να τις επισκεφτούν οι εκπαιδευόμενοι.

7.3.5. Εκπαιδευτικές εκδρομές

Οι εκπαιδευτικές εκδρομές αποτελούν μία από τις επιδείξεις, οι οποίες βασίζονται στην αρχή «πιστεύω σε ότι βλέπω». Εκτός από τις εκπαιδευτικές εκδρομές (που είναι επιδείξεις πρακτικών, δεξιοτήτων και αποτελεσμάτων) οι μέθοδοι ομαδικών επαφών πρέπει να περιλαμβάνουν: 1) τις συμβατικές μεθόδους που αφορούν συναντήσεις πληροφοριακού χαρακτήρα και συζητήσεις με μικρή συμμετοχή των μελών της ομάδας (Σιάρδος 1997: 232-236), 2) μεθόδους δυναμικής των ομάδων (Σιάρδος 1997: 237-242) και 3) μεθόδους πλασματικής αναπαραγωγής της πραγματικότητας (Σιάρδος 1997: 242-243).

Στην κατηγορία των επιδείξεων (Σιάρδος 1997: 222-232) εκτός από τις εκπαιδευτικές εκδρομές ανήκουν οι επιδείξεις μεθόδου, οι επιδείξεις αποτελέσματος, οι διαγωνιστικές επιδείξεις και η οργάνωση χώρων για εκπαιδευτικές εκδρομές.

Οι εκπαιδευτικές εκδρομές αποτελούν μία από τις πιο αποτελεσματικές μεθόδους προκειμένου να πειστεί ο αγρότης να δοκιμάσει μια νέα πρακτική γιατί συνδυάζει παρατήρηση, συζήτηση, επιδείξεις και άμεση εμπειρία ως προς την πραγματικότητα. Κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής εκδρομής τα άτομα, με την άμεση παρατήρηση ως προς ορισμένες νέες πρακτικές, αλληλεπιδρούν με άλλα άτομα γνώστες των πρακτικών αυτών (που είναι οι κάτοχοι των εκμεταλλεύσεων στις οποίες γίνεται η εκπαιδευτική εκδρομή). Η επίσκεψη των εκπαιδευομένων στις εκμεταλλεύσεις αυτές έχει σκοπό να συζητήσουν για γεωργικές πρακτικές ή ακόμα να γίνουν και επιδείξεις αποτελέσματος πράγματα που είναι σημαντικά να έχουν την ευκαιρία να δουν οι εκπαιδευόμενοι.

Οι εκδρομές αυτές, που σύμφωνα με τον Π(Β3) θα έπρεπε να είναι περισσότερες από δύο σε κάθε πρόγραμμα και να γίνονται και εκτός νομού Ρεθύμνου, καλύπτουν το κενό που υπάρχει στην πρακτική άσκηση. Κατά την άποψή μας όμως, το κενό δεν μπορεί να καλυφθεί μόνο με τις εκδρομές αυτές, αλλά θα πρέπει να γίνεται κατά την διάρκεια των προγραμμάτων οργανωμένη πρακτική άσκηση.

Στα πλαίσια των συγκεκριμένων προγραμμάτων πραγματοποιήθηκαν 4 εκπαιδευτικές εκδρομές, μία για κάθε πρόγραμμα. Στα προγράμματα της Φυτικής Παραγωγής οι 3 εκδρομές (μία σε κάθε πρόγραμμα) πραγματοποιήθηκαν σε θερμοκήπια της ευρύτερης περιοχής του Ρεθύμνου. Στο πρόγραμμα της Ζωικής Παραγωγής η εκδρομή πραγματοποιήθηκε σε κτηνοτροφική μονάδα με πρόβατα και αίγες σε χωριό της επαρχίας Μυλοποτάμου.

Σύμφωνα με τον K6(B3) ιδιαίτερης σημασίας για τους εκπαιδευόμενους αποτέλεσε η εκδρομή, του ενός προγράμματος της Φυτικής Παραγωγής σε ένα θερμοκήπιο της Βιράν Επισκοπής στο οποίο καλλιεργείται χρωματιστή πιπεριά, μαρούλι και κολοκύθια. Ο ιδιοκτήτης της εκμετάλλευσης που εφοδιάζει με τα παραπάνω προϊόντα επιχειρήσεις όπως τα Goody's και τα σούπερ μάρκετ Σκλαβενίτη στην Αθήνα, εκμεταλλεύεται το βρόχινο νερό (έχει τοποθετήσει πάπιες για τον καθαρισμό του νερού στις στέρνες), καλλιεργεί σε αδρανές υλικό και όχι στο χώμα και έχει στο θερμοκήπιο του ένα μετεωρολογικό σταθμό για να παίρνει πληροφορίες για τον καιρό. Στο συγκεκριμένο θερμοκήπιο δουλεύουν 3 εργάτες παρόλο που η συνολική έκταση φτάνει τα 2 στρέμματα. Κατά καιρούς τοποθετούνται μέσα στο θερμοκήπιο έντομα που είναι ωφέλημα για την καταπολέμηση διαφόρων ασθενειών. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο συγκεκριμένος αγρότης επισκέφτηκε στην Ολλανδία από όπου πήρε χρήσιμες πληροφορίες για την εκμετάλλευσή του.

Ένα ερώτημα που θέσαμε στους εκπαιδευτές ήταν αν ωφελήθηκαν οι εκπαιδευόμενοι από τις εν λόγω εκδρομές και πώς συνάγεται μια τέτοια εκτίμηση. Σύμφωνα με ορισμένους εκπαιδευτές, οι εκπαιδευόμενοι ωφελήθηκαν από τις εκπαιδευτικές εκδρομές γιατί είδαν από κοντά νέες καλλιεργητικές μεθόδους καθώς και μεθόδους εκτροφής ζώων. Σύμφωνα με τον K6(B4), ωφελήθηκαν «γιατί στις επισκέψεις αυτές διατύπωναν ερωτήματα στον παραγωγό και έπαιρναν ωφέλιμες για αυτούς απαντήσεις. Στις επισκέψεις αφήναμε τον παραγωγό να τους μιλήσει και θέλαμε να δημιουργηθεί μία σχέση (έστω και μελλοντική) μεταξύ παραγωγού και καταρτιζόμενων με οφέλη και για τις δύο πλευρές. Μάλιστα κάποιοι εκπαιδευόμενοι που είχαν υποβάλλει σχέδια βελτίωσης των εκμεταλλεύσεων ρώτησαν αρκετά πράγματα τους παραγωγούς».

Οι εκπαιδευτές, γνωρίζουν ότι οι εκπαιδευόμενοι ωφελήθηκαν από τις εκπαιδευτικές εκδρομές από α) τη συνεργασία εκπαιδευτών-εκπαιδευομένων μετά το τέλος των εκδρομών, β) το ενδιαφέρον που εκδήλωσαν οι εκπαιδευόμενοι.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η άποψη ενός εκπαιδευτή (K5) ο οποίος δεν χαρακτηρίζει τις μονάδες που επισκέφτηκαν οι εκπαιδευόμενοι «πρότυπες» και υποστηρίζει ότι ήταν στο μέσο όρο όπως άλλωστε και οι μονάδες των εκπαιδευομένων και έτσι οι τελευταίοι δεν είδαν την διαφορά. Ο ίδιος εκπαιδευτής σε άλλο σημείο της συνέντευξής του αναφέρει ότι θα μπορούσαν οι εκπαιδευόμενοι «να δούνε και μια χειρότερη μονάδα για να κάνουν τη σύγκριση». Απόλυτα σύμφωνος με τον K5 είναι και ο εκπαιδευόμενος M4(B9) ο οποίος αναφέρει «... θα έπρεπε να πάμε, κατά την γνώμη μου, σε μια ανεπτυγμένη κτηνοτροφική μονάδα και σε μία μη ανεπτυγμένη για να κάνουμε τη σύγκριση... Δεν με ικανοποίησε απόλυτα η κτηνοτροφική μονάδα, που είδα στην εκδρομή, γιατί δεν τη θεωρώ ανεπτυγμένη». Να αναφέρουμε βέβαια εδώ ότι οι περισσότεροι εκπαιδευόμενοι υποστήριξαν ότι ένα από τα θετικά στοιχεία του προγράμματος ήταν και οι εκπαιδευτικές εκδρομές. Πώς πρέπει να γίνονται οι εκπαιδευτικές εκδρομές;

Σύμφωνα με τον Laird (Laird 1972, στο Σιάρδο 1997: 229-230) είναι βασικό ο γεωργοεφαρμοστής (ο εκπαιδευτής που μπορεί να είναι ή όχι υπάλληλος της υπηρεσίας των Γεωργικών Εφαρμογών) να προετοιμάζει την ομάδα των γεωργών ως προς τι πρόκειται να επισκεφτούν, τι αναμένεται να δουν, τι να προσέξουν ιδιαίτερα και πόσο χρόνο θα έχουν διαθέσιμο σε κάθε στάση κατά την διάρκεια της εκδρομής¹⁸. Ο γεωργός-οικοδεσπότης που πρόκειται να υποδεχτεί την ομάδα των

¹⁸ Οι Kang and Song (Kang and Song 1984:13, στο Σιάρδο 1997: 230) υποδεικνύουν τα ακόλουθα για την προετοιμασία και τη διεξαγωγή της εκπαιδευτικής εκδρομής:
1.Αναγνώριση των αντικειμενικών σκοπών της εκδρομής.

επισκεπτών του πρέπει να γνωρίζει την ημερομηνία και τη διάρκεια επίσκεψης, τους σκοπούς της επίσκεψης και τον ρόλο που προσδοκάται να παίξει ο ίδιος στο όλο εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Τέλος, με το πέρας της εκπαιδευτικής εκδρομής θα πρέπει να συζητηθούν ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις ή διαπιστώσεις που έχουν γίνει, να υποβληθούν ερωτήσεις και να εξαχθούν συμπεράσματα.

Μέσα από τις συνεντεύξεις, δεν είμαστε σε θέση να εξακριβώσουμε ποια από τα παραπάνω στοιχεία πραγματοποιήθηκαν. Κρίνοντας όμως από τις απόψεις που διατυπώνουν οι ίδιοι οι εκπαιδευτές για το πώς πρέπει να γίνονται αυτές οι εκδρομές, καταλαβαίνουμε ότι ο σχεδιασμός και η υλοποίησή τους θέλει περισσότερη οργάνωση.

Αξιόλογες σκέψεις διατυπώνει σε αυτό το θέμα ο εκπαιδευτής Κ5: «αν η εκδρομή αυτή δεν γίνεται με μια κουβέντα ουσίας στην διάρκεια της εκδρομής, είτε μέσα στο λεωφορείο, είτε και την ώρα που βλέπουν, αν ο ίδιος ο συνοδός δεν προβληματιστεί σε αυτό το οποίο βλέπει και μέσα από τον προβληματισμό του να δώσει την ευκαιρία και στους μαθητές να προβληματιστούν για αυτά, πιστεύω ότι δεν θα ωφεληθούν πολλά πράγματα, αν δουν τον μέσο όρο, τον οποίο τον έχουν κατά νου».

Ο Κ5 τονίζει ότι οι εκπαιδευτικές εκδρομές θα πρέπει να γίνονται σε μονάδες ιδιαίτερες όσον αφορά την παραγωγή τους (π.χ. μία μονάδα εκτροφής σαλιγκαριών), στις οποίες ο ιδιοκτήτης τους θα ξαναγεί τους εκπαιδευόμενους, θα τους δείξει όλο το κύκλο της παραγωγής, καθώς και το τι παραπάνω κάνει αυτός σαν παραγωγός (π.χ. πώς χρησιμοποιεί το αρμεκτήριο και ποια αποτελέσματα έχει, αν διαθέτει ένα πρόγραμμα ελέγχου). Σύμφωνα με τον ίδιο εκπαιδευτή θα πρέπει οι εκπαιδευόμενοι να βλέπουν και να κριτικάρουν, να προβληματιστούν σε αυτές τις εκδρομές και όχι να πάνε σαν απλοί επισκέπτες και σαν «κινηματογραφιστές». Θα πρέπει να «ξεζουμίσουν» αυτόν που τους ξαναγεί και αν τον φέρουν σε δύσκολη θέση σημαίνει, σύμφωνα με τον ίδιο τον εκπαιδευτή, ότι λάθος μονάδα επιλέχτηκε να επισκεφτούν. Ο ίδιος εκπαιδευτής αναφέρει ότι θα ήταν καλό μετά το τέλος της εκδρομής να γίνει μια συζήτηση μέσα στη τάξη σχετικά με αυτά που είδαν, που μπορεί να τους άρεσαν ή και όχι. Με τον τρόπο αυτό θα δημιουργηθεί ένας προβληματισμός στους εκπαιδευόμενους κρίνοντας αν αυτά που έκανε ο παραγωγός που επισκέφτηκαν ήταν σωστά ή όχι.

Για το ίδιο θέμα ο Π(Β3) αναφέρει ότι μέσα από τις εκπαιδευτικές εκδρομές μπορούν «...να δουν οι άνθρωποι ότι δεν είναι μόνο η κτηνοτροφία και η ελαιοκομία αυτή η παραδοσιακή που έτσι μας την αφήσανε κ.τ.λ. αλλά η γεωργία είναι μια

2.Διάθεση επαρκούς χρόνου για προετοιμασία, όπου θα συντονιστούν πολλοί παράγοντες, άτομα, μεταφορικά μέσα, διαθέσιμος χρόνος, κ.τ.λ.

3.Αναγνώριση και επαφή με άτομα που είναι πρόθυμα να φιλοξενήσουν την ομάδα των επισκεπτών.

4.Καθορισμός του τρόπου μετακίνησης, του αριθμού των ατόμων που θα συμμετάσχουν, της ημερομηνίας αναχώρησης, καθώς και η εξασφάλιση μεταφορικού μέσου.

5.Χάραξη ενός δοκιμαστικού σχεδίου προγράμματος με τη συνεργασία των τοπικών ηγετικών στελεχών, ως προς το χρονοδιάγραμμα, τα άτομα που πρόκειται να συμμετάσχουν και τα ενδιαφέροντά τους.

6.Οριστικοποίηση ενός τελικού προγράμματος και ανάθεση καθηκόντων σε άτομα που θα συμμετάσχουν στην εκπαιδευτική εκδρομή.

7.Συνεργασία με αυτούς που θα φιλοξενήσουν την ομάδα ως προς τον χρόνο άφιξης των επισκεπτών, τον σκοπό της επίσκεψης και τον ρόλο που αυτοί αναμένεται να παίξουν και

8.Διατήρηση της προσοχής και του ενδιαφέροντος της ομάδας κατά την διάρκεια της εκδρομής, καθώς και πιστή τήρηση του χρονοδιαγράμματος.

δυναμική επιστήμη που καθημερινώς αλλάζει, σύμφωνα με τις ανάγκες των καταναλωτών και της αγοράς και ότι πρέπει εμείς να παρακολουθούμε αυτές τις εξελίξεις, να μπορούμε να δίνουμε κάτι άλλο, για να μπορούμε να έχουμε ένα εισόδημα».

7.3.6 Σχέσεις του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου με άλλους φορείς σχετιζόμενους με την επιμόρφωση των αγροτών

Ο Αθανασίου(1994:73) αναφέρει ότι κατά την διάρκεια της έρευνας που πραγματοποίησε τα μισά περίπου ΚΕ.Γ.Ε. που εξέτασε είχαν τέτοιου είδους σχέσεις. Από την έρευνα προέκυψε ότι δεν έχουν αναπτυχθεί τέτοιου είδους σχέσεις, τουλάχιστον όσον αφορά Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Κέντρα, Ινστιτούτα. Σύμφωνα με τον προϊστάμενο της Δ/σης Εφαρμογών της Δ/σης Γεωργίας Ρεθύμνου (Π), αφού τα Κέντρα ΔΗΜΗΤΡΑ δεν υπάρχουν πια στις κατά τόπους Δ/σεις Γεωργίας αλλά στον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ, την μόνη συνεργασία που μπορεί να δει είναι μεταξύ της υπηρεσίας του και του Κέντρου μια και στην διαμόρφωση της τελικής μορφής των προγραμμάτων συμμετείχε από την πλευρά της Δ/σης Γεωργίας ο προϊστάμενος της και ο ίδιος.

Το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου βρίσκεται σε πόλη που εδρεύει Πανεπιστημιακό ίδρυμα. Επομένως, κατά την άποψή μας, μπορούν να δημιουργηθούν επαφές μεταξύ τους, οι οποίες με τον καιρό να γίνουν πιο συστηματικές και επομένως η γειτνίαση αυτή μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα και για τις δύο πλευρές.

Μια τέτοια επικοινωνία θα μπορούσε να οδηγήσει στην διοργάνωση σεμιναρίων για τους εκπαιδευτές βάσει των ετησίων προγραμμάτων, σχετικών συσκέψεων με ειδικούς μερικές φορές το χρόνο καθώς και ημερίδων, συναντήσεις που, σύμφωνα με τον Π(Γ16), σήμερα δεν γίνονται.

Θα πρέπει επομένως να παρθούν συγκεκριμένες πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη της επικοινωνίας αυτής αφού μια τέτοια επαφή θα ήταν μεγάλης σημασίας για την ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία. Η επικοινωνία αυτή δεν θα πρέπει όμως να περιορίζεται στην κάλυψη των αναγκών ενός συγκεκριμένου προγράμματος εκπαίδευσης αλλά να παίρνει ένα ευρύτερο χαρακτήρα συνολικότερης πληροφόρησης και προβληματισμού στα πολλά και σύνθετα θέματα της κατάρτισης και επιμόρφωσης.

7.4 Οι εκπαιδευόμενοι

7.4.1. Η διαδικασία ένταξης των αγροτών στα προγράμματα εκπαίδευσης και η ενημέρωση για την έναρξή τους

Από την επεξεργασία των συνεντεύξεων και από τα στοιχεία που μου δόθηκαν από την Δ/ση Γεωργίας Ρεθύμνου προκύπτει ότι στα εν λόγω προγράμματα καλέστηκαν να συμμετάσχουν υποχρεωτικά όσοι είχαν κάνει αίτηση «πρώτης εγκατάστασης».

Λόγω του υποχρεωτικού χαρακτήρα που δόθηκε έτσι στα προγράμματα, ο αριθμός των εκπαιδευομένων ήταν μεγάλος. Τόσο οι εκπαιδευτές, όσο και οι εκπαιδευόμενοι υποστηρίζουν ότι δεν θα έπρεπε να συμβαίνει αυτό. Συγκεκριμένα ο Μ6(Γ7) αναφέρει: «από εκεί που ήμασταν είκοσι άτομα να πηγαίναμε οι δέκα, οι πέντε, οι δύο, αλλά αυτοί που πραγματικά θα θέλαμε να μάθουμε και όχι να πάμε για κάποια άλλη αιτία». Ο λόγος προσέλκυσης, όπως υποδηλώνεται από τον Μ6, είναι το πριμ πρώτης εγκατάστασης. Ο Π(Β6) αναφερόμενος στη λειτουργία των Κέντρων

ΔΗΜΗΤΡΑ λέει : «... έτσι όπως λειτουργούν εξυπηρετούν κάποιες ανάγκες σε σχέση με τα ευρωπαϊκά προγράμματα γιατί θέλουν να εντάξουν κάποιους ανθρώπους... έτσι να τους εντάξουμε, δίχως καμιά επιλογή, καμιά διαλογή των ανθρώπων. Και δεν χρειάζεται να βγάζουμε 200 νέους αγρότες κάθε φορά, θα μπορούσαμε να βγάζουμε 20 νέους αγρότες και να παράγουν όσο τετρακόσιοι γεωργοί και όχι διακόσιους, κάπως έτσι».

Το πρόγραμμα στο οποίο θα εντάσσονταν ο κάθε εκπαιδευόμενος καθοριζόταν είτε από τους ίδιους είτε σε κάποιες περιπτώσεις, από το φορέα εκπαίδευσης δηλαδή το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ.

Δεν ήταν δυνατό ένας εκπαιδευόμενος να παρακολουθήσει το πρόγραμμα της Φυτικής Παραγωγής, ακόμη και αν το ήθελε, όταν οι περισσότερες ώρες απασχόλησής του ήταν στην Ζωική Παραγωγή. Οι εκπαιδευόμενοι μπορούσαν να επιλέξουν το πρόγραμμα που θα παρακολουθούσαν μόνο όταν οι ώρες απασχόλησής τους ήταν οι ίδιες στη Ζωική και στη Φυτική Παραγωγή.

Όσον αφορά την ενημέρωση των εκπαιδευομένων για την έναρξη των προγραμμάτων αυτή έγινε με μια πρόσκληση ατομική και στη συνέχεια τηλεφωνικώς από τον υπεύθυνο του αντίστοιχου προγράμματος, για να επιβεβαιωθεί η ειδοποίηση και να οριστεί η ώρα και η ημερομηνία έναρξης των μαθημάτων καθώς και ποιες ενέργειες θα έπρεπε να έχουν γίνει προηγουμένως από τους εκπαιδευόμενους (π.χ. πληρωμή παράβολου στην Αγροτική Τράπεζα).

Πολλοί από τους ερωτηθέντες ενημερώθηκαν σχετικά με την πραγματοποίηση των προγραμμάτων στο Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ από τα άτυπα δίκτυα πληροφόρησης όπως καφεενία, φίλοι (M1/A10,M5/A10) καθώς και από τον τοπικό Τύπο (M8/A10) και το ραδιόφωνο (Π/Γ26).

Σε περιπτώσεις που ένας εκπαιδευόμενος που είχε επιλεγεί να παρακολουθήσει το πρόγραμμα, δεν ήταν σε θέση να το παρακολουθήσει για σοβαρούς λόγους (ασθένειας ή σοβαρής προσωπικής υποχρέωσης), τότε το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ ειδοποιούσε τον επόμενο ενδιαφερόμενο (M8/Γ7)¹⁹.

7.4.2. Ανάγκες των αγροτών για εκπαίδευση

Οι ανάγκες των εκπαιδευομένων, όπως παρουσιάζονται στις συνεντεύξεις τους, ήταν να μάθουν για την πώληση των προϊόντων καθώς και με ποιους τρόπους μπορούν να αυξήσουν την παραγωγή τους και να μειώσουν το κόστος της, περιορίζοντας-αντιμετωπίζοντας για παράδειγμα τις ασθένειες των ζώων. Επίσης ήθελαν να αποκτήσουν γνώσεις για διάφορα θέματα όπως τον Αγροτουρισμό, τα Σχέδια Βελτίωσης, τα θερμοκήπια, την μεσογειακή διατροφή, την καλλιέργεια της ελιάς σχετικά με την οποία τους ενδιέφερε να μάθουν για το κλάδεμα και το αραίωμα της. Άλλα θέματα που τους απασχολούσαν ήταν το αμπέλι και ιδιαίτερα το κλάδεμά του, τα εσπεριδοειδή, τα λιπάσματα, τα φυτοφάρμακα καθώς και οι αρρώστιες και το κέντρισμα των δέντρων.

Σύμφωνα με ορισμένους εκπαιδευόμενους η προέλευση των αναγκών που τους έστρεψαν στο αντίστοιχο πρόγραμμα περιγράφεται ως εξής:

¹⁹ Εκπαιδευόμενος αναφέρει ότι τον ειδοποίησαν καθυστερημένα να συμμετάσχει στις εκπαιδεύσεις, στη θέση άλλου που είχε κώλυμα. Έτσι αν δεν διαμαρτυρόταν θα του παρακρατούσαν την αποζημίωση για τις ημέρες, που χωρίς δική του υπαιτιότητα, δεν ήταν στις εκπαιδεύσεις. Επίσης πρέπει να επισημάνουμε και μία περίπτωση μη ομαλής λειτουργίας των προγραμμάτων, που έπεσε στην αντίληψή μας. Άτομο που ειδοποιήθηκε να συμμετάσχει σε ένα από τα εξεταζόμενα εκπαιδευτικά προγράμματα, λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων δεν το παρακολούθησε και στη θέση του πήγε στενό συγγενικό του πρόσωπο. Όμως βεβαίωση παρακολούθησης εκδόθηκε στο όνομα του πρώτου ατόμου.

1. Δεν τους κάλυπτε ο τρόπος εργασίας των γονιών τους.
2. Για να συνεχίσουν να μένουν στο χωριό, θα έπρεπε να έχουν στην διάθεσή τους μεγαλύτερο εισόδημα και αυτό θα το πετύχαιναν με την βελτίωση της εκμετάλλευσής τους.
3. Από την εργασία που έκαναν ήδη. Ορισμένοι εκπαιδευόμενοι, δήλωσαν ότι εργαζόμενοι στις εκμεταλλεύσεις τους, αντιμετώπιζαν καθημερινά διάφορα προβλήματα τα οποία ήθελαν μέσα από το πρόγραμμα να βρουν λύσεις.

Γενικά, σύμφωνα με τους εκπαιδευόμενους, οι λόγοι για τους οποίους παρακολούθησαν το πρόγραμμα ήταν για να γίνουν καλύτεροι στην δουλειά τους ή πιο συγκεκριμένα για βελτίωση των γνώσεων που ήδη κατείχαν και για την απόκτηση νέων γνώσεων. Όμως ορισμένοι αναφέρουν ότι συμμετείχαν γιατί ήταν υποχρεωμένοι να το κάνουν²⁰ και όχι γιατί υπήρξε ανάγκη για μάθηση.

Σύμφωνα με τον Μ3(Α1) «Έκανα την παρακολούθηση αναγκαστικά για να μην επιστρέψω τα 4,5 εκ. δρχ. που πήρα σε δύο δόσεις (α' δόση το 2000 και β' δόση το 2001) συν τους τόκους των 3 χρόνων. Τα χρήματα αυτά τα πήραμε πριν αρχίσει το πρόγραμμα γιατί η επιμόρφωσή μας δεν έγινε στο σωστό χρόνο αλλά καθυστερημένα. Κανονικά σε άλλα προγράμματα τέτοιου είδους τα χρήματα τα παίρνουν οι καταρτιζόμενοι μετά το τέλος του προγράμματος. Αν δεν παρακολουθούσα αυτό το πρόγραμμα ο φάκελός μου για τους Νέους Αγρότες θα ήταν ελλιπής. Για να σας δώσω να καταλάβετε πόσο σημαντική είναι η βεβαίωση παρακολούθησης σκεφτείτε ότι μπορούσα αν το ήθελα να κάνω Σχέδιο Βελτίωσης μέχρι το τέλος του 2002, αλλά από το 2003 έπρεπε βάση του Γ' Κ.Π.Σ. να έχω και το πιστοποιητικό παρακολούθησης προκειμένου να κλείσει ο φάκελός μου»²¹.

Η εργασία των εκπαιδευομένων σχετίζεται με το αντικείμενο του προγράμματος, κατά την άποψη των περισσότερων από τους εκπαιδευόμενους. Σύμφωνα όμως με τον Μ4(Α2), η εργασία του σχετίζεται με το αντικείμενο του προγράμματος «κατά 60%. Εμείς πάμε να μάθουμε πράγματα που αφορούν την κτηνοτροφία και μας φέρανε παραδείγματα για μονάδες εκτροφής χοίρων της Ολλανδίας, μας μίλησαν για το βαμβάκι, για πράγματα άσχετα με την παραγωγή του νομού Ρεθύμνου». Η τοποθέτηση του συγκεκριμένου εκπαιδευόμενου έρχεται σε αντίθεση με την άποψη του Προϊστάμενου της Δ/σης Εφαρμογών στην Δ/ση Γεωργίας Ρεθύμνου, σύμφωνα με τον οποίο το περιεχόμενο των προγραμμάτων είναι στενά συνδεδεμένο με τις εκμεταλλεύσεις του νομού Ρεθύμνου.

7.4.3. Ανταπόκριση του προγράμματος στις ανάγκες των εκπαιδευομένων

Κατά πόσο όμως τα προγράμματα που παρακολούθησαν οι εκπαιδευόμενοι ανταποκρίθηκε στις ανάγκες τους;

²⁰ Σε αυτή την κατηγορία μπορούμε να εντάξουμε και 3 από τους 9 εκπαιδευόμενους που ήθελαν να ασχοληθούν με τον αγροτουρισμό. Όμως το συγκεκριμένο πρόγραμμα, όπως ήδη έχει αναφερθεί, δεν πραγματοποιήθηκε και αναγκαστικά παρακολούθησαν κάποιο από τα άλλα προγράμματα (Ζωικής παραγωγής-Φυτικής παραγωγής) όπου μόνο στο πρόγραμμα της Φυτικής Παραγωγής υπήρχαν 2 ώρες αφιερωμένες στον αγροτουρισμό και στις νέες μορφές τουρισμού.

²¹ Έχοντας την βεβαίωση παρακολούθησης της εκπαίδευσης, οι εκπαιδευόμενοι δικαιούνται υψηλότερα ποσοστά επιδότησης επιτοκίου για αγορά γης ή πρώτης κατοικίας καθώς και για την κατασκευή ή αποπεράτωση της τελευταίας. Επίσης τους χορηγούνται και χαμηλότοκα δάνεια (προκειμένου να κάνουν επισκευή κατοικίας, αγορά βασικών μηχανημάτων-εργαλείων κ.λ.π. που είναι απαραίτητα για την εγκατάσταση και την έναρξη λειτουργίας της εκμετάλλευσής τους).

Οι απόψεις τόσο στους εκπαιδευτές όσο και στους εκπαιδευόμενους διίστανται όσον αφορά αυτό το θέμα. Ξεκινώντας από τους εκπαιδευτές παρατηρούμε ότι κάποιοι που υποστηρίζουν ότι το πρόγραμμα ανταποκρίθηκε στις ανάγκες των αγροτών έχουν σαν ενδείξεις την μετέπειτα συνεργασία τους με τους εκπαιδευόμενους (Κ1/Γ2) και το ότι παρατήρησαν ότι κάποιοι προχώρησαν ακόμη περισσότερο σε σχέση με αυτά που έμαθαν στο πρόγραμμα (Κ6/Γ2). Από την άλλη μεριά όμως υπάρχουν κάποιοι εκπαιδευτές που θεωρούν ότι το πρόγραμμα σπουδών δεν ανταποκρίθηκε στις ανάγκες των εκπαιδευομένων και αυτό γιατί οι εκπαιδευόμενοι δεν είχαν την δυνατότητα να αφομοιώσουν τις θεωρητικές γνώσεις που έπαιρναν καθημερινά. Αυτό συνέβη γιατί από τη μια το πρόγραμμα είχε μικρή διάρκεια και από την άλλη οι εκπαιδευόμενοι είχαν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (Κ3/Γ2). Πράγματι στο πρόγραμμα της Ζωικής Παραγωγής 10 από τους 23 εκπαιδευόμενους είναι απόφοιτοι Δημοτικού. Και στα 4 προγράμματα 25 από τους 92 εκπαιδευόμενους έχουν αυτό το επίπεδο εκπαίδευσης (δείτε παράρτημα 25).

Όσον αφορά τους εκπαιδευόμενους, ορισμένοι υποστήριξαν ότι το πρόγραμμα σπουδών ανταποκρίθηκε στις ανάγκες τους αφού έμαθαν αρκετά πράγματα (π.χ. την σημασία του ασβέστη στην λίπανση της ελιάς) (Μ6/Α3). Πάντως κάποιοι από αυτούς αναφέρουν και την αναγκαιότητα μεγαλύτερης διάρκειας του προγράμματος (Μ1/Α3, Μ8/Α3).

Άλλοι όμως δήλωσαν ότι το πρόγραμμα δεν ανταποκρίθηκε στις ανάγκες τους γιατί ήθελαν να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα αγροτουρισμού, το οποίο τελικά δεν πραγματοποιήθηκε. Ένας άλλος (Μ5/Α3) δεν αναφέρεται στο περιεχόμενο του προγράμματος αλλά στον τρόπο-μέθοδο διδασκαλίας: θεωρεί ότι το πρόγραμμα δεν ανταποκρίθηκε στις ανάγκες του, αφού ελάχιστα πράγματα έμαθε επειδή οι εκπαιδευτές μιλούσαν «παπαγαλίστικα».

Τέλος, σύμφωνα με τον Μ6(Α12), το πρόγραμμα που παρακολούθησε δεν του έδωσε τις τεχνικές πληροφορίες που επιθυμούσε. Ο Μ2(Α4), μην καλυπτόμενος και αυτός από το πρόγραμμα, αναφέρει: «Ήθελα να μάθω πράγματα που αφορούσαν την πώληση του προϊόντος αφού η πώληση είναι ένα βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι αγρότες. Αυτά που άκουσα αφορούσαν την παραγωγή και όχι την πώληση. Όλοι οι εκπαιδευτές έβρισκαν σωστή την παρατήρησή μου ότι υπάρχει πρόβλημα πώλησης των προϊόντων αλλά κανείς από αυτούς δεν μου είπε με ποιο τρόπο μπορώ να αντιμετωπίσω αυτό το πρόβλημα».

7.4.4. Ικανότητα των εκπαιδευομένων μετά το τέλος των εκπαιδεύσεων

Οι ενδείξεις που έχουν οι εκπαιδευτές σχετικά με την ικανότητα των εκπαιδευομένων μετά το τέλος των εκπαιδεύσεων, προέρχονται από τη μετέπειτα συμπεριφορά και συνεργασία των εκπαιδευομένων ενώ οι ενδείξεις για τη μη ικανότητα τους προέρχονται από τη δυσκολία και δυσπιστία τους όσον αφορά την άμεση εφαρμογή των πορισμάτων των μαθημάτων.

Οι απαντήσεις των εκπαιδευτών, όσον αφορά την ικανότητα των εκπαιδευομένων μετά το πέρας των εκπαιδεύσεων, ήταν πολύ περιορισμένες. Αυτό μπορεί να οφείλεται είτε στο ότι δεν μπορούσαν πραγματικά να γνωρίζουν αν οι εκπαιδευόμενοι ήταν ικανοί, είτε δείχνει μία αδιαφορία εκ μέρους των εκπαιδευτών για το σημαντικό αυτό ζήτημα.

Έτσι με βάση τις απαντήσεις τους, κάποιοι εκπαιδευτές υποστηρίζουν ότι οι εκπαιδευόμενοι είναι ικανοί, κάποιοι άλλοι υποστηρίζουν το αντίθετο, ενώ υπάρχουν και αυτοί που «δεν ξέρουν» παρόλο που θεωρούν ότι οι εκπαιδευόμενοι κατανόησαν τη σημασία κάποιων πραγμάτων (Κ3/Γ5). Στη πρώτη κατηγορία ανήκει και ο Κ6(Γ4) ο οποίος αναφέρει ότι δεν υπάρχουν σαφείς «συνταγές» που θα μπορούσαν να

ελεγχθούν στο τέλος των προγραμμάτων, αν τις κατανόησαν οι εκπαιδευόμενοι. Σύμφωνα με την άποψη του ίδιου εκπαιδευτή, το αν οι εκπαιδευόμενοι είναι ικανοί θα φανεί στο μέλλον για αυτό και απαιτείται χρόνος και άλλου είδους διερεύνηση. Οι εκπαιδευτές που ανήκουν στην τρίτη κατηγορία δικαιολογούν το «δεν ξέρω» από τη μια στην έλλειψη χρόνου προκειμένου να γίνει ολοκληρωμένη παρουσίαση των διαφόρων θεμάτων και από την άλλη στο ότι δεν υπήρχε «συνδυασμός παρουσίας των θεμάτων».

7.4.5. Εμπειρία αναφορικά με το γνωστικό αντικείμενο και παρακολούθηση στο παρελθόν προγράμματος εκπαίδευσης

Οι περισσότεροι εκπαιδευόμενοι απάντησαν ότι είχαν προηγούμενη εμπειρία όσον αφορά το γνωστικό αντικείμενο του προγράμματος που παρακολούθησαν αφού είναι αγρότες. Η εμπειρία τους αυτή προερχόταν κυρίως από την οικογενειακή τους εκμετάλλευση ή από ιδιωτική επιχείρηση (κατάστημα γεωργικών φαρμάκων) στην οποία δούλευαν (M2/A7).

Κανείς από τους εκπαιδευόμενους δεν είχε παρακολουθήσει στο παρελθόν άλλο πρόγραμμα εκπαίδευσης. Όπως αναφέρει ο M4(A8) «δεν έχω παρακολουθήσει άλλα προγράμματα γιατί δεν έχουν γίνει από το Κράτος».

Επισημαίνουμε ότι οι αγρότες που συμμετείχαν στα προγράμματα, ανήκουν στην κατηγορία των Νέων Αγροτών και επομένως η ηλικία τους κυμαίνεται από 18-40 χρόνων (δείτε παράρτημα 17, άρθρο 3). Ο μεγαλύτερος αριθμός των εκπαιδευομένων που πήραν μέρος στις εκπαιδεύσεις ήταν ηλικίας μικρότερης των 25 χρόνων (δείτε παράρτημα 25) που σημαίνει ότι σχετικά πρόσφατα ολοκλήρωσαν την Β/θμια εκπ/ση (και τα αγόρια, τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις). Έτσι, ο χρόνος δεν ήταν αρκετός για να έχουν παρακολουθήσει άλλες επιμορφωτικές διαδικασίες²².

7.4.6. Προβλήματα συνεργασίας (μεταξύ εκπαιδευομένων, μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων)

Οι απόψεις των εκπαιδευομένων δίστανται στο αν υπήρχαν προβλήματα μεταξύ τους. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι δεν υπήρχαν, αλλά αντιθέτως έγιναν γνωριμίες-φιλίες που ήταν ένα από τα θετικά στοιχεία του προγράμματος. Κάποιοι άλλοι εκπαιδευόμενοι θεωρούν ότι υπήρχαν προβλήματα μεταξύ των εκπαιδευομένων. Σύμφωνα με τον M3(B3) τα προβλήματα είχαν να κάνουν με το ότι δεν είχαν όλοι οι εκπαιδευόμενοι το ίδιο ενδιαφέρον για να ενημερωθούν καθώς επίσης το ότι οι υπεύθυνοι των προγραμμάτων δεν έκαναν παρατήρηση σε

²² Τα χαρακτηριστικά στοιχεία των ατόμων που πήραν μέρος στα προγράμματα που εξετάζουμε δεν συμπίπτουν με τα αντίστοιχα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα του Πολυτεχνείου Κρήτης, (δείτε παράρτημα 26). Στο συγκεκριμένο πίνακα παρουσιάζεται η επαγγελματική κατάρτιση αλλά και τα σεμινάρια που έχουν παρακολουθήσει οι αγρότες της Κρήτης για το 1998. Συγκεκριμένα για το νομό Ρεθύμνου η επαγγελματική κατάρτιση των αγροτών ήταν 2 έτη και τα σεμινάρια που είχαν παρακολουθήσει ήταν διάρκειας 2 μηνών. Αυτό ίσως να οφείλεται στη ηλικία των συμμετεχόντων στην κάθε έρευνα. Σύμφωνα με τα στοιχεία από τη σχετική έρευνα του Πολυτεχνείου Κρήτης, η μέση ηλικία των αγροτών για το νομό Ρεθύμνου το έτος 1998, είναι 50 χρόνων όπως άλλωστε και στο νομό Χανίων ενώ στους άλλους νομούς της Κρήτης ξεπερνάει την τιμή αυτή. Ίσως το ότι στην έρευνα αυτή οι αγρότες είχαν πάρει μέρος σε περισσότερες εκπαιδεύσεις μπορεί να έχει να κάνει με το ότι στην έρευνα αυτή οι αγρότες ήταν μεγαλύτερης ηλικίας και έτσι ήταν μεγαλύτερο το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο μπορούσαν να είχαν συμμετάσχει σε εκπαιδεύσεις ή σεμινάρια. Επίσης είχαν αποφασίσει ότι το επάγγελμά τους ήταν το αγροτικό άρα θα έδειχναν περισσότερο ενδιαφέρον να συμμετέχουν σε τέτοιου είδους εκπαιδεύσεις.

εκπαιδευόμενους που δεν έμπαιναν έγκαιρα στη τάξη, κάτι που έκανε πολλούς να αισθάνονται αδικημένοι.

Όσον αφορά το αν υπήρχαν προβλήματα συνεργασίας μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων και εδώ οι απόψεις δίστανται. Ορισμένοι που υποστηρίζουν ότι υπήρχαν προβλήματα αναφέρουν περιπτώσεις φασαρίας που υπήρχε μέσα στη τάξη και τις απειλές του εκπαιδευτή ότι θα αποχωρήσει (M4/B2), καθώς και για λεκτικές αντιπαραθέσεις μεταξύ των δύο πλευρών.

7.5 Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου

7.5.1. Αξιολόγηση των γνώσεων των εκπαιδευομένων

Με βάση τα στοιχεία που συλλέξαμε, φαίνεται ότι υπήρξε σύγχυση όσον αφορά το αν τελικά έγινε ή όχι αξιολόγηση των γνώσεων των εκπαιδευομένων.

Την τελευταία μέρα του προγράμματος δόθηκε από τον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ το έντυπο παρακολούθησης της εκπαίδευσης (δείτε παράρτημα 27) προς συμπλήρωση στους εκπαιδευόμενους. Η συμπλήρωση του εντύπου έγινε παρουσία του υπευθύνου των προγραμμάτων του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου και ενός εκπροσώπου του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ ή γενικότερα του Υπουργείου Γεωργίας που είχε έρθει από την Αθήνα για το σκοπό αυτό.

Συγκεκριμένα σε κάθε πρόγραμμα συμμετείχε ως «αξιολογητής»²³ ένας από τους ακόλουθους:

Κ. Β.	Ζωική Παραγωγή
Ν. Ν.	Φυτική Παραγωγή Α΄
Μ. Σ.	Φυτική Παραγωγή Β΄
Μ. Σ.	Φυτική Παραγωγή Γ΄

Το έντυπο ήταν κοινό και για τα προγράμματα της Φυτικής Παραγωγής και για το πρόγραμμα της Ζωικής παραγωγής και προφανώς το ίδιο θα δίνεται στους εκπαιδευόμενους και στα άλλα Κέντρα ΔΗΜΗΤΡΑ ανά την Ελλάδα μια και αναφέρει καλλιέργειες που δεν πραγματοποιούνται στην Κρήτη (καπνός, ζαχαρότευτλα κ.α.).

Με το έντυπο αυτό ζητείται να αξιολογηθεί η εκπαίδευση που μόλις ολοκληρώθηκε από τους εκπαιδευόμενους. Δεν αποτελεί δηλαδή εξέταση-αξιολόγηση των γνώσεων που απόκτησαν οι εκπαιδευόμενοι παρακολουθώντας τις εκπαιδεύσεις²⁴.

²³ Έργο του κάθε «αξιολογητή» ήταν, σε συνεργασία με τον Κ6, να διανείμουν το έντυπο αξιολόγησης της εκπαίδευσης στους εκπαιδευόμενους και να τους δώσουν εξηγήσεις σε ερωτήματα που πιθανόν δεν καταλάβαιναν. Από τα στοιχεία των συνεντεύξεων, φάνηκε ότι η παρουσία του ήταν εντελώς τυπική.

²⁴ Σύμφωνα με την έρευνα του Αθανασίου(1994: 79) που ολοκληρώθηκε το 1990 και αφορούσε 50 περίπου ΚΕ.Γ.Ε. στην Ελλάδα, στην οποία παρατηρήθηκε ότι η εξέταση-αξιολόγηση των εκπαιδευομένων γίνεται με προφορικό (κυρίως) ή με γραπτό τέστ ή και με συνδυασμό γραπτού και προφορικού, ενώ σε ελάχιστες περιπτώσεις χρησιμοποιείται και η πρακτική άσκηση, τουλάχιστον για ορισμένες εκπαιδεύσεις. Επίσης σε ένα μεγάλο αριθμό εκπαιδεύσεων δεν γίνεται καμία αξιολόγηση. Αξίζει να αναφερθεί ότι σε παλαιότερες εκπαιδεύσεις του ΚΕ.Γ.Ε., ο κάθε εκπαιδευτής για κάθε μέρα διδασκαλίας έδινε στον υπεύθυνο του προγράμματος 4 ερωτήσεις εξέτασης γνώσεων. Με τον τρόπο αυτό μαζεύονταν αρκετές ερωτήσεις που αφορούσαν όλα τα μαθήματα του κάθε προγράμματος. Στο τέλος του προγράμματος ο υπεύθυνος του προγράμματος επέλεγε 25-30 ερωτήσεις που ήθελαν μονολεκτικές ή σύντομες απαντήσεις, τις έδινε στους εκπαιδευόμενους και με τον τρόπο αυτό αξιολογούσε τις γνώσεις τους (δείτε παράρτημα 28). Ο τρόπος αυτός αξιολόγησης προτείνεται και από εκπαιδευόμενο που παρακολούθησε τις εκπαιδεύσεις που ερευνάμε (M9/Γ7).

Γεννάται λοιπόν το ερώτημα αν έγινε (και με ποιο τρόπο) αξιολόγηση των γνώσεων των εκπαιδευομένων.

Διαφαίνεται ότι υπήρχαν εκπαιδευτές που έκαναν ή θεώρησαν ότι έκαναν αξιολόγηση των γνώσεων κατά την διάρκεια του μαθήματος (Κ2/Γ6, Κ5/Γ6). Ο Κ5(Γ7) αναφέρει ότι αξιολόγηση γνώσεων μπορεί να κάνει κανείς την ώρα της διδασκαλίας όταν ο εκπαιδευτής δέχεται ερωτήσεις σε κάτι που προηγουμένως έχει πει στους εκπαιδευόμενους. Κάποιοι άλλοι εκπαιδευτές νόμισαν ότι έγινε αξιολόγηση των γνώσεων με βάση το έντυπο παρακολούθησης των εκπαιδύσεων.

Τέλος ορισμένοι δεν έκαναν καμία αξιολόγηση των γνώσεων (Κ3/Γ6, Κ4/Γ6). Μόνο ένας από αυτούς (Κ4/Γ6) αιτιολόγησε το ότι δεν έγινε τέτοια αξιολόγηση για το δικό του αντικείμενο λόγω του ότι είχαν περιορισμένο χρόνο στην διάθεσή τους και στον κίνδυνο που υπήρχε στην πρακτική άσκηση (τραυματισμός των εκπαιδευομένων από τη χρήση ραβδιστικού μηχανήματος).

Από την πλευρά των εκπαιδευόμενων ορισμένοι υποστηρίζουν ότι έγινε αξιολόγηση των γνώσεων με βάση το έντυπο παρακολούθησης της εκπαίδευσης (Μ2/Γ5, Μ3/Γ5, Μ4/Γ5, Μ5/Γ5). Άλλοι υποστηρίζουν ότι δεν έγινε, αφού κατά την άποψή τους το έντυπο παρακολούθησης της εκπαίδευσης δεν εξέταζε τις γνώσεις που αποκόμισε ο κάθε εκπαιδευόμενος (Μ8/Γ5, Μ9/Γ5).

Τι προτείνουν όμως εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενοι όσον αφορά το τρόπο αξιολόγησης των γνώσεων; Διαφαίνεται ότι και οι δυο πλευρές ζητούν εξέταση γνώσεων η οποία μπορεί να πάρει διάφορες μορφές: καθημερινή προφορική εξέταση του εκπαιδευόμενου στο μάθημα που παρακολούθησε, γενικό διαγώνισμα στο τέλος της εκπαίδευσης, τέρστ με (εξειδικευμένες) ερωτήσεις ανάπτυξης ή με ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής, προσωπική συνέντευξη, κ.λ.π.

Ως λόγος για την πραγματοποίηση τέτοιων αξιολογήσεων αναφέρονται π.χ. (Κ6/Α14) ότι «θα περιοριστεί ή ακόμα και θα εξαιρεθεί η αδιαφορία τους» και έτσι θα πραγματοποιούνται οι εκπαιδύσεις με καλύτερα αποτελέσματα. Θα μπορούσε αν ένας εκπαιδευόμενος είχε αποτυχία, να επαναλαμβάνει την παρακολούθηση του προγράμματος (Όμως για τα συγκεκριμένα προγράμματα αυτό δεν θα μπορούσε να γίνει γιατί θα έπρεπε να είχαν ολοκληρωθεί μέχρι 31/12/2002).

Ο Μ2(Β4) που θεωρεί ότι αν υπήρχε αξιολόγηση θα μπορούσαν να ξεπεραστούν τα προβλήματα εκπαιδευτών-εκπαιδευομένων λέει: «...αν υπήρχε αξιολόγηση στο τέλος του προγράμματος η παρακολούθηση θα ήταν διαφορετική. Όμως, δεν ξέρω, αν η βαθμολογία θα έπρεπε να υπάρχει...».

Πάντως η βεβαίωση παρακολούθησης της εκπαίδευσης δόθηκε σε όλους τους εκπαιδευόμενους ανεξάρτητα επίδοσης, ενδιαφέροντος και παρουσίας στις εκπαιδύσεις. Επομένως δεν υπήρξε σύνδεση της βεβαίωσης με τη αξιολόγηση των γνώσεων ή με την αξιολόγηση του προγράμματος.

7.5.2. Αξιολόγηση του προγράμματος

Σύμφωνα με το «έντυπο παρακολούθησης της εκπαίδευσης» οι απαντήσεις των εκπαιδευομένων θα χρησιμοποιηθούν για την ποιοτική βελτίωση των προγραμμάτων και εξυπηρετούν την προσπάθεια του Υπουργείου Γεωργίας και του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ για την παροχή στοιχείων των εκπαιδευομένων στις Εθνικές και Κοινοτικές Υπηρεσίες. Ο Κ5(Γ7) υποστηρίζει ότι μπορούν να προκύψουν σημαντικά στοιχεία και συμπεράσματα αν ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ αξιοποιήσει τα έντυπα αυτά.

Κάποιοι εκπαιδευτές θεωρούν ότι με την αξιολόγηση του προγράμματος (και από την συμπεριφορά των εκπαιδευομένων) είχαν την ένδειξη ότι πέτυχαν τους στόχους που είχαν θέσει (K1/A12, K4/A12).

Ποιες είναι όμως οι απόψεις των εκπαιδευομένων για το έντυπο αξιολόγησης της εκπαίδευσης;

Υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να τους δίνεται η δυνατότητα να διατυπώνουν την γνώμη τους, τι τους άρεσε και το τι όχι και να μην τους περιορίζουν με απαντήσεις του ΝΑΙ ή ΟΧΙ ή να συμπληρώσουν ένα Χ. Κάποιοι άλλοι εκπαιδευόμενοι εκφράζουν την δυσπιστία τους. Συγκεκριμένα ο Μ6(Γ6) αναφέρει: «δεν νομίζω να το αξιολόγησε κανένας αυτό το πράγμα, δηλαδή εγώ πιστεύω ότι μας είχανε κάτι χαρτιά απλά, τυπικά, τα συμπληρώσαμε και παραπεταχτήκανε κάπου, ξέρουμε το ελληνικό δημόσιο».

Εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι ζητείται από τους εκπαιδευόμενους να συμπληρώσουν το ονοματεπώνυμό τους.

Πόσο ειλικρινής όμως μπορεί να είναι κάποιος εκπαιδευόμενος στις απαντήσεις που δίνει, στις σκέψεις που διατυπώνει γνωρίζοντας ότι το έντυπο αυτό δεν είναι ανώνυμο. Άλλωστε σίγουρα θα υπάρχει και ο φόβος μήπως αποκλειστεί από μελλοντικές εκπαιδεύσεις ή και τυχόν ευεργετήματα που παρέχονται στους αγρότες σε περίπτωση που οι απόψεις του δεν είναι αρεστές και θίγουν ορισμένους ιθύνοντες.

7.5.3. Αξιολόγηση των εκπαιδευτών

Στα προγράμματα που ερεύνησα δεν έγινε αξιολόγηση των εκπαιδευτών με βάση κάποιο έντυπο²⁵. Η μοναδική «αξιολόγηση» που έγινε είναι οι όποιες εκτιμήσεις των υπευθύνων για την διεξαγωγή των προγραμμάτων καθώς και οι εντυπώσεις των εκπαιδευομένων.

Ο Π(Γ9-10) αναφέρει ότι δεν γίνεται αξιολόγηση εκπαιδευτών. Και εκτιμά ότι οι εκπαιδευτές, δεν είναι αρκετό να κατέχουν μόνο το γνωστικό τους αντικείμενο αλλά θα πρέπει να μπορούν και να το μεταδώσουν, να το διδάξουν καθώς επίσης και να έχουν και εμπειρία στα προγράμματα. Έτσι με τα τρία αυτά κριτήρια έκριναν οι υπεύθυνοι των προγραμμάτων ποιους εκπαιδευτές θα είχαν στις εκπαιδεύσεις αφού τουλάχιστον σε αυτές δεν έγιναν προσλήψεις από το Μητρώο Εκπαιδευτών²⁶

²⁵ Σύμφωνα με την έρευνα του Αθανασίου(1994: 80-81) που ολοκληρώθηκε το 1990, η αξιολόγηση των εκπαιδευτών γίνεται από τον προϊστάμενο του φορέα κατάρτισης ή από τις εντυπώσεις των εκπαιδευομένων και δεν υπάρχουν κριτήρια βάσει των οποίων θα μπορούσε να γίνει αυτή η αξιολόγηση: γνωστικό αντικείμενο, τρόπος μετάδοσης της γνώσης και τη διάθεση προσφοράς από τον εκπαιδευτή. Ο Αθανασίου συνδέει την έλλειψη δυνατότητας καταβολής κάποιας αξιοπρεπούς αμοιβής στους εκπαιδευτές με την δυνατότητα επιλογής κάτι όμως που δεν φαίνεται να ισχύει στα νεώτερα προγράμματα αφού η αμοιβή κρίνεται από τους εκπαιδευτές ικανοποιητική (Γ9).

²⁶ Από το Υπουργείο Γεωργίας έχουν σταλεί πίνακες εκπαιδευτών που είναι εγγεγραμμένοι στο Μητρώο χωρισμένοι σε τρεις ομάδες: γεωπόνοι, κτηνίατροι, Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας (Α.Ο.Ο.). Κάθε πίνακας περιλαμβάνει το ονοματεπώνυμο του εκπαιδευτή, την ειδικότητά του, το σύνολο μορίων που διαθέτει και τα θέματα στα οποία εκδήλωσε ενδιαφέρον να εισηγηθεί. Τα θέματα χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: Φυτική παραγωγή, Ζωική παραγωγή και Αγροτουρισμό. Η Φυτική παραγωγή περιλαμβάνει τις ακόλουθες υποκατηγορίες: Φ.Μ.Κ., Θερμοκήπια- Κηπευτικά-Ανθοκομία, Δενδρώδεις καλλιέργειες, Αμπελουργία, Βιολογική γεωργία, Γενικά. Η Ζωική παραγωγή περιλαμβάνει τις ακόλουθες υποκατηγορίες: Αιγοπροβατοτροφία, Αγελαδοτροφία, Μελισσοκομία, Χοιροτροφία-Γενικά. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο κάθε πίνακας περιλαμβάνει τους εκπαιδευτές με σειρά ανάλογα με τον αριθμό των μορίων που συγκέντρωσαν με βάση το βιογραφικό τους και της προϋπηρεσίας τους σε εκπαιδεύσεις.

(δεδομένου ότι τα συγκεκριμένα προγράμματα ήταν υποχρεώσεις από το Β' Κ.Π.Σ. για το οποίο δεν είχε συνταχθεί το Μητρώο).

Πρόταση για την αξιολόγηση τους διατυπώνει και εκπαιδευτής όταν δηλώνει ότι αυτή πρέπει να γίνεται από κατάλληλο κλιμάκιο (Κ3/Α15).

7.5.4. Αξιολόγηση των χώρων και των μέσων της εκπαίδευσης

Οι εκπαιδεύσεις που ερευνάμε έγιναν στις εγκαταστάσεις του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου. Όσον αφορά το θεωρητικό μέρος επισημαίνεται η έλλειψη εποπτικών μέσων (ομοιώματα ζώων) και οπτικοακουστικών μέσων (ηλεκτρονικός υπολογιστής, προντζέκτορα, video wall). Όσον αφορά το πρακτικό μέρος μπορούμε να κάνουμε τις παρακάτω παρατηρήσεις:

Το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αν και έχει γύρω του ιδιόκτητη έκταση 10 στρεμμάτων, δεν έχει στην ιδιοκτησία του εργαστήρια, μηχανήματα, αποδεικτικούς αγρούς, πρότυπα κτήματα και κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις και έτσι καταφεύγει σε ιδιωτικές εκμεταλλεύσεις με τα γνωστά προβλήματα που έχει στους χώρους αυτούς η πρακτική (δείτε στο προβλήματα στην πρακτική άσκηση). Οι ανεπάρκειες στο πεδίο αυτό έχουν ως αποτέλεσμα ο τρόπος εκπαίδευσης να είναι κυρίως «θεωρητικός» χωρίς την απαιτούμενη πρακτική άσκηση²⁷. Υπενθυμίζουμε ότι οι εκπαιδευόμενοι δεν έμειναν ευχαριστημένοι από τη σχέση θεωρίας-πρακτικής του προγράμματος και παρατηρούν ότι οι ώρες της θεωρίας ήταν πολύ περισσότερες από τις ώρες της πρακτικής.

Από την επεξεργασία των συνεντεύξεων προκύπτει η ανάγκη εύρεσης (ή καλύτερα κατοχής από το φορέα κατάρτισης) πρότυπων γεωργικών-κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων για την πρακτική άσκηση των εκπαιδευομένων προκειμένου να εφαρμοστούν τα πειραματικά και επιστημονικά δεδομένα. Έντονη είναι και η ανάγκη για περισσότερες εκπαιδευτικές εκδρομές (δείτε αντίστοιχο κεφάλαιο).

Μπορούμε επομένως να ισχυριστούμε ότι με την έλλειψη της αναγκαίας υποδομής όχι μόνο υποβαθμίζεται αλλά ουσιαστικά εξουδετερώνεται η έννοια της εκπαίδευσης και το γεωργοεκπαιδευτικό πρόγραμμα μένει μετέωρο.

7.5.5. Αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της εκπαίδευσης

Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων είναι μία σύνθετη και δύσκολη υπόθεση αφού προϋποθέτει έρευνα συστηματική και διαχρονική. Οι απόψεις των εκπαιδευομένων είναι, κατά τη γνώμη μου, το καλύτερο μέσο για μια τέτοια αξιολόγηση. Μέσα από τις συνεντεύξεις τους μπορούμε να δούμε το αν οι γνώσεις που απέκτησαν βοηθούν στη λύση μόνο των καθημερινών προβλημάτων των εκμεταλλεύσεων τους ή αν επιπλέον μέσα από την παρακολούθηση των προγραμμάτων διαθέτουν τώρα και μία ειδικευση π.χ. στο κλάδεμα.

Έτσι, κατά τους εκπαιδευόμενους θετικά στοιχεία του προγράμματος ήταν:

1. Οι γνωριμίες-φιλίες που δημιουργήθηκαν μεταξύ τους.
2. Αισθάνθηκαν σαν μαθητές ξανά.

²⁷ Ο Αθανασίου (1994: 62) αναφέρει στην έρευνά του τις προτάσεις του προϊστάμενου ενός ΚΕ.Γ.Ε. «η εκπαίδευση [των νέων αγροτών] θα πρέπει να συνδυάζεται οπωσδήποτε με πρακτική άσκηση διάρκειας 3-5 μηνών κοντά σε πρότυπα κτήματα του δημοσίου ή πρότυπες γεωργικές-κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις μετά από σχετική σύμβαση-συμφωνία του Υπουργείου Γεωργίας και των εν λόγω ιδιωτών. Η πρακτική άσκηση- ενημέρωση θα πρέπει να συνδυάζεται περαιτέρω και με επισκέψεις σε πρότυπες γεωργικές εκμεταλλεύσεις του εξωτερικού».

3. Η γνωριμία με τους υπαλλήλους της Δ/σης Γεωργίας (μια και οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτές των προγραμμάτων ήταν υπάλληλοι της παραπάνω Υπηρεσίας).
4. Η εκπαιδευτική εκδρομή.
5. Απόκτησαν γνώσεις για διάφορα θέματα (αγροτουρισμό, διατροφή και αρρώστιες ζώων, εμβολιασμό, υγιεινή διατροφή κ.α.) και μάλιστα άλλαξαν τον τρόπο καλλιέργειας των εκμεταλλεύσεων τους σε σχέση με αυτόν που ακολουθούσε ο πατέρας τους Συγκεκριμένα ο M6(B9) αναφέρει «...αν άκουγα και φέτος το πατέρα μου θα έδιναν ξέρω 150.000 δρχ. να πάρω λιπάσματα να λιπάνω, ενώ έδωσα 40 ευρώ σε μια μάντρα οικοδομικών υλικών και πήρα από 'κει δεκαπέντε σακιά ασβέστη και τα έριξα, απλά πράγματα».
6. Απόκτησαν γνώσεις για διοικητικά θέματα (π.χ. πώς να φτιάχνουν τις κτηνοτροφικές δηλώσεις).
7. Τους έδωσαν ελπίδες για το μετά (δικαιώματα ζώων, Σχέδια Βελτίωσης).
8. Καλύφτηκε η ανάγκη τους σχετικά με τον τρόπο που φτιάχνεται μια μονάδα (ο K5(A1) παρουσίασε στους εκπαιδευόμενους πώς φτιάχνεται μία μονάδα εκτροφής χοίρων, κουνελιών, σαλιγκαριών).

Ορισμένοι από τους εκπαιδευόμενους δήλωσαν ότι έχουν χρησιμοποιήσει στοιχεία που έμαθαν στο πρόγραμμα που παρακολούθησαν και αφορούσαν τις ακόλουθες δραστηριότητες:

1. Τη διατροφή των ζώων.
2. Τον τρόπο αντιμετώπισης των ασθενειών των ζώων.
3. Την λίπανση και το κλάδεμα των ελιών.
4. Το μπόλιασμα.
5. Τη δημιουργία βιολογικού κήπου.

Άλλοι δεν έχουν χρησιμοποιήσει στοιχεία που έμαθαν στο πρόγραμμα που παρακολούθησαν και αυτό γιατί: δεν χρειάστηκε ακόμα ή επειδή το πρόγραμμα τελείωσε πρόσφατα.

Πάντως, γενικά δεν πιστεύουν ότι μπορούν να βρουν μία νέα εργασία με το πρόγραμμα εκπαίδευσης-κατάρτισης που παρακολούθησαν «απλά για τον αγρότη είναι ένα επιπλέον στοιχείο που μπορεί να τον βοηθήσει». Και αυτό γιατί:

- α. δεν δίνουν τα προγράμματα γνώσεις (M4/G8).
- β. στην αγορά δεν υπάρχει ζήτηση για ειδικευμένους εργάτες-αγρότες παρά μόνο για ανειδίκευτους γιατί οι καλλιέργειες είναι μικρού μεγέθους (M6/G8).

Πρέπει βέβαια να αναφερθεί ότι οι περισσότεροι εκπαιδευόμενοι δουλεύουν στην δικιά τους εκμετάλλευση και δεν χρειάζεται να βρουν εργασία (M9/G8). Επίσης προκύπτει το ότι για να ασχοληθεί κανείς με τον αγροτικό τομέα δεν απαιτούνται να αποκτήσει ιδιαίτερες γνώσεις (M7/G8, M9/G8)²⁸.

Οι εκπαιδευόμενοι αισθάνονται ικανοί να χρησιμοποιήσουν στην πράξη αυτά που έμαθαν; Ορισμένοι αναφέρουν ότι κάποια πράγματα που έμαθαν κατά την διάρκεια του προγράμματος μπορούν να τα εφαρμόσουν και στην πράξη συνδυάζοντας τα με την εμπειρία που είχαν ήδη από πριν την έναρξη του προγράμματος ή αυτή που θα αποκτήσουν αργότερα (M6/G1). Ένας από αυτούς συμπληρώνει ότι αυτό μπορεί να γίνει με την προϋπόθεση ότι έχει στην

²⁸ Ο Αθανασίου (1994: 81) επικαλούμενος εισήγηση του υπεύθυνου του Υπουργείου Γεωργίας σχετικά με την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των εκπαιδύσεων στα τέλη της δεκαετίας του '80 αναφέρει ότι «έχει διαπιστωθεί ότι προς το παρόν ένα πολύ μικρό ποσοστό των ατόμων που εφαρμόζουν τις γνώσεις που απέκτησαν βρίσκει νέα εργασία χάρις στην κατάρτιση που τους εξασφάλισε η συμμετοχή τους στην εκπαίδευση», χωρίς όμως να εξηγήει για ποιους λόγους συμβαίνει το παραπάνω.

εκμετάλλευσή του και την αντίστοιχη υποδομή όπως εγκαταστάσεις, μηχανήματα κ.α. (Μ1/Γ1).

Κατά την άποψή μας, για να γίνει αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των εκπαιδύσεων θα μπορούσαν για παράδειγμα γεωπόνοι της περιοχής ή ακόμα και το προσωπικό του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ να επισκεφτούν την εκμετάλλευση του αγρότη. Όμως, δυστυχώς επισημαίνεται ότι είναι δύσκολο έως αδύνατο με δεδομένες τις συνθήκες που επικρατούν να γίνει αξιολόγηση των αποτελεσμάτων. Και αυτό γιατί, όπως ήδη έχει αναφερθεί, οι γεωπόνοι σήμερα ασχολούνται με διοικητικές και γραφειοκρατικές κυρίως εργασίες αντί με την εκπαίδευση-ενημέρωση του Έλληνα αγρότη. Από την άλλη τα Κέντρα ΔΗΜΗΤΡΑ δεν έχουν επανδρωθεί με επαρκές και κατάλληλο προσωπικό αν και αυτό προβλέπεται βάσει του νόμου 2520/97.

7.6 Επικοινωνία εκπαιδευθέντων αγροτών με το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ, μετά την λήξη των προγραμμάτων

Είναι προφανές ότι το επίπεδο των σχέσεων (ή η έλλειψη σχέσεων) αγρότη - εκπαίδευσης- Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ έχει επίπτωση στην αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης καθώς και στην παρακολούθηση ή όχι άλλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο μέλλον. Σύμφωνα με τον Αθανασίου(1994: 86) η εκπαιδευτική λειτουργία ολοκληρώνεται όταν μετά τη λήξη της εκπαίδευσης ο μεν αγρότης αισθάνεται την ανάγκη και τη χρησιμότητα να επικοινωνήσει με το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ και αυτό με τη σειρά του να επικοινωνήσει με τον αγρότη για να τον βοηθήσει στη λύση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει.

Ποιοι λόγοι ωθούν τους αγρότες να απευθυνθούν στους εκπαιδευτές του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ (που είναι κατά κύριο λόγο υπάλληλοι της Δ/σης Γεωργίας) προκειμένου να πάρουν τεχνικές οδηγίες; Σύμφωνα με τους εκπαιδευόμενους οι λόγοι είναι οι εξής: α) σε αντίθεση με τους ιδιώτες γεωπόνους-κτηνιάτρους αυτοί δεν στοχεύουν στο κέρδος, β) δίνουν σίγουρες πληροφορίες, γ) είναι πολλοί σε αριθμό και μαζεμένοι στον ίδιο χώρο και έτσι η γνώμη τους θα είναι σωστότερη από ότι του ενός, δ) σέβονται το περιβάλλον²⁹. Εδώ θα ήθελα να ξεχωρίσω αυτό το τελευταίο στοιχείο, διότι θεωρώ ότι αποτελεί ένδειξη ότι οι εκπαιδευόμενοι θεωρούν ότι οι συγκεκριμένοι υπάλληλοι διαθέτουν μια ιδιαίτερη ευαισθησία για την προστασία του περιβάλλοντος.

Από την άλλη πλευρά υπήρχαν εκπαιδευόμενοι που δεν πρόβλεπαν επικοινωνία με το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ αφού θα απευθύνονταν σε ιδιώτες γεωπόνους για να πάρουν τις πληροφορίες και τις τεχνικές οδηγίες που τυχόν θα τους χρειαζόνταν. Η προτίμησή τους αυτή βασίστηκε στους εξής λόγους:

α) Οι υπάλληλοι της Δ/σης Γεωργίας έχουν την δημοσιοϋπαλληλική νοοτροπία και είναι σύμφωνα με τον Μ2(Γ9) «γραφειοκράτες». Σύμφωνα με τον ίδιο εκπαιδευόμενο «... οι πρώτοι [οι υπάλληλοι της Δ/σης Γεωργίας] έχασαν τον στόχο τους ενώ οι δεύτεροι [ιδιώτες γεωπόνοι- κτηνίατροι] κρατάνε τη γεωργία».

β) Υπάρχει έλλειψη διορισμένων κτηνιάτρων στο νομό Ρεθύμνου.

²⁹ Ο Μ6(Γ9) αναφέρει «... αν στα Μυριοκέφαλα που έχω εγώ τις ελιές μου, μου τις χτυπήσει κάποιο ζιζάνιο, η Διεύθυνση Γεωργίας ίσως με βοηθήσει να φέρω ένα άλλο ζιζάνιο που θα το καταπολεμήσει αυτό ή ένα φάρμακο που δεν θα ενοχλήσει το ζιζάνιο που το καταπολεμά, δηλαδή που κρατάει τις ισορροπίες στη φύση, ενώ ένας γεωπόνος απλώς θα μου πει, πάρε αυτό το ζιζανιοκτόνο και πήγαινε κάνε τις μούσκεμα. Με αποτέλεσμα πάλι αυτή η καταστροφή να γυρίσει στο κεφάλι μου κάποια στιγμή».

γ) Οι ιδιώτες (γεωπόνοι-κτηνίατροι) διαθέτουν περισσότερη εμπειρία. Ο Μ6(Γ9) αναφέρει ότι θα προτιμούσε ιδιώτη «από θέμα εμπειρίας, ότι είναι πιο πολύ μέσα στα πράγματα, ότι πηγαίνουνε πολλοί παραγωγοί εκεί, απ' αυτή την άποψη, επειδή βλέπουνε τι θέλει εκείνη τη στιγμή η αγορά, θα του ζητούσα και αυτουνού τη γνώμη[πέρα από τη γνώμη του γεωπόνου της Δ/νσης Γεωργίας] και αυτός είναι και πιο κοντά, βέβαια θα μου πείτε πληρώνεται, αλλά είναι πιο κοντά σ' αυτό...».

δ) Έχουν γραφεία στα χωριά και είναι πιο εύκολη η πρόσβαση του αγρότη εκεί, όποια στιγμή και αν τους χρειαστεί (π.χ. το απόγευμα ή το βράδυ που ο γεωπόνος της Δ/νσης Γεωργίας δεν εργάζεται).

ε) Έχει ήδη αναπτυχθεί συνεργασία ιδιώτη-αγρότη.

στ) Δυσκολία του αγρότη να εξηγήσει στους υπαλλήλους της Δ/νσης Γεωργίας³⁰ το πρόβλημα που έχει μια και ορισμένοι από αυτούς δεν ήταν εξειδικευμένοι και ενημερωμένοι για τις σύγχρονες εξελίξεις στον αγροτικό τομέα.

Σύμφωνα με τον Αθανασίου (1994: 87) οι μορφές που μπορεί να πάρει η επικοινωνία εκπαιδευθέντων αγροτών και Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ μετά τη λήξη της εκπαίδευσης τους είναι:

α. επίσκεψη του ίδιου του αγρότη στο κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ,

β. επισκέψεις του προσωπικού των Κέντρων ΔΗΜΗΤΡΑ στα χωριά,

γ. με το τηλέφωνο,

δ. με την προσέλευση του αγρότη και σε άλλες εκπαιδεύσεις,

ε. με την προσφυγή του αγρότη στη βιβλιοθήκη του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ (δείτε παράρτημα 29).

Σύμφωνα με τον Π(Γ38), οι μορφές που μπορεί να πάρει η συνεργασία μεταξύ του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου και των εκπαιδευομένων μετά το τέλος ενός προγράμματος είναι: «1. Πληροφόρηση με τηλεφωνική ή προσωπική επαφή με τους εκπαιδευτές. 2. Τεχνική στήριξη (ενημέρωση που παρέχει η Δ/ση Γεωργίας στους αγρότες σχετικά με το σε ποιόν θα πρέπει να απευθυνθούν, δηλαδή ποιος είναι αρμόδιος, αν θέλουν να συλλέξουν στοιχεία σχετικά π.χ. με τα θερμοκήπια). 3. Οι αγρότες, από την μεριά τους, δίνουν πληροφορίες στους υπαλλήλους της Δ/σης Γεωργίας σχετικά π.χ. με τις τιμές των προϊόντων, οπότε έχουμε και την βοήθεια αυτών των ανθρώπων που εκπαιδεύσαμε».

Από τις μορφές επικοινωνίας που αναφέρει ο Αθανασίου, η έρευνα στο κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου έδειξε ότι μάλλον θα υπάρχει η πρώτη και η τρίτη. Η δεύτερη μορφή επικοινωνίας σύμφωνα με τον εκπαιδευτή Π(Α8) έχει εκλείψει. Και αυτό οφείλεται στο ότι τα επιστημονικά στελέχη των Κέντρων ΔΗΜΗΤΡΑ τα τελευταία χρόνια έχουν μεγάλο εξωεκπαιδευτικό φόρτο εργασίας κάτι που τους εμποδίζει, όπως ήδη έχει αναφερθεί, να βγουν από τα γραφεία τους και να πάνε στην ύπαιθρο για να δουν από κοντά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αγρότης. Σύμφωνα με τον Σέμο (2002: 26) οι υπηρεσίες του Υπουργείου Γεωργίας που υποστηρίζουν το γεωργικό τομέα θεωρούνται ότι δεν επιτελούν την αποστολή τους ικανοποιητικά μια και καταγράφονται καθημερινά παράπονα για την ολιγορία των υπηρεσιών αυτών, για την υποαξιοποίηση του επιστημονικού προσωπικού και για τις

³⁰ Ο Κ5 (Α15) ένοιωθε άσχημα, όταν ήταν στο γραφείο της μελισσοκομίας στην Δ/ση Γεωργίας και ερχόταν ο παραγωγός και του έλεγε πράγματα που δεν τα καταλάβαινε γιατί δεν είχε ασχοληθεί ποτέ μέχρι τότε με τις μέλισσες. Κάποια στιγμή, ο εκπαιδευτής πήρε δικές του μέλισσες και μόνο τότε ήταν σε θέση να καταλάβει τους παραγωγούς, να μπορεί να κουβεντιάζει μαζί τους και αυτοί με τη σειρά τους να τον αποδέχονται.

γραφειοκρατικές διαδικασίες στην εξυπηρέτηση του αγροτικού πληθυσμού. Έτσι παρατηρείται, σύμφωνα με τον ίδιο ερευνητή, μη αξιοποίηση του γεωτεχνικού προσωπικού του Υπουργείου Γεωργίας με συνέπεια ο μεμονωμένος γεωργός να στερείται των βασικών και απαραίτητων υπηρεσιών, του σημαντικού συμβούλου του. Αυτό ήταν και εξακολουθεί να είναι πολύ σημαντικό πρόβλημα για την ανάπτυξη της γεωργίας αν ληφθεί υπόψη ότι η πλειοψηφία των γεωργών είναι περιορισμένου μορφωτικού επιπέδου και η πρόσβασή τους στις πηγές ενημέρωσης είναι αρκετά δύσκολη.

Από την πλευρά μας, με βάση και τα παραπάνω εκτιμούμε ότι από την στιγμή που θα υπάρξει μείωση του εξωεκπαιδευτικού φόρτου εργασίας των υπαλλήλων της Δ/σης Γεωργίας (που αποτελούν κατά κύριο λόγο και τους εκπαιδευτές των Κέντρων ΔΗΜΗΤΡΑ) και αν από την άλλη, εξασφαλιστούν εκπαιδευτές εξειδικευμένοι και με υψηλό επίπεδο, θα δημιουργούνται οι θετικότερες προϋποθέσεις για τη θεμελίωση ή αναβάθμιση και διεύρυνση μίας επικοινωνίας χρήσιμης, αναγκαίας και αποτελεσματικής.

7.7 Σύνοψη των προβλημάτων της εκπαιδευτικής διαδικασίας

Τα προβλήματα που σχετίζονται με την εκπαίδευση- κατάρτιση των αγροτών στο Κέντρο Δήμητρα Ρεθύμνου, όπως αναδείχθηκαν από την επεξεργασία των συνεντεύξεων και για τα οποία αναφερθήκαμε αναλυτικά, προηγουμένως, είναι πολλά, σύνθετα και δύσκολα. Έτσι οδηγούμαστε στη δυσάρεστη διαπίστωση ότι η εικόνα που προκύπτει απέχει από την εικόνα μιας στοιχειωδώς ικανοποιητικής εκπαιδευτικής λειτουργίας. Συνοψίζοντας λοιπόν τα προβλήματα αυτά και χωρίζοντάς τα σε εκείνα που προκύπτουν από την πλευρά του Κέντρου Δήμητρα Ρεθύμνου, σε εκείνα που προκύπτουν από την πλευρά των αγροτών και σε εκείνα που προκύπτουν από την πλευρά των εκπαιδευτών μπορούμε να διατυπώσουμε τις εξής παρατηρήσεις:

A) Από την πλευρά του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ.

1. Ελλιπής στελέχωση με το απαραίτητο διοικητικό και εργατοτεχνικό και γενικά βοηθητικό προσωπικό, ελλείψεις σε κατάλληλο αναγκαίο εξοπλισμό και σε κτιριακές εγκαταστάσεις.
2. Απουσία εργαστηρίων καθώς και απαραίτητων εκτάσεων που δίνουν τη δυνατότητα πρακτικής άσκησης και εφαρμογής των πειραματικών και επιστημονικών δεδομένων.
3. Τα Κέντρα Δήμητρα δεν διαθέτουν μόνιμο εκπαιδευτικό προσωπικό.
4. Πολύ «θεωρητική» ενημέρωση των αγροτών με αποτέλεσμα να υποβαθμίζονται οι πρακτικές λύσεις των προβλημάτων και να μην μετατρέπεται η παροχή γνώσεων και πληροφοριών σε αφομοιωμένη κατάρτιση (τεχνογνωσίες).
5. Ο χρόνος πραγματοποίησης των εκπαιδεύσεων. Το φθινόπωρο (όπως άλλωστε και την άνοιξη) οι αγροτικές ασχολίες είναι έντονες με αποτέλεσμα οι αγρότες να έχουν δυσκολία στην παρακολούθηση των εκπαιδεύσεων.
6. Δεν έγινε «συνδυασμός παρουσίας των θεμάτων» ούτε ολοκληρωμένη παρουσίαση των θεμάτων.

B) Από την πλευρά των αγροτών

1. Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και η ανομοιογένεια στο πεδίο αυτό.

2. Η τάση τους να παίρνουν πληροφορίες και τεχνικές οδηγίες από καταστήματα γεωργικών φαρμάκων.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι σε ένα βαθμό, η μη ενεργό συμμετοχή των αγροτών κατά την διάρκεια της εκπαίδευσης συνδέεται με τη σχετικά χαμηλή ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης αλλά και με την εσφαλμένη πεποίθησή τους ότι δεν έχουν ανάγκη εκπαίδευσης γιατί αυτοί «ξέρουν» (M8/A13), η αδυναμία τους να φύγουν για πολλές μέρες από την εκμετάλλευσή τους, με τις σχετικά μεγάλες αποστάσεις του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ από τον αγρότη. Η αναστροφή επομένως, της τάσης αυτής απαιτεί συντονισμένη, συστηματική, μακροχρόνια και πολύπλευρη προσπάθεια που θα κατατείνει στη συνολική ποιοτική αναβάθμιση του παρεχόμενου έργου και στην άρση ή άμβλυνση των περιοριστικών παραγόντων που δρουν στην πλευρά των αγροτών. Η προσπάθεια αυτή απαιτεί καθορισμό σαφών στόχων, μέσων και προπαντός διάθεση πόρων και υπευθυνότητα και όχι αποσπασματικές, ευκαιριακές ή θεαματικές ενέργειες για στιγμιαίο εντυπωσιασμό ή εμβολωματικές επεμβάσεις.

Γ) Από την πλευρά των εκπαιδευτών

1. Η μεγάλη ηλικία των εκπαιδευτών σε συνδυασμό με τη μη έγκαιρη και συστηματική ενημέρωσή τους στις επιστημονικοτεχνικές εξελίξεις³¹.
Ο Κ5(A4) αναφέρει: «Η δημιουργία του Ο.Γ.Ε.Κ.Α είχε αυτό το σκοπό, να απαγκιστρώσει, αν θέλεις την εκπαίδευση από την δημοσιοϋπαλληλική νοοτροπία του Υπουργείου Γεωργίας. Παρόλα αυτά, από ότι βλέπω, μπορούμε μέσα στο site του ΔΗΜΗΤΡΑ να ακούς διάφορα πράγματα μέχρι και τηλεοπτικό σταθμό, το οποίο είναι πολύ ρομαντικό και πολύ καλό όμως, δεν εξασφάλισαν αυτό το πράγμα : το προσωπικό. Και βέβαια μέχρι τώρα εξυπηρετούνται από τους υπαλλήλους της Δ/σης Γεωργίας... Όχι πως είναι κακοί αλλά δεν κοιτάζουν την βελτίωση και κάποιος άνθρωπος που επί 30 χρόνια κάνει το ίδιο πράγμα, νομίζω ότι κάποιος άλλος στη θέση του λίγο νεώτερος, θα μπορούσε να το κάνει καλύτερα, έχω την εντύπωση επειδή ενδιαφέρεται».
2. Αρνητικό στοιχείο ακόμη είναι ότι το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ (όπως και η Δ/ση Γεωργίας σαν δημόσια υπηρεσία), μετά το τέλος των εκπαιδεύσεων δεν λειτουργεί απογευματινές και βραδινές ώρες. Είναι απαραίτητο το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ να είναι ανοιχτά τις ώρες αυτές επειδή τότε οι αγρότες διευκολύνονται να έρχονται σε επαφή με το Κέντρο.
3. Διάσταση απόψεων των εκπαιδευτών για ένα και το αυτό θέμα. Σύμφωνα με τον M5(A13) οι εκπαιδευτές «σε ορισμένα θέματα δεν έδιναν σαφής εξηγήσεις. Για το ίδιο θέμα, άλλες φορές, υπήρχαν διαφορετικές απόψεις [από τους εκπαιδευτές] και δεν ήξερες ποια ήταν η σωστή».

³¹ Το στοιχείο αυτό αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα παρακολούθησης μελλοντικά προγραμμάτων εκπαίδευσης, σύμφωνα με την έρευνα του Αθανασίου (1994: 87), ο οποίος αναφέρει ότι «αυτοί που παρακολούθησαν μια σειρά μαθημάτων έχουν την «σωστή» εντύπωση ότι δεν θα παρακολουθήσουν τίποτε νεώτερο, ότι δεν πρόκειται να ωφεληθούν περαιτέρω από το ΚΕ.Γ.Ε. ...». Να τονιστεί βέβαια ότι στην δικιά μου έρευνα αν και αναφέρθηκε το ότι οι εκπαιδευτές δεν είχαν όλοι υψηλό επίπεδο εντούτοις δεν συνδέθηκε αυτό με άρνηση των εκπαιδευομένων να παρακολουθήσουν στο μέλλον εκπαιδεύσεις.

7.8 Βελτίωση του προγράμματος εκπαίδευσης

7.8.1. Εκπαιδευτές-Μέθοδος και τρόπος διδασκαλίας

Για να επιτευχθεί βελτίωση των προγραμμάτων εκπαίδευσης όσον αφορά τους εκπαιδευτές, όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τα ακόλουθα: θα πρέπει να επιλέγεται το εκπαιδευτικό προσωπικό, να είναι οι εκπαιδευτές κάτοχοι γνώσεων ψυχολογίας και παιδαγωγικής, να έχουν μεταδοτικότητα, να παρουσιάζουν τα θέματα με απλό και κατανοητό τρόπο, να παρακολουθούν επιμορφώσεις, να ενημερώνονται συνεχώς για τις εξελίξεις στον τομέα τους και να διδάσκουν θέματα της ειδικότητάς τους. Επίσης να υπάρχουν όσον το δυνατό κοινές απόψεις από τους εκπαιδευτές αναφορικά με το ίδιο θέμα διδασκαλίας ώστε να μην δημιουργείται σύγχυση στους εκπαιδευόμενους. Τέλος, θα πρέπει να γίνεται αξιολόγηση του έργου που προσφέρουν στις εκπαιδευσεις.

Αναφορικά με τη βελτίωση της μεθόδου και του τρόπου διδασκαλίας των εκπαιδευτών έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

α) Δεν θα πρέπει να μιλάνε «παπαγαλίστικα» αλλά να προσπαθούν να γίνονται όσο το δυνατό πιο κατανοητοί στους εκπαιδευόμενους και να μην περιορίζονται σε αυτά που έχουν οι σημειώσεις τους.

β) Να υπάρχει διάλογος μεταξύ εκπαιδευτών-εκπαιδευομένων και όχι μονόλογος από την πλευρά του εκπαιδευτή. Να λύνονται οι απορίες των εκπαιδευομένων άμεσα και να αποφεύγονται εκφράσεις του τύπου «αυτό θα το καλύψουμε αργότερα» ή «θα σας μιλήσουν για αυτό το θέμα άλλοι εκπαιδευτές αργότερα» όταν τίποτα από τα παραπάνω δεν πρόκειται να συμβούν.

γ) Συγκεκριμένη, αναλυτική και ολοκληρωμένη παρουσίαση των θεμάτων από τους εκπαιδευτές. Σύμφωνα με τον M4(B5) οι εκπαιδευτές θα πρέπει «...να σου δώσουν κάποιες γνώσεις και όχι περιληπτικά να αναφέρονται σε κάποιο θέμα. Για παράδειγμα, για κάποια αρρώστια του προβάτου, να σου πει τι ένεση πρέπει να κάνεις κ.α. και να δίνει περισσότερες εξηγήσεις και να μην σου λέει μόνο αυτά που είναι γραμμένα στις σημειώσεις που κρατάει».

δ) Καλύτερη (διακριτικότερη) συμπεριφορά των εκπαιδευτών απέναντι στους εκπαιδευόμενους. Ο M8(B5) αναφέρει την περίπτωση ενός εκπαιδευτή που πρόσβαλε όλη την τάξη ενώ την φασαρία την έκαναν ορισμένα άτομα.

ε) Η διδασκαλία να είναι προσαρμοσμένη στο μορφωτικό επίπεδο των εκπαιδευομένων³² προκειμένου το μάθημα να γίνεται πιο κατανοητό. Πάντως μεταξύ των εκπαιδευομένων για αυτό το θέμα υπήρχαν και διαφορετικές απόψεις. Ο M8(A11) αναφερόμενος στους εκπαιδευτές λέει «... αυτά που μας λέγανε ήτανε κατανοητά, μας τα λέγανε με απλά λόγια, γιατί πιστεύανε ότι είχανε να κάνουμε με αγρότες και χωρίς να θέλουνε να μας προσβάλουν ότι.., μπορεί να μην ξέραμε τα απαραίτητα γράμματα, ανεξάρτητα πως οι περισσότεροι ήτανε τελειόφοιτοι [Λυκείου]». Να αναφερθεί ότι εκπαιδευόμενοι από άλλο πρόγραμμα εκπαίδευσης (M1/A11, M5/A11) διατύπωσαν διαφορετική άποψη από αυτή του M8, λέγοντας ότι δεν μπορούσαν να παρακολουθήσουν το μάθημα γιατί ορισμένοι εκπαιδευτές χρησιμοποιούσαν στην διδασκαλία τους λεξιλόγιο μη κατανοητό στους εκπαιδευόμενους.

³² Ο K4(Γ1) το έλαβε υπόψη του αυτό και μάλιστα αναφέρει ότι με τη προσπάθεια του να καλύψει τους εκπαιδευόμενους με χαμηλό μορφωτικά επίπεδο, δεν βοήθησε αυτούς που είχαν υψηλότερο επίπεδο.

7.8.2. Εκπαιδευόμενοι

α) Επιλογή των εκπαιδευόμενων

Προτείνεται (Κ3/Α14) να υποβάλλουν οι εκπαιδευόμενοι ένα βιογραφικό και στη συνέχεια να δίνουν μία συνέντευξη σε μια επιτροπή βάσει της οποίας θα εξεταστούν τα ενδιαφέροντα και οι σκοποί για τους οποίους ο αγρότης θέλει να παρακολουθήσει το πρόγραμμα.

β) Ταξινόμηση των εκπαιδευομένων κατά ηλικία, μορφωτικό επίπεδο και το τι θέλουν να παρακολουθήσουν (και όχι με το είδος της εκμετάλλευσης που διαθέτουν). Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο προτείνεται οι εκπαιδευόμενοι να είναι απόφοιτοι τουλάχιστον της βασικής (εννιάχρονης) εκπαίδευσης (Κ3/Α14) προκειμένου να είναι σε θέση να παρακολουθήσουν τη διδασκαλία. Ο Π(Γ29) επισημαίνει ότι όταν το μορφωτικό επίπεδο είναι χαμηλό, θα πρέπει να γίνεται κυρίως πρακτική άσκηση για να βλέπει ο εκπαιδευόμενος εκείνη την στιγμή πάνω στο ζώο ή στην καλλιέργεια αυτό που του διδάσκει σε θεωρητικό επίπεδο ο εκπαιδευτής.

γ) Να γίνεται αξιολόγηση των γνώσεων των εκπαιδευομένων για να μην υπάρχει αδιαφορία κατά την διάρκεια των εκπαιδύσεων.

7.8.3. Κατάρτιση και οργάνωση του προγράμματος

Για την βελτίωση των επιμορφωτικών προγραμμάτων όσον αφορά την διαμόρφωση και την οργάνωση τους οι εκπαιδευτές και οι εκπαιδευόμενοι εκτιμούν τα εξής:

1. Να υπάρχει συνεργασία των εμπλεκομένων φορέων στην εκπαίδευση (Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ, γεωπόνων εφαρμογών, εκπαιδευτών, εκπαιδευομένων). Σύμφωνα με τον Π(Α11) οι αγρότες δεν συμμετέχουν στο σχεδιασμό των προγραμμάτων εκπαίδευσης διότι το εκπαιδευτικό πλαίσιο δεν τους περιλαμβάνει.
2. Διάθεση από τον φορέα εκπαίδευσης περισσότερων οπτικοακουστικών μέσων (Η/Υ, προτζέκτορα, video wall), εποπτικών μέσων (ομοιώματα ζώων) καθώς και ύπαρξη ιδιόκτητων εκτάσεων, θερμοκηπίων, μηχανημάτων, ζώων για την πρακτική άσκηση.
3. Το περιεχόμενο σπουδών του κάθε προγράμματος θα πρέπει να είναι άμεσα συνδεδεμένο με το θέμα της εκπαίδευσης και να μην περιλαμβάνει ενότητες μαθημάτων που είναι ξένες προς αυτό και προς τις εκμεταλλεύσεις της περιοχής. Επίσης δεν θα πρέπει να γίνεται παρουσίαση θεμάτων που ήδη έχουν διδαχθεί από άλλους εκπαιδευτές.
4. Μεγαλύτερη διάρκεια σπουδών μια και τα μαθήματα που περιλάμβανε το πρόγραμμα εκπαίδευσης ήταν πολλά και ο χρόνος³³ των εκπαιδύσεων δεν επαρκούσε. Προτείνεται να υπάρχει «αλυσίδα μαθημάτων» (όπως γινόταν παλαιότερα με το Πρακτικό Γεωργικό Σχολείο Ασωμάτων) και μόνιμη θητεία (σειρά εξαμήνου).

³³ Όσον αφορά τις ώρες που διάρκεσε το πρόγραμμα ο Π(Α3) αναφέρει ότι ο κανονισμός της Ε.Ε. ορίζει ότι πρέπει να είναι από 150-300 συνολικά και συμπληρώνει « εμείς το κάναμε το ελάχιστο, δηλαδή 150 ώρες για να είμαστε εντάξει ως προς τις υποχρεώσεις μας». Να αναφερθεί στο σημείο αυτό ότι το χρονικό διάστημα από τον Σεπτέμβριο μέχρι τον Δεκέμβριο του 2002 που πραγματοποιήθηκαν τα προγράμματα δεν ήταν αρκετό για να έχει το κάθε ένα μεγαλύτερη διάρκεια. Επίσης το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου δεν ήταν σε θέση να δεχτεί ταυτόχρονα την πραγματοποίηση πολλών εκπαιδύσεων και από την άλλη θα υπήρχε πρόβλημα και από την πλευρά των εκπαιδευτών μια και ένας μεγάλος αριθμός από αυτούς συμμετείχαν σε όλα τα προγράμματα. Ο Μ6(Α13) όμως, θεωρεί ότι οι ώρες του ημερήσιου προγράμματος ήταν πολλές μια και η καθημερινή εκπαίδευση διαρκούσε από τις 14:30 ως τις 20:30. Κατά την άποψη μου οι ώρες διδασκαλίας ήταν αρκετές σε ημερήσια βάση. Θα ήταν καλύτερο οι εκπαιδεύσεις να έχουν μεγαλύτερη διάρκεια και οι ώρες παρακολούθησης καθημερινά να είναι λιγότερες.

5.Εποχή πραγματοποίησης των εκπαιδεύσεων

Θα πρέπει να επιλέγεται μία περίοδος που οι αγρότες-κτηνοτρόφοι δεν θα έχουν πολλές εργασίες (π.χ. καλοκαίρι). Πέραν τούτου, θα πρέπει ο χρόνος έναρξης της εκπαίδευσης να συνδέεται με το θέμα της εκπαίδευσης. Έτσι για παράδειγμα είναι σημαντικό μία εκπαίδευση με αντικείμενο διδασκαλίας το κλάδεμα της ελιάς να γίνεται τον Ιανουάριο που είναι ο μήνας στον οποίο μπορεί να γίνει η δραστηριότητα αυτή (Π/Α13).

6.Οι ώρες στις οποίες γίνονται οι εκπαιδεύσεις.

Πολλοί εκπαιδευόμενοι έχοντας από πολύ νωρίς το πρωί ξεκινήσει την μέρα τους δουλεύοντας στις εκμεταλλεύσεις τους ήταν υποχρεωμένοι, μέσα στο μεσημέρι, να διανύουν μεγάλες αποστάσεις (ακόμα και μίας ώρας) για να μπορέσουν να φτάσουν στο χώρο των εκπαιδεύσεων στο Ρέθυμνο, από τα χωριά τους. Από την άλλη, οι εκπαιδευτές έφταναν στις εκπαιδεύσεις τελειώνοντας το οκτάωρο εργασίας τους στην Δημόσια Υπηρεσία, συνήθως, όπου και εργάζονταν και σαφώς θα ήταν και αυτοί κουρασμένοι και δεν θα μπορούσαν να αποδώσουν.

Σύμφωνα με τον Κ6(Α14) ένα πρωινό πρόγραμμα εκπαίδευσης βοηθάει να γίνεται καλύτερα και η θεωρητική διδασκαλία αλλά και η πρακτική άσκηση.

7.Να προσφέρει το πρόγραμμα γνώσεις και πληροφορίες προκειμένου αφενός να καλυφθούν οι ανάγκες των εκπαιδευόμενων και αφετέρου να ανοιχτούν για αυτούς νέοι ορίζοντες³⁴.

8.Καλύτερη οργάνωση του προγράμματος. Σύμφωνα με τον Μ3(Β2), εκπαιδευτής και εκπαιδευόμενος για μια μέρα διδασκαλίας είχαν διαφορετικό πρόγραμμα ενώ

³⁴ Η παραπάνω ανάγκη διατυπώνεται και από τους εκπαιδευόμενους και από τους εκπαιδευτές. Συγκεκριμένα ο Μ4(Β1) αναφέρει «...οι καθηγητές λαλούσανε πάντοτε τα ίδια και τα ίδια, δεν μας είπε κάποιος καθηγητής ότι ξέρετε, μπορείτε να κάνετε όχι μόνο ένα αγροτουρισμό, ένα υπόστεγο ξέρω 'γω για να βάλετε τα ζώα σας, ή μια αποθήκη για να τις τροφές. Νομίζω ότι μπορούμε να ασχοληθούμε και με άλλα πράγματα που δεν είναι τόσο κοινά σε όλο τον κόσμο, δηλαδή έχω αμπέλια ξέρω 'γω θα μπορούσανε κάποια στιγμή να μου πούνε ότι, μπορείς να κάνεις κάποιο πρόγραμμα ακόμα και αναμπέλωσης, ακόμα και εμφιαλωτηρίου και χημικά για το κρασί όλα αυτά, για να βγάζεις τσικουδιά, κάποιο προϊόν ονομασίας προέλευσης κάτι τέτοια. Δηλαδή αυτά που είναι μέσα στις δυνατότητες πιστεύω της Διεύθυνσης Γεωργίας, αυτά». Ίδιας άποψης είναι και ο Κ5(Α1) που λέει «...όταν μπου [οι αγρότες] στην Δ/νση Γεωργίας αντί να κοιτάζουμε πολλές φορές την ουσία, τους λένε ποια είναι τα προγράμματα τα οποία έχουν χρήματα, με απώτερο σκοπό λίγο να τα τους αποπροσανατολίζεις. Δεν είναι πάντα ένας κλάδος που σου δίνει χρήματα, υπάρχουν όμως και κλάδοι οι οποίοι είναι αξιολογώτατοι και μπορούν να έχουν ένα πολύ καλό εισόδημα είτε καθαρό είτε συμπληρωματικό γιατί στις καλλιέργειες και οι παράλληλες εκτροφές... Τα σαλιγκάρια πιστεύω, πως είναι μια πολύ καλή μορφή εκτροφής, δεν την προτιμούνε. Κατά αρχήν δεν γνωρίζανε στην παρουσίαση που κάναμε, το πώς δουλεύει αυτός ο οργανισμός, ο οποίος είναι αξιολογώτατος, διαφοροποιείται πολύ έναντι των άλλων. Οι Κρητικοί αγαπούν το σαλιγκάρι. Τα τελευταία χρόνια έχουν εγκαταλείψει το σπορ αυτής της συλλογής, βέβαια περιορίστηκαν πολύ τα σαλιγκάρια γιατί τα μάζευαν σε λάθος εποχή, το φθινόπωρο είναι περίοδος αναπαραγωγής για αυτά. Αλλά όσοι κάνανε σαλιγκαροτροφικές μονάδες, είχαν αυξηθεί μία στους Αγίους Δέκα στα τέλη της δεκαετίας του '80 πήρε κάποια χρήματα και τα εγκατέλειψε, που σημαίνει ότι ο απώτερος σκοπός δεν ήταν η συγκεκριμένη παραγωγή αλλά η επιδότηση. Και στα Σακτούρια που τους είπα πραγματικά εκεί στα πλαίσια ενός άλλου προγράμματος...που σημαίνει ότι πήγε πολύ καλά...και τους εξήγησα...τουλάχιστον... Δεν δείξανε έτσι ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Δεν ξέρω γιατί, θεωρώντας ότι στην ιεραρχία το πρόβατο είναι το Α και το Ω. Δηλαδή ξεκινάνε από το πρόβατο και τελειώνουμε στο πρόβατο. Όλοι οι άλλοι κλάδοι ζωικής παραγωγής, ίσως είναι γιατί έχουν την παράδοση, αν και εμείς με το πρόβατο δεν έχουμε... Βέβαια το πρόβατο εξυπηρετεί και πολλές άλλες καταστάσεις, ότι έχουν εκεί στα χέρια τους και την βοήθεια των προβάτων δηλαδή ολόκληρους βοσκότοπους μπορεί να είναι κοινοτικοί με το να βάλουν τα πρόβατά τους, τους οικειοποιούνται και αυτό το λένε ανεπίσημα πολλοί, και οι ίδιοι παραγωγοί».

σύμφωνα με τον M4(B5) «...Τρεις καθηγητές μας είπαν τα ίδια πράγματα (μάλλον έγινε μπέρδεμα στο πρόγραμμα σπουδών)...».

9. Στο θέμα της πρακτικής.

α. Καλύτερη οργάνωση της πρακτικής άσκησης.

Οι εκπαιδευόμενοι όσον αφορά την οργάνωση και την διεξαγωγή της πρακτικής άσκησης παρατήρησαν την μη σωστή επιλογή της εκμετάλλευσης καθώς και την έλλειψη συμμετοχής των εκπαιδευομένων σε αυτήν. Συγκεκριμένα ο M3(B7) αναφέρει «...όταν κάναμε πρακτική στο κλάδεμα πήγαμε σε ένα ελαιώνα με πανύψηλες ελιές και δεν βόλευε για την πρακτική μας η επιλογή του συγκεκριμένου ελαιώνα. Οι καταρτιζόμενοι δεν πιάσαμε το ξυλοκοπτικό στα χέρια μας αλλά το μόνο που κάναμε ήταν να λέμε ποιο κλαδί έπρεπε να κοπεί. Θα μπορούσαν για παράδειγμα να μας πάνε σε ένα αμπέλι στο οποίο και εμείς οι κοπέλες θα μπορούσαμε να συμμετέχουμε».

β. Περισσότερες ώρες πρακτικής.

γ. Συμμετοχή των μαθητών κατά την ώρα της πρακτικής.

δ. Να έχουν παρθεί τέτοια μέτρα ώστε να γίνεται η πρακτική άσκηση των εκπαιδευομένων, χωρίς να υπάρχει κίνδυνος ατυχημάτων.

10. Τήρηση κανόνων που θα βοηθήσουν την εύρυθμη πραγματοποίηση των εκπαιδεύσεων. Σύμφωνα με τον M3(B3) δεν γινόταν παρατηρήσεις από τους υπεύθυνους του προγράμματος σε κάποιους εκπαιδευόμενους που καθυστερούσαν να μουν στην αίθουσα.

11. Να μην υπάρχουν οικονομικές απαιτήσεις του προγράμματος από τους εκπαιδευόμενους. Σύμφωνα με τον M9(A13) ζητήθηκε από τους εκπαιδευόμενους στην έναρξη και στη λήξη του προγράμματος να πληρώσουν κάποια χρηματικά ποσά.

12. Οι εκπαιδευόμενοι να παίρνουν μέρος στις εκπαιδεύσεις επειδή το θέλουν και όχι γιατί είναι υποχρεωμένοι και έτσι να μην υπάρχουν περιπτώσεις όπου δημιουργείται φασαρία ή υπάρχει αδιαφορία.

13. Να μην συνδέεται η παρακολούθηση προγραμμάτων επιμόρφωσης με διαδικαστικά θέματα, π.χ. ως όρος για το κλείσιμο του φακέλου τους ως Νέοι Αγρότες.

14. Πριν την κατάρτιση του προγράμματος μπορεί να δίνονται ερωτηματολόγια στους εκπαιδευόμενους προκειμένου να γνωρίζουν οι υπεύθυνοι των προγραμμάτων τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα που έχουν και να περιλαμβάνονται στα προγράμματα ανάλογα θέματα³⁵.

15. Να γίνεται το μάθημα σε βελτιωμένες μονάδες όπου ο εκπαιδευόμενος να βλέπει επιτόπου πώς λειτουργεί το κάθε τι.

16. Περισσότερες εκπαιδευτικές εκδρομές.

17. Να δίνεται στους εκπαιδευόμενους μία γραπτή περίληψη όλων όσον διδάχθηκαν κατά την διάρκεια του προγράμματος διατυπωμένη με απλό και κατανοητό τρόπο.

18. Πολλά από τα προβλήματα μεταξύ εκπαιδευτή-εκπαιδευομένου θα μπορούσαν να λυθούν αν δινόταν η δυνατότητα γνωριμίας τους πριν την έναρξη των εκπαιδεύσεων. Το θέμα αυτό είναι σαφώς συνδεδεμένο με το χρόνο που έχει στην διάθεσή του ο κάθε εκπαιδευτής όταν μπαίνει στην αίθουσα διδασκαλίας, ο οποίος όμως είναι προσδιορισμένος από τη συνολική διάρκεια της εκπαίδευσης. (Από τη

³⁵ Οι υπεύθυνοι των προγραμμάτων, μέσα από το έντυπο παρακολούθησης της εκπαίδευσης έμαθαν στο τέλος των εκπαιδεύσεων ποια θέματα θα ενδιέφεραν τους εκπαιδευόμενους να παρακολουθήσουν σε μελλοντικές εκπαιδεύσεις. Κατά την άποψή μου, αν αυτό όντως ληφθεί υπόψη σε μελλοντικές εκπαιδεύσεις είναι ένα θετικό στοιχείο.

βιβλιογραφία αναφέρονται σαν τρόποι γνωριμίας η δεξίωση, το γράμμα και η συνέντευξη.)

19. Πολλά προβλήματα θα λυνόταν από τη στιγμή που το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ είχε στο τέλος κάθε χρόνου ή στις αρχές του επόμενου τα κονδύλια προκειμένου να προγραμματίσει σωστά τις εκπαιδεύσεις του. Ο Π(Γ2) αναφέρει ότι αν το ένα πρόγραμμα γίνει αμέσως μετά το άλλο λόγω χρονικού περιορισμού δεν μπορεί να γίνει «κάποια αξιολόγηση [εννοεί της εκπαίδευσης], να δεις τι δεν πήγε καλά, τι μπορείς να διορθώσεις, να ξεκουραστείς λιγάκι».

7.9. Αξιόλογες προτάσεις από τους εκπαιδευτές

1. Οι εταιρείες που προσφέρουν τεχνολογία στους αγρότες (λιπάσματα, σπόροι, ζωοτροφές, υβρίδια) θα ήταν καλό, όπως συμβαίνει στην Ολλανδία, να δημιουργήσουν ένα εκπαιδευτικό παράρτημα στο οποίο ο αγρότης να έρχεται σε επαφή με την τεχνολογία αυτή. Έτσι η εταιρεία μέσα από την εκπαίδευση θα βοηθήσει τον αγρότη να δεχτεί την τεχνολογία, να την υιοθετήσει και στη συνέχεια να έχει ο αγρότης την υποστήριξη της εταιρείας καθώς χρησιμοποιεί την τεχνολογία στην εκμετάλλευσή του (Κ5/Α14).
2. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η συγκρότηση-ανάπτυξη τεχνογνωσίας μπορεί να γίνει με την βασική εκπαίδευση, με επιμόρφωση, με «επί τόπου» εκπαίδευση δηλαδή εκπαίδευση στο χώρο εργασίας, με μόρφωση προερχόμενη από την αλλαγή θέσης εργασίας ή και επιχείρησης, με μόρφωση μέσω της έρευνας, της παρατήρησης κ.ά. Ο Κ5(Α5) αναφερόμενος στην μεγάλη σημασία της επιτόπιας εκπαίδευσης αναφέρει: «Επειδή οι ώρες για την κατάρτιση του προγράμματος ήταν πολύ λίγες, δηλαδή όταν μιλάμε για το «λευκό χρυσό» που είναι το γάλα και καλούμαστε να μιλήσουμε σε 1 ώρα, δεν βγαίνει. Βέβαια τα πλάνα που κατεβάζει από πάνω ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α είναι πολύ πειστικά και η κατάρτιση των προγραμμάτων, η οποία είναι πολύ όμορφη στο χαρτί, η ουσία είναι όμως ότι δεν μπορείς να μιλήσεις για ένα προϊόν το οποίο τους καίει αυτούς, όπως είναι το γάλα μέσα σε 1 ώρα, ούτε μπορείς να τους εξηγήσεις ότι «κοιτάζτε παιδιά είναι το πλέον απλό: ο έλεγχος του μικροβιακού φορτίου», π.χ. σου λέω, για να τους πείσεις θέλεις κάποιες ώρες και αν όχι ώρες... Τους το είπα και εκεί. Τους λέω παιδιά να πάνε σε οποιαδήποτε δεξαμενή συλλογής γάλακτος, να καταγράψουν τα λάθη τα οποία είδαν, απλά πράγματα καθημερινά. Αυτά όμως αν δεν πας εκεί, αν δεν αφιερώσεις, όχι στο χρόνο της πρακτικής να πάρεις ένα μάθημα να το κάνεις έξω, σε μια δεξαμενή συλλογής γάλακτος και να τους δείξεις ποια είναι τα λάθη σε καθημερινή βάση». Η αναγκαιότητα της επιτόπιας εκπαίδευσης είναι κάτι που έχει επισημανθεί και από τους εκπαιδευόμενους. Σύμφωνα με τον Μ7(Β5) με την επιτόπια εκπαίδευση «βλέπεις κατευθείαν πάνω στη δουλειά σου, γιατί αλλιώς να σου δείξει στη φωτογραφία πώς είναι το φυτό και αλλιώς είναι να το δεις [στην πραγματικότητα]...».
3. Υπαγωγή της γεωργικής εκπαίδευσης στην βασική εκπαίδευση. Σύμφωνα με τον Κ3(Γ2) «η Γεωργική Εκπαίδευση πρέπει να περάσει στην βασική εκπαίδευση. Ο μαθητής θα πρέπει να το θέλει για να πάει και δεν θα υπάρχει οικονομικό όφελος³⁶. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές αποκτούν επαγγελματική

³⁶ Στα προγράμματα που μελέτησα αρκετοί εκπαιδευόμενοι δήλωσαν ότι ο λόγος που τα παρακολούθησαν ήταν για να μην αναγκαστούν να επιστρέψουν το χρηματικό ποσό που ήδη είχαν εισπράξει σαν πριμ Πρώτης Εγκατάστασης. Κατά την άποψή μας, η παρακολούθηση των

συνείδηση. Το αγροτικό είναι ένα επάγγελμα και ως τέτοιο πρέπει να αντιμετωπιστεί».

4. Σύνδεση εκπαίδευσης και παραγωγής.

Σύμφωνα με τον Κ5(Α15) η εκπαίδευση στους αγρότες θα μπορούσε να γίνεται σήμερα με τον ίδιο τρόπο που γινόταν παλαιότερα στη Σχολή Ασωμάτων. Στη περίπτωση αυτή ο εκπαιδευόμενος θα είναι παράλληλα και σπουδαστής και παραγωγός. Θα παρακολουθεί τα μαθήματα και ταυτόχρονα στις εγκαταστάσεις του χώρου εκπαίδευσης, που μπορεί για παράδειγμα να φιλοξενεί χοιρομητέρες, θα συμμετέχει σε όλο το κύκλωμα της αγοράς, από την παραγωγή π.χ. των χοιριδίων και την διαπραγμάτευση-εμπόριο μέχρι την κατανάλωση τους.

7.10. Απόψεις για τη Γεωργική Σχολή Ασωμάτων

Η Γ.Σ.Α. είχε μια μακρόχρονη πορεία στο χώρο της εκπαίδευσης των αγροτών της Κρήτης το 20^ο αιώνα.

Από την επεξεργασία των συνεντεύξεων προέκυψε ότι στις μέρες μας η παρουσία της είναι ανύπαρκτη λόγω: α) έλλειψης υποδομής, β) μεγάλης απόστασης από την πόλη του Ρεθύμνου, γ) έλλειψη κατάλληλου προσωπικού (εργατοτεχνικό και επιστημονικό), δ) φθίνουσας πορείας του Σταθμού Γεωργικής Έρευνας που βρίσκεται δίπλα στη Γ.Σ.Α..

Η Γ.Σ.Α. γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη την εικοσαετία 1950-1970 όταν η εκπαίδευση των αγροτών ήταν αποκεντρωμένη (δηλαδή γινόταν σε χώρους μακριά από τα αστικά κέντρα). Από την επεξεργασία των συνεντεύξεων, παρατηρείται μεν να υπάρχει ταύτιση απόψεων όσον αφορά την αναγκαιότητα πραγματοποίησης αποκεντρωμένων εκπαιδύσεων αλλά από την άλλη υπάρχει διαφωνία σχετικά με το αν η Γ.Σ.Α είναι ο κατάλληλος χώρος να τις φιλοξενήσει σήμερα, όπως άλλωστε έκανε παλαιότερα. Πιο συγκεκριμένα ο Π(Α14) δηλώνει ότι η Γ.Σ.Α δεν διαθέτει σήμερα την κατάλληλη υποδομή για να κάνει εκπαιδευτικά προγράμματα ενώ ο Μ6(Γ10), προφανώς μη γνωρίζοντας την σημερινή ακατάλληλη κτιριακή και υλικοτεχνική υποδομή της Σχολής, υποστηρίζει το αντίθετο, προβληματιζόμενος όμως με την μεγάλη απόσταση της από την πόλη του Ρεθύμνου.

Ο Κ5(Α1) θέλοντας να εξηγήσει τη φθίνουσα πορεία που παρουσιάζει η Σχολή τα τελευταία χρόνια παρατηρεί «...αρκέστηκαν [οι υπάλληλοι της Σχολής] σε έναν δημοσιοϋπαλληλικό ρόλο, και δεν το λέω επικριτικά πιθανόν οι άνθρωποι να βρήκαν τέτοιες συνθήκες, αλλά κανείς δεν έβαλε αυτό που λέμε ανάπτυξη φυτικής ή ζωικής παραγωγής πιο πριν από τους ανθρώπους».

Ποιο όμως μπορεί να είναι το μέλλον της Γ.Σ.Α. αν αξιοποιηθούν τα θετικά στοιχεία που παρουσιάζει;

Από την εξέταση των προγραμμάτων που πραγματοποιήθηκαν στο Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου έγινε φανερό η έλλειψη πρακτικής άσκησης. Ο Κ5(Α1) αναφερόμενος στα συγκεκριμένα προγράμματα θεωρεί ότι είναι «βιτρίνα» γιατί παρουσιάζεται απλά ο κλάδος της παραγωγής (φυτικής-ζωικής) και δεν γίνεται πρακτική. Αντίθετα ο χώρος της Γ.Σ.Α., κατά τον Κ5(Α14), λόγω του ότι διαθέτει τις απαραίτητες εκτάσεις μπορεί να φιλοξενήσει την πρακτική άσκηση και τις εκπαιδευτικές εκδρομές των εκπαιδευόμενων χωρίς να χρειάζεται να βρεθούν

εκπαιδευτικών προγραμμάτων δεν θα πρέπει να συνδέεται με την είσπραξη από μέρους των αγροτών χρηματικών ποσών, προκειμένου να παρακολουθήσουν τις εκπαιδεύσεις.

ιδιωτικές εκμεταλλεύσεις με τα γνωστά προβλήματα που αυτές έχουν (δείτε προβλήματα στην πρακτική άσκηση).

Λόγω του ότι τα προγράμματα που ερευνάμε είχαν μικρή διάρκεια κατά την άποψη των εκπαιδευομένων, θα μπορούσε η Γ.Σ.Α. με βελτίωση της υπάρχουσας υποδομής της να πραγματοποιεί αλυσίδα μαθημάτων όπου θα υπάρχει μόνιμη θητεία (σειρά εξαμήνου). Ο Μ7(Γ10) αναφερόμενος στο παρελθόν της Σχολής υποστηρίζει ότι αφού ο εκπαιδευόμενος έμενε μέσα στη Σχολή πολύ καιρό θα ήταν οπωσδήποτε καλύτερα «θα μάθαινε πέντε πράγματα πιο καλά». Σήμερα αυτό θα ήταν εφικτό αφού όμως προηγουμένως γίνουν εργασίες στο κτιριακές εγκαταστάσεις της Σχολής.

Η Γ.Σ.Α. διαθέτει πέρα από τις εκτάσεις, τα μηχανήματα και τα ζώα και άλλο ένα θετικό στοιχείο: το Σταθμό Γεωργικής Έρευνας (Σ.Γ.Ε.), ο οποίος έχει μια αξιόλογη θέση στο χώρο της έρευνας αφού στα τέλη της δεκαετίας του '90, είχε ασχοληθεί επιτυχώς με το σφακιανό πρόβατο³⁷ καθώς και με την παραγωγή ενός τύπου λαδιού υψηλής «τεχνολογικής αξίας» (όπως αναφέρθηκε από έναν εκπαιδευτή αυτό θα ήταν χρήσιμο και «για πυραύλους»). Ο Μ4(Γ10), που παρακολούθησε το πρόγραμμα της Ζωικής Παραγωγής, συμπληρώνει ότι θα ήταν ιδιαίτερα σημαντικό να γίνονται σε τακτά χρονικά διαστήματα εκπαιδευτικά προγράμματα στο χώρο της Σχολής Ασωμάτων, όπου και θα ενημερώνονται οι κτηνοτρόφοι για τα αποτελέσματα των ερευνών του Σ.Γ.Ε.

Ένα επιπλέον στοιχείο που έχει πολύ μεγάλη σημασία είναι ότι σύμφωνα με τον Κ5(Α15) με την βελτίωση και αξιοποίηση των εγκαταστάσεων της Γ.Σ.Α. θα υπάρχει σύνδεση εκπαίδευσης-παραγωγής αφού ο εκπαιδευόμενος θα μπορεί να συμμετέχει σε όλο το κύκλωμα της αγοράς από την παραγωγή μέχρι την κατανάλωση και έχοντας κατάλληλες οδηγίες θα μπορεί με ένα απλό τρόπο να προβάλλει το προϊόν του στην αγορά. Στο ίδιο μήκος κύματος αλλά με πιο ουσιαστικό τρόπο ο Μ1(Γ10) αναφέρει ότι στη Γ.Σ.Α. «υπάρχουν τα ζώα, τα μηχανήματα και μπορείς να δεις πώς πραγματικά είναι ο τρόπος δουλειάς, την διατροφή των ζώων και τα έσοδα και τα έξοδα που θα έχεις».

³⁷ Η βιβλιογραφία περιλαμβάνει δημοσιευμένες έρευνες για το σφακιανό πρόβατο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο ΚΡΙΣΙΜΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΜΑΘΗΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

8.1 Γενικά

Βασιζόμενοι στην αντίστοιχη βιβλιογραφία θέλουμε να σταθούμε σε ορισμένα θέματα μαθησιακής διαδικασίας που κατά την άποψή μας είναι ιδιαίτερα σημαντικά.

Στο Κεφάλαιο 2^ο, μεταξύ των άλλων ερωτημάτων που θέσαμε για το εμπειρικό σκέλος της έρευνας μας ήταν και αυτά που αφορούν τη μάθηση. Θα προσπαθήσουμε στο σημείο αυτό να δώσουμε απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά, επαναλαμβάνοντας όμως κάποια στοιχεία που έχουν ήδη αναφερθεί στο Κεφ.7^ο. Η επανάληψη αυτή είναι αναγκαία προκειμένου να φωτίσει περισσότερο κάποιες πτυχές της διαδικασίας μάθησης.

Ξεκινώντας από το ερώτημα «πώς μαθαίνουν οι ενήλικες;» και έχοντας υπόψη μας τις απόψεις του Κατσαλή (1997: 10) διαπιστώσαμε με βάση την έρευνα, ότι ορισμένοι μόνο εκπαιδευόμενοι αναγνωρίζουν και διακρίνουν μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στο τι θα έπρεπε να γνωρίζουν και να κάνουν και στη πραγματική γνώση και τις επιδόσεις που έχουν τώρα. Σε κάποιους άλλους εκπαιδευόμενους, αντίθετα, φαίνεται ότι δεν υπάρχει μια τέτοια αναγνώριση επομένως τα άτομα αυτά δεν έμαθαν. Στην δεύτερη αυτή κατηγορία ανήκουν και άτομα (M3/A1, M6/A1) οι οποίοι δήλωσαν ότι παρακολούθησαν το πρόγραμμα για να μην επιστρέψουν το πριμ πρώτης εγκατάστασης που είχαν ήδη εισπράξει και όχι για να αποκτήσουν γνώσεις.

Ο ίδιος συγγραφέας ανατρέχοντας στον Αριστοτέλη αναφέρει ότι αυτά που πρέπει να κάνουμε, τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα. Όμως, όπως έχει ήδη επισημανθεί στο Κεφ. 7^ο η πρακτική άσκηση των εκπαιδευομένων ήταν πολύ περιορισμένη στα προγράμματα της Φυτικής Παραγωγής ενώ στο πρόγραμμα της Ζωικής Παραγωγής έγινε μόνο κατά την διάρκεια της εκπαιδευτικής εκδρομής.

Επίσης παρατηρήθηκε ότι σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις το εκπαιδευτικό πρόγραμμα πλησίασε αρκετά κοντά στο περιεχόμενο της δουλειάς των εκπαιδευομένων, αφού ορισμένοι μόνο από αυτούς θεωρούν ότι άκουσαν και είδαν πράγματα τα οποία μπορούν και να εφαρμόσουν στις εκμεταλλεύσεις τους.

Επίσης οι εκπαιδευόμενοι σε κάθε πρόγραμμα παρουσιάζουν τόσο ηλικιακές διαφορές (M2/B4) όσο και διαφορές στο μορφωτικό επίπεδο (K4/G1) κάτι που δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο τη μαθησιακή διαδικασία.

Τέλος στα συγκεκριμένα προγράμματα εκπρόσωποι των εκπαιδευομένων δεν συμμετείχαν στο σχεδιασμό γιατί το εκπαιδευτικό πλαίσιο δεν τους περιλαμβάνει. Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ξανά ότι σύμφωνα με τον Π(Α8) δεν γνωρίζουν οι υπεύθυνοι που καταρτίζουν τα προγράμματα, ποια πρόσωπα, ποιοι αγρότες θέλουν πραγματικά να εκπαιδευτούν και ποιες είναι οι ανάγκες τους αφού οι γεωπόνοι της Δ/σης Γεωργίας δεν πηγαίνουν να επισκέπτονται τους αγρότες στην ύπαιθρο. Αξιόλογη ήταν η πρόταση ενός εκπαιδευτή ο οποίος πρότεινε το εξής: πριν τον σχεδιασμό των προγραμμάτων θα πρέπει κλιμάκια να γυρίζουν στα χωριά και να μιλάνε με τους αγρότες για να μπορέσουν έτσι να διαπιστώσουν τις ανάγκες του αγροτικού κόσμου και αυτό να ληφθεί σοβαρά υπόψη στην διαμόρφωση των τελικών προγραμμάτων.

Ερχόμαστε τώρα στις αρχές που πρέπει να ακολουθηθούν προκειμένου να μάθουν οι εκπαιδευόμενοι. Με βάση αυτά που υποστηρίζει ο Κατσαλής (1997: 12) παρατηρούμε τα ακόλουθα:

Ο K5(B12) αναφέρει ότι κατά την διάρκεια της διδασκαλίας του υπήρξε ζωντάνια και ενδιαφέρον μέσα στη τάξη ενώ σε άλλο σημείο της συνέντευξής του (K5/G6) τονίζει το σημαντικό ρόλο που παίζει η πρωτοτυπία κατά την διάρκεια του μαθήματος, π.χ. η παρουσίαση του κύκλου της χοιρομητέρας με τον αριθμό 9 ή η χρήση μίας διαφάνειας με έντονα χρώματα και εικόνες (K5/B15). Επίσης δίνει μεγάλη σημασία στην πρώτη συνάντησή του με τους εκπαιδευόμενους και αναφέρει τρόπους προκειμένου «να σπάσει ο πάγος». Θεωρεί ότι είναι βασικό να νιώσουν οι εκπαιδευόμενοι ότι ο εκπαιδευτής είναι δίπλα τους και όχι απέναντί τους, ότι τους αποδέχεται, καταλαβαίνει τα προβλήματά τους και θέλει να τους βοηθήσει.

Επίσης έγινε, σε ορισμένες περιπτώσεις, γρήγορη εφαρμογή στο χώρο της δουλειάς, γιατί οτιδήποτε δεν εφαρμοστεί γρήγορα ξεχνιέται. Έτσι κάποιοι από τους εκπαιδευόμενους χρησιμοποίησαν στοιχεία που έμαθαν στο πρόγραμμα και αφορούσαν την διατροφή των ζώων, τον τρόπο αντιμετώπισης των ασθενειών των ζώων, την καλύτερη λίπανση των ελαιοδέντρων ενώ όσοι δεν είχαν χρησιμοποιήσει κάτι που έμαθαν, το απέδιδαν στο ότι το πρόγραμμα που παρακολούθησαν τελείωσε πρόσφατα.

Στα προγράμματα όμως δεν πραγματοποιήθηκε επανειλημμένη εφαρμογή των δεξιοτήτων που απέκτησε ο κάθε εκπαιδευόμενος και αυτό γιατί όπως λένε οι ίδιοι ο χρόνος ήταν λίγος. Συγκεκριμένα ο M1(A3) αναφέρει «...οι ώρες δεν είναι [ήταν] αρκετές για να μπουν όλα αυτά στο μυαλό σου». Επίσης αφού απουσίαζε η πρακτική άσκηση δεν είχε τη δυνατότητα να επαναλάβει ο εκπαιδευόμενος στη πράξη εφαρμογές που διδάχτηκε.

Στο Κεφ.2^ο, αναφερθήκαμε και στα στοιχεία που εξασφαλίζουν επιτυχή και αποτελεσματική μάθηση (Κατσαλής 1997: 14). Αν και, στο εμπειρικό σκέλος της έρευνας, μας απασχόλησαν τα συγκεκριμένα θέματα εντούτοις δεν έχουμε αρκετές πληροφορίες από τις συνεντεύξεις, με εξαίρεση τα ακόλουθα:

Ορισμένοι από τους εκπαιδευόμενους (M1/A1, M2/A4) δηλώνουν ότι η παρούσα κατάστασή τους από άποψη γνώσεων και ικανοτήτων, χρειάζεται βελτίωση προκειμένου να πετύχουν στις εκμεταλλεύσεις τους μεγαλύτερες αποδόσεις.

Κάποιοι άλλοι από τους εκπαιδευόμενους φάνηκε να είχαν πρότυπα της κατάστασης στην οποία θέλουν να φτάσουν από άποψη απόδοσης ή επαγγελματικής πρακτικής. Συγκεκριμένα στο πρόγραμμα της Ζωικής Παραγωγής από εκπαιδευόμενο (M5/B5) έγινε η παρατήρηση ότι η κτηνοτροφική μονάδα που επισκέφτηκαν ήταν στο μέσο όρο και όχι πρότυπη.

Τέλος διατυπώθηκαν κάποιες διαμαρτυρίες από την πλευρά των εκπαιδευομένων (M4/A11) ότι δεν υπήρχε διάλογος μέσα στην τάξη παρά μόνο μονόλογος από την πλευρά του εκπαιδευτή, άρα η διαδικασία της μάθησης ήταν παθητική και όχι ενεργητική.

Τέλος ένα ερώτημα που έχει ήδη τεθεί αφορά το αν η διδασκαλία που ακολουθήθηκε, στα προγράμματα που πραγματοποιήθηκε η έρευνα, ήταν συμμετοχική ή παραδοσιακή. Έχοντας εξηγήσει τη διαφορά που υπάρχει στις δύο αυτές μορφές, θα προσπαθήσουμε στη συνέχεια με βάση τα στοιχεία από τις συνεντεύξεις, να δούμε αν τελικά στα εκπαιδευτικά προγράμματα που μελετάμε ακολουθήθηκε η μία ή η άλλη μέθοδος διδασκαλίας.

Ο κάθε εκπαιδευτής που συμμετείχε στις εκπαιδεύσεις, πριν την έναρξη τους, είχε πρόσβαση σε στοιχεία που είχαν να κάνουν π.χ. με το μορφωτικό επίπεδο των εκπαιδευομένων και ζώντας στο νομό Ρεθύμνου με την καθημερινή τους ζωή. Δεν γνώριζε όμως πληροφορίες για την προσωπικότητά τους, τις προϋπάρχουσες ικανότητες, δεξιότητες, γνώσεις, εμπειρίες και εργασιακές συνήθειες τους αφού οι εκπαιδευόμενοι πριν την έναρξη των εκπαιδεύσεων δεν συμπλήρωσαν κανένα έντυπο

που να περιλαμβάνει τα παραπάνω στοιχεία¹. Το έντυπο παρακολούθησης της εκπαίδευσης που συμπληρώθηκε μετά το τέλος των εκπαιδεύσεων ζητάει τέτοιου είδους πληροφορίες. Επιπλέον το ότι ο κάθε εκπαιδευτής μετείχε συνήθως μόνο μία μέρα στο κάθε πρόγραμμα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ακόμα και αν το ήθελε δεν προλάβαινε, γνωρίζοντας τους εκπαιδευόμενους, να προβεί σε μια συμμετοχική διδασκαλία.

Μία αισιόδοξη υπόθεση που μπορεί να γίνει είναι ότι ίσως ληφθούν υπόψη τα στοιχεία που προκύπτουν από τα έντυπα παρακολούθησης των εκπαιδεύσεων που ερευνάμε, σε μελλοντικές εκπαιδεύσεις που θα πάρουν μέρος οι ίδιοι εκπαιδευόμενοι. Από ορισμένους εκπαιδευτές φάνηκε πάντως η διάθεση να παίξουν το ρόλο² του συντονιστή παρά του «ειδικού».

Από την μεριά των εκπαιδευομένων διατυπώθηκαν παράπονα ότι δεν υπήρχε διάλογος μέσα στη τάξη αλλά μονόλογος από την πλευρά του εκπαιδευτή καθώς επίσης δεν δόθηκαν απαντήσεις σε απορίες τους. Από την άλλη μεριά αρκετοί εκπαιδευτές, παραπονέθηκαν ότι οι εκπαιδευόμενοι ήταν αδιάφοροι κατά την διάρκεια της διδασκαλίας, δεν διατύπωναν απορίες και δεν απαντούσαν ή απαντούσαν λάθος σε ερωτήσεις τους. Πού βρίσκεται όμως η αλήθεια ;

8.2 Ενεργοποιητές

Είναι τρόποι για να ανέβει το ενδιαφέρον, όταν αρχίζει η κούραση ή πνίζιμο στις πληροφορίες. Μπορεί να είναι:

¹ Να αναφέρουμε στο σημείο αυτό απόψεις δύο εκπαιδευτών για το παραπάνω θέμα. Και στους δύο φαίνεται ότι πριν την έναρξη των εκπαιδεύσεων δεν υπήρχαν στοιχεία τέτοια που θα βοηθούσαν τους εκπαιδευτές να διαμορφώσουν το τι θα έλεγαν στην τάξη. Ο Κ3(Α5) αναφερόμενος στο στόχο του μαθήματός του ως προς το γνωστικό αντικείμενο αναφέρει «...πρέπει να καταλάβεις τι τους ενδιαφέρει. Μπορείς να πιαστείς από κάποια ερώτηση καταρτιζόμενου και να μιλήσεις για ένα θέμα...».

Ο Κ5(Α9) αναφέρει ότι οι στόχοι του μαθήματος μπαίνουν με βάση το «υλικό» που έχει μπροστά του ο κάθε εκπαιδευτής δηλαδή τους εκπαιδευόμενους. Θα εξετάσει αν οι εκπαιδευόμενοι είναι παραγωγοί, το μορφωτικό τους επίπεδο καθώς επίσης και το αν η περιοχή που ζουν είναι κατάλληλη για να γίνουν οι εκμεταλλεύσεις στις οποίες θα αναφερθεί κατά την διάρκεια της διδασκαλίας του.

² Όσον αφορά το ρόλο που καλείται να παίξει ο εκπαιδευτής από την επεξεργασία των συνεντεύξεων προκύπτει ότι ο Κ5(Α3) αναφέρει «...με κάποιον από τα Σακτούρια, μπήκαμε στο Internet, βρήκαμε κάποια πράγματα, κάποια τηλέφωνα, να δείξεις [σαν εκπαιδευτής] κάποιο ενδιαφέρον, να μην σε έχει απέναντι του, να σε έχει δίπλα του και ανά πάσα στιγμή να μπορείς, όχι να τον συμβουλεύσεις, γιατί και η συμβουλή είναι πολύ δύσκολο πράγμα, γιατί εσύ συμβουλεύεις αυτός όμως βάζει το χρήμα και αυτό έχει γίνει κατά επανάληψη. Από εκεί ξεκινάμε πάντα ότι ξέρεις κάτι...τελικά δεν σου αποδίδει [η εκμετάλλευση] και τελικά με τη συμβουλή [που του έδωσες] φτάνει σε σημείο να εφαρμόσει αυτός κάποια πράγματα, να μπει, οικονομικά μέσα, και βέβαια η δυσανασχέτηση και η αμφισβήτηση είναι...». Ο ίδιος εκπαιδευτής σε άλλο σημείο της συνέντευξής του (Κ5/Α5) αναφέρει «...το ίδιο έκανα και στη κονικλοτροφία και μάλιστα τους έκανα ένα απλό σχεδιαγραμματάκι γιατί το να αρχίσεις και να εξαπλώνεις όλες τις επιστημονικές σου γνώσεις σε επίπεδο αυτό, ναι μεν αυτός [ο εκπαιδευόμενος] μπορεί να πει «ρε τον μπαγάσα, τι ξέρει» αλλά νομίζω ότι στην ουσία δεν είναι τίποτα και για αυτό με πολύ απλά πράγματα, με πολύ απλά σχεδιαγραμματάκια τους έδειξα το πώς δουλεύουν αυτά τα ζώα σε ετήσια βάση».

Τέλος, συμπληρώνει λίγο παρακάτω (Κ5/Α6) «...δηλαδή κάποιος ο οποίος θέλει να ασχοληθεί με την ζωική παραγωγή και προβλήματα θα συναντήσει και βέβαια με την υποχρέωση απέναντι τους ότι «παιδιά ότι χρειαστείτε είμαι εδώ να σας δώσω κάποιες πληροφορίες, όχι θα σας λύσω τα προβλήματα, όχι δεν λύνω προβλήματα» αλλά τουλάχιστον να μην είναι έρμαιο της αγοράς».

Ανέκδοτα, μικρά αινίγματα, δημιουργικά προβλήματα, μικρή ιστορία με νόημα. Στην περίπτωση των συγκεκριμένων προγραμμάτων εκπαίδευσης ενεργοποιητές αποτέλεσαν μικρές ιστορίες με νόημα όπως η τυποποίηση του μελιού από τον K5(A15) καθώς και η επίσκεψη σε χώρο αρμέγματος και η προστασία του γάλακτος από τα μικρόβια από τον ίδιο εκπαιδευτή σε άλλο σημείο της συνέντευξής του (K5/A7).

Κατά τους Κ. Δημουλά, Β.Σιδηρά, Β.Γαλατά (1995: 54) «λέγοντας μία ιστορία ο εκπαιδευτής αποδεικνύει κάτι που θέλει να μεταδώσει στον εκπαιδευόμενο, δηλαδή μια κατάσταση, μία θεωρία, ένα πραγματικό πρόβλημα που ζητάει τη λύση κ.α.». Ο J. Rogers αναφέρει ότι μία ιστορία φέρνει την πραγματική ζωή μέσα στην τάξη, ανεβάζει το ενδιαφέρον των εκπαιδευομένων, αποδεικνύει το θεωρητικό λόγο κ.α. (Rogers 1993, στους Δημουλά Σιδηρά Γαλατά 1995: 54).

8.3 Δύσκολες καταστάσεις

Ο εκπαιδευτής είναι εύκολος στόχος για εχθρικούς συμμετέχοντες. Ακόμη πιο δύσκολος είναι ο εκπαιδευόμενος χωρίς ενδιαφέρον (που θα ήθελε να είναι στο σπίτι του...ή κάπου αλλού).

Σύμφωνα με τον K3(A5) «...εγώ προσπαθώ να χρησιμοποιώ απλές λέξεις όμως συνάντησα τη πλήρη αδιαφορία³ των μαθητών αφού ήρθαν στο πρόγραμμα για να πάρουν τα χρήματα». Αλλά και ο K6(A10), αναφέρει ότι «...το αρνητικό στοιχείο στα προγράμματα αυτά ήταν ότι οι καταρτιζόμενοι ήταν υπόχρεοι, ένιωθαν ότι έπρεπε να κάνουν την κατάρτιση και έτσι δημιουργούνταν προβλήματα όπως αδιαφορία και φασαρία κάποιες φορές».

Ο K5(Γ1) προτείνει, όπως έχει ήδη αναφερθεί και παραπάνω, πριν αρχίσουν τα προγράμματα να ερωτηθούν οι εκπαιδευόμενοι «τι θα ήθελαν να δούνε-παρακολουθήσουν». Με τον τρόπο αυτό θα γίνει διερεύνηση των ενδιαφερόντων και των αναγκών τους με αποτέλεσμα το μάθημα να γίνει για αυτούς πιο ενδιαφέρον. Βέβαια στα συγκεκριμένα προγράμματα αυτό δεν έγινε.

³ Σύμφωνα με τον Κατσαλή (1997: 130) «η εχθρότητα και η αδιαφορία είναι οι πιο δύσκολες πλευρές σε μια εκπ/ση. Για ποιο λόγο ολόκληρη ομάδα μπορεί να γίνει εχθρική ως προς τον εκπαιδευτή; Απλά γιατί θέλουν να ρίξουν πάνω του κάθε πρόβλημα που μπορεί να έχουν με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Συνεπώς δεν έχουν κάτι προσωπικό με τον εκπαιδευτή. Τότε ο εκπαιδευτής βλέπει ένα «εμείς» από τους εκπαιδευόμενους και ένα «εσύ» και έχουν τοποθετήσει τον εκπαιδευτή μαζί με τους αντιπάλους. Καλό είναι να ξέρουν οι εκπαιδευτές ότι μερικοί από τους εκπαιδευόμενους δεν έρχονται με ιδιαίτερα μεγάλη διάθεση για να μάθουν και νιώθουν «φυλακισμένοι». Τότε μπορεί ο εκπαιδευτής να πει στους «φυλακισμένους» ότι θα προσπαθήσει η «ποινή τους» να είναι μικρής διάρκειας (πολλοί εκπαιδευόμενοι θα ένιωσαν έτσι στα προγράμματα αφού τα παρακολούθησαν για να μην χάσουν το πριμ πρώτης εγκατάστασης και αυτά που άκουγαν δεν τους ενδιέφεραν γιατί ίσως και ποτέ δεν θα τα συναντούσαν, αν ειδικά ήταν στην κατηγορία «των μη πραγματικών αγροτών»). Όσο πιο πολύ ο εκπαιδευτής ενθαρρύνει τους εκπαιδευόμενους να εξηγήσουν την θέση τους (για ποιο λόγο ήρθαν, τι περιμένουν να πάρουν κ.τ.λ.), τόσο πιο πολλές πιθανότητες έχει να ξεπεράσει τις εχθρότητες. Καλό θα ήταν ο εκπαιδευτής όταν βλέπει αντιδράσεις να σταματήσει τη ροή του προγράμματος και να ρωτήσει τι συμβαίνει».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στα προηγούμενα κεφάλαια τέθηκαν ερωτήματα που αφορούσαν τα προγράμματα εκπαίδευσης αγροτών που υλοποίησε το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου το τελευταίο τετράμηνο του 2002. Στο σημείο αυτό έχοντας και τα στοιχεία που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις θα γίνει προσπάθεια να δοθεί απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα.

Σύμφωνα με τις απόψεις που διατυπώθηκαν στις συνεντεύξεις τους, τα άτομα που ασχολήθηκαν με την κατάρτιση των προγραμμάτων θεωρούν ότι ο σχεδιασμός τους αποτέλεσε «ανιόν εγχείρημα», αφού έλαβαν υπόψη τους τις ανάγκες των αγροτών και τις ιδιαιτερότητες του νομού Ρεθύμνης. Πάντως κατά την δική μας εκτίμηση και όπως φαίνεται από τα στοιχεία τα οποία συλλέξαμε, είναι αμφίβολο κατά πόσο πραγματικά ελήφθησαν υπόψη οι ανάγκες αυτές κατά την κατάρτιση των προγραμμάτων, ιδιαίτερα όταν είναι γνωστό ότι οι γεωπρόνοι εφαρμογών εδώ και χρόνια δεν εργάζονται στην ύπαιθρο, δίπλα στον αγρότη αλλά βρίσκονται καθηλωμένοι στα γραφεία τους, πράγμα το οποίο τους περιορίζει στο να διαγνώσουν τις πραγματικές ανάγκες των αγροτών.

Ο φορέας εκπαίδευσης λειτούργησε κυρίως σαν ένας παραδοσιακός φορέας. Βέβαια, οι εκπρόσωποί του υποστηρίζουν ότι στόχος τους ήταν να δημιουργηθεί μια αναπτυξιακή δυναμική αξιοποιώντας τους ανθρώπινους πόρους του νομού Ρεθύμνης που ασχολούνται με την γεωργία και τη κτηνοτροφία, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες τους. Αυτό όμως δεν επιτεύχθηκε. Τα προγράμματα εκπαίδευσης δεν κάλυψαν τις ανάγκες όλων των εκπαιδευομένων. Και τούτο γιατί όσον αφορά κάποιους από αυτούς η μέθοδος διδασκαλίας των εκπαιδευτών δεν τους βοήθησε να παρακολουθήσουν επωφελώς τα προγράμματα και να καλύψουν έτσι τις ανάγκες τους ενώ κάποιοι άλλοι εκπαιδευόμενοι ήθελαν να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα του αγροτουρισμού (το οποίο τελικά δεν υλοποιήθηκε και έτσι εντάχθηκαν σε κάποιο από τα άλλα προγράμματα). Υπήρχαν, βέβαια, και εκπαιδευόμενοι που ήθελαν να παρακολουθήσουν θέματα τα οποία όμως δεν ήταν στα αντικείμενα διδασκαλίας των εκπαιδευέσεων.

Έτσι ο φορέας εκπαίδευσης φάνηκε να μην γνωρίζει τις ανάγκες των εκπαιδευομένων. Και πώς ήταν δυνατό να τις γνωρίζει όταν κατά την κατάρτιση των προγραμμάτων δεν έγινε διερεύνησή τους αλλά ούτε λήφθηκαν υπόψη τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων (ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο, δεξιότητες, ενδιαφέροντα, ιδιοσυγκρασία), αν και οι υπεύθυνοι των προγραμμάτων αναφέρουν ότι τα αντικείμενα διδασκαλίας που επιλέχθηκαν να γίνουν, τις κάλυπταν;

Τελικά, οι συγκεκριμένες εκπαιδεύσεις έγιναν, γιατί έπρεπε να γίνουν το συντομότερο δυνατό, αφού το έτος 2002 πλησίαζε στο τέλος του και τελείωνε έτσι και η τριετία που είχαν στην διάθεσή τους οι υπεύθυνοι του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ για την υλοποίηση των συγκεκριμένων εκπαιδεύσεων.

Ο φορέας εκπαίδευσης-κατάρτισης είναι «ντόπιος» και τουλάχιστον μέχρι σήμερα έχει, παρά την αλλαγή του ονόματός του από ΚΕ.Γ.Ε. Ρεθύμνου σε Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου, πολλές ομοιότητες στην λειτουργία του με το παρελθόν: χρησιμοποιούνται οι ίδιες εγκαταστάσεις, οι ίδιοι εκπαιδευτές. Ίσως και τα αντικείμενα διδασκαλίας των διαφόρων εκπαιδεύσεων να καθορίζονται με βάση το τι ξέρει να διδάξει (ή το τι δίδαξε στο παρελθόν) ο κάθε εκπαιδευτής. Κατά την άποψή μου θα πρέπει ο φορέας εκπαίδευσης να είναι «ντόπιος» αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι

δεν θα πρέπει να έχει μια δυναμική παρουσία στην περιοχή. Θα πρέπει να στοχεύει πάντα στη βελτίωση των προγραμμάτων εκπαίδευσης επιλέγοντας το προσωπικό του, αναπτύσσοντας την υποδομή του και «πιάνοντας το σφυγμό» των αγροτών. Έτσι θα προσφέρονται προγράμματα εκπαίδευσης που θα βοηθούν τον αγρότη να βελτιώσει και να αναπτύξει την εκμετάλλευσή του.

Στο σημείο αυτό θέλω να τονίσω ότι ο χαρακτηρισμός του φορέα με τον όρο «ντόπιος» δόθηκε με τη αιτιολογία ότι ανέλαβαν την κατάρτιση (έχοντας το προσχέδιο από τον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ) και την υλοποίηση των προγραμμάτων που εξετάζουμε, έμπειροι υπάλληλοι της Δ/σης Γεωργίας, ορισμένοι από τους οποίους ασχολούνται με την εκπαίδευση- κατάρτιση των αγροτών εδώ και πολλές δεκαετίες, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι ήταν υποχρεωμένοι να το κάνουν. Αυτό έγινε γιατί ο Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ δεν έχει ακόμα διορίσει κάποιον υπεύθυνο που θα ηγείται των εκπαιδεύσεων αυτών. Με αυτό τον τρόπο οι εκπαιδεύσεις των αγροτών γίνονται υπό την εποπτεία της Δ/σης Γεωργίας Ρεθύμνου.

Ο φορέας εκπαίδευσης θα πρέπει να έχει μια μόνιμη παρουσία στον αγροτικό χώρο προκειμένου να αντιμετωπίζονται οι συγκρούσεις και τα εμπόδια στην ανάπτυξη τα οποία συνεχώς ανανεώνονται.

Επίσης η διαδικασία εκπαίδευσης θα πρέπει να έχει μία συνέχεια. Ένα πρόγραμμα που, για παράδειγμα, ολοκληρώθηκε τον Δεκέμβριο του 2002 να έχει μια συνέχεια το 2003 κ.ο.κ. Έτσι ο αγρότης θα ενημερώνεται συνεχώς για τις εξελίξεις στον τομέα του και θα γίνεται μια εμβάθυνση στα θέματα που παρουσιάζονται. Επίσης θα υπάρχει η δυνατότητα θέματα που έχουν συζητηθεί στην πρώτη εκπαίδευση, να εφαρμοστούν από τους αγρότες στις εκμεταλλεύσεις τους και έτσι στην επόμενη εκπαίδευση να αναφερθούν οι εμπειρίες τους, τυχόν απορίες τους κ. α.

Τέλος, όσον αφορά την ιδιωτικοποίηση ή όχι της εκπαίδευσης θεωρώ ότι είναι ένα λεπτό ζήτημα. Αν αυτή η ιδιωτικοποίηση βοηθήσει την βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης από την μια και από την άλλη δεν απαιτεί ένα υψηλό κόστος από την πλευρά των εκπαιδευομένων, η εκπαίδευση μπορεί να πάρει αυτή τη μορφή.

Το προσωπικό του φορέα εκπαίδευσης-κατάρτισης δεν ήταν αρκετό για να καλύψει τις ανάγκες των εκπαιδεύσεων. Όπως ήδη έχει αναφερθεί στο κεφάλαιο 7ο, αν και προβλέπονται βάση του νόμου προσλήψεις, δεν έχουν γίνει προς το παρόν.

Ο φορέας εκπαίδευσης είχε, από ότι φάνηκε, την υποδομή για την θεωρητική διδασκαλία και διέθετε οπτικοακουστικών μέσων (με εξαίρεση ομοιώματα ζώων ή έναν Η/Υ συνδεδεμένο με video-wall), αδυνατούσε όμως να προσφέρει ιδιόκτητα εργαστήρια, κτήματα, θερμοκήπια για την πρακτική άσκηση. Για αυτό άλλωστε και η πρακτική άσκηση έγινε σε ιδιωτικές εκμεταλλεύσεις με τα γνωστά προβλήματα και τη δυσκολία πρόσβασης σε αυτές. Εξαιτίας των παραπάνω προβλημάτων, στα προγράμματα εκπαίδευσης υπερτερούσε η θεωρία σε σχέση με την πρακτική.

Η εκπαίδευση δεν θα πρέπει να είναι «ξηρή», αλλά θα πρέπει να γίνει ένας σωστός συνδυασμός θεωρίας και πρακτικής άσκησης. Αυτά επιτυγχάνονται αν ο χώρος εκπαίδευσης διαθέτει ιδιόκτητες εκτάσεις, θερμοκήπια, κτηνοτροφικές μονάδες, έτσι ώστε η πρακτική άσκηση να γίνεται σε μονάδες σύγχρονες και κατάλληλες. Η Γεωργική Σχολή Ασωμάτων πρόσφερε παλαιότερα τέτοιας μορφής εκπαίδευση, γιατί όχι και σήμερα;

Θεωρώ πολύ σημαντικό για τις μελλοντικές εκπαιδεύσεις του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου να αξιοποιηθούν και οι εκτάσεις που βρίσκονται γύρω του οι οποίες παραμένουν ανεκμετάλλευτες. Στους χώρους αυτούς θα μπορούσαν να δημιουργηθούν θερμοκήπια, καλλιέργειες και γενικά υποδομές που θα βοηθούσαν την πραγματοποίηση προγραμμάτων Φυτικής αλλά και Ζωικής Παραγωγής.

Όσον αφορά το αν βρέθηκαν «θεραπείες» για την αντιμετώπιση προβλημάτων που απασχολούν τους συγκεκριμένους αγρότες, η εικόνα δεν είναι ξεκάθαρη μια και οι απόψεις των εκπαιδευομένων δεν ταυτίζονται.

Κάποιοι ανέφεραν ότι με τις γνώσεις που απέκτησαν από το πρόγραμμα που παρακολούθησαν βρήκαν λύσεις σε προβλήματα των εκμεταλλεύσεων τους, ενώ άλλοι θεωρούν ότι δεν έμαθαν αυτά που περίμεναν να μάθουν. Στην τελευταία περίπτωση ανήκουν κάποιοι εκπαιδευόμενοι που περίμεναν οι συγκεκριμένες εκπαιδεύσεις να τους βοηθήσουν-εξοπλίσουν σε γνώσεις που αφορούν συμπληρωματικές δραστηριότητες (π.χ. εμφιάλωση κρασιού).

Οι εκπαιδευόμενοι ήθελαν οι εκπαιδεύσεις να έχουν μεγαλύτερη διάρκεια ώστε να παρουσιαστούν τα διάφορα θέματα πιο ολοκληρωμένα. Από την άλλη μεριά βρήκαν κουραστικό το καθημερινό εξάωρο παρακολούθησης των εκπαιδεύσεων και θα ήθελαν οι ώρες καθημερινής παρουσίας τους να είναι λιγότερες για να είναι πιο αποδοτικοί και για να μπορούν να αφομοιώσουν πιο εύκολα.

Ο εκπαιδευόμενος αντιμετωπίστηκε περισσότερο σαν απλός εργαζόμενος σε μία εκμετάλλευση παρά σαν υπεύθυνος της, που είχε ανάγκη από διαχειριστικές γνώσεις. Να αναφερθεί εδώ ότι αν και οι εκπαιδευτές θεωρούσαν την πώληση για παράδειγμα των προϊόντων σημαντικό θέμα, δεν έδωσαν στον εκπαιδευόμενο που ζητούσε να μάθει για το θέμα αυτό απαντήσεις.

Ο αριθμός των εκπαιδευομένων ήταν αρκετά μεγάλος σε σχέση με τις δυνατότητες του φορέα εκπαίδευσης. Από την μεριά των εκπαιδευτών αλλά και από την πλευρά των εκπαιδευομένων διατυπώθηκαν απόψεις για μικρότερο αριθμό εκπαιδευομένων. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα: Σε ποιους όμως πρέπει να προσφέρεται η εκπαίδευση;

Κατά την άποψή μας, η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται σε αυτούς που θέλουν να γίνουν γεωργοί και όχι σε αυτούς που έχουν τα τυπικά προσόντα για να γίνουν. Θα πρέπει να εκπαιδεύονται αυτοί που θέλουν να επιμορφωθούν και όχι αναγκαστικά να εκπαιδεύονται ορισμένοι που δεν το επιθυμούν, επειδή κανονισμοί της Ε.Ε. το υπαγορεύουν. Επίσης άλλο αρνητικό χαρακτηριστικό των προγραμμάτων για αγρότες είναι ότι δεν υπάρχει συνέχεια. Σήμερα οι εκπαιδεύσεις αφορούν μόνο τους Νέους Αγρότες και όχι για παράδειγμα αγρότες ηλικίας 40-50 χρόνων που εδώ και μια δεκαετία δεν τους παρέχεται καμία εκπαίδευση και ενημέρωση. Μήπως λοιπόν οι αρμόδιοι θα πρέπει να περιλάβουν στις εκπαιδεύσεις τους και αυτές τις ηλικίες που έχουν ήδη αρκετή εμπειρία στον αγροτικό τομέα και στην κυριολεξία «διψούν» για ενημέρωση;

Ο αγρότης θα πρέπει να αναζητήσει την εκπαίδευση, έχοντας την ανάγκη να δώσει απαντήσεις σε προβλήματα που αντιμετωπίζει καθημερινά στην εκμετάλλευσή του. Να συνειδητοποιήσει, δηλαδή, ο ίδιος ότι η εκπαίδευσή του είναι το σημαντικότερο όπλο για την σωστή ανάπτυξη της επιχείρησής του. Και από την μεριά του ο φορέας εκπαίδευσης θα πρέπει να πλησιάσει τους αγρότες προκειμένου να τους προσφέρει προγράμματα που έχει σχεδιάσει και που ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους. Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις αγροτών που εκπαιδεύονται μόνο όταν είναι αναγκασμένοι να το κάνουν και όχι επειδή το θέλουν, γιατί θεωρούν ότι οι εκπαιδεύσεις δεν θα τους προσφέρουν τίποτα.

Αναφορικά με την επικοινωνία εκπαιδευομένων και φορέα εκπαίδευσης μετά το τέλος των εκπαιδεύσεων φαίνεται ότι θα υπάρξει, όσον αφορά αρκετούς εκπαιδευόμενους και θα πάρει τις μορφές που αναφέρθηκαν στο Κεφ. 7^ο. Υπήρχαν βέβαια και εκπαιδευόμενοι που δεν βλέπουν συνεργασία μελλοντική με το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ μια και εμπιστεύονται για συμβουλές και τεχνικές οδηγίες τους ιδιώτες

γεωπόνους-κτηνίατρους. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να τονίσω ότι από την στιγμή που θα βελτιωθεί το επίπεδο των εκπαιδευτών, τότε σίγουρα οι εκπαιδευόμενοι θα τους έχουν εμπιστοσύνη και θα ζητούν την συμβουλή τους όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα στις εκμεταλλεύσεις τους. Εδώ όμως θα πρέπει να θίξουμε ένα ιδιαίτερα σημαντικό θέμα. Οι αγρότες χρειάζονται να έχουν δίπλα τους τον γεωπόνο ή τον κτηνίατρο. Οι υπάλληλοι της Δ/σης Γεωργίας εργάζονται πρωινές ώρες, είναι σε κάποιες ειδικότητες (π.χ. κτηνίατροι) λίγοι σε αριθμό και δεν έχουν γραφεία στα χωριά (κάτι που συνέβαινε παλιά). Έτσι ο αγρότης μην έχοντας πολλές φορές άλλη επιλογή επισκέπτεται τον ιδιώτη για να του λύσει το πρόβλημά του. Κρίνεται λοιπόν επιτακτική η ανάγκη δημιουργίας γραφείων με γεωπόνους (και με άλλες ειδικότητες απαραίτητες στον γεωργικό τομέα) στα χωριά για την καλύτερη εξυπηρέτηση και ενημέρωση του αγρότη καθώς και ο διορισμός από το Κράτος κτηνιάτρων και άλλων αναγκαίων ειδικοτήτων.

Η πρωτοβουλία του CARE-FOUR που σκοπεύει στον εφοδιασμό των αγροτικών κοινοτήτων, ατόμων και οργανώσεων με την αναγκαία πληροφόρηση και τεχνική βοήθεια για τα υπάρχοντα χρηματοδοτικά προγράμματα της Ε.Ε. είναι μία καλοδεχούμενη εξέλιξη, αν και συναντάει μερικά εμπόδια από τα καθιερωμένα δίκτυα πληροφόρησης, όπως είναι οι Γεωργικές Εφαρμογές που βλέπουν το ρόλο τους να υποκαθίσταται από μια άλλη υπηρεσία. Στην προκειμένη περίπτωση θα πρέπει στις χώρες που λειτουργούν Υπηρεσίες Γεωργικής Ενημέρωσης να αναλάβουν αυτές το έργο της πληροφόρησης του αγροτικού πληθυσμού.

Στη χώρα μας συγκεκριμένα, όπως προαναφέραμε, κάτι τέτοιο είναι εφικτό και μπορεί να γίνει με επιτυχία μετά την αναδιοργάνωση της Υπηρεσίας Γεωργικής Ανάπτυξης. Φαίνεται πως τα στελέχη που παίρνουν αποφάσεις για τη διαμόρφωση των εξελίξεων στον αγροτικό τομέα δεν έχουν κατανοήσει τον κρίσιμο ρόλο που έχει η έγκαιρη και σωστή πληροφόρηση των αγροτών για θέματα που τους αφορούν.

Δυστυχώς στην κατάρτιση των προγραμμάτων δεν συμμετείχαν εκπρόσωποι των αγροτών γιατί το εκπαιδευτικό πλαίσιο δεν τους λαμβάνει υπόψη. Αυτό ενδυναμώνει ακόμα περισσότερο το γεγονός ότι τελικά ο σχεδιασμός των προγραμμάτων δεν αποτέλεσε ανιόν εγχείρημα.

Σχετικά με την χρηματοδότηση έχουμε να παρατηρήσουμε ότι δεν δημιουργήθηκαν ιδιαίτερα προβλήματα. Το μόνο που παρατηρήθηκε είναι η μη πραγματοποίηση δεύτερης εκπαιδευτικής εκδρομής λόγω έλλειψης κονδυλίων. Θεωρώ στο σημείο αυτό σημαντικό να τονιστεί ότι τα κονδύλια για τις εκπαιδεύσεις θα πρέπει να δίνονται στο τέλος του προηγούμενου έτους ή στις αρχές του έτους πραγματοποίησης των προγραμμάτων προκειμένου να γίνει ένας σωστός προγραμματισμός των εκπαιδεύσεων και να μην παρατηρείται το φαινόμενο να πραγματοποιούνται εκπαιδεύσεις ταυτόχρονα ή η μία αμέσως μετά από την άλλη. Αυτό όταν συμβαίνει προκαλεί κούραση στους εκπαιδευτές άρα και μείωση της αποδοτικότητάς τους.

Από τις απόψεις των εκπαιδευομένων φάνηκε ότι η γνώση που τους προσφέρθηκε μέσα από τα προγράμματα δεν βασίστηκε στην διαλεκτική αντιπαράθεση με την πραγματικότητα και στο διάλογο. Η πρακτική άσκηση σχεδόν απουσίαζε και σε πολλές περιπτώσεις υπήρξε μονόλογος από την πλευρά του εκπαιδευτή και αδυναμία λύσης αποριών των εκπαιδευομένων.

Απαιτείται λοιπόν σταδιακή μετατροπή του περιεχομένου της εκπαίδευσης των αγροτών από το σημερινό μοντέλο «Θεωρία και πρακτική σε μη ιδιόκτητα εργαστήρια» σε αυτό της Μαθητείας, δηλαδή «Θεωρία και πρακτική σε ιδιόκτητα εργαστήρια και επιπλέον Πρακτική σε παραγωγικές μονάδες με πραγματικούς όρους εργασίας». Επίσης σημαντικό ρόλο θα παίζει και η επέκταση, όπου είναι δυνατόν,

του θεσμού των οικοτροφείων για να καλύπτονται οι εκπαιδευτικές επιλογές των μαθητών από περιοχές μακριά από την οικογενειακή εστία τους.

Επίσης θα πρέπει να δοθεί από την Πολιτεία ιδιαίτερη προσοχή στην σχολική γεωργική εκπαίδευση (Τ.Ε.Ε.). Αυτή, σε αντίθεση με την άτυπη (στην οποία εντάσσονται τα προγράμματα που ερευνήσαμε), έχει τα ακόλουθα θετικά στοιχεία:

- Απευθύνεται σε νέους, οι οποίοι διαθέτουν τον απαραίτητο χρόνο για την παρακολούθηση σχολικών μαθημάτων και είναι απαλλαγμένοι, συνήθως, από άλλα βάρη (επαγγελματικά, οικογενειακά).
- Οι εκπαιδευόμενοι είναι χωρισμένοι κατά ηλικίες και συνθέτουν ομοιογενές και συμπαγές ακροατήριο.
- Το ενδιαφέρον των μαθητών θεωρείται δεδομένο, όπως αυτό δικαιολογείται από την παρουσία τους στην αίθουσα διδασκαλίας.
- Η ύλη διδασκαλίας κατανέμεται συστηματικά σε διάφορες τάξεις, με κριτήριο την ικανότητα πρόσληψης και συγκράτησης γνώσεων.
- Είναι δυνατή η αξιολόγηση της γνώσης που αποκτήθηκε με την μέθοδο των εξετάσεων και τη βαθμολογία ως δείκτη του βαθμού γνώσης.

Όσον αφορά τους εκπαιδευτές φάνηκε ότι πολλοί από αυτούς δεν ήταν ενημερωμένοι για τις σύγχρονες εξελίξεις και δεν ήταν σε θέση να επιτελέσουν σωστά το έργο τους κατά την διάρκεια των εκπαιδεύσεων.

Η επιλογή των εκπαιδευτών βασίστηκε στις προσωπικές γνωριμίες των υπευθύνων των προγραμμάτων μια και στις εκπαιδεύσεις αυτές δεν πάρθηκαν οι εκπαιδευτές από το αντίστοιχο Μητρώο. Πάντως δεν παρατηρήθηκε δυσκολία στην εξεύρεσή τους. Οι εκπαιδευτές ήταν κυρίως από το δημόσιο τομέα λόγω του ότι μπορεί να γίνει η πρόσληψή τους στις εκπαιδεύσεις και η πληρωμή τους με ευκολότερο τρόπο και από την άλλη δεν υπάρχει ενδιαφέρον στους ιδιωτικούς υπαλλήλους να συμμετάσχουν στις εκπαιδεύσεις για τόσο λίγες μέρες.

Δεν γίνονται σεμινάρια εκπαιδευτών και προϊσταμένων του φορέα εκπαίδευσης βάσει των ετησίων προγραμμάτων εκπαίδευσης αν και η αναγκαιότητα για κάτι τέτοιο είναι μεγάλη.

Από «τα δελτία παρουσίας εκπαιδευτών - δελτία διδασκόμενης ύλης» καθώς και από τα στοιχεία των συνεντεύξεων, φαίνεται ότι στις εκπαιδεύσεις έχουν ενσωματωθεί γνώσεις προστασίας και διαφύλαξης του περιβάλλοντος. Επίσης από στοιχεία των συνεντεύξεων βλέπουμε να παρουσιάζονται στα προγράμματα που εξετάζουμε και χαρακτηριστικά στοιχεία της αειφόρου γεωργίας, που έχουν αναφερθεί ήδη στο πρώτο κεφάλαιο, όπως ότι οι γεωργοί του μοντέλου αυτού προσπαθούν να κάνουν καλύτερη χρήση των διαθέσιμων φυσικών πόρων με την ελαχιστοποίηση της χρήσης των εξωτερικών εισροών και την αναγέννηση περισσότερο αποτελεσματικά των εσωτερικών (τοπικών) εισροών ή με συνδυασμό και των δύο.

Δεν φάνηκαν να υπάρχουν διασυνδέσεις μεταξύ του τρίπτυχου έρευνα-εκπαίδευση- παραγωγή με προσανατολισμό την Τοπική Ανάπτυξη. Αυτό πρέπει να τονιστεί γιατί ακόμα και όταν αναφέρθηκαν οι εκπαιδευτές σε αυτό το ζήτημα, φάνηκε να εννοούν την εν λόγω διασύνδεση ως «λειτουργικού» παρά «τοπικο-αναπτυξιακού» χαρακτήρα.

Φάνηκε επίσης ότι δεν υπάρχουν διασυνδέσεις του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου με επιστημονικούς και ερευνητικούς φορείς, με εξαίρεση το Ινστιτούτο Υποτροπικών και Ελιάς από όπου και αντλεί δύο εκπαιδευτές.

Θεωρώ πολύ σημαντικό να υπάρχει ένας προγραμματισμός στις εκπαιδεύσεις. Οι υπεύθυνοι των προγραμμάτων θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους δύο στοιχεία: α). ποια περίοδο οι αγρότες έχουν να κάνουν τις λιγότερες εργασίες στις εκμεταλλεύσεις τους άρα έχουν την ευχέρεια να παρακολουθήσουν προγράμματα και β). η εποχή που πραγματοποιείται η εκπαίδευση να δίνει την δυνατότητα πρακτικής άσκησης πάνω στο αντικείμενο της εκπαίδευσης π.χ. ένα πρόγραμμα για το κλάδεμα της ελιάς να γίνεται τον Ιανουάριο μια και αυτή την περίοδο γίνεται αυτή η εργασία από τους αγρότες. Αυτά μπορεί να φαίνονται δύσκολα να πραγματοποιηθούν στην πράξη, θεωρώ όμως ότι, αν ληφθούν υπόψη από τους υπεύθυνους των εκπαιδεύσεων, πολλά προβλήματα θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν.

Τέλος φτάνουμε στο θέμα της αξιολόγησης. Εκτιμώ ότι, κατά την διάρκεια είτε και στο τέλος των εκπαιδεύσεων, θα πρέπει να γίνεται αξιολόγηση των γνώσεων των εκπαιδευομένων προκειμένου να πάρουν την βεβαίωση παρακολούθησης. Επίσης θα μπορεί κάποιος εκπαιδευόμενος να επαναλάβει την παρακολούθηση, αν διαπιστωθεί με την εξέταση ότι δεν έδειξε το απαραίτητο ενδιαφέρον και την προσοχή.

Επίσης θα πρέπει να γίνεται αξιολόγηση της εκπαίδευσης από τους εκπαιδευόμενους και μάλιστα με τρόπο ανώνυμο, αδιάβλητο και αντικειμενικό. Η επεξεργασία των στοιχείων αυτής της αξιολόγησης θα βοηθήσει το Υπουργείο Γεωργίας και τον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. ΔΗΜΗΤΡΑ προκειμένου να προχωρήσει σε ποιοτικού χαρακτήρα βελτιώσεις των προγραμμάτων, αφού μέσα από τις απαντήσεις των εκπαιδευομένων βλέπουν τα θέματα που περισσότερο ή λιγότερο τους ενδιέφεραν, το τι θα ήθελαν να παρακολουθήσουν στο μέλλον καθώς και τις απόψεις τους για άλλα σχετικά ζητήματα (την εποχή και τις ώρες πραγματοποίησης των εκπαιδεύσεων, τις σημειώσεις, τα βιβλία, την εκπαιδευτική εκδρομή, την πρακτική άσκηση, τα εποπτικά μέσα και γενικά την οργάνωση της εκπαίδευσης, κτλ).

Επίσης θα ήταν σκόπιμο να συλλέγονται γραπτώς από τους εκπαιδευόμενους ορισμένα στοιχεία πριν την έναρξη των προγραμμάτων. Και αυτό γιατί θα πρέπει να είναι γνωστά στο φορέα εκπαίδευσης τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων προκειμένου να διαμορφωθούν τα θέματα διδασκαλίας του κάθε προγράμματος και ο τρόπος παρουσίασης τους.

Όπως διαπιστώσαμε, στη χώρα μας υπάρχει πληθώρα φορέων που προσφέρουν εκπαίδευση- κατάρτιση στους αγρότες, με επικαλύψεις στα γνωστικά αντικείμενα και στα εκπαιδευτικά τους προγράμματα.

Προτείνουμε ή να θεσπιστεί συντονισμός ή να γίνει ένας ενιαίος φορέας εκπαίδευσης αγροτικού πληθυσμού, ώστε και οι επικαλύψεις να εξαλειφθούν και γενικά να εξορθολογιστεί η λειτουργία της εκπαίδευσης. Αυτός ο φορέας θα προσφέρει μία μακροχρόνια εκπαιδευτική διαδικασία καθώς και απλές γνώσεις που τόσο έχουν ανάγκη οι αγρότες. Είναι αναγκαία και απαραίτητη, μια συνολική πρόταση σύνδεσης του αγροτικού χώρου και του πληθυσμού του με μια διαδικασία σχεδιασμού πολιτικής, προσδιορισμού στρατηγικής και συντονισμού των ενεργειών για την επίτευξη του καλύτερου αποτελέσματος στο χώρο της αγροτικής εκπαίδευσης. Έτσι θα εξοικονομηθούν πόροι που θα διοχετευτούν στην εκπαιδευτική διαδικασία και όχι σε διοικητικές- λειτουργικές-οργανωτικές δαπάνες. Επίσης με τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να γίνει και καλύτερη αξιοποίηση- προσαρμογή των πόρων των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (Κ.Π.Σ.). Γενικά ο κατακερματισμός των προσπάθειών σε πολλούς φορείς για το ίδιο αντικείμενο με διαφορετικές αφετηρίες και στόχους δεν μπορεί να αποδώσει το αναμενόμενο αποτέλεσμα ενώ αποτελεί μεγάλη σπατάλη οικονομικών και ανθρώπινων πόρων.

Η εκπαίδευση-κατάρτιση είναι αυτή μέσα από την οποία περνάει η γεωργική ανάπτυξη, μια και το ανθρώπινο δυναμικό είναι ο σημαντικότερος ίσως και ο μοναδικός πόρος που μπορεί να προσφέρει σε μια επιχείρηση ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Και αυτό γιατί όλοι οι υπόλοιποι πόροι (μηχανήματα, κεφάλαια, τεχνολογία) είναι δυνητικά διαθέσιμοι για όλες τις επιχειρήσεις. Εκείνο που αλλάζει είναι το επίπεδο πρόσβασης των επιχειρήσεων σε αυτές, το οποίο εξαρτάται από τα γενικότερα χαρακτηριστικά τους. Θα πρέπει επομένως να προχωρήσουν οι υπεύθυνοι που ασχολούνται με την γεωργική εκπαίδευση στη διαμόρφωση ενός σημαντικού προγράμματος επανασχεδιασμού της αγροτικής εκπαίδευσης και αναδιοργάνωσης των δομών της, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες του αγροτικού κόσμου καθώς και τις αδυναμίες του όποιου προγράμματος είναι σε ισχύ μέχρι σήμερα, αν υποθέσουμε ότι υπάρχει σχεδιασμός αυτής της εκπαίδευσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

Αδαμόπουλος, Α.(1959), «Μέθοδοι και σχέδιον αξιολογήσεως εις τας Γεωργικάς Εφαρμογάς», *Επιστημονική Επετηρίδα της Γεωπονικής και Δασολογικής Σχολής*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Αθανασίου, Α.(1994), *Επαγγελματική Κατάρτιση των Αγροτών: Η περίπτωση των Κέντρων Γεωργικής Εκπαίδευσης (Κ.Ε.Γ.Ε.)*. Αθήνα: Α.Τ.Ε., Μελέτες Αγροτικής Οικονομίας Νο 46.

Αλεξίου, Θ.(2000), «(Μετα) νεωτερικές αναγνώσεις του εκπαιδευτικού συστήματος». Περιοδικό *Πολίτης*, τεύχος 78/79, σελ. 14-18.

Αμερικανική Γεωργική Σχολή Θεσσαλονίκης: έντυπο υλικό.

Αντωνάκης, Ζ.(2001), «Οικονομικές και κοινωνικές όψεις του αγροτικού χώρου του νομού Ρεθύμνου την περίοδο του Μεσοπολέμου», Περιοδικό *Κρητολογικά γράμματα* 17, Ρέθυμνο, σελ.229-251.

Ανώνυμο(1996), εφημερίδα *Κρητική Επιθεώρηση*, 6 Μαρτίου 1996 : «Επιστρέφει η Ι. Μονή Ασωμάτων στην Ι. Μητρόπολη Λάμπης και Σφακίων».

Ανώνυμο(2001), εφημερίδα *Ρέθεμνος*, 14 Φεβρουαρίου 2001: «Σταθμός Γεωργικής Έρευνας Ασωμάτων- Σημαντικό έργο στην αναβάθμιση της κτηνοτροφίας».

Βολάνης Μ., Κ. Τζεράκης (1997), «Μελέτη του προβάτου φυλής Σφακίων: Ι. Αναπαραγωγικές και παραγωγικές ιδιότητες αμνάδων», *Επιθεώρηση Ζωοτεχνικής Επιστήμης*, Ιούλιος, τχ.23, σελ.5-28.

Βολάνης Μ., Κ. Τζεράκης (1997), «Μελέτη του προβάτου φυλής Σφακίων: ΙΙ. Αναπαραγωγικές ιδιότητες προβατίνων και χαρακτηριστικά ανάπτυξης των αμνών», *Επιθεώρηση Ζωοτεχνικής Επιστήμης*, Δεκέμβριος, τχ.24, σελ.5-20.

Βολάνης Μ., Κ. Τζεράκης (1997), «Μελέτη του προβάτου φυλής Σφακίων: ΙΙΙ. Γαλακτοπαραγωγή», *Επιθεώρηση Ζωοτεχνικής Επιστήμης*, Δεκέμβριος, τχ.24, σελ.21-38.

Βολάνης Μ., Α. Παύλου, Κ. Τζεράκης (1998), «Εφαρμογή μεθόδων εξυγίανσης από την προϊούσα πνευμονία σε ποίμνιο προβάτων», *Επιθεώρηση Ζωοτεχνικής Επιστήμης*, Δεκέμβριος, τχ.25, σελ.57-66.

* Η βιβλιογραφία που ακολουθεί παρατίθεται κατά αλφαβητική σειρά των επιθέτων των συγγραφέων και είναι χωρισμένη σε δύο ομάδες: η πρώτη σύμφωνα με το ελληνικό αλφάβητο και η δεύτερη σύμφωνα με το αγγλικό.

Βολάνης, Μ.(2002), «Διάδοση σπανίων φυλών προβάτων στην Κρήτη». Εισήγηση στο Συμβούλιο Αγροτικής Πολιτικής της Περιφέρειας Κρήτης, Ηράκλειο 20 Σεπτεμβρίου 2002 (Δακτυλογραφημένο κείμενο).

Γ.Α.Κ. Ρέθυμνο : Αρχείο της Πρακτικής Γεωργικής Σχολής Ασωμάτων.

Γεωργική Σχολή Ασωμάτων: Μητρώα μαθητών(1958-1985).

Δαουτόπουλος, Γ.(1997), *Τοπική Ανάπτυξη*. (Δ' έκδοση, Δεκέμβριος 1997) Θεσσαλονίκη: έκδοση του ίδιου.

Δαουτόπουλος Γ.(χ.χ), «*Τοπική Ατζέντα 21*» (δακτυλογραφημένο κείμενο).

Δαουτόπουλος Γ., Μ. Πυροβέτση (2002), «*Αειφορική Γεωργία: το όραμα της ελληνικής γεωργίας*», Περιοδικό *Γεωργία-Κτηνοτροφία* 1, σελ. 52-60.

Δαουτόπουλος, Γ.(1989), *Μεθοδολογία Κοινωνικών Ερευνών στον Αγροτικό χώρο*. Θεσσαλονίκη:Νέα Στοιχειοθετική.

Δημόπουλος Γ., Ν. Μπαλτάς, Ι. Χασσιά (2001) *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές* (Β' τόμος: Οικονομική Ολοκλήρωση και Πολιτικές). Αθήνα: Σιδέρης.

Δημουλάς Κ., Β. Σιδηρά, Β. Γαλατά (1995), *Συμμετοχική μεθοδολογία εκπαίδευσης ενηλίκων, Μέθοδοι και τεχνικές εφαρμογής*. Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως, αριθμός φύλλου 12 τεύχος Α',16 Ιανουαρίου 1929, Νόμος 3789.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως, αριθμός φύλλου 146 τεύχος Β', 17 Δεκεμβρίου 1931, Κανονισμός λειτουργίας της Γεωργικής Σχολής Ασωμάτων Αμαρίου.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως, αριθμός φύλλου 209 τεύχος Α', 6 Σεπτεμβρίου 1979, Νόμος 964.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως, αριθμός φύλλου 173 τεύχος Α', 1 Σεπτεμβρίου 1997, Νόμος 2520.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως, αριθμός φύλλου 530 τεύχος Β', 21 Αυγούστου 1990, Υπουργική απόφαση αριθμ. 288611.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως, αριθμός φύλλου 102 τεύχος Α', 26 Απριλίου 1989, Νόμος 1845.

Ζωγράφος, Δ. (1989), *Ιστορία της ελληνικής γεωργίας*,(τόμοι ΙΙ-ΙΙΙ). Αθήνα: Α.Τ.Ε (επανεκδοση).

Ζωγράφος, Δ.(1937), *Η Δημοτική Εκπαίδευσις και η Γεωργία 1933-1936*, Αθήνα.

Κατσαλής, Α.(1997), *Εκπαίδευση Εκπαιδευτών: σκέψεις και προτάσεις για εκπαίδευση ενηλίκων*. Αθήνα:Κλειδάριθμος.

Κοινή Υπουργική Απόφαση 303/98 των Υπουργών Γεωργίας, Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών με θέμα «Πρόγραμμα συμπληρωματικών μέτρων υπέρ των Νέων Αγροτών».

Κυριαζή, Ν.(2000), *Η κοινωνιολογική Έρευνα: κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα (β' έκδοση).

Λιοδάκης, Γ.(επιμ.)(2000), *Ο Αγροτικός Τομέας της Κρήτης: Προβλήματα και προοπτικές*. Πολυτεχνείο Κρήτης- Γενικό Τμήμα, Χανιά.

Λυοτάρ, Ζ. Φ.(1993), *Η μεταμοντέρνα κατάσταση*, μτφρ. Κωστής Παπαγιώργης, Αθήνα: Γνώση.

Μάππα, Σ. (1983), «Οι όροι του προβλήματος». Στο *Τοπική Ανάπτυξη: Ουτοπία ή Πρόκληση*; Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Ε.Τ.Α.Α.), σελ.11-25.

Ο.Κ.Ε.(2000), «Κατάρτιση στον Αγροτικό Τομέα στην Ελλάδα». Γνώμη 44^η της Ο.Κ.Ε. Αθήνα 27 Σεπτεμβρίου 2000.

Ο.Κ.Ε.(2002), «Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader + 2000-2006». Σχέδιο Γνώμης της Ο.Κ.Ε. Αθήνα, Ιούλιος 2002.

Ο.Κ.Ε.(2002), «Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αγροτική Ανάπτυξη και Ανασυγκρότηση της Υπαιθρου 2000-2006». Γνώμη 80^η της Ο.Κ.Ε. Αθήνα 19 Σεπτεμβρίου 2002.

Παπαγεωργίου, Γ. (1959), *Ησίοδος: Έργα και Ημέραι*, ελεύθερη απόδοση, Αθήναι.

Παπακωνσταντινίδης, Λ. (1993), *Αγροτουρισμός, Σταθμός στο δρόμο για την τοπική ανάπτυξη*. Αθήνα: Δωρικός.

Πεπελάσης, Α.(1976), *Αγροτική Πολιτική και Ανάπτυξη*, άρθρα και διαλέξεις. Αθήνα: Παπαζήση.

Περιφέρεια Κρήτης - Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης, «Η κοινωνία της πληροφορίας στην Ελλάδα και στην Κρήτη». Πρακτικά Ημερίδας 5 Μαΐου 2001.

Πεσμαζόγλου, Σ.(1987), *Εκπαίδευση και ανάπτυξη στην Ελλάδα 1948-1985 Το ασύμπτωτο μιας σχέσης*. Αθήνα : Θεμέλιο.

Σέμος, Αν. (2002), «Τα προβλήματα της Ελληνικής Γεωργίας και τα δίκαια των αγροτών». Περιοδικό *Γεωργία-Κτηνοτροφία* 2, σελ.22-27.

Σιάρδος, Γ.(1997), *Γεωργικές Εφαρμογές, Το συμβουλευτικό έργο των φορέων Γεωργικής Ανάπτυξης*. Θεσσαλονίκη: Ζήση.

Σιάρδος Γ., Α. Κουτσούρης (2002), *Αειφορική Γεωργία και Ανάπτυξη*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.

Σπανάκης, Στ.(1991), *Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων* (Α' τόμος). Ηράκλειο: ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ Α.Ε.Β.Ε.

Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α. (Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αττικής) (1994α) *Μεθοδολογία σχεδιασμού – παρακολούθησης – αξιολόγησης προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης για την τοπική ανάπτυξη*. Υπεύθυνος μελέτης: Π.Ε.Τ.Α. Α.Ε. («Πληροφόρηση – Επιμόρφωση – Τοπική Ανάπτυξη Α.Ε.»), Αθήνα, Ιούλιος 1994.

Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α. (Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αττικής) (1994β) *Τοπική Ανάπτυξη και Επιμόρφωση*. Διήμερο Ελληνογαλλικής Συνεργασίας, Αθήνα, Σεπτέμβριος 1993, EUROFORM Πρόγραμμα Συντελεστών Ανάπτυξης – Επιμόρφωσης Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α. – Π.Ε.Τ.Α. Α.Ε., Αθήνα 1994.

Τσαούσης, Δ. (επιμ.) (1990), *Η ευρωπαϊκή πρόκληση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, (2001) *Σχέδιο Επιχειρησιακού Προγράμματος «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση»*, Μάρτιος 2001.

Υπουργείο Γεωργίας, (2001) *Νέοι Αγρότες, πριμοδότηση πρώτης εγκατάστασης, 2000-2006 για την ανανέωση του αγροτικού πληθυσμού, χαμηλότοκο δάνειο για την αντιμετώπιση των δαπανών πρώτης εγκατάστασης, οδηγός εφαρμογής, Δ/ση Προγραμματισμού και Γεωργικών Διαρθρώσεων*, Αύγουστος 2001.

Φραγκομιχελάκης, Μ.(2002), «Κοινωνία της γνώσης και / ή κοινωνία της ανεργίας. Σχέσεις μεταξύ γνώσης και εργασίας στην καπιταλιστική κοινωνία». Ανακοίνωση στο 2^ο Διεθνές Συνέδριο Κοινωνιολογίας, Θεσσαλονίκη 8-10 Νοεμβρίου 2002 (διοργάνωση: Σ.Ε.Κ., Ε.Κ.Κ.Ε. και R.C 26 της I.S.A). Πρακτικά του Συνεδρίου στο CD με ISBN 960-92263-0-2. Θεσσαλονίκη: INVENTICS.

Φραγκομιχελάκης, Μ.(χ.χ), *Περιφερειακή ανάπτυξη. Σημειώσεις και Συλλογή κειμένων*. Πολυτεχνείο Κρήτης- Γενικό Τμήμα, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Φραγκομιχελάκης, Μ.(2000), «Τεχνογνωσίες και Τοπική -Περιφερειακή Ανάπτυξη: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση». Στο Νέστορος Ι. κ.ά. (επιμ.), *Σύγχρονα ρεύματα στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ.Δαρδανός.

Φρερής, Βελ.(1994), *Τα ιστορικά μοναστήρια της Κρήτης: Αρσανίου, Αρκαδίου, Ασωμάτων, Πρέβελης, Οδηγήτριας*. Αθήνα: Δρυμός.

Χριστοδούλου, Ν. (1967), *«Μαθήματα Γεωργικών Εφαρμογών»*, τεύχος Α', Αθήναι: Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή Αθηνών.

Ψιλάκης, Ν.(1994), *Μοναστήρια και Ερμητήρια της Κρήτης* (Β' τόμος). Δωρικός.

- Allefresde, M. (1983), «Χρηματοδότηση και κατάρτιση: δυο ουσιαστικά μέσα για την ανάπτυξη τοπικών πρωτοβουλιών στο μεσογειακό αγροτικό χώρο». Στο *Τοπική Ανάπτυξη: Ουτοπία ή Πρόκληση;* Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Ε.Τ.Α.Α.), σελ.163-193.
- Aydalot, Ph. (1976), *Dynamique spatiale et developpement inegal*, Economica, Paris.
- Aydalot, Ph. (1985), *Economie regionale et urbaine*, Economica, Paris.
- Bennet, C. F. (1975), «Up the Hierarchy», *Journal of Extension*, 13:7-12.
- Friedmann J., C. Weaver (1979), *Territory and Function, The Evolution of Regional Planning*, Univ. of California Press.
- Harbison F., C.A. Myers (1964), *Education, Manpower and Economic Growth: Strategies of Human Resource Development*, New York: Mc Graw- Hill.
- Kang J.T., H.K. Song (1984), «Individual and Group Extension Methods», in *Agricultural Extension: a Reference Manual*, B.E. Swanson, (ed.), pp. 130-143, Rome: FAO.
- Laird, D.H. (1972), *Training Methods for Skills Acquisition*, Washington, D.C.: America Society for Training and Development.
- Lincoln Y. S., E.G. Guba (1985), *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, California: Sage
- Long, N. (1989), «Knowledge, Networks and Power: Discontinuities and Accommodations at the Interface», Paper presented at *the European Seminar on Information Technology and Knowledge Management*, Wageningen, The Netherlands.
- May, N.(1992), *Organisation productive et reseaux*, Convention romande de 3e cycle de sociologie, Yverdon-les- Bains (Suisse), novembre 1992, texte roneote.
- Perrat, J. (1990), «Interventions economiques des collectivites territoriales et strategies des groupes multinationaux». *Issues*, No hors serie, juin 1990, 432-434.
- Polyzou, A. (1998), *Teacher Training and Professional Development: Designing and Evaluating a Course delivered over the World Wide Web*. Unpublished MA Thesis, University of Reading.
- Polyzou, A. (2002), *Changes in the Thinking and Practice of Modern Language Teachers in an area of Greece, through Action Research involving Training in, and Experience of, the Use of ICT in Education*. Unpublished PhD Thesis, University of Exeter, August 2002.
- Rogers, J. (1993), *Adults Learning*. London: Open University Press, (3rd edition).

Sabrosky, L. (1948), *I'm doing a good job you say, but can you prove it?*, National County Agent and Vocational Agricultural Teacher.

Savy, M.(1990), «Mutation economique et changement spatial». *Issues*, No hors serie, juin 1990, 419-425.

Smith, A. (1933), *The Wealth of Nations*. New York: Everyman's Library.

Stohr W.B., Taylor D.R.F. (ed.) (1981), *Development from Above or Below?* John Wiley & Sons.

Thorpe, M. (1988), *Evaluating Open and Distant Learning*. Longman Group UK Ltd.

Tornqvist, G. (1983), «Creativity and regional development», in *Redeploiement industriel et aménagement de l' espace*, Montreal.

Vasquez Barquero, A.(1983), «Η ενδογενής εκβιομηχάνιση στις αγροτικές ζώνες». Στο *Τοπική Ανάπτυξη: Ουτοπία ή Πρόκληση;* Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Ε.Τ.Α.Α.), σελ. 27-54.

Vasquez Barquero, A.(1991), *Τοπική Ανάπτυξη -Μία στρατηγική για τη δημιουργία απασχόλησης*. Αθήνα: Παπαζήση.

Weaver, C. (1983), «Le developpement par la base: vers une doctrine du developpement territorial», in B. Planque 1983.

Wilkinson, K. (1989), Community Development and Industrial Polity, *Research in Rural Sociology and development*, JAI Press Inc., vol.4: 241-254.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ:

www.oke.gr/greek/gnomi80.htm,

www.oke.gr/greek/gnomi44.htm,

www.minagric.gr/greek/3.2.1.html

www.amariotes.com/map.htm

www.afs.edu.gr.

www.khatzidakis.gr.

[www.ogeeka-dimitra.org.gr/eisagogi/tee kritis.htm](http://www.ogeeka-dimitra.org.gr/eisagogi/tee_kritis.htm)

www.ogeeka-dimitra.org.gr/eisagogi/pistopoiisi.htm

www.labor-ministry.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 ΤΟ ΠΡΑΣΙΝΟ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟ

Το πιστοποιητικό αυτό θα βεβαιώνει την παροχή εξειδικευμένων γνώσεων στους κατόχους του, διευκολύνοντας την επαγγελματική αναγνώριση και εξέλιξή τους, αφού θα χρηματοδοτούνται κατά προτεραιότητα τα σχέδια βελτίωσης των εκμεταλλεύσεών τους, οι επενδύσεις τους στους τομείς της παραγωγής, της μεταποίησης, του αγροτουρισμού κλπ.

Για ν' αποκτήσει ο ενδιαφερόμενος το πράσινο πιστοποιητικό μπορεί να φοιτήσει ή σε Τ.Ε.Ε. που προσφέρουν ειδικότητες του γεωργικού τομέα, ή σε Πρακτικά Γεωργικά Σχολεία ή σε κάποιο Κέντρο «Δήμητρα» ή σε κάποιο Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.) που προσφέρει ειδικότητες του αγροτικού τομέα.

Κατά το χρόνο φοίτησης μπορεί ο ενδιαφερόμενος ν' απαλλαγεί από τις δεσμεύσεις που έχει αναλάβει στα πλαίσια κάποιου προγράμματος ενώ παράλληλα μετά την απόκτηση του πράσινου πιστοποιητικού θα έχει προτεραιότητα πρόσβασης στα προγράμματα του Υπουργείου Γεωργίας, χαμηλότοκα δάνεια, περισσότερες φοροαπαλλαγές (άρθρο 2, Νόμος 2520/97) και μεγαλύτερη εξισωτική αποζημίωση¹.

Το πράσινο πιστοποιητικό αφορά την πιστοποίηση εκπαίδευσης, κατάρτισης και απόκτησης δεξιοτήτων μέσα από μακρά πρακτική άσκηση στην ίδια ή σε κάποια εγκεκριμένη αγροτική εκμετάλλευση.

Η χορήγηση του Πράσινου Πιστοποιητικού στους υποψήφιους είναι νομοθετημένη (άρθρο 12, Νόμος 2520/97) και θα δίνεται μέσα από διάφορους συνδυασμούς πιστοποίησης εκπαίδευσης, εκπαίδευσης από απόσταση, σεμιναρίων, πρακτικής άσκησης, μαθητείας και στο τέλος, πιστοποίησης γνώσεων από το Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. «ΔΗΜΗΤΡΑ».

Σε κάθε περίπτωση, η χορήγηση του Πράσινου Πιστοποιητικού θ' αποτελέσει για την Ελλάδα το κλασσικό παράδειγμα εφαρμογής στην πράξη της διαδικασίας σύνδεσης της Β/θμιας Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και της αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης με την συνεχιζόμενη κατάρτιση και με την παραγωγή και την αγορά εργασίας.

ΠΗΓΗ: www.ogeeka-dimitra.org.gr/eisagogi/pistopoiisi.html

¹ Το Υπουργείο Γεωργίας σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση χορηγούν αυξημένη εξισωτική αποζημίωση που μπορεί να φτάσει ετησίως μέχρι τα 5869,4 ευρώ (2 εκ. δρχ.) αν ένα άτομο διαθέτει ταυτόχρονα πράσινο πιστοποιητικό και βιώσιμη εκμετάλλευση. Το άτομο αυτό πρέπει να είναι «Νέος» ή «Νεοεισερχόμενος Νέος» αγρότης και να κατοικεί μόνιμα σε ορεινή ή μειονεκτική περιοχή ή να είναι μετακινούμενος κτηνοτρόφος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2
ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Πίνακας 2.1 ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Τ.Ε.Ε), 1994-1998

<i>ΕΤΗ</i>	<i>ΑΤΟΜΑ</i>	<i>ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ</i>
1994-1995	180	3
1995-1996	200	4
1996-1997	242	6
1997-1998	780	14

Πίνακας 2.2 ΕΞΩΣΧΟΛΙΚΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (1986-1998)

<i>ΕΤΗ</i>	<i>ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΤΟΜΩΝ</i>		<i>ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙΣ</i>
	ΣΥΝΟΛΟ	ΝΕΟΙ<40ΕΤΩΝ	
1986	3000	460	155
1989	3230	568	160
1990	2890	488	116
1993 και 1994	6587	1900	265
1995	14149	5377	586
1996	26053	9900	1047
1997	21642	9000	1062
1998	23966	11000	1057

ΠΗΓΗ: www.minagric.gr/greek/3.2.1.html

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3
ΩΡΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ Τ.Ε.Ε ΚΡΗΤΗΣ

Τα Τ.Ε.Ε. Κρήτης που βρίσκονται στην Μεσσαρά του νομού Ηρακλείου, με ειδικότητα Θερμοκηπιακών Κατασκευών και Καλλιέργειών ακολουθούν το ακόλουθο ωρολόγιο πρόγραμμα:

Α' Τάξη του 1^{ου} Κύκλου

1. ΓΕΝΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ(14 ώρες /εβδομάδα):

<i>ΜΑΘΗΜΑΤΑ</i>	<i>ΩΡΕΣ ΑΝΑ ΕΒΔΟΜΑΔΑ</i>
Θρησκευτικά	1
Νέα Ελληνικά	2
Ιστορία	1
Μαθηματικά	3
Φυσική	2
Χημεία	1
Χρήση Η/Υ	1
Γενικά Αγγλικά	2
Φυσική Αγωγή	1
Σύνολο ωρών	14

2.ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ (20 ΩΡΕΣ/ΕΒΔΟΜΑΔΑ):

<i>ΜΑΘΗΜΑΤΑ</i>	<i>ΩΡΕΣ ΑΝΑ ΕΒΔΟΜΑΔΑ</i>
Εισαγωγή στη γεωργική παραγωγή	6(3Θ+3 Ε)
Εισαγωγή στη γεωργική οικονομία	2(1Θ+1 Ε)
Εφαρμογές Η/Υ	1(1 Ε)
Γεωργικά μηχανήματα και εργαλεία	4(2Θ +2 Ε)
Γεωργική Τεχνική Ι	6(2Θ+ 4 Ε)
Εργασιακό περιβάλλον του τομέα Γεωπονίας-Τροφίμων και περιβάλλοντος	1 (1Θ)
Σύνολο ωρών	20

Β' Τάξη του 1^{ου} Κύκλου

1.ΓΕΝΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ(10 ΩΡΕΣ /ΕΒΔΟΜΑΔΑ):

<i>ΜΑΘΗΜΑΤΑ</i>	<i>ΩΡΕΣ ΑΝΑ ΕΒΔΟΜΑΔΑ</i>
Νέα Ελληνικά	2
Ιστορία	1
Μαθηματικά	2
Φυσική/ Χημεία	2
Γενικά Αγγλικά	2
Φυσική Αγωγή	1
Σύνολο ωρών	10

2.ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΑΜΑΘΗΜΑΤΑ(24 ΩΡΕΣ/ΕΒΔΟΜΑΔΑ):

<i>ΜΑΘΗΜΑΤΑ</i>	<i>ΩΡΕΣ ΑΝΑ ΕΒΔΟΜΑΔΑ</i>
Εδαφολογία-Λιπασματολογία	4(2Θ+2 Ε)
Θερμοκηπιακές Εγκαταστάσεις	8(4Θ+4 Ε)
Φυτοπροστασία	4(2Θ+2 Ε)
Θερμοκηπιακές Καλλιέργειες	7(3Θ+4 Ε)
Εφαρμογές Η/Υ	1(1 Ε)
Σύνολο ωρών	24

ΠΗΓΗ: [www.ogeeka-dimitra.org.gr/eisagogi/tee kritis.html](http://www.ogeeka-dimitra.org.gr/eisagogi/tee_kritis.html)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΚΑΤΑΤΑΣΣΟΝΤΑΙ ΤΑ ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΔΗΜΗΤΡΑ

Τα διάφορα γνωστικά αντικείμενα² του πρωτογενούς τομέα στα οποία εκπαιδεύονται αγρότες, αλιείς, δασεργάτες των Κέντρων ΔΗΜΗΤΡΑ κατατάσσονται στις εξής 6 μεγάλες κατηγορίες:

1. Εκπαιδεύσεις στον τομέα της άσκησης της γεωργίας.

Περιλαμβάνουν εκπαιδεύσεις με τεχνικά θέματα της φυτικής και ζωικής παραγωγής, της ποιοτικής-ποσοτικής βελτίωσης της αγροτικής παραγωγής, της άσκησης τεχνικών φιλικών προς το περιβάλλον, κ.τ.λ.

2. Εκπαιδεύσεις στον τομέα της Δασικής παραγωγής.

Περιλαμβάνουν εκπαιδεύσεις σε θέματα ανάπτυξης και προστασίας των δασών, προστασίας και καταστολής των δασικών πυρκαγιών, αναδάσωσης, κ.τ.λ.

3. Εκπαιδεύσεις στον τομέα της Αλιευτικής παραγωγής.

Περιλαμβάνουν εκπαιδεύσεις σε θέματα αλιείας, υδατοκαλλιέργειας, ορθολογικής αξιοποίησης των γλυκών και θαλασσίων υδάτων από την υδατοκαλλιέργεια.

4. Εκπαιδεύσεις ειδικών θεμάτων απαραίτητων για τη βελτίωση του αγροτικού εισοδήματος.

Τα θέματα περιλαμβάνουν τον αγροτουρισμό, την οργάνωση και την διαχείριση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και τη λογιστική παρακολούθησή τους, τη σωστή μεταποίηση, τυποποίηση και εμπορία των αγροτικών προϊόντων, την διαδικασία ένταξης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στο καθεστώς των εθνικών και κοινοτικών επιδοτήσεων.

5. Εκπαιδεύσεις που απευθύνονται σε Νέους Αγρότες ή σε Αγρότες ενταγμένους σε κάποιο Κοινοτικό Κανονισμό.

Τα θέματα των εκπαιδεύσεων αυτών απορρέουν από τις υποχρεώσεις του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ απέναντι σε Κοινοτικούς Κανονισμούς ή προγράμματα. (π.χ. στον Κανονισμό 2328/91), στους κανονισμούς στήριξης της βιολογικής γεωργίας, στο πρόγραμμα της πρόωρης συνταξιοδότησης των αγροτών κ.τ.λ.

6. Εκπαιδεύσεις που στηρίζουν το Οικογενειακό Εισόδημα και την παραμονή του αγρότη στις αγροτικές περιοχές.

Όπως καταρτίσεις στον αγροτουρισμό, την οικοτεχνία, τη μεταποίηση, τυποποίηση, εμπορία γεωργοκτηνοτροφικών προϊόντων, την οικοτεχνία και τη φύλαξη παιδιών και ηλικιωμένων.

ΠΗΓΗ: www.oke.gr/greek/gnomi44.html, σελ.6

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5

² Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε κάποια από τα γνωστικά αντικείμενα συναντιούνται και σε διαφορετικές κατηγορίες.

ΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΡΤΙΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟ Κ.Ε.Κ. ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ

Η θεματολογία των καταρτίσεων που προσφέρει το Κ.Ε.Κ. ΠΑ.Σ.Ε.ΓΕ.Σ είναι:

- 1.Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί.
- 2.Βελτίωση της Κτηνοτροφικής Παραγωγής.
- 3.Κοινή Αγροτική Πολιτική και Αγροτική Παραγωγή.
- 4.Μεταποίηση- Τυποποίηση και εμπορία- προώθηση αγροτικών προϊόντων.
- 5.Χρήση της πληροφορικής στις αγροτικές επιχειρήσεις και τους συνεταιρισμούς.
- 6.Οργάνωση και διοίκηση Αγροτικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών.
- 7.Βιολογική γεωργία και οικολογικά προϊόντα.
- 8.Μεταποίηση αλιευτικών προϊόντων.
- 9.Μεταποίηση- Τυποποίηση εμπορία κτηνοτροφικών προϊόντων.
- 10.Αλιεία- Υδατοκαλλιέργειες.
- 11.Χρήση μεθόδων και τεχνικών φιλικών προς το περιβάλλον.
- 12.Χρήση λιπασμάτων-φυτοφαρμάκων και προστασία περιβάλλοντος.
- 13.Μελισσοκομία.
- 14.Προστασία και αξιοποίηση δασικού πλούτου- αποκατάσταση υποβαθμισμένων δασικών περιοχών.
- 15.Εκπαίδευση νέων γεωργών σε σύγχρονες τεχνικές καλλιέργειες.
- 16.Θερμοκήπια.
- 17.Επισκευή συντήρηση γεωργικών μηχανημάτων.

ΠΗΓΗ: www.oke.gr/greek/gnomi44.html, σελ.8.

ΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΠΟΥ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ Ο Ο.Ε.Ε.Κ.
--

Οι ειδικότητες που προσφέρει ο Ο.Ε.Ε.Κ. σε αντικείμενα του αγροτικού τομέα είναι:

1. Τεχνικός ανθοκομίας.
2. Τεχνικός αμπελουργίας- οινοτεχνίας.
3. Τεχνικός θερμοκηπίων.
4. Τεχνικός αρδεύσεων.
5. Ειδικός δασικής προστασίας.
6. Επιμελητής-ξεναγός εθνικών δρυμών και χώρων αναψυχής.
7. Τεχνικός βιολογικής-οικολογικής γεωργίας.
8. Ειδικός денτροκομίας και μεταποίησης επεξεργασίας προϊόντων ελιάς- φυσιτικής.
9. Τεχνικός πτηνοτροφίας.
10. Τεχνικός αναπαραγωγής αγροτικών ζώων.
11. Διαχειριστής γεωργοκτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων.
12. Βοηθός γεωργοκτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων.

Στις παραπάνω ειδικότητες έχουν προστεθεί και μια σειρά άλλες, οι οποίες προέκυψαν από μελέτη που πραγματοποίησε ο Οργανισμός το 1999, προσπαθώντας να ανιχνεύσει επαγγέλματα που παρουσιάζουν ενδιαφέρον.

Οι ειδικότητες που θα προσφέρονται είναι οι ακόλουθες:

1. Τεχνικός γεωργικών μηχανημάτων.
2. Τεχνικός γεωπονικών εργαστηρίων.
3. Τεχνικός αγροτουρισμού, αγροβιοτεχνίας και περιβάλλοντος.
4. Τεχνικός βιομηχανιών δασικών προϊόντων.
5. Τεχνικός θηραματοπονίας.
6. Βοηθός κτηνιάτρου, τεχνικός υδατοκαλλιεργειών.
7. Τεχνικός πολλαπλασιαστικού υλικού.
8. Τεχνικός μελισσοκομίας-σηροτροφίας κ.λ.π.

ΠΗΓΗ: www.oke.gr/greek/gnomi44.html. σελ.9.

ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ³ ΤΟΥ ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΓΕΩΡΓΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΑΣΩΜΑΤΩΝ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Θα προσπαθήσουμε να εντάξουμε την ίδρυση⁴ της Γεωργικής Σχολής Ασωμάτων μέσα στο γενικότερο κλίμα που επικρατούσε στον αγροτικό χώρο του νομού Ρεθύμνου την περίοδο του μεσοπολέμου. Την εποχή εκείνη υπήρχε έντονο πρόβλημα στους παραγωγούς ελαιολάδου που ήταν και ο κυριότερος παραγωγικός κλάδος του Ν. Ρεθύμνης, γιατί η τιμή του προϊόντος που παρήγανε ήταν πολύ χαμηλή και παράλληλα το κόστος παραγωγής του πολύ υψηλό⁵.

Το λάδι που την περίοδο που εξετάζουμε ήταν ένα από τα βασικά προϊόντα προς εξαγωγή του Ελληνικού Κράτους μετά τον καπνό, την κορινθιακή σταφίδα, το κρασί, τα σύκα και τα εσπεριδοειδή βοηθούσε στην αγορά συναλλάγματος και την σταθεροποίηση του εξωτερικού ισοζυγίου πληρωμών. Βέβαια η χώρα μας την περίοδο αυτή έχει να αντιμετωπίσει δύο προβλήματα: τον ανταγωνισμό από την Ισπανία και την Ιταλία που είναι δύο χώρες πολύ ισχυρές στην εξαγωγή ελαιολάδου ιδιαίτερα προς τις χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής καθώς επίσης και το πρόβλημα της κυριαρχίας των (φθηνών) σπορέλαιων στην διεθνή αγορά ή και την ανάμειξη του σπορέλαιου με το ελαιόλαδο. Τα δύο παραπάνω προβλήματα είχαν σαν αποτέλεσμα να επηρεαστούν οι συναλλαγματικές αποδόσεις των ελληνικών εξαγωγών και επέδρασαν αρνητικά και στην εγχώρια αγορά πιέζοντας τους Έλληνες ελαιοπαραγωγούς.

Το 1928 ο νομός Ρεθύμνης αριθμούσε 68.180 κατοίκους με πυκνότητα 47.61 κατ/ τ. χλμ. ο αγροτικός οικονομικά ενεργός πληθυσμός υπολογίζεται το 1928 στους 15.469 κατοίκους ενώ οι καλλιεργούμενες στο νομό εκτάσεις την ίδια χρονική περίοδο έφταναν τα 143 τετρ. χλμ. Σύμφωνα με τον τύπο της εποχής ο νομός βρισκόταν σε πρωτόγονη κατάσταση και υστερούσε κατά πολύ σε σύγκριση με την υπόλοιπη Κρήτη. Η καλλιέργεια της ελιάς, συνεχίζει ο τύπος της εποχής, και της χαρουπιάς είναι ατελέστατη, τα λιπάσματα σχεδόν αγνοούνται και η αγροτική ασφάλεια εκλείπει.

Αξίζει να αναφερθεί ότι παρόλο που το ελαιόλαδο στην ελληνική αγορά ήταν σε χαμηλή τιμή, στη διεθνή αγορά αυτό δεν συνέβαινε με αποτέλεσμα να είναι λιγότερο ανταγωνιστικό σε σχέση με το ελαιόλαδο της Ισπανίας και της Ιταλίας και έτσι να υπάρχει μία συσσώρευση ποσότητας λαδιού στο εσωτερικό της χώρας μας που οδηγούσε στη μείωση των τιμών του. Η χαμηλή ανταγωνιστικότητα του λαδιού στις αγορές του εξωτερικού οφειλόταν πέρα από την υψηλή τιμή του, η κακή συσκευασία και η νοθεία του ελαιολάδου κατά την αποστολή του στους τόπους κατανάλωσης.

Οι γεωπόνοι της εποχής εκείνης έδιναν συμβουλές για τον ψεκασμό των δέντρων, για την καταπολέμηση του δάκου, για το κλάδεμα, για τα λιπάσματα που απαιτούνται και για άλλες καλλιεργητικές φροντίδες προκειμένου να αυξηθούν οι

³ Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει την εξέλιξη της Σχολής μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '50. Η παρουσία της Σχολής από τότε μέχρι σήμερα έχει ήδη παρουσιαστεί στο 5^ο κεφάλαιο.

⁴ Τα στοιχεία για την κατάσταση που επικρατούσε στον αγροτικό κόσμο του νομού Ρεθύμνου τις παραμονές της ίδρυσης της Γ.Σ.Α., είναι παρμένα από το άρθρο του Ζ. Αντωνάκη (2001).

⁵ Το ήδη υψηλό κόστος παραγωγής επιβαρυνόταν περισσότερο με την φορολόγηση των εξαγομένων από το νόμο ποσοτήτων για την εγχώρια αγορά αλλά και από τους προστατευτικούς δασμούς επί των λιπασμάτων που ήταν 10 δρχ. ανά 50 χγρ.

αποδόσεις των δέντρων. Η κατάσταση όμως εξακολουθούσε να είναι δύσκολη και θεωρήθηκε ότι η κτηνοτροφία θα μπορούσε να αποτελέσει τη λύση για την έξοδο από την κρίση αφού η ενασχόληση των αγροτών με αυτό τον κλάδο θα τους βοηθήσει στην συντήρησή τους και θα ενισχύσει και την παραγωγή λαδιού αφού θα βοηθήσει τον αγρότη να εξασφαλίσει τα ποσά που απαιτούνται για την αγορά λιπασμάτων.

Ο αγροτικός πληθυσμός έκρινε ότι το κόμμα των Φιλελευθέρων ικανοποιούσε ή δυνητικά θα μπορούσε να ικανοποιήσει τα συμφέροντά του για αυτό και στις εκλογές της 19^{ης} Αυγούστου 1928 το κόμμα των Φιλελευθέρων πλειοψήφισε στο Νομό με συνολική δύναμη 26.198 ψήφων. Ο βασικότερος λόγος στήριξης του Φιλελευθέρου συνδυασμού από την επαρχία Αμαρίου ήταν η προεκλογική υπόσχεση της επίστευσης των διαδικασιών για την ίδρυση της Πρακτικής Γεωργικής Σχολής στον χώρο της Μονής των Ασωμάτων, γεγονός που θεωρούνταν ότι θα βοηθούσε σημαντικά την γεωργία του τόπου. Η ίδρυση της Σχολής εντασσόταν στο γεωργικό πρόγραμμα της κυβέρνησης Βενιζέλου που είχε σαν στόχο την βελτίωση των αγροτικών συνθηκών ανάλογα με τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής. Μάλιστα ο Ε. Βενιζέλος στήριζε την βιωσιμότητα της χώρας περισσότερο στον κλάδο της γεωργίας γιατί με την εξαγωγή των γεωργικών προϊόντων αυξανόταν οι συναλλαγματικές εισροές, και θεωρούσε ότι η ανάπτυξη της γεωργίας θα οδηγήσει στην αντιμετώπιση των προβλημάτων. Τόνιζε μάλιστα ότι «το μέλλον μας έγκειται εις την γην».

Δεν ήταν όμως όλη η επαρχία Αμαρίου που επιθυμούσε την έναρξη της λειτουργίας της Σχολής. Χωριά όπως το Μοναστηράκι και το Αποδούλου διαμαρτυρήθηκαν για την ίδρυση της Σχολής και αυτό φάνηκε από την ισχυρή υποστήριξή τους στο αντίπαλο κόμμα που ήταν το Αγροτικό Κόμμα Ελλάδας (Α.Κ.Ε.), στις εκλογές του 1932.

Στις 6 Φεβρουαρίου 1928 πραγματοποιήθηκε στη Μονή Ασωμάτων πάνδημο ένοπλο συλλαλητήριο των κατοίκων της επαρχίας, προκειμένου ν' ασκηθούν πιέσεις προς τους τοπικούς φορείς εξουσίας για την επίστευση των διαδικασιών ίδρυσης της Γεωργικής Σχολής, η οποία καθυστέρουσε. Τέσσερα χρόνια αργότερα, η αναβλητικότητα των αρμοδίων ως προς την έναρξη λειτουργίας της Σχολής θα προκαλέσει νέες κινητοποιήσεις και διαμαρτυρίες των κατοίκων και προέδρων των χωριών της Επαρχίας. Για κάποια χωριά του ανατολικού διαμερίσματος της Επαρχίας Αμαρίου η ίδρυση της Σχολής στην περιοχή των Ασωμάτων έγινε η αφορμή για την εκδήλωση της δυσαρέσκειάς τους ως προς την εφαρμοζόμενη κρατική πολιτική στο νομό όπου δεν κατασκευαζόταν ένας δρόμος που να συνδέει τα χωριά του Αμαρίου με την πόλη και έτσι θα γινόταν λιγότερη σε χρόνο και σε κόστος η μεταφορά του ελαιολάδου. Προχώρησαν μάλιστα, στη διατύπωση του αιτήματος της διοικητικής απόσπασης των χωριών τους στο νομό Ηρακλείου. Το αίτημα⁶ αυτό που διατυπώνεται στον πρωθυπουργό Ε. Βενιζέλο, περισσότερο μοιάζει με απειλή, που έχει ως αποδέκτες τους τοπικούς βουλευτές. Μια τέτοια απόσπαση θα μείωνε την εκλογική τους δύναμη και τις τοπικές τους επιρροές, θα οδηγούσε δηλαδή στην

⁶ Αιτήματα του αγροτικού κόσμου της εποχής εκείνης στο Ν. Ρεθύμνου ήταν α) η αναστολή πιέσεων για καθυστερημένους φόρους λόγω της οικονομικής δυσπραγίας, β) η κατάργηση του δημοτικού φόρου υπερτιμήματος ή τουλάχιστον τη δικαιότερη ρύθμιση του, γ) απαγόρευση αναμίξεως σπορέλαιου με ελαιόλαδο, δ) κατάργηση του εξαγωγικού φόρου ελαίου, ε) να απαλλαγούν από κάθε φόρο τα εκ του εξωτερικού εισαγόμενα γεωργικά και βιομηχανικά εργαλεία καθώς και τα χημικά λιπάσματα, στ) αύξηση του μη φορολογούμενου ποσού κληρονομιάς μέχρι 200.000 δρχ. και τον διορισμό εκτιμητικής επιτροπής από γεωργούς σε κάθε ειρηνοδική περιφέρεια προς εκτίμηση και καθορισμό του κληρονομικού φόρου και ζ) χορήγηση δανείων από την Κτηματική Τράπεζα προκειμένου ν' αμβλυνθούν οι οικονομικές πιέσεις που δέχονταν οι παραγωγοί.

ακύρωση των υφιστάμενων σχέσεων πατρωνίας. Η απειλή τους έμεινε στη σφαίρα της διαμαρτυρίας και δεν έγινε πράξη.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι η Σχολή πριν το 1940 έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή της επαρχίας Αμαρίου και του Νομού Ρεθύμνου όσον αφορά την οικονομική, κοινωνική και πνευματική ζωή του τόπου ακόμα δε και της Κρήτης. Αυτό γίνεται αντιληπτό για όσους γνωρίζουν την ευρύτερη περιοχή Αμαρίου αν κανείς σκεφτεί ότι εκείνη την εποχή δεν υπήρχε δυνατότητα εξεύρεσης εργασίας στην ύπαιθρο και μέσα από τα Σχολεία της Σχολής Ασωμάτων οι νέοι της εποχής είχαν ένα συμπληρωματικό εισόδημα.

Για την πνευματική ζωή του τόπου και της ευρύτερης περιοχής η Σχολή αποτελούσε κέντρο μια και γίνονταν στο χώρο της, ομιλίες με θέματα προληπτικής ιατρικής (εχινόκοκκος, πνευμονία), ομιλίες για ιστορικά θέματα, δανεισμός βιβλίων⁷, κινηματογράφος⁸. Η Σχολή αποτέλεσε σημείο συνάντησης των γεωτεχνικών επιστημόνων της Κρήτης (κτηνίατροι, γεωπόνοι) για την ανταλλαγή απόψεων σε διάφορα θέματα γεωτεχνικού ενδιαφέροντος (διάδοση νέων ποικιλιών και φυλών, αντιμετώπιση ασθενειών κ.α.).

Στο χώρο της Σχολής γίνονταν και ενδοϋπηρεσιακή εκπ/ση όπως αυτή που έγινε 14-20 Ιανουαρίου 1965 σε 24 υπαλλήλους Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας σε θέματα που αφορούσαν τη βελτίωση της ποιότητας του ελαιολάδου και την αξιοποίηση των υποπροϊόντων του (σαπουνοποιία)⁹.

Κατά τη διάρκεια της Κατοχής, οι Γερμανοί χρησιμοποίησαν τη Σχολή ως στρατηγείο τους. Οι αποθήκες της Σχολής αποτέλεσαν χώροι συγκέντρωσης εφοδίων του κατακτητή. Οι Γερμανοί σεβάστηκαν το χώρο και δεν τον κατάστρεψαν. Βέβαια σημαντικές μάχες μεταξύ Γερμανών και Ελλήνων διαδραματίστηκαν κοντά στις εγκαταστάσεις της Σχολής.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η Σχολή λειτούργησε σαν Κέντρο Βοήθειας και Πρόνοιας, δηλαδή, συγκεντρώνονταν στο χώρο αυτό προϊόντα όπως σιτάρι, γάλα κ.α. τα οποία τα έδιναν στον πληθυσμό, οι Σύμμαχοι. Επίσης ο ίδιος χώρος έγινε και Κέντρο αποκατάστασης των πληγών του πολέμου π.χ. καταγραφή τραυματιών – ανταρτών και μη. Επίσης, έγινε καταγραφή των υλικών ζημιών στην περιοχή, έργο που συντόνιζε το Υπουργείο Συντονισμού. Με αυτά τα στοιχεία δόθηκαν δάνεια στον πληθυσμό για αποκατάσταση των ζημιών.

Συνεχίστηκε, σε μικρότερο βαθμό, την εποχή αυτή, η συμβολή της Σχολής, στον κοινωνικό τομέα, με επιμορφωτικά σεμινάρια σε θέματα ζωοανθρωπονόσεων. Παρόλο που ο αριθμός των μαθητών έχει αρχίσει να μειώνεται, η Σχολή συνεχίζει την προσπάθειά της και πετυχαίνει αναδιάρθρωση των καλλιεργειών και βελτίωση των φυλών των ζώων γεγονός που αναγνωρίζεται σε όλη την Κρήτη. Νέες ποικιλίες και σε φυτά και σε λαχανικά διαδίδονται, πράγμα που συμβάλλει σημαντικά στη στήριξη του εισοδήματος των κατοίκων της περιοχής. Η Σχολή δημιούργησε, την εποχή αυτή, πρότυπο φυτώριο δέντρων και ποικιλιών το οποίο εφοδίαζε σε δέντρα όλη την Κρήτη.

Στη δεκαετία του '60 περίπου, το Υπουργείο ανακαινίζει τα υπάρχοντα κτίρια της Μονής και την προσαρμόζει στις ανάγκες της Σχολής κτίζοντας ένα κτίριο που περιελάμβανε μία τραπεζαρία και δύο κοιτώνες. Το 1958 καταργείται το οικοτροφείο. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα το ωράριο της διδασκαλίας των μαθητών να διαρκεί ως το μεσημέρι και στη συνέχεια να επιστρέφουν στα σπίτια τους, δηλαδή η Σχολή έκανε

⁷ Γ. Α. Κ. – Αρχεία Ν. Ρεθύμνης, Αρχείο Πρακτικής Γεωργικής Σχολής Ασωμάτων, φ. 3 αρ. 16.

⁸ Γ. Α. Κ. – Αρχεία Ν. Ρεθύμνης, Αρχείο Πρακτικής Γεωργικής Σχολής Ασωμάτων, φ. 10 αρ. 66.

⁹ Γ. Α. Κ. – Αρχεία Ν. Ρεθύμνης, Αρχείο Πρακτικής Γεωργικής Σχολής Ασωμάτων (έγγραφο μη ταξινομημένο).

μόνο εξωτερικές εκπαιδεύσεις. Πολλές εργασίες τις οποίες εκτελούσαν οι μαθητές σαν πρακτική εφαρμογή και εξάσκηση, ως οικότροφοι, έπαψαν πλέον να εκτελούνται από αυτούς με συνέπεια την αναγκαία πρόσληψη και μισθοδοσία περίπου 5-6 μονίμων και αρκετών εποχιακών, γεγονός όμως που οδήγησε τη Σχολή σε οικονομικό αδιέξοδο, εφ' όσον δεν ήταν δυνατόν να αντεπεξέλθει στις οικονομικές υποχρεώσεις ως ιδιοσυντήρητο Ίδρυμα, Ν.Π.Δ.Δ., εποπτευόμενο από το Υπουργείο Γεωργίας. Μάλιστα έφτασε στο σημείο να πουλάει τα ζώα της Σχολής για να πληρώνει το προσωπικό της. Μέχρι τότε η οικονομική συντήρησή της προερχόταν από την πώληση διαφόρων προϊόντων που παράγονταν, όπως του ελαιολάδου καθώς και την πώληση ποικίλων ζώων που εξέτρεφε.

Η χρονολογία ίδρυσης της Μονής, όπως άλλωστε και των περισσότερων κρητικών μοναστηριών, δεν είναι γνωστή. Λέγεται, λοιπόν, πως η Μονή ιδρύθηκε από μια βυζαντινή βασίλισσα η οποία την προίκισε με τεράστιες εκτάσεις στη γύρω περιοχή. Οι ισχυρές ενδείξεις που υπάρχουν, συνηγορούν με την άποψη εκείνη που θέλει το μοναστήρι να έχει ιδρυθεί κατά την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (Β΄ Βυζαντινή περίοδος, 961-1204) (Ψιλάκης 1994 : 347).

Η Μονή φιλοξενούσε άνδρες μοναχούς και ήταν αφιερωμένη στους Ταξιάρχες Μιχαήλ και Γαβριήλ (Ασώματοι). Βρίσκεται στο 35^ο χλμ. του δρόμου προς την επαρχία Αμαρίου από το Ρέθυμνο. Από το όνομα της Μονής μάλιστα ονομάστηκε και ο κάμπος που την περιβάλλει Ασωμαθιανός.

Το 1821 οι Τούρκοι έκαψαν τη Μονή και ανοικοδομήθηκε το 1833. Τον 19^ο αιώνα ήταν έδρα της Επισκοπής Λάμπης και Σφακίων. Το 1868 συγκεντρώθηκαν εδώ μερικοί καπεταναίοι της Δυτικής Κρήτης, με πρωτοβουλία του Κωσταρού Βολουδάκη και υπόγραψαν ικετήριο αναφορά προς τη βασίλισσα της Αγγλίας, να δώσει την άμεση συνδρομή της προς «επίτευξιν των εθνικών πόθων» θέτοντας ουσιαστικά την Κρήτη υπό την αγγλική κυριαρχία. Στη συγκέντρωση ήταν και μερικοί από την Κεντροανατολική Κρήτη, οι οποίοι δεν ήθελαν να υπογράψουν και τους ανάγκασαν με τα όπλα. Η Μονή τον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας υπήρξε εστία πνευματική. Ίδρυσε στο Μοναστηράκι (χωριό της επαρχίας Αμαρίου) την Σχολή Μέσης Εκπαίδευσης, που λειτούργησε μέχρι τα χρόνια της Αυτονομίας (Σπανάκης 1991: 163).

Στο κτηματολόγιο της Μονής υπήρχαν εγγραφές για τεράστιες εκτάσεις που κατείχε σ' όλη την επαρχία Αμαρίου αλλά και στις επαρχίες Πυργιωτίσσης, Αγίου Βασιλείου, Μυλοποτάμου και Ρεθύμνης. Είχε ακόμη ανεπτυγμένη κτηνοτροφία και οι μοναχοί ασχολούνταν με την μελισσοκομία και τη μεταξοκαλλιέργεια. Τα κυρίως εισοδήματα της Μονής, όμως προέρχονταν από τους απέραντους ελαιώνες, που βρίσκονταν κυρίως στην ευρύτερη περιφέρεια της Μονής και στα γύρω χωριά. Αξίζει ν' αναφερθεί στο σημείο αυτό ότι το μοναστήρι είχε τεράστια περιουσία που αποτελούνταν από αγροκτήματα, τα οποία δώριζαν σ' αυτό επί Τουρκοκρατίας οι χριστιανοί για να μην περιέλθουν στην κατοχή των Τούρκων (Εφημερίδα "Ρέθυμνος", 2001:12).

Το 1900 η Μονή κρίθηκε διαλυτή. Το 1935 κρίθηκε διαλυτέα. Το 1927 η Μονή παραχωρήθηκε στη Γεωργική Υπηρεσία για να ιδρυθεί εκεί η Γεωργική Σχολή. Οι μοναχοί των Ασώματων, που δέχτηκαν την πρόταση ιδρύσεως Γεωργικής Σχολής προσπάθησαν να συνδυάσουν την καινούργια δραστηριότητα με το μοναστήρι. Δεν ήθελαν, δηλαδή, να σταματήσει να λειτουργεί η Μονή τους, γι' αυτό και δεν παραχώρησαν ολόκληρο το κτιριακό συγκρότημα, αλλά μόνο τμήμα του και μάλιστα το τμήμα εκείνο που δεν θα επιβάρυνε τη λειτουργία του μοναστικού κέντρου, ούτε και θα δημιουργούσε άλλα προβλήματα. Η απόφαση της αδελφότητας να παραχωρήσει μέρος των κτημάτων και των κτιρίων είναι ένα συγκινητικό κείμενο που στηρίζεται στην αγάπη για τον άνθρωπο και για τον τόπο. Αποφάσισαν να βοηθήσουν την προσπάθεια ιδρύσεως γεωργικής σχολής «επειδή η Μονή έχει την αρχήν πάντοτε να υποβοηθεί τους τοιούτους κοινωφελείς σκοπούς διαθέσασα και άλλοτε αγρούς δι' αγροκήπια και οικήματα δια Σχολεία».

Η βόρεια πλευρά του κτιριακού συγκροτήματος ήταν εκείνη που παραχωρήθηκε αρχικά:

«Ευχαρίστως δέχεται (η αδελφότητα) όπως η Μονή παραχωρήσει δια τας ανάγκας της Σχολής εκ των υπάρχοντων οικημάτων αυτής, τα Κελλαρικά, την Μεγάλην

Τράπεζαν, ικανού χώρου, επίσης τα αριστερά τω εισερχομένω εις την μεγάλην πόρταν της Μονής διάφορα οικήματα, καθώς και σταύλους και αχυρώνα, άπαντα ταύτα φρονούσα ότι θα είναι επαρκή δια την λειτουργίαν της ειρημένης Σχολής». Από τα κτήματα παραχωρήθηκαν αρχικά τα 2/3: «Ευχαρίστως δε παραχωρεί και αγρούς, ανάλογον των 2/3, αρδευσίμους, τα παλαιά αλώνια (Πλάτανον) δια κήπους Σχολής και τους λάκκους «Τζίτζιφές» προς υποδειγματικήν καλλιέργειαν τοιούτων ξηρικών. Ωσαύτως δε δια χειμερινάς και θερινάς βοσκάς των τυχόν αιγοπροβάτων της ιδρυθησομένης Σχολής, εις ην είναι διατεθειμένη η Μονή να παραχωρήσει αριθμόν τινά εκ των υπάρχόντων ήδη αιγοπροβάτων αυτής προς υποδειγματικήν ανάπτυξιν της κτηνοτροφίας» (Ψιλάκης 1994 : 363).

Ωρολόγιο Πρόγραμμα (1954-1955)

6:00 π.μ.	Έγερση και καθαριότητα.
6:30 - 8:00 π.μ.	Πρακτική άσκηση στο πτηνοτροφείο, στους σταύλους, στο χοιροτροφείο και στο τυροκομείο.
8:00 - 8:30 π.μ.	Πρωινό ρόφημα.
8:30 - 9:30 π.μ.	Θεωρητική Διδασκαλία.
9:30 π.μ. - 12:30 μ.μ.	Πρακτικές Ασκήσεις στο δέντροκομείο, πτηνοτροφείο και στους αγρούς.
12:30 - 13:00 μ.μ.	Καθαριότητα και γεύμα.
13:00 - 14:30 μ.μ.	Ανάπαυση.
14:30 - 17:30 μ.μ.	Πρακτικές Ασκήσεις κατά τμήματα .
17:30 μ.μ.	Πρόδειπνον.
17:30 - 18:30 μ.μ.	Θεωρητική Διδασκαλία.
18:30 - 19:30 μ.μ.	Ελεύθερος χρόνος (παιχνίδι κ.α.).
19:30 - 20:00 μ.μ.	Καθαριότητα και δείπνο.
20:00 - 21:00 μ.μ.	Ανάπαυση –Μελέτη.
21:00 μ.μ.	Ύπνος.

Το παραπάνω πρόγραμμα, που ίσχυε και για τις προηγούμενες και για τις επόμενες χρονιές, μπορούσε να μεταβληθεί ανάλογα με τη φύση της εργασίας και των καιρικών συνθηκών κατόπιν διαταγής της Δ/νσεως.

ΠΗΓΗ: Γ.Α.Κ.- Αρχεία Ν. Ρεθύμνου, Αρχείο Πρακτικής Γεωργικής Σχολής Ασωμάτων

**ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΣΩΜΑΤΩΝ**

ΘΕΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ
1.Τεχνική	6
2.Ελαιοκλαδέματα	8
3.Τυροκομία	8
4.Πτηνοτροφία-Κονικλοτροφία-Αξιοποίηση οικιακού γάλακτος και φέτας (γυναίκες)	9
5. Κονικλοτροφία	1
6.Πτηνοτροφία-ωοπαραγωγή	1
7.Πτηνοτροφία-Κρεατοπαραγωγή	2
8.Γεωργική Τεχνική	3
9.Μελισσοκομία(άνδρες)	12
10.Μελισσοκομία(γυναίκες)	4
11.Μελισσοκομία(γυναίκες – άνδρες)	1
12.Εκπ/ση ηγετικών στελεχών	2
13.Χοιροτροφία	10
14.Εκτροφή μόσχων	1
15.Προβατοτροφία	2
16.Κοπτική- Ραπτική	1
17.Εκπ/ση αποφοίτων ΑΣΟΧΑ (γυναίκες)	1
18.Κέντημα (γυναίκες)	2
19.Μοτοσκαπτικά-μηχανήματα	1
20.Αγροφύλακες	3
21.Διατροφή οικόσιτων ζώων και συντήρηση, αξιοποίηση του γάλακτος(γυναίκες)	2
22.Πρόεδροι Κοινοτήτων	3
23.Συντήρηση και χρήση γεωργικών μηχανημάτων	2
24.Γραμματέων	3
25. Πρόεδροι και Γραμματέων	3
26.Χοιροτροφία(γυναίκες)	1
27.Σχολείο φέτας(γυναίκες)	1
28.Σχολείο βραχείας διάρκειας περιποίησης μικρών οικόσιτων ζώων, λαχανοκομία και αξιοποίηση οικιακού γάλακτος (γυναίκες)	1
29.Διατροφή μόσχων προς πάχυνση	3
30.Εκτροφή νεοσσών κρεατοπαραγωγής	1
ΣΥΝΟΛΟ	98

ΠΗΓΗ: ΜΑΘΗΤΟΛΟΓΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΣΩΜΑΤΩΝ
(από 10-7-1958 ως 20-9-1972)

ΤΟΠΟΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΣΩΜΑΤΩΝ
--

ΠΙΝΑΚΑΣ 11α: ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΝΟΜΟ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ :225
ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ : 1492
ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ : 154
ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ : 50
ΑΛΛΟΙ ΝΟΜΟΙ ¹⁰: 8
ΑΓΝΩΣΤΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ :43

ΠΗΓΗ: ΜΑΘΗΤΟΛΟΓΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΣΩΜΑΤΩΝ
(από 10-7-1958 ως 20-9-1972)

ΠΙΝΑΚΑΣ 11β

¹⁰ Είναι οι νομοί: Ιωαννίνων, Κορίνθου, Βοιωτίας, Κέρκυρας, Αττικής, Αρκαδίας και η νήσος Κύπρος.

Νομός Χανίων

124

Νομός Ρεθύμνου

ΠΕΘΥΜ	ΑΜΑΡ	ΜΥΛΟΠ	ΑΓ.ΒΑΣ
	2	2	4
2	2		3
2	9	1	2
5	3	2	
20			
8			
3	7	2	2
1	1	3	6
2	1	4	3
3	1	4	4
		21	
5	1	2	
4	1	2	
3	6	15	
1	3	3	3
1	1	5	4
2	9	6	3
9	2	1	1
		21	
3	3	2	3
	4	3	3
		2	1
1	1	2	1
2		3	1
20			
1	3	2	2
2	4	3	3
10	3	4	1
1			1
1	1		1
		19	
4			2
5	1	1	4
		24	
1			5
			15
	7		11
2	1	2	2
	11		
2	3	1	3
		11	
		30	
7	3	4	5
		35	
2	2		1
1	2	2	
	11	6	
			31
		34	
3	1	1	5
1		1	1
		21	
			13
4			
9		4	
9		5	
3	1		2
3	1		
	16		
			1
8		11	
	19		
1	2	1	
8		2	
2		3	4
6		8	
3	4		2
9		6	
2	33		2
4	2	7	2
	4		2
	3		1
	3	10	
1		21	
		30	
4	22		
13	14		
1	4		11
12	13		
3	13	4	
2	23		
	19	1	2
	7	5	
2	5	11	3
4		11	1
6			10
1	18		
5		13	1
6			9
2	8	7	
1	14	4	
7	10	6	5
7	9	1	
1	18		
1	10	2	
5	8	5	
6	13	23	
	15		
6			
			13
	13		
307	456	508	221

Νομός Ηρακλείου

[illegible]

Νομός Λασιθίου

[illegible]

Ν. Αρκαδίας (επ. Κυνουρίας)
Ν. Ιωαννίνων
Ν. Αττικής
Νήσος Κύπρος
Ν. Κορινθίας
Ν. Βοιωτίας
Ν. Κερκύρας
Άγνωστοι

128

<p style="text-align: center;">ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 12 ΤΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΛΙΑΣ ΚΑΙ ΥΠΟΤΡΟΠΙΚΩΝ ΦΥΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΚΑΙ Ο ΣΤΑΘΜΟΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΣΩΜΑΤΩΝ</p>
--

Το Ινστιτούτο Ελιάς και Υποτροπικών Φυτών Χανίων, το οποίο ανήκει στο Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας (ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε.), άρχισε την δραστηριότητά τους το 1962, οπότε λειτούργησε για πρώτη φορά ως Σταθμός Γεωργικής Έρευνας.

Σήμερα ύστερα από συνεχείς βελτιώσεις, επεκτάσεις και αναβαθμίσεις τόσο στη βασική υποδομή όσο και στον εργαστηριακό εξοπλισμό εξελίχθηκε σ' ένα από τα σημαντικότερα περιφερειακά ιδρύματα αγροτικής έρευνας της χώρας μας. Διαθέτει σύγχρονη εργαστηριακή υποδομή και αξιόλογο ανθρώπινο ερευνητικό δυναμικό με αποτέλεσμα να διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο και να συμβάλλει σημαντικά στην υλοποίηση των γενικών και ειδικών στόχων της εθνικής αλλά και ευρωπαϊκής αγροτικής έρευνας. Καλείται ακόμα να βοηθήσει στη μεταφορά της σύγχρονης γεωργικής τεχνογνωσίας στην πράξη και να συνδράμει στην επίλυση τοπικών προβλημάτων του πρωτογενούς τομέα.

Οι τομείς με τους οποίους ασχολείται το Ινστιτούτο είναι οι ακόλουθοι:

- Ελαιοκομία
- Εσπεριδοειδή
- Υποτροπικά
- Αρδεύσεις και Υδατικοί Πόροι
- Υδροπονία – Αρωματικά Φυτά
- Φυσιολογία – Θρέψη
- Εντομολογία
- Φυτοπαθολογία
- Τεχνολογία τροφίμων
- Κτηνοτροφία

Ειδικότερα, ο τομέας της Κτηνοτροφίας συνεργάζεται με το Σταθμό Γεωργικής Έρευνας Ασωμάτων. Οι κύριοι στόχοι του τομέα κτηνοτροφίας είναι:

- α. Μελέτη των αναπαραγωγικών και παραγωγικών ιδιοτήτων του Σφακιανού προβάτου και της ντόπιας αίγας στην Κρήτη.
- β. Μελέτη παραγωγικών συστημάτων κατάλληλων για τις συνθήκες της Κρήτης.
- γ. Χρήση των γεωργικών υποπροϊόντων για ζωοτροφή.
- δ. Ανάπτυξη της βιολογικής κτηνοτροφίας στην Κρήτη.

Αποτελέσματα των ερευνών αποτελούν η παραγωγή και διάθεση εξυγιασμένων ζώων στους κτηνοτρόφους της Κρήτης, η μεταφορά τεχνολογίας για τη βελτίωση της ποιότητας του γάλακτος, η μελέτη των ντόπιων φυλών προβάτων και η ανάπτυξη μεθόδων για την ενσίρωση¹¹ των υποπροϊόντων της βιομηχανίας εσπεριδοειδών.

Τα ερευνητικά προγράμματα αφορούν:

1. Μελέτη του προβάτου φυλής Σφακίων (Υπ. Γεωργίας)

I. Αναπαραγωγικές και Παραγωγικές Ιδιότητες αμνάδων.

II. Αναπαραγωγικές ιδιότητες προβατίνων και χαρακτηριστικά ανάπτυξης αμνών.

III. Γαλακτοπαραγωγή.

(Βολάνης, Τζεράκης 1997 τχ. 23,24)

¹¹ ενσίρωση: φυτικά υπολείμματα (καλαμπόκια) ζυμώνονται π.χ. με αλάτι και αμμωνία με αποτέλεσμα να έχουμε τροφές πολύ καλές για τα ζώα.

- 2.Εφαρμογή μεθόδων ταχείας εξυγίανσης του ποιμνίου από την προϊούσα πνευμονία, Υπ. Γεωργίας – Ε.Θ.Ι.Α.Γ.Ε. (Βολάνης, Πούλου, Τζεράκης 1998).
- 3.Μελέτη Παραγωγικών συστημάτων για την αύξηση της ποσότητας και τη σταθεροποίηση της ποιότητας του Γάλακτος (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Έρευνας και Τεχνολογίας ΙΙ, Ε.Π.Ε.Τ. ΙΙ).
- 4.Μελέτη του αναπαραγωγικού προτύπου φυλής Σφακίων (Ε.Π.Ε.Τ. ΙΙ).
- 5.Αρμεκτική μηχανή και ποιότητα γάλακτος. (Ε.Π.Ε.Τ. ΙΙ).
- 6.Βελτίωση υποβαθμισμένων βοσκοτόπων (Ε.Θ.Ι.Α.Γ.Ε.).
- 7.Μελέτη παραγωγικών και αναπαραγωγικών χαρακτηριστικών της ντόπιας αίγας (ΔΗΜΗΤΡΑ '95).
- 8.Μελέτη παρεμβάσεων για την αναβάθμιση της προβατοτροφίας της Κρήτης Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης, Π.Ε.Π. Κρήτης (Περιφέρεια Κρήτης, Πρόγραμμα Εφαρμοσμένης Έρευνας).

<p style="text-align: center;">ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 13 ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ Σ.Γ.Ε. – ΑΣΩΜΑΤΩΝ</p>

Η κτηματική περιουσία του Σταθμού αποτελείται από 880 στρέμματα από τα οποία όμως λόγω έλλειψης νερού, μόνο τα 400 είναι καλλιεργήσιμα, τα υπόλοιπα είναι βοσκότοποι. Αλλά και από τα 400 καλλιεργήσιμα μόνο τα 60-70 είναι αρδευόμενα, τα υπόλοιπα είναι ξηρικά και καλλιεργείται βρώμη για την εκτροφή των ζώων.

Ο Σ.Γ.Ε. της Μεσσαράς έχει παραχωρήσει επίσης στο Σταθμό Ασωμάτων 100-200 στρέμματα περίπου για την καλλιέργεια βρώμης, καθώς και στα Χανιά στην περιοχή Νεροκούρου καλλιεργείται έκταση 15 περίπου στρεμμάτων με σανό βρώμης. Όσον αφορά τις ζωοτροφές άλλου είδους όπως καλαμπόκι κ.α. κατ' ουσίαν αγοράζονται από το Σταθμό, πλην όμως τα τελευταία 5-6 χρόνια υπάρχει μία συνεργασία με το Ινστιτούτο Κτηνοτροφίας στα Γιαννιτσά, το οποίο παράγει μεγάλες ποσότητες καλαμποκιού και πελέτα μηδικής (κόκκοι τριφυλίου) από τις οποίες παραχωρούν στο Σταθμό Ασωμάτων δωρεάν 60 τόνους περίπου, λόγω του ότι το συγκεκριμένο Ινστιτούτο ανήκει και αυτό στο ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. Ο Σ.Γ.Ε. Ασωμάτων στην περίπτωση αυτή επιβαρύνεται μόνο με τα μεταφορικά έξοδα. Με αμοιβαίες παραχωρήσεις και ανταλλαγές μεταξύ των ιδρυμάτων ανακουφίζεται η οικονομία τους.

Βεβαίως υπάρχουν και έσοδα από τις δραστηριότητες του Σταθμού. Μεγάλο οικονομικό έσοδο αποτελεί η παραγωγή και πώληση του γάλακτος που ανέρχεται στο ποσό των 35.216 – 38.151 € (12-13 εκ.) το χρόνο (Εφημερίδα “Ρέθεμνος”, 2001:17). Επίσης, η ενοικίαση βοσκοτόπων που εισπράττονται 1.467-1.761 € (500-600 χιλ. δρχ.), καθώς και η πώληση ζώων (Εφημερίδα “Ρέθεμνος”, 2001:17). Όμως πρέπει να διευκρινιστεί ότι τα έσοδα αυτά δεν τα διαχειρίζεται ο Σταθμός αλλά κατατίθενται στο ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. το οποίο στη συνέχεια χρηματοδοτεί με οικονομικά κονδύλια το Σταθμό.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 14
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Σ.Γ.Ε. ΑΣΩΜΑΤΩΝ

Ο Σ.Γ.Ε. έχει ανάγκη χρηματοδότησης με μεγαλύτερα κονδύλια γιατί οι δαπάνες του δεν καλύπτονται πολλές φορές από τα έσοδά του.

Εκτός από την οικονομική δυσχέρεια άλλο πρόβλημα είναι η έλλειψη προσωπικού. Σήμερα στο Σταθμό εργάζονται συνολικά 21 άτομα εκ των οποίων μόνο οι δύο είναι διοικητικοί υπάλληλοι, ενώ παλαιότερα έφθαναν τους 8-10. Το πρόβλημα έγινε ιδιαίτερα οξύ εξαιτίας της μακρινής απόστασης από το Ρέθυμνο, με αποτέλεσμα την άρνηση των υπαλλήλων να εργαστούν στο Σταθμό και να ζητούν μεταθέσεις. Παράλληλα δεν γίνονται διορισμοί από το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε., ενώ δεν είναι δυνατή και η πρόσληψη εποχιακού προσωπικού λόγω των οικονομικών δυσχερειών του Σταθμού.

Το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε., στο οποίο ανήκει ο Σ.Γ.Ε. Ασωμάτων, έχει μόνο ερευνητές και όχι προσωπικό. Το προσωπικό του Σ.Γ.Ε. είναι αποσπασμένοι εκεί και ανήκει, όπως φαίνεται από τη στήλη «Οργανική Θέση» του παρακάτω πίνακα στην Περιφέρεια Κρήτης και στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Προσωπικό Σταθμού Γεωργικής Έρευνας

<i>Αριθμός Ατόμων</i>	<i>Κλάδος</i>	<i>Σχέση Εργασίας</i>	<i>Οργανική Θέση</i>
1	ΠΕ ₁ Γεωπον	Μόνιμος	Δ/νση Γεωργίας Ρεθ.
1	ΔΕ ₁ Γεωργ. Κτ/κού	Μόνιμος	Δ/νση Γεωργίας Ρεθ.
2	ΔΕ ₇ Τεχν. Μηχ. Ηλ/γίας	Μόνιμος	Αγροτικό Κτ/τρείο Ασωμάτων
1	ΔΕ ₉ Τεχν. Χειρ. Μηχ/των	Μόνιμος	Δασαρχείο Ρεθύμνου
1	ΥΕ Επιμελητών	Μόνιμος	Δασαρχείο Ρεθύμνου
8	ΥΕ ₃ Εργατών	Μόνιμος	Δασαρχείο Ρεθύμνου
1	ΥΕ ₄ Νυχτοφύλακας	Μόνιμος	Δ/νση Γεωργ. Ρεθ.
3	ΥΕ ₅ Σταυλ	Αορ. Χρόνου	Σ.Γ.Ε. Ασωμάτων
1	ΥΕ ₅ Βοηθ. Προσ.	Μόνιμος	Αγροτικό Κτ/τρείο Ρεθύμνης
2	ΥΕ ₅ Βοηθ. Προσ.	Μόνιμος	Αγροτικό Κτ/τρείο Ασωμάτων

ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΝ

	Ειδικότητα	Αριθμός Ατόμων
Νομαρχία	ΠΕ ₁ Γεωπ.	1
	ΔΕ ₁ Γεωργ. Κτ/κού	1
	ΥΕ ₃ Εργατών	1
	ΥΕ ₅ Βοηθ. Προσ.	1
Σ.Γ.Ε.	ΔΕ ₇ Τεχν. Μηχ. Ηλ/γίας	2
	ΔΕ ₉ Τεχν. Χειρ. Μηχ/των	1
	ΥΕ Επιμ.	1
	ΥΕ ₃ Εργατ.	5
	ΥΕ ₄ Νυχτ.	1
	ΥΕ ₅ Σταυλιτ.	1
	ΥΕ ₅ Βοηθ. Προσ.	1

Δ/νση Δασών Ρεθύμνου	ΥΕ ₃ Εργ.	2
	ΥΕ ₅ Βοηθ. Προς.	1
Δ/νση Γεωργίας	ΥΕ ₅ Σταυλιτ. (Μόνιμος)	1
	ΥΕ ₅ Σταυλιτ. (Αορίστου Χρόνου)	1

ΠΗΓΗ:ΣΤΑΘΜΟΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΣΩΜΑΤΩΝ

<p style="text-align: center;">ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 15 ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ</p>
--

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ(Κ)

- A1.Τι μάθημα διδάσκετε;
A2.Γιατί αυτό το μάθημα;
A3.Έχετε κάνει σπουδές σε αυτό το γνωστικό αντικείμενο;
A4.Τι σπουδές έχετε κάνει σε σχέση με το γνωστικό αντικείμενο;
A5.Ποιος είναι ο στόχος του μαθήματος σας ως προς το γνωστικό αντικείμενο;
A6.Τι επιδιώκετε να μάθουν οι μαθητές σας;
A7.Γιατί έχετε τους συγκεκριμένους στόχους;
A8.Πώς καταρτίζονται αυτά τα προγράμματα;
A9.Πώς έγινε η οργάνωση των στόχων;
A10.Σε ποιο βαθμό επιτύχατε τους στόχους σας;
A11.Τι συνέβαλλε στην επίτευξη ή όχι των στόχων σας;
A12.Πώς το ξέρετε ότι πετύχατε τους στόχους σας; Τι ενδείξεις είχατε;
A13.Τι προβλήματα αντιμετωπίσατε ως προς την επίτευξη των στόχων σας;
A14.Πώς νομίζετε ότι θα μπορούσε να βελτιωθεί το πρόγραμμα σπουδών;
A15.Πώς νομίζετε ότι θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα για την βελτίωση του προγράμματος;
- B1. Πώς πραγματοποιήθηκε η διδασκαλία του γνωστικού αντικειμένου;
B2. Στα πλαίσια του προγράμματος πραγματοποιήθηκαν εκπαιδευτικές εκδρομές;
B3. Αν ναι τι στοιχεία έχουμε για αυτές τις εκδρομές(π.χ. πού έγιναν);
B4. Ως προς τι ωφελήθηκαν οι μαθητές από αυτές τις εκδρομές;
B5. Πώς το ξέρετε ότι ωφελήθηκαν;
B6. Πόσες ώρες θεωρία και πόσες ώρες πρακτική άσκηση περιλάμβανε το πρόγραμμα;
B7. Θεωρείτε ότι είναι επαρκείς οι ώρες αυτές τόσο για την θεωρία όσο και για την πρακτική;
B8. Αν η απάντηση είναι ναι τι ενδείξεις έχετε για αυτό;
B9. Αν η απάντηση είναι όχι τι ενδείξεις έχετε για αυτό; Τι θα μπορούσε να γίνει για να αντιμετωπιστεί αυτό;
B10. Με ποια μέσα-τρόπους γίνεται η διδασκαλία (πρακτική και θεωρητική);
B11. Σε ποιο βαθμό πετυχαίνετε με τα μέσα που χρησιμοποιείτε το στόχο σας;
B12. Τι ενδείξεις έχετε ότι έχει γίνει επίτευξη του στόχου με τα μέσα που χρησιμοποιείτε;
B13. Πιστεύετε ότι η διδασκαλία του μαθήματος θα γινόταν καλύτερη αν είχατε στη διάθεσή σας περισσότερα μέσα;
B14. Και αν ναι ποια μέσα είναι αυτά;
B15. Γιατί νομίζετε ότι με τα μέσα αυτά η διδασκαλία θα γινόταν καλύτερη;
- Γ1. Σε ποιο βαθμό το πρόγραμμα σπουδών ανταποκρίνεται στις ανάγκες των μαθητών σας;
Γ2. Τι ενδείξεις έχετε για το παραπάνω;
Γ3. Τι μάθανε οι μαθητές σας μετά το πέρας του προγράμματος;
Γ4. Πόσο ικανοί νομίζετε ότι αισθάνονται;
Γ5. Τι ενδείξεις έχετε για το παραπάνω;
Γ6. Πώς αξιολογήσατε τις γνώσεις των μαθητών σας;

- Γ7. Σας ικανοποίησε ο τρόπος αξιολόγησης;
 Γ8. Τι θα προτείνατε για να βελτιωθεί ο τρόπος αξιολόγησης;
 Γ9. Ποια είναι η αμοιβή σας ανά διδακτική ώρα; Σε ποιο βαθμό η αμοιβή των εκπαιδευτών είναι ικανοποιητική σε σχέση με το έργο σας ;
 Γ10. Ποια είναι η άποψή σας για τη Γεωργική Σχολή Ασωμάτων; Θεωρείται ότι σήμερα αυτή η Σχολή μπορεί να προσφέρει στην κατάρτιση των αγροτών;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΟΙ(Μ)

- A1. Για ποιο λόγο παρακολουθήσατε αυτό το πρόγραμμα;
 A2. Σχετίζετε η εργασία σας με το αντικείμενο του προγράμματος;
 A3. Σε ποιο βαθμό ανταποκρίθηκε το πρόγραμμα στις ανάγκες σας;
 A4. Δηλαδή ποιες ήταν οι ανάγκες σας;
 A5. Πιο συγκεκριμένα πώς δημιουργήθηκαν οι ανάγκες που σας έστρεψαν στο πρόγραμμα ;
 A6. Είχατε προηγούμενη εμπειρία όσον αφορά το συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο;
 A7. Αν ναι από πού και πότε;
 A8. Τι άλλα προγράμματα έχετε παρακολουθήσει; Από ποιους φορείς οργανώθηκαν;
 A9. Τι σας οδήγησε να τα παρακολουθήσετε;
 A10. Με ποιο τρόπο ενημερωθήκατε για τα προγράμματα αυτά;
 A11. Σε ποιο βαθμό οι καθηγητές σας συνέβαλλαν στη μετάδοση γνώσεων; Τι παραπάνω θα περιμένατε να παίρνατε;
 A12. Τι σας άρεσε από το πρόγραμμα; Γιατί;
 A13. Τι δεν σας άρεσε; Γιατί;

- B1. Σε ποιο βαθμό οι καθηγητές, σας βοήθησαν πρακτικά να χρησιμοποιήσετε τα μέσα που προβλέπονταν στο πρόγραμμα;
 B2. Είχατε προβλήματα συνεργασίας με τους καθηγητές σας; Αν ναι τι είδους προβλήματα;
 B3. Υπήρξαν προβλήματα μεταξύ των καταρτιζομένων; Αν ναι τι είδους προβλήματα;
 B4. Πώς τα προβλήματα μεταξύ μαθητών-καθηγητών και μεταξύ μαθητών θα μπορούσαν να ξεπεραστούν;
 B5. Πώς πιστεύετε ότι μπορεί να γίνεται το μάθημα; Δηλαδή με ποια μέσα και μεθόδους;
 B6. Μείνατε ευχαριστημένοι από τη σχέση θεωρίας και πρακτικής του προγράμματος;
 B7. Αν όχι γιατί και αν ναι γιατί;
 B8. Πώς γινόταν το μάθημα (σε τι χώρους διδασκαλίας, με τι μέσα, με τι μεθόδους);
 B9. Σε ποιο βαθμό όλα αυτά που έγιναν (θεωρία, πρακτική, εκδρομές) σας βοήθησαν;

- Γ1. Σε ποιο βαθμό αισθάνεστε ικανοί να χρησιμοποιήσετε στη πράξη αυτά που μάθατε; (Να δοθεί εξήγηση σε όποια απάντηση και αν δόθηκε από τους καταρτιζόμενους.)
 Γ2. Έχετε χρησιμοποιήσει πράγματα που έχετε μάθει στο πρόγραμμα;
 Γ3. Αν ναι πού, πότε και πώς;
 Γ4. Αν όχι γιατί;
 Γ5. Πώς έγινε η αξιολόγησή σας για να σας δοθεί βεβαίωση παρακολούθησης;
 Γ6. Πιστεύετε ότι ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα;
 Γ7. Τι θα προτείνατε για να βελτιωθεί ο τρόπος αξιολόγησης;

Γ8.Μπορέσατε ήδη ή πιστεύετε ότι θα μπορείτε να βρείτε νέα εργασία χάρη στη κατάρτιση που σας πρόσφερε το πρόγραμμα που παρακολουθήσατε; (Σε ποιο βαθμό το πρόγραμμα κατάρτισης σας βοήθησε;)

Γ9.Όταν θα θέλετε να πάρετε πληροφορίες και τεχνικές οδηγίες θα απευθύνεστε στο ΚΕ.Γ.Ε; Αν όχι γιατί; Υπάρχουν κάποιοι άλλοι που, κατά την εκτίμησή σας, μπορεί να σας παρέχουν βοήθεια; (π.χ. καταστήματα γεωργικών φαρμάκων)

Γ10. Ποια είναι η άποψή σας για τη Γεωργική Σχολή Ασωμάτων; Θεωρείται ότι σήμερα αυτή η Σχολή μπορεί να προσφέρει στην κατάρτιση των αγροτών;

ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΣ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ ΣΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ(Π)

A1.Πώς σχεδιάστηκαν τα προγράμματα; Το ίδιο συμβαίνει με όλα τα προγράμματα του ΚΕ.Γ.Ε.;

A2.Η χρηματοδότηση του προγράμματος από ποιους γίνεται;

A3.Ποια είναι η σχέση της Ε.Ε. με τα προγράμματα κατάρτισης που πραγματοποιούνται στη χώρα μας;

A4.Ο σχεδιασμός των προγραμμάτων αποτελεί ανιόν ή κατιόν εγχείρημα; Λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες του Ρεθύμνου; Αν ναι πώς;

Παλαιότερα, από ότι ξέρω, λαμβάνονταν υπόψη οι ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής. Σήμερα τι γίνεται;

A5.Μπορεί να αρχίσει ένα πρόγραμμα χωρίς να έχει εκείνη τη στιγμή τη σχετική έγκριση; Πού μπορεί να οφείλεται αυτό;

A6.Τι συμβαίνει με την οικονομική διαχείριση; (πιστώσεις και κατανομή πιστώσεων) Π.χ. έρχονται έγκαιρα οι πιστώσεις;

A7.Η χρηματοδότηση επηρεάζει το σχεδιασμό ενός προγράμματος; Αν ναι σε ποιο βαθμό;

A8.Υπάρχει συνεργασία μεταξύ των φορέων που σχεδιάζουν προγράμματα κατάρτισης;

A9.Στο σχεδιασμό προγραμμάτων κατάρτισης συμμετέχουν εκπρόσωποι των αγροτών;

A10.Αν ναι ποια θετικά και ποια αρνητικά μπορεί να έχει αυτή η συμμετοχή ;

A11.Αν όχι για ποιους λόγους οι αγρότες δεν συμμετέχουν στο σχεδιασμό;

A12.Υπάρχει περίπτωση πρώτα να καταρτίζονται προγράμματα και μετά να γίνεται κατανομή των πόρων; Αν ναι γιατί συμβαίνει αυτό;

A13.Σε ποιο βαθμό υπάρχει μεταβολή των προγραμμάτων όσον αφορά το αντικείμενο κατάρτισης με το χρόνο; Αν ναι πού οφείλεται;

A14.Σε ποιο βαθμό η γνώμη σας μπορεί να επηρεάσει τους στόχους, τη μεθοδολογία, τα αποτελέσματα των προγραμμάτων;

A15.Σε ποιο βαθμό μπορείτε να παρέμβετε κατά τη διάρκεια των μαθημάτων για την αντιμετώπιση π.χ. κακής διαγωγής ενός μαθητή ή ανεπαρκούς διδασκαλίας ενός καθηγητή; Πώς αντιμετωπίζεται από τη θέση σας τέτοια προβλήματα; Ποια είναι η αποτελεσματικότητα μιας τέτοιας παρέμβασης; Να δοθεί και κάποιο παράδειγμα.

B1.Γίνονται εκπαιδευτικές εκδρομές; Αν ναι πού; Ποια είναι τα οφέλη των εκδρομών;

B2.Ποια είναι η σχέση θεωρίας-πρακτικής μέσα στο πρόγραμμα;

Πόσες ώρες θεωρία και πόσες ώρες πρακτική υπήρχαν;

B3. Το ΚΕ.Γ.Ε τι εκτάσεις έχει; Καλλιεργούνται αυτές οι εκτάσεις; Αν ναι με τι προϊόντα; Πού και πώς διατίθεται αυτή η παραγωγή;

- B4.Οι εκτάσεις του ΚΕ.Γ.Ε είναι αρκετές για την πρακτική των καταρτιζόμενων;
- B5.Ο συγκεκριμένος φορέας κατάρτισης διαθέτει το απαραίτητο διοικητικό και εργατοτεχνικό και γενικά βοηθητικό προσωπικό; Διαθέτει αναγκαίο εξοπλισμό και κτιριακές εγκαταστάσεις, εργαστήρια, απαραίτητες εκτάσεις γης; Αν όχι τι θα μπορούσε να γίνει για να βελτιωθεί η κατάσταση;
- B6. Η Σχολή Ασωμάτων, με βελτίωση της ήδη υπάρχουσας υποδομής της, θα μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες των προγραμμάτων κατάρτισης με τις εκτάσεις γης που διαθέτει;
- B7.Η πρακτική άσκηση των καταρτιζόμενων πού γίνεται; Σε χώρους του φορέα υλοποίησης του προγράμματος ή σε άλλους χώρους; Αν συμβαίνει το δεύτερο να αναφερθούν ποιοι είναι αυτοί.
- B8.Τα προγράμματα κατάρτισης περιλαμβάνουν εκτός από πρακτική, ταξίδια και επιδείξεις και συζητήσεις; Αν ναι να δοθούν στοιχεία για αυτά.
- B9.Έχει εφαρμοστεί το μοντέλο θεωρία, πρακτική σε ιδιότητα εργαστήρια συνδυαζόμενη με πρακτική σε εξωτερικές παραγωγικές μονάδες όπου καλούνται να προσφέρουν έργο οι καταρτιζόμενοι ή εφαρμόζεται αποκλειστικά η θεωρία - πρακτική σε ιδιότητα εργαστήρια ;
- G1.Πιστεύετε ότι ο συγκεκριμένος φορέας κατάρτισης έχει περιθώρια βελτίωσης όσον αφορά αυτά που προσφέρει;
- G2.Τι θα μπορούσε να αλλάξει ή να γίνει ώστε να βελτιωθεί η πραγματοποίηση των εκπαιδευτικών του δραστηριοτήτων; Γιατί νομίζεται ότι ο συγκεκριμένος τρόπος βοηθάει;
- G3.Η αξιολόγηση των εκπαιδευόμενων ποια μορφή ή μορφές παίρνει;
- G4.Αν δεν γίνεται αξιολόγηση να εξηγηθεί το γιατί αυτή δεν γίνεται; Πόσο έγκυρος θεωρείται ότι είναι ο τρόπος αξιολόγησης, όπου γίνεται; Αν δεν είναι έγκυρος με ποιους τρόπους θα μπορούσε να γίνει;
- G5.Υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων; Αν ναι προς ποια κατεύθυνση;
- G6. Για την αξιολόγηση υπάρχουν ενιαία κριτήρια αξιολόγησης;
- G7.Για το ίδιο πρόγραμμα σε διαφορετικά ΚΕ.Γ.Ε υπάρχουν τα ίδια κριτήρια αξιολόγησης;
- G8.Ποια μορφή ή μορφές παίρνει η αξιολόγηση των γνώσεων των εκπαιδευόμενων;
- G9.Ποια μορφή ή μορφές παίρνει η αξιολόγηση εκπαιδευτών;
- G10.Αν δεν υπάρχει αξιολόγηση γιατί δεν υπάρχει;
- G11.Υπάρχουν κριτήρια επιλογής εκπαιδευτών; Αν ναι ποια είναι αυτά;
- G12.Αν γίνεται αξιολόγηση αυτή γίνεται ως προς το γνωστικό αντικείμενο ή προς τον τρόπο μετάδοσης της γνώσης και τη διάθεση προσφοράς από τον εκπαιδευτή ή και τα δύο παραπάνω; Πώς επιτυγχάνονται τα παραπάνω;
- G13.Οι εκπαιδευτές από ποιους χώρους προέρχονται; (δημόσιοι υπάλληλοι, ιδιωτικοί υπάλληλοι, από ινστιτούτα, πανεπιστημιακά ιδρύματα;)
- G14.Ποιο είναι το προσωπικό του φορέα κατάρτισης (μόνιμο, εποχιακό, ειδικότητες); Υπάρχει επάρκεια προσωπικού;
- G15.Οι γεωτεχνικοί που διδάσκουν έχουν συνεχή ενημέρωση για τις επιστημονικές εξελίξεις; Τι μπορούν να έχουν παρακολουθήσει και από ποιους φορείς για να γίνουν καλύτεροι;
- G16.Γίνονται σεμινάρια εκπαιδευτών και προϊσταμένων βάση των ετησίων προγραμμάτων, σχετικές συσκέψεις με ειδικούς μερικές φορές το χρόνο;
- G17.Όσον αφορά τα ΚΕ.Γ.Ε υπάρχει και μητρώο εκπαιδευτών αλλά και μητρώο εκπαιδευτών των εκπαιδευτών;

- Γ18.Υπάρχουν προβλήματα στην εξεύρεση εκπαιδευτών; Πού οφείλεται αυτό;
- Γ19.Με ποια κριτήρια γίνεται η πρόσληψη των εκπαιδευτών;
- Γ20.Υπάρχει διαθεσιμότητα εκπαιδευτών; Αν όχι πού οφείλεται;
- Γ21.Σε ποιο βαθμό η κατάρτιση των εκπαιδευτών ανταποκρίθηκε στις ανάγκες των προγραμμάτων;
- Γ22.Πώς βρίσκεται τους εκπαιδευτές;
- Γ23.Αν ο προϊστάμενος του φορέα κατάρτισης είναι ταυτόχρονα και εκπαιδευτής ποια είναι τα θετικά και ποια τα αρνητικά αυτής της συνύπαρξης;
- Γ24.Ποια είναι η αμοιβή των εκπαιδευτών ανά διδακτική ώρα;
- Γ25.Πώς έγινε η ενημέρωση στους ενδιαφερόμενους για τα προγράμματα; Σε ποιο βαθμό η ενημέρωση ήταν αποτελεσματική;
- Γ26.Όταν ξεκινάει πρόγραμμα κατάρτισης γίνεται πρόσκληση ενδιαφέροντος ή κανονικές αιτήσεις και στη συνέχεια επιλογή αν οι αιτήσεις είναι περισσότερες από τις θέσεις του προγράμματος; Αν έγινε επιλογή με ποια κριτήρια έγινε αυτή; Τι εξυπηρετεί αυτή η επιλογή;
- Γ27.Η ομάδα που παρακολουθεί ένα πρόγραμμα χαρακτηρίζεται από ομοιογένεια; Αν όχι πού οφείλεται; Η ομοιογένεια αποτελεί θετικό ή αρνητικό στοιχείο; Να εξηγηθεί όποια και να είναι η απάντηση.
- Γ28.Υπάρχει δυσκολία στους μαθητές να παρακολουθήσουν τα μαθήματα κατάρτισης;
- Γ29.Αν ναι πού οφείλεται η δυσκολία των αγροτών να παρακολουθήσουν προγράμματα κατάρτισης; Πώς θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί αυτό το πρόβλημα;
- Γ30. Είναι συμβατή υποχρέωση των αγροτών να περνούν από προγράμματα κατάρτισης; Να εξηγηθεί και η θετική αλλά και η αρνητική απάντηση.
- Γ31.Οι αγρότες που περνούν από προγράμματα έχουν ευνοικότερη αντιμετώπιση (π.χ. σε σχέδια βελτίωσης της εκμετάλλευσής τους, σε δάνεια, επιδοτήσεις) σε σχέση με αυτούς που δεν περνούν; Αν ναι σε ποια;
- Γ32.Σε ποιο βαθμό η αμοιβή, αν υπήρξε, έπαιξε ρόλο;
- Γ33.Όλοι οι αγρότες που παρακολουθούν τα προγράμματα κατάρτισης αμοιβούνται ή υπάρχουν και προγράμματα μη αμοιβόμενα;
- Γ34.Τα χρηματικά ποσά που παίρνουν (αν παίρνουν) οι καταρτιζόμενοι με ποια λογική δίνονται; (π.χ. μια πιθανή απάντηση είναι η απώλεια εισοδήματος για τις μέρες που συμμετείχαν στο πρόγραμμα).
- Γ35.Ποιοι λόγοι ώθησαν τους αγρότες να παρακολουθήσουν τα προγράμματα κατάρτισης;
- Γ36.Ως προς τι ωφελήθηκαν οι μαθητές από το πρόγραμμα;
- Γ37.Δίνονται πιστοποιητικά παρακολούθησης στα προγράμματα κατάρτισης;
- Γ38.Υπάρχει συνεργασία μεταξύ του φορέα κατάρτισης και των εκπαιδευομένων μετά το τέλος της κατάρτισης; Αν ναι ποιες μορφές παίρνει; Αν όχι γιατί; Ποιος φταίει; Τι θα μπορούσε να γίνει για να βελτιωθεί ή να ξεκινήσει αυτή η συνεργασία; (σε περίπτωση που δεν υπάρχει)
- Γ39.Είναι απαραίτητο οι αγρότες να περνούν από προγράμματα κατάρτισης και για ποιους λόγους;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 16
ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ
ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ» ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ

Σύμφωνα με το Σχέδιο του Επιχειρησιακού προγράμματος «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση» του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, το πρόγραμμα αποτελείται από 5 βασικούς άξονες προτεραιότητας και από ένα επιπρόσθετο άξονα (την αναγκαία τεχνική βοήθεια για την ορθολογική και αποτελεσματική εφαρμογή του Επιχειρησιακού Προγράμματος).

Οι άξονες¹² αναφέρονται στα εξής:

1. Ανάπτυξη και προώθηση ενεργών πολιτικών για την καταπολέμηση και την πρόληψη της ανεργίας, για την αποφυγή της μακροχρόνιας ανεργίας και τη διευκόλυνση της επανένταξης των μακροχρόνια ανέργων.
2. Προώθηση της ισότητας των ευκαιριών πρόσβασης στην αγορά εργασίας για όλους και ιδιαίτερα για εκείνους που απειλούνται με Κοινωνικό Αποκλεισμό.
3. Προώθηση και βελτίωση της επαγγελματικής Κατάρτισης και της παροχής συμβουλών.
4. Ανάπτυξη και προώθηση της επιχειρηματικότητας και προσαρμοστικότητας του εργατικού δυναμικού.
5. Βελτίωση της πρόσβασης και της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας.
6. Τεχνική βοήθεια/ υποστήριξη της εφαρμογής του Ε.Π.

Τα προγράμματα με τα οποία ασχολήθηκα ανήκουν στον άξονα 4 και στο μέτρο 2. Στη συνέχεια θα γίνει μια λεπτομερής περιγραφή του άξονα 4 και του μέτρου 2.

Περιγραφή του Άξονα 4

Σύμφωνα με το Σχέδιο του Επιχειρησιακού προγράμματος «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση» του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων οι μικρές επιχειρήσεις και οι ανεξάρτητες προσωπικές επαγγελματικές δραστηριότητες, στα πλαίσια της σύγχρονης μορφής της αυτοαπασχόλησης, αποτελούν δύο από τα σημαντικότερα πεδία επέκτασης της απασχόλησης, τόσο σε Ευρωπαϊκό, όσο και σε Εθνικό επίπεδο.

Επιπρόσθετα η εκμετάλλευση των νέων κοιτασμάτων απασχόλησης, περιλαμβανομένου του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, και οι δυνατότητες του τομέα των υπηρεσιών και ιδιαίτερα των προοπτικών που διανοίγονται από τον Περιβαλλοντικό και Πολιτιστικό Τομέα, αποτελούν σημαντικά πεδία για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.

Παράλληλα οι ανάγκες για συνεχή και δια βίου εκπ/ση των εργαζομένων και των επιχειρήσεων επιβάλλονται από τις ταχείες αλλαγές στις εσωτερικές αγορές εργασίας των επιχειρήσεων, σε συνδυασμό με την ύπαρξη κενών θέσεων εργασίας σε ορισμένους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, ενώ η οικονομική μεγέθυνση των τελευταίων χρόνων προβλέπεται να εντείνει το έλλειμμα δεξιοτήτων, ιδιαίτερα

¹² Κάθε Ε.Π. αποτελείται από άξονες προτεραιότητας /δράσεις. Κάθε άξονας προκειμένου να υλοποιηθεί περιλαμβάνει στόχους που μετατρέπονται σε μέτρα. Με τη σειρά τους τα μέτρα αποτελούνται από έργα και αυτά με τη σειρά τους από υποέργα.

στις μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούν τον κορμό της Ελληνικής Επιχειρηματικής Βάσης.

Με βάση αυτά τα δεδομένα και από την εμπειρία του παρελθόντος, αναφορικά με τα προγράμματα υπέρ των εργαζομένων και υπέρ της προώθησης της αυτοαπασχόλησης προσδιορίζονται οι δράσεις που θα περιληφθούν στο συγκεκριμένο Άξονα Προτεραιότητας, ο οποίος συμπίπτει απόλυτα και ταυτίζεται με το τέταρτο πεδίο πολιτικής που υποστηρίζει το Ε.Κ.Τ. κατά τη νέα προγραμματική περίοδο. Οι παρεμβάσεις υπέρ της ανάπτυξης δεξιοτήτων των εργαζομένων σε μικρές κυρίως ιδιωτικές επιχειρήσεις, σε δημόσιες επιχειρήσεις και Οργανισμούς και στον αμιγώς δημόσιο τομέα, αλλά κυρίως η προώθηση ανέργων σε θέσεις αυτοαπασχόλησης και ίδρυσης νέων επιχειρήσεων με την επιπρόσθετη ενίσχυση της απασχόλησης σε αυτές άλλων ανέργων, είναι οι σημαντικότερες παρεμβάσεις που προβλέπονται στο πεδίο αυτό. Παράλληλα όμως, ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην προώθηση της απασχόλησης των ανέργων και στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στους τομείς του Πολιτισμού και του Περιβάλλοντος, καθώς και στην κοινωνική οικονομία, ενώ ενδυναμώνονται οι δράσεις για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, με την ανάδειξη και διαφύλαξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς.

Προς τις κατευθύνσεις αυτές κινούνται οι προβλεπόμενες δράσεις του συγκεκριμένου Άξονα Προτεραιότητας, με βάση την τεκμηρίωση από πλευράς των επιχειρήσεων της σκοπιμότητας και της αποτελεσματικότητας των προτεινόμενων από αυτές προγραμμάτων/ ενεργειών αναβάθμισης των δεξιοτήτων των εργαζομένων τους, με στόχο τη δημιουργία προϋποθέσεων αύξησης της κινητικότητας των εργαζομένων στην επιχειρηματική/ παραγωγική βάση της χώρας αλλά και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της επιχειρηματικής βάσης. Τα προγράμματα αυτά, θα αναβαθμιστούν με παρεμβάσεις που εξορθολογίζουν τη ζήτηση, σύμφωνα με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και τις τάσεις του παραγωγικού περιβάλλοντος, καθώς και την ποιότητα των ενεργειών.

Όσον αφορά στις δράσεις υπέρ της αναβάθμισης των προσόντων των εργαζομένων στον Δημόσιο Τομέα, αυτές προσδιορίζονται στο πλαίσιο λειτουργίας θεσμοθετημένων ή/ και εξειδικευμένων ανάλογων εκπαιδευτικών δομών της Χώρας και του εξωτερικού για την υλοποίηση προγραμμάτων/ ενεργειών, σε αντικείμενα που προάγουν τις δεξιότητές τους στα νέα δεδομένα και απαιτήσεις των λειτουργιών της Δημόσιας Διοίκησης. Τέτοιου είδους αντικείμενα αναφέρονται στο δημόσιο management για ανώτερα και ανώτατα στελέχη του Δημόσιου Τομέα, στις διαδικασίες διαχείρισης και υλοποίησης Κοινοτικών Προγραμμάτων και σε απόκτηση βασικών δεξιοτήτων (basic skills) στην πληροφορική για τα στελέχη όλων των βαθμίδων του Δημόσιου Τομέα.

Επιπρόσθετα, προβλέπονται ιδιαίτερες δράσεις υπέρ της ανάπτυξης δεξιοτήτων των εργαζομένων στο Δημόσιο Τομέα, σε υπηρεσίες περιβάλλοντος και πολιτισμού και σε αντικείμενα που έχουν άμεση σχέση με την αποτελεσματικότερη και ορθολογικότερη εκτέλεση των καθηκόντων τους στους τομείς αυτούς. Οι παρεμβάσεις αυτού του θεματικού πεδίου περιλαμβάνονται σε συγκεκριμένο Υπομέτρο του Μέτρου 4.4. Οι όροι και διαδικασίες υλοποίησής τους και θα εξειδικευθούν με τη συνεργασία του Υπουργείου Εργασίας και των αντιστοίχων αρμοδίων Υπουργείων των δύο τομέων (Περιβάλλοντος και Πολιτισμού).

Ο θεμελιώδης ρόλος των παρεμβάσεων που προβλέπονται στο συγκεκριμένο Άξονα Προτεραιότητας είναι ο προσδιορισμός και η παρακολούθηση των τάσεων και εξελίξεων σε σχέση με τα ελλείμματα των δεξιοτήτων και τις αντίστοιχες απαιτήσεις κατάρτισης, ιδιαίτερα σε σχέση με στρατηγικούς τομείς της οικονομίας.

Οι δράσεις ανάπτυξης των δεξιοτήτων των εργαζομένων και η ενίσχυση ανέργων για προώθηση της αυτοαπασχόλησης και επιχειρηματικότητας, αναφέρονται σε όλους τους παραγωγικούς/ οικονομικούς κλάδους, με ιδιαίτερη έμφαση σε εκείνους που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα προσαρμογής στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον, καθώς και στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας.

Οι παραπάνω στόχοι εξειδικεύονται περισσότερο σε επιμέρους δράσεις που περιλαμβάνονται στα μέτρα που δομούν τον Άξονα αυτόν, με ιδιαίτερη μέριμνα για την αποφυγή επικαλύψεων με ανάλογες δράσεις και παρεμβάσεις που προβλέπονται σε άλλα Επιχειρησιακά Προγράμματα του Γ' Κ.Π.Σ. και κυρίως με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Βελτίωση της Ανταγωνιστικότητας των Παραγωγικών Τομέων» του Υπουργείου Ανάπτυξης. Η εξασφάλιση αυτής της προϋπόθεσης θα επιτευχθεί με την συνεργασία των δύο Υπουργείων (Υπουργείο Εργασίας και Υπουργείο Ανάπτυξης), η οποία ήδη έχει προχωρήσει στη διατύπωση των βασικών αρχών και κριτηρίων ένταξης έργων στα δύο Επιχειρησιακά Προγράμματα, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η μη επικάλυψη.

Ο συνολικός προϋπολογισμός του συγκεκριμένου Άξονα Προτεραιότητας αντιστοιχεί στο 25,5% του συνολικού προϋπολογισμού του Επιχειρησιακού Προγράμματος, ενώ η δημόσια δαπάνη που περιλαμβάνεται σε αυτό αντιπροσωπεύει το 23% της συνολικής δημόσιας δαπάνης του Ε.Π. Ο Άξονας αυτός προβλέπει ιδιωτική συμμετοχή, η οποία αντιπροσωπεύει το 14,7% περίπου του συνολικού προϋπολογισμού του και αντιστοιχεί σε εκείνες τις δράσεις που απευθύνονται στους εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα.

Συνέπεια του Άξονα 4 ως προς το Κ.Π.Σ.

Οι δράσεις του άξονα αυτού είναι απόλυτα συνεπείς και συνδέονται άμεσα, με σημαντικό βαθμό συνάφειας, με τις τρίτη, τέταρτη και έβδομη προτεραιότητες του συνολικού Κ.Π.Σ. , με τους τομείς παρέμβασης των οποίων οι δράσεις του Άξονα αυτού συνάδουν και συνεργούν άμεσα και απόλυτα. Συγκεκριμένα είναι απόλυτα συναφείς με την προτεραιότητα του Κ.Π.Σ. που αναφέρεται «στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των παραγωγικών τομέων», καθώς επίσης και με την προτεραιότητα που αναφέρεται στην «περιφερειακή ανάπτυξη». Και αυτό γιατί οι δράσεις για προώθηση ανέργων στην αυτοαπασχόληση και της ανάπτυξης επιχειρήσεων, καθώς και οι δράσεις για βελτίωση και προσαρμογή των δεξιοτήτων των εργαζομένων αφορούν σε όλους τους παραγωγικούς τομείς και κλάδους της Ελληνικής οικονομίας, ενώ επίσης είναι συνεπείς και με τον τομέα Απασχόλησης και Κοινωνικής Ένταξης στην Προτεραιότητα για την «Ανάπτυξη της Κοινωνίας της Πληροφορίας», αφού η ανάπτυξη δεξιοτήτων των εργαζομένων στον ιδιωτικό και στο δημόσιο τομέα αναφέρεται κυρίως σε αντικείμενα σύγχρονων μεθόδων διοίκησης και οργάνωσης με την χρήση νέων πληροφοριακών εργαλείων.

Όσον αφορά δε στη συνέπεια του συγκεκριμένου Άξονα Προτεραιότητας του Ε.Π. με την αντίστοιχη προτεραιότητα του Κ.Π.Σ., που αναφέρεται στην «ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων», αυτή είναι απόλυτη και ταυτίζεται με το στόχο για την προώθηση της απασχόλησης και της επιχειρηματικότητας, καθώς και για τον εκσυγχρονισμό και την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, μέσω του υψηλού βαθμού εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού και δη των εργαζομένων για την προσαρμογή και την ευελιξία των επιχειρήσεων στα νέα δεδομένα του ανταγωνιστικού περιβάλλοντος και ως εκ τούτου τη διατήρηση αλλά και την αύξηση των θέσεων απασχόλησης.

Συνέπεια ως προς τους πυλώνες της Ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση.

Οι δράσεις που περιλαμβάνονται στον παρόντα Άξονα Προτεραιότητας του Ε.Π., ο οποίος συμπίπτει με το τέταρτο πεδίο πολιτικής του Ε.Κ.Τ., παρουσιάζουν σημαντικούς βαθμούς άμεσης συνάφειας και συνέπειας με τους δεύτερο, τρίτο και τέταρτο πυλώνες της Ε.Σ.Α¹³, οι οποίοι αναφέρονται αντίστοιχα στην ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος και στην ενθάρρυνση της ικανότητας προσαρμογής των επιχειρήσεων και των εργαζομένων.

Παράλληλα όμως οι δράσεις του συγκεκριμένου Άξονα Προτεραιότητας έχουν έμμεση συνάφεια με τους πρώτο και τέταρτο πυλώνες της Ε.Σ.Α και ιδίως με τον τέταρτο, αφού στα πλαίσια εφαρμογής της αρχής του mainstreaming¹⁴ σε όλα τα Μέτρα λαμβάνεται μέριμνα για την ισότητα των ευκαιριών ανδρών και γυναικών.

Ειδικοί στόχοι/ Αναμενόμενες επιπτώσεις

Η εξειδίκευση των στόχων του συγκεκριμένου Άξονα Προτεραιότητας αναφέρεται, αφενός στη δημιουργία/ ίδρυση νέων επιχειρήσεων από ανέργους με τις ενισχύσεις που προβλέπονται στον Άξονα, αφετέρου στη διείσδυση κυρίως των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στα προγράμματα ανάπτυξης και προσαρμογής των δεξιοτήτων των εργαζομένων στις νέες συνθήκες της αγοράς εργασίας, καθώς επίσης και των αυτοαπασχολούμενων. Ένας ικανοποιητικός στόχος πρόσβασης των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στα προγράμματα κατάρτισης των εργαζομένων είναι το επίπεδο των 20.000 ατόμων, ενώ όσον αφορά στους αυτοαπασχολούμενους ο αντίστοιχος αριθμός εκτιμάται ότι θα φτάσει στις 70.000 άτομα.

Όσον αφορά την ίδρυση νέων επιχειρήσεων από ανέργους, εκτιμάται ότι θα δημιουργηθούν περίπου 40.000 νέες επιχειρήσεις, στην πλειονότητά τους προσωπικές. Για δε τους εργαζόμενους του Δημόσιου Τομέα στους οποίους απευθύνονται οι δράσεις του Άξονα Προτεραιότητας, εκτιμάται ότι θα ωφεληθούν περίπου 100.000 εργαζόμενοι στο Δημόσιο Τομέα από ενέργειες κατάρτισης.

Όσον αφορά στην τομεακή προσέγγιση των παρεμβάσεων υπέρ των εργαζομένων σε επιχειρήσεις ή / και υπέρ των αυτοαπασχολούμενων, αυτή εξαρτάται από πολλές παραμέτρους και κριτήρια, τα κυριότερα των οποίων είναι τα εξής:

1. Πλήθος εργαζομένων.
2. Ανεργία στον τομέα.
3. Ακαθάριστο προϊόν του τομέα και η συμμετοχή του στο συνολικό ακαθάριστο προϊόν της χώρας.
4. Διαρθρωτικές αλλαγές.
5. Παραγωγικότητα της εργασίας στον τομέα.

Ακριβέστερη τομεακή προσέγγιση θα προσδιορίζεται κατά έτος από συνεργασία του Υπουργείου Εργασίας με τους αντίστοιχους φορείς ή / και Υπουργεία.

Οι επιπτώσεις που αναμένονται από την υλοποίηση των δράσεων του συγκεκριμένου Άξονα Προτεραιότητας είναι βασικά η δημιουργία απασχόλησης με την ίδρυση νέων επιχειρήσεων και με την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, με

¹³ Οι τέσσερις πυλώνες της Ε.Σ.Α είναι: απασχολησιμότητα, ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος, ενθάρρυνση της ικανότητας προσαρμογής των επιχειρήσεων και των εργαζομένων τους, ενίσχυση των πολιτικών για την προώθηση των ευκαιριών ανδρών και γυναικών (Δημόπουλος, Μπαλτάς, Χασσιά 2001:607-608).

¹⁴ Έτσι θα υπάρξει εξασφάλιση ενεργών πολιτικών και στις γυναίκες ανάλογα με το ποσοστό ανεργίας τους αφού η διάσταση της ισότητας ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών θα είναι ενσωματωμένη στην πολιτική της Ε.Ε. για την απασχόληση.

παράλληλη διατήρηση των θέσεων απασχόλησης για ένα μεσομακροπρόθεσμο διάστημα, με παράλληλη αύξηση της ανταγωνιστικότητας του επιχειρηματικού ιστού, κυρίως των Μ.Μ.Ε., σε μεσομακροπρόθεσμο χρονικό διάστημα και ως εκ τούτου η συνολική αύξηση της απασχόλησης σε αυτές.

Επίσης σημαντικές θα είναι οι επιπτώσεις στην αποδοτικότητα ορισμένων κατηγοριών εργαζομένων σε συγκεκριμένους τομείς του δημοσίου τομέα και ιδιαίτερα στους τομείς του Περιβάλλοντος και του Πολιτισμού.

Τα μέτρα που περιλαμβάνει ο άξονας 4 είναι:

1. Ενίσχυση ανέργων για αυτοαπασχόληση και σύσταση νέων επιχειρήσεων.
2. Ενίσχυση και υποστήριξη της συμμετοχής των αυτοαπασχολούμενων σε προγράμματα αναβάθμισης των δεξιοτήτων τους.
3. Αναβάθμιση των δεξιοτήτων των εργαζομένων σε επιχειρήσεις.
4. Αναβάθμιση των δεξιοτήτων στο Δημόσιο τομέα.

Περιγραφή / Περιεχόμενα του Μέτρου 2

Η ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων των αυτοαπασχολούμενων, τόσο εκείνων με προσωπικό, όσο και εκείνων χωρίς προσωπικό, σύμφωνα με τις εκάστοτε ανάγκες της αγοράς εργασίας, αποτελεί βασικό παράγοντα διατήρησης ή / και αύξησης των θέσεων απασχόλησης. Προς αυτή την κατεύθυνση θα κινηθούν οι δράσεις του συγκεκριμένου Μέτρου, προβλέποντας επιπρόσθετη ενίσχυση της τεκμηρίωσης και διάγνωσης των αναγκών των αυτοαπασχολούμενων (στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα), ενίσχυση της οργάνωσης / σχεδιασμού εξειδικευμένων προγραμμάτων κατάρτισης και ανάπτυξης δεξιοτήτων, καθώς επίσης και αυτή καθ' αυτή την κατάρτιση αυτοαπασχολούμενων και ιδιοκτητών μικρών επιχειρήσεων.

Όσον αφορά τους αυτοαπασχολούμενους σε όλους τους παραγωγικούς τομείς, με ή χωρίς προσωπικό, τα προγράμματα κατάρτισης θα εστιασθούν κυρίως σε αντικείμενα που κατοχυρώνουν την επαγγελματική ιδιότητά τους στην αγορά εργασίας και προάγουν τις δεξιότητές τους για την εφαρμογή νέων τεχνολογιών, την ασφάλεια και υγιεινή στην επαγγελματική τους δραστηριότητα και στην παραγωγική τους διαδικασία.

Οι δράσεις και αυτού του Μέτρου θα είναι συμπληρωματικές και σε καμία περίπτωση επικαλυπτόμενες με δράσεις ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας, οι οποίες περιλαμβάνονται σε άλλα Επιχειρησιακά Προγράμματα του Γ' Κ.Π.Σ., όπως το Ε.Π. «Βελτίωση της Ανταγωνιστικότητας των Παραγωγικών Τομέων» του Υπουργείου Ανάπτυξης.

Οποίες κρατικές ενισχύσεις διατεθούν στο πλαίσιο αυτού του Μέτρου είτε θα είναι συμβατές με τον κανόνα «de minimis» είτε θα εφαρμοστούν στη βάση μίας από τις ρυθμίσεις που αφορούν εξαιρέσεις σύμφωνα με τον Κανονισμό του Συμβουλίου (ΕΚ) Νο. 994/98 της 7 Μαΐου 1998.

Σκοποί και γενικοί στόχοι

Ο στόχος του συγκεκριμένου Μέτρου είναι η ενίσχυση των δεξιοτήτων ενός μεγάλου μέρους αυτοαπασχολούμενων επαγγελματιών και ιδιοκτητών μικρών επιχειρήσεων όλων των παραγωγικών τομέων της οικονομίας. Παράλληλα μέρος των δράσεων του Μέτρου λειτουργούν απόλυτα συμπληρωματικά με δράσεις άλλων Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του Κ.Π.Σ., τα οποία δεν περιλαμβάνουν ενέργειες κατάρτισης συγχρηματοδοτούμενες από το Ε.Κ.Τ. και απαιτείται η ενίσχυση των δεξιοτήτων των ωφελούμενων από αυτές, προκειμένου να υλοποιηθούν

αποτελεσματικά. Παράδειγμα τέτοιας απόλυτης συμπληρωματικότητας είναι η κατάρτιση αγροτών για την υλοποίηση Σχεδίων Βελτίωσης.

Δικαιούχοι

Δικαιούχοι των ενεργειών του Μέτρου ανάλογα με την κατηγορία των αυτοαπασχολούμενων θα είναι:

1. Ο Οργανισμός Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ, εποπτευόμενος από το Υπουργείο Γεωργίας, ο οποίος για συγκεκριμένες δράσεις κατάρτισης των αγροτών που συνδέονται με υλοποίηση επενδυτικών σχεδίων στα πλαίσια του Κ.(ΕΚ) 1257/99, είναι θεσμικά ο μόνος αρμόδιος εθνικός φορέας υλοποίησης αυτών των προγραμμάτων κατάρτισης.
2. Ο Ο.Α.Ε.Δ., ο οποίος είναι θεσμικά ο μόνος Εθνικός φορέας, ο οποίος μπορεί να παρέχει πιστοποιημένη κατάρτιση για κατοχύρωση των επαγγελματικών προσόντων σε επαγγελματίες αυτοαπασχολούμενους.

Χρηματοοικονομική βαρύτητα

Ο ενδεικτικός συνολικός προϋπολογισμός του Μέτρου, ο οποίος περιλαμβάνει 50% ιδιωτική συμμετοχή, αντιπροσωπεύει το 15,7% του συνολικού προϋπολογισμού του Άξονα Προτεραιότητας 4, ενώ η δημόσια δαπάνη που αναλογεί σε αυτό αντιστοιχεί στο 2,1% της συνολικής δημόσιας δαπάνης του Επιχειρησιακού Προγράμματος.

Αρχή Εφαρμογής

Όπως για όλα τα Μέτρα του Ε.Π. έτσι και σε αυτό Αρχή Εφαρμογής θα είναι το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

ΠΗΓΗ : www.labor-ministry.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 17
ΑΡΘΡΑ 2,3,4 ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΥΠΟΥΡΓΙΚΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ 303/98 ΤΩΝ
ΥΠΟΥΡΓΩΝ ΓΕΩΡΓΙΑΣ, ΕΘΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

Άρθρο 2

Αγρότης

1. Αγρότης νοείται το φυσικό πρόσωπο στο οποίο αθροιστικά συντρέχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- α. είναι νόμιμος κάτοχος και αρχηγός αγροτικής εκμετάλλευσης η οποία λειτουργεί.
- β. είναι μόνιμος κάτοικος της ευρύτερης περιοχής της εκμετάλλευσης (δυνατότητα καθημερινής πρόσβασης).
- γ. διαθέτει τουλάχιστο το 50% του χρόνου απασχόλησής του στις δραστηριότητες της αγροτικής του εκμετάλλευσης.
- δ. τουλάχιστο το 50% του εισοδήματός του προέρχεται από τις αγροτικές δραστηριότητες που ασκούνται στα όρια της αγροτικής του εκμετάλλευσης.
- ε. έχει κύριο ταμείο ασφάλισης τον Ο.Γ.Α. με εξαίρεση:
 - τους δασεργάτες
 - τους ασχολούμενους με αγροτουριστικές, αγροτοβιοτεχνικές δραστηριότητες και δραστηριότητες παραδοσιακής βιοτεχνίας στα πλαίσια εγκεκριμένου προγράμματος του Υπουργείου Γεωργίας
 - τους περιστασιακούς εργάτες και μικροεπαγγελματίες μόνιμους κατοίκους των εσωτερικών ζωνών των ορεινών και μειονεκτικών οικισμών πληθυσμού μέχρι 2.000 κατοίκων

και υπό τον όρο ότι στο πρόσωπό τους πληρούνται οι λοιπές προϋποθέσεις.

2. Η ύπαρξη της ιδιότητας του αγρότη στο πρόσωπο κάθε ενδιαφερόμενου θα πρέπει να είναι ένα πραγματικό γεγονός και συμπεραίνεται από την εξέταση του συνόλου των κριτηρίων και εννοιών που την προσδιορίζουν ιδίως στις περιπτώσεις που αυτή δεν είναι εμφανής δηλ. στις περιπτώσεις ύπαρξης και εξωαγροτικής απασχόλησης και εισοδημάτων.

3. Δεν πληρούν την ιδιότητα του αγρότη οι ακόλουθες κατηγορίες προσώπων:

- α. Οι μόνιμοι υπάλληλοι του Δημοσίου, Ν. Π. Ι. Δ., Ν. Π. Δ. Δ., ιδιωτικοί υπάλληλοι.
- β. Οι ελεύθεροι επαγγελματίες, εργολάβοι, βιοτέχνες κλπ.

Οι περιπτώσεις μικροεπαγγελματιών μόνιμων κατοίκων οικισμών πληθυσμού κάτω των 2.000 κατοίκων που βρίσκονται στις εσωτερικές ζώνες των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών εξετάζονται.

γ. Αυτοί που έχουν κύριο ταμείο ασφάλισης άλλο πλην Ο.Γ.Α.

Οι περιπτώσεις των εξαιρέσεων της παρ. 1.ε ανωτέρω εξετάζονται.

Άρθρο 3

Νέος Αγρότης

1. Ο όρος «νέος» προσδιορίζει μόνο την ηλικία του αγρότη και όχι την έναρξη της επαγγελματικής αγροτικής του δραστηριότητας. Η τελευταία αυτή ιδιότητα προσδιορίζεται με τον όρο «νεοεισερχόμενος» όπως αυτή αναλύεται στο επόμενο άρθρο 4.

2. Νέος αγρότης νοείται το φυσικό πρόσωπο το οποίο δεν έχει υπερβεί το 40^ο έτος της ηλικίας του¹⁵ και στο πρόσωπο του συντρέχουν οι προϋποθέσεις που προσδιορίζουν την ιδιότητα του αγρότη.

Άρθρο 4

Νεοεισερχόμενος Νέος Αγρότης

1. Νεοεισερχόμενος νέος αγρότης νοείται το φυσικό πρόσωπο ηλικίας μέχρι 40 ετών το οποίο για «πρώτη φορά» αρχίζει να αποκτά τις προϋποθέσεις του νέου αγρότη ως ακολούθως:

1.1 Αποκτά για πρώτη φορά εισοδήματα από την αξιοποίηση δικής τους αγροτικής εκμετάλλευσης.

Ωστόσο, δύναται να θεωρηθεί ότι πληρεί την ιδιότητα του νεοεισερχόμενου και το πρόσωπο με μόνιμη εξωαγροτική απασχόληση και παράλληλη αξιοποίηση αγροτικής εκμετάλλευσης εφόσον διακόψουν οριστικά την εξωαγροτική τους απασχόληση.

1.2 Αποκτά για πρώτη φορά πρόσβαση σε Εθνικά και κοινοτικά καθεστώτα ενισχύσεων ή ενεργειών που απαιτούν την ύπαρξη της ιδιότητας του αγρότη, όπως η έννοια ορίζεται στο άρθρο 2.

1.3 Προβαίνουν για πρώτη φορά σε ενέργειες που χαρακτηρίζουν την ιδιότητα του αγρότη, όπως η έννοια ορίζεται στο άρθρο 2.

1.4 Ο συνολικός χρόνος που διαθέτει για τις εξωτερικές προς την εκμετάλλευσή του δραστηριότητες δεν υπερβαίνει το ήμισυ του συνολικού χρόνου απασχόλησής του.

1.5 Ασφαλίζονται για πρώτη φορά στον Ο.Γ.Α. με εξαίρεση κατά περίπτωση τα παιδιά των αγροτών, τους εργάτες γης και δασεργάτες.

Όπου αναφέρεται ο όρος «πρώτη φορά», νοείται το εξεταζόμενο έτος ή το προηγούμενο.

ΠΗΓΗ : Διεύθυνση Γεωργίας Ρεθύμνου

¹⁵ Για τον υπολογισμό της ηλικίας ως ημερομηνία γέννησης λαμβάνεται υπόψη η 1^η Ιανουαρίου του έτους γέννησης (Άρθρο 1, Νόμος 2520/97).

<p align="center">ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 18 ΑΜΟΙΒΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΩΝ (ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΕΣ ΑΠΟΔΟΧΕΣ)</p>
--

	σε €
ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ ΜΕ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ >7 ΕΤΗ	44
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΜΕ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ >3 ΕΤΗ	35
Α.Ε.Ι. ΜΕ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ >3 ΕΤΗ	32
Α.Ε.Ι. ΜΕ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ <3 ΕΤΗ	29
ΛΥΚΕΙΟ	23
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	18
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ >10 ΕΤΗ	15

ΠΗΓΗ: Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου

ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΗΤΡΑ "ΡΕΘΥΜΝΟΥ

ΔΕΛΤΙΟ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΩΝ & ΔΕΛΤΙΟ ΔΙΔΑΣΚΟΜΕΝΗΣ ΥΛΗΣ

Τίτλος εκπόνησης: ΖΩΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Τόπος πραγματοποίησης ΚΕΝΤΡΟ "ΔΗΜΗΤΡΑ" ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Έναρξη: 13/11/2002

Λήξη: 14

Ώρες πραγματοποίησης: 14:30-20:30 Αριθμ. πρωτ./Ημερίνα Εγκριτικής Υπουργικής Απόφασης:

Αξονας : 4 Μέτρο : 2 Υπόεργο : 52

Α/Α	ΗΜΕΡΟΜ.	ΩΡΕΣ Θ. ΠΡ.	ΘΕΜΑ	ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
1	13/11/2002	6 0	Ελληνική Γεωργία στην Ε. Ε. Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), Παγκοσμιοποίηση αγοράς. Δυνατότητες των ελληνικών προϊόντων. Προοπτικές 3ου ΚΠΣ.	ΡΩΜΑΝΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
2	14/11/2002	6 0	Ε. Π. Ανάπτυξη- Ανασυγκρότηση της υπαίθρου- Έγγραφο Προγραμματισμού-Πρόγραμμα LEADER PLUS-ΠΕΠ Περι φέρεας Προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης της υπαίθρου. Πολυδραστηριότητα στην ελληνική ύπαιθρο. Βελτίωση συνθηκών απασχόλησης αγροτών. Ποιότητα ζωής αγροτικής οικογένειας. Ασφάλεια εργαζομένων στην ύπαιθρο.	ΛΟΥΚΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΜΑΡΚΟΣ	
3	15/11/2002	6 0	Κοινοτική κοινή πολιτική στο Αγοοτράβαιο κρέας	ΒΥΤΙΝΣΤΟΥ ΕΙΡΗΝΗ	
4	18/11/2002	6 0	Επενδύσεις μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών και δασικών προϊόντων. Προστασία- Αναβάθμιση περιβάλλοντος	ΒΟΥΡΒΑΧΑΚΗΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	
5	19/11/2002	0 3	Δάσωση γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Προϋπθέσεις διατήρησης του περιβάλλοντος	ΡΩΜΑΝΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
		3 0	Τροφογενείς -φυλλοδιαγνωστική	ΡΩΜΑΝΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
		3 0	Βασικές αρχές λίπανσης-τύποι και είδη λιπασμάτων-τροφογενείς -φυλλοδιαγνωστική	ΡΩΜΑΝΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
6	20/11/2002	3 0	Οργάνωση και Διαχείριση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.	ΛΟΥΚΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΜΑΡΚΟΣ	
		0 3	Τήρηση βιβλίων λογαριασμών	ΛΕΙΤΟΥΡΓΑΚΗ ΑΝΝΑ	
7	21/11/2002	6 0	Ομάδες παραγωγών και ο ρόλος τους στις νέες συνθήκες της αγοράς. Διεπαγγελματική οργάνωση. Συνεταιρισμός και συνεταιρικές σχέσεις αγροτών. Νομοθεσία. Εξισωτική αποζημίωση Στοιχεία μελισσοκομίας	ΑΡΧΟΝΤΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝ.	
8	22/11/2002	6 0	Καταγωγή-φυλές αιγοπροβάτων. Δημιουργία και χαρακτηριστικά φυλών. Γενετική βελτίωση (γενικές αρχές). Αναβάθμιση ζωικού κεφαλαίου αιγοπροβάτων και σημασία της διατήρησης σπάνιων φυλών.	ΒΟΛΑΝΗΣ ΜΑΝΟΥΣΟΣ	

Α/Α	ΗΜΕΡΟΜ.	ΩΡΕΣ Θ. ΠΡ.	ΘΕΜΑ	ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
9	25/11/2002	3 0	Πρόγραμμα γενετικής βελτίωσης αιγοπροβάτων που εφαρμόζεται από το Υπ. Γεωργίας για αναβάθμιση του ντόπιου πληθυσμού και φυλές αιγοπροβάτων. Σύστημα εκτροφής. Στοχεία σφακίανου πρόβατου. 0 3 Σύστημα εκτροφής. Στοχεία σφακίανου πρόβατου.	ΒΟΛΑΝΗΣ ΜΑΝΟΥΣΟΣ	
10	26/11/2002	2 0	Παράγοντες που επηρεάζουν ποιοτικά και ποσοτικά τη γαλακτοπαραγωγή Πηγές μόλυνσης του γάλακτος και μέτρα προστασίας του. Σύγχρονα αλμεικτήρια. Σημασία της ποιότητας του γάλακτος και για τα γαλακτοκομικά προϊόντα. Τυποποίηση τυρών-τυριά ΠΟΠ -Γαλακτοκομικά προϊόντα Κρήτης 0 4 Σύγχρονα αλμεικτήρια. Σημασία της ποιότητας του γάλακτος και για τα γαλακτοκομικά προϊόντα. Τυποποίηση τυρών-τυριά ΠΟΠ -Γαλακτοκομικά προϊόντα Κρήτης	ΠΙΤΕΡΗΣ ΧΑΡΜΠΟΣ	
11	27/11/2002	0 3	Απογαλακτισμός αμνοερφίων. Πάχυνση και διατροφή αυτών. 3 0 Φυσικός-Τεχνητός θηλασμός. Απογαλακτισμός αμνοερφίων. Πάχυνση και διατροφή αυτών.	ΒΟΛΑΝΗΣ ΜΑΝΟΥΣΟΣ	
12	28/11/2002	3 0	Θρεπτικά στοιχεία των ζωοτροφών. Διατροφή αιγοπροβάτων γαλακτοπαραγωγής. Διατροφή των αιγοπροβάτων κατά τις κρίσιμες παραγωγικές και αναπαραγωγικές φάσεις. Ζωοτροφές: Θρεπτικά συστατικά των ζωοτροφών και ο ρόλος τους στη διατροφή των ζώων. Έκφραση θρεπτικής αξίας των ζωοτροφών-κατηγορίες ζωοτροφών και η αξιολόγησή τους. 0 3 Ζωοτροφές: Θρεπτικά συστατικά των ζωοτροφών και ο ρόλος τους στη διατροφή των ζώων. Έκφραση θρεπτικής αξίας των ζωοτροφών-κατηγορίες ζωοτροφών και η αξιολόγησή τους.	ΓΙΑΝΝΙΔΑΚΗΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ	
13	29/11/2002	0 3	Καλλιέργεια μηδική, σόργου κ.λ.π. 3 Ξανοδοτικά φυτά.	ΜΑΡΙΝΑΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	
14	21/12/2002	6 0	Οικονομική αξιολόγηση σιτηρεσίων Φυσιολογικές αρχές διατροφής μηρυκαστικών. Έννοια και βασικές αρχές σιτηρεσίου. Προδιαγραφές σιτηρεσίων αιγοπροβάτων - Βασικά αξιώματα για τη σύνταξη ενός ισορροπημένου σιτηρεσίου.	ΓΙΑΝΝΙΔΑΚΗΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ	
15	31/12/2002	6 0	Φυτά τοξικά στα ζώα. Διατροφή των αιγοπροβάτων στα λιβάδια. Διαχείριση και βελτίωση βοσκοτόπων. Δυνατότητες αξιοποίησης της βοσκήσιμης ύλης.	ΜΑΡΙΝΑΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	

Α/Α	ΗΜΕΡΟΜ.	ΩΡΕΣ Θ. ΠΡ.	ΘΕΜΑ	ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
16	4/12/2002	6 0	Φυσιολογία αναπαραγωγής αιγοπροβάτων. Συγγενής αναπαραγωγής. Πρόληψη-καταστολή νοσημάτων αγονιμότητας. Μαστίτιδες.	ΓΑΖΑΝΟΥ ΑΝΤΩΝΙΑ	
17	5/12/2002	6 0	Μεταβολικά νοσήματα. Παραφωτισμός, εντεροτοξιναιμία, μελπιός πυρετός. Συνχρονισμός οίστρου - τεχνητή σπερματέχυση.	ΓΑΖΑΝΟΥ ΑΝΤΩΝΙΑ	
18	6/12/2002	6 0	Μολυσματικά νοσήματα, μικροβιακά, ιογενή. Ζωνόδοσοι	ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ- ΦΡΑΔΕΛΟΥ ΛΙΝΑ	
19	9/12/2002	6 0	Σημασία της προληπτικής κτηνιατρικής Η Κτηνοτροφία στα πλαίσια της παραγωγής βιολογικών προϊόντων.	ΓΙΑΝΝΙΔΑΚΗΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ	
20	10/12/2002	6 0	Πηγές μόλυνσης γάλακτος και μέτρα προστασίας του. Συμπεριφορά καταναλωτών στο γάλα. Τα ζωοκομικά προϊόντα στη διατροφή του ανθρώπου. Η διακίνηση του αγιοπρόβιου γάλακτος	ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ- ΦΡΑΔΕΛΟΥ ΛΙΝΑ	
21	11/12/2002	0 3	Πρακτική κλαδέματος	ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	
		3	Εγκατάσταση ελαιώνα - είδη- ποικιλίες. Επιλογή δενδρυλλίων. Καλλιερητικές φροντίδες. Άρδευση-λίπανση	ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	
22	12/12/2002	0 6	Σταυλισμός-Συνθήκες υγιεινής διαβίωσης των ζώων	ΒΙΔΑΚΗ ΕΥΘΥΜΙΑ	
23	13/12/2002	0 6	Στοιχεία χοιροτροφίας-κουνελοτροφίας-πτηνοτροφίας-σαλγκαροτροφίας	ΠΙΤΕΡΗΣ ΧΑΡ/ΜΠΟΣ	
24	16/12/2002	0 6	Εκπαιδευτική εκδρομή. Επίσκεψη σε κτηνοτροφικές μονάδες του Νομού ή Περιφέρειας.	ΡΩΜΑΝΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
		0 6	Εκπαιδευτική εκδρομή. Επίσκεψη σε κτηνοτροφικές μονάδες του Νομού ή Περιφέρειας.	ΝΙΚΟΛΟΥΔΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	
25	17/12/2002	0 6	Εξαγωγή συμπερασμάτων. Λήξη προγράμματος.	ΚΑΡΑΜΠΕΤΣΟΥ ΒΙΟΛΕΤΑ	
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ		101 55			

ΘΕΩΡΗΘΗΚΕ
Ο ΠΡΟΙΣΤΗΝΟΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΗΤΡΑ "ΡΕΘΥΜΝΟΥ

ΔΕΛΤΙΟ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΩΝ & ΔΕΛΤΙΟ ΔΙΔΑΣΚΟΜΕΝΗΣ ΥΛΗΣ

Τίτλος Εκπ/σης: ΦΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ Γ'

Τόπος πραγματοποίησης ΚΕΝΤΡΟ "ΔΗΜΗΤΡΑ" ΡΕΘΥΜΝΟΥ Έναρξη: 31/10/2002 Λήξη: 5

Ώρες πραγματοποίησης: 14:30-20:30 Αριθμ. πρωτ./Ημερ/νια Εγκριτικής Υπουργικής Απόφασης:

Αξονας : 4 Μέτρο : 2 Υπόεργο : 52

Α/Α	ΗΜΕΡΟΜ.	ΩΡΕΣ Θ. ΠΡ.	ΘΕΜΑ	ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
1	31/10/2002	6 0	Ελληνική Γεωργία στην Ε. Ε. Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ). Παγκοσμιοποίηση αγοράς. Δυνατότητες των ελληνικών προϊόντων. Προοπτικές 3ου ΚΠΣ.	ΡΩΜΑΝΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
2	1/11/2002	6 0	Ε. Π. Ανάπτυξη- Ανασυγκρότηση της υπαίθρου- Έγγραφο Προγραμματισμού-Πρόγραμμα LEADER PLUS-ΠΕΠ Περιφέρειας Προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης της υπαίθρου. Πολυδραστηριότητα στην ελληνική υπαίθρο. Βελτίωση συνθηκών απασχόλησης αγροτών. Ποιότητα ζωής αγροτικής οικογένειας. Ασφάλεια εργαζομένων στην ύπαιθρο.	ΛΟΥΚΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΜΑΡΚΟΣ	
3	4/11/2002	3 0	Επενδύσεις μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών και δασικών προϊόντων. Προστασία-Αναβάθμιση περιβάλλοντος	ΑΡΧΟΝΤΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝ.	
		3 0	Δάσωση γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Προϋποθέσεις διατήρησης του περιβάλλοντος Κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής. Εξισωτική αποζημίωση	ΒΟΥΡΒΑΧΑΚΗΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	
4	5/11/2002	3 0	Οργάνωση - Διαχείριση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.	ΛΟΥΚΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΜΑΡΚΟΣ	
		0 3	Τήρηση βιβλίων λογαριασμών.	ΛΕΙΤΟΥΡΓΑΚΗ ANNA	
5	6/11/2002	6 0	Προϊόντα αναγνωρισμένων προδιαγραφών ποιότητας. Προϊόντα ονομασίας προέλευσης (ΠΟΠ).	ΔΗΜΗΤΡΑΚΗΣ ΠΕΤΡΟΣ	
6	7/11/2002	2 0	Βιολογικά προϊόντα. Προϊόντα γεωγραφικής ένδειξης (ΓΠΕ). Σήμανση	Εισοδηματικές ενισχύσεις ζωικής παραγωγής	
		4 0	Παράγοντες που ρυθμίζουν τη ζωή και ανάπτυξη των φυτών.	ΒΥΤΙΝΩΤΟΥ ΕΙΡΗΝΗ	
7	11/11/2002	4 0	Είδη εδαφών. Διάβρωση, βελτίωση εδαφών-οργανική ουσία και η σημασία της-ανάλυση εδάφους.	ΒΥΤΙΝΩΤΟΥ ΕΙΡΗΝΗ	
		2 0	Οικονομική ενίσχυση ελαιολάδου	ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	
8	12/11/2002	6 0	Βασικές αρχές λίπανσης-τύποι και είδη λιπασμάτων-τροφопενίες-φυλλοδιαγνωστική.	ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	
9	13/11/2002	6 0	Εγκατάσταση ελαίων - είδη- ποικιλίες. Επιλογή δενδρυλλίων. Καλλιεργητικές φροντίδες. Αρδευση-λίπανση	ΡΩΜΑΝΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
				ΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝ.	

Α/Α	ΗΜΕΡΟΜ.	ΩΡΕΣ Θ. ΠΡ.	ΘΕΜΑ	ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
10	14/11/2002	6 0	Οικολογία ελιάς. Κλίμα -έδαφος. Ανθοση-γονιμοποίηση -καρπώδεση Προβολή σλάιτς	ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΕΛΑ	
11	15/11/2002	4 0	Διαδικασία παραγωγής ελαιολάδου. Διάφοροι τύποι ελαιολιβείων. Χημική σύσταση ελαιολάδου-Παράγοντες που επηρεάζουν τη ποιότητα του λαδιού.	ΓΟΥΜΕΝΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝ.	
12	18/11/2002	0 6	Κλάδεμα ελιάς στη ποικιλία κορωνέικη. Εμβολιασμός-Πρακτική άσκηση	ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	
13	19/11/2002	0 6	Πρακτική εφαρμογή κλαδέματος ελιάς. (Χοντρολιά)	ΜΟΝΙΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	
		0 6	Πρακτική εφαρμογή κλαδέματος ελιάς. (Χοντρολιά)	ΣΤΑΓΑΚΗΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	
14	20/11/2002	0 0	Ασθένειες και εχθροί της ελιάς. Καταπολέμηση του δάκου. Μαζική παγίδευση.	ΣΤΑΓΑΚΗΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	
15	21/11/2002	6 0	Καλλιεργητικά μέτρα για τη πρόληψη των ασθενειών και εχθρών της ελιάς. Βιολογική γεωργία. Εχθροί και ασθένειες της ελιάς. Χημική και βιολογική καταπολέμηση αυτών.	ΠΕΡΒΟΛΑΡΑΚΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ	
16	22/11/2002	6 0	Γεωργικά φάρμακα-χρήση-υπολείμματα-προστασία. Ζιζανιοκτονία-προστασία περιβάλλοντος. Ασθένειες ελιάς-αμπέλου-κηπευτικών	ΠΕΡΒΟΛΑΡΑΚΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ	
17	25/11/2002	6 0	Θερμοκηπτικές καλλιέργειες Θερμοκηπτικές κατασκευές Τύποι θερμοκηπίων-Θέρμανση με ήπιες μορφές ενέργειας.	ΤΖΑΝΑΚΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	
18	26/11/2002	6 0	Τεχνική καλλιέργειας κηπευτικών σε θερμοκήπια και υπαίθρια. Υδροπονικές καλλιέργειες. Τεχνική υδροπονικής καλλιέργειας σε τομάτα, αγγούρι, τριανταφυλλιά.	ΤΖΑΝΑΚΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	
19	27/11/2002	6 0	Ολοκληρωμένη καταπολέμηση εχθρών και ασθενειών στις θερμοκηπτικές και υπαίθριες καλλιέργειες.	ΣΚΟΥΝΤΡΙΔΑΚΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ	
20	28/11/2002	6 0	Εσπεριδοειδή: Φυτώριο-εγκατάσταση-υποκείμενο-ποικιλίες. Καλλιεργητικές φροντίδες.	ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	
21	29/11/2002	6 0	Αμπελουργία στο Νομό-υφιστάμενη κατάσταση-εγκατάσταση νέου αμπελώνα-γραμμικά σχήματα	ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	
22	2/12/2002	0 6	Αρδευση-λίπανση-κλάδεμα αμπελιού. Τρυγητός οινόποιηση	ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	
23	3/12/2002	2 0	Νέες μορφές τουρισμού Αγροτουρισμός	ΚΥΡΙΑΚΑΚΗ-ΣΤΑΓΑΚΗ ΑΡΧΟΝΤΟΥ/ΝΑ	
		4 0	Υγεία και διατροφή	ΚΥΡΙΑΚΑΚΗ-ΣΤΑΓΑΚΗ ΑΡΧΟΝΤΟΥ/ΝΑ	
24	4/12/2002	0 6	Εκπαιδευτική επίσκεψη σε αμπελώνα και θερμοκήπιο της περιοχής.	ΡΩΜΑΝΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
		0 6	Εκπαιδευτική επίσκεψη σε αμπελώνα και θερμοκήπιο της περιοχής.	ΝΙΚΟΛΟΥΔΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	
25	5/12/2002	6 0	Εξαγωγή συμπερασμάτων. Λήξη προγράμματος.	ΜΑΚΡΥΝΙΩΤΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ	

Α/Α	ΗΜΕΡΟΜ.	ΩΡΕΣ Θ. ΠΡ.	ΘΕΜΑ	ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ	ΥΠΟΓΡΑΦΗ
ΣΥΝΟΛΟ ΟΡΩΝ		115 - 38			
ΘΕΩΡΗΘΗΚΕ Ο ΠΡΟΙΣΤΗΝΟΣ					

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 20
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ¹⁶

<i>ΜΕΣΟ</i>	<i>ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ</i>	<i>ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ</i>
Διαφανοσκόπειο ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΕ	Δεν απαιτεί συσκότιση.	Η κατάχρηση του προβολέα κουράζει.
	Μικρό βάρος.	Χρειάζεται ποιότητα και αισθητική διαφανειών.
	Μικρές διαστάσεις.	Η κατασκευή των διαφανειών δεν είναι κάτι απλό.
	Απλός χειρισμός.	
	Προβολή εικόνων και κειμένων.	
	Μπορούμε να επιστρέψουμε σε προηγούμενα.	
	Δημιουργία αρχείου.	
Διασκόπιο(προβολή slides) ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΕ	Μεταφέρεται εύκολα.	Πλήρη συσκότιση για προβολή.
	Μικρές διαστάσεις.	Χρειάζονται γνώσεις για την κατασκευή των slides.
	Δημιουργία αρχείου.	Μόνο για εικόνες και όχι γραπτά κείμενα.
Μαυροπίνακας ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΕ	Εύκολη και πρόχειρη λύση.	Ξεπερασμένο μέσο για εκπαιδεύσεις.
	Μπορεί να χρησιμοποιηθεί και από τους εκπ/νους.	Πρέπει να σβήνεις ότι έχεις γράψει, για να συνεχίσεις.
	Μικρό κόστος.	Ενοχλητική η χρήση της κιμωλίας.
Τηλεόραση-video ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΕ	Απλή χρήση.	Η ποιότητα στην παραγωγή κοστίζει.
	Ευχερής και ευέλικτη παραγωγή.	Μόνο για μικρές ομάδες.
	Κόστος λειτουργίας χαμηλό.	Για μεγάλες ομάδες χρειάζονται περισσότερες συσκευές.
	Μεγάλη οικειότητα με τις συσκευές.	
	Έτοιμο υλικό για προβολή.	
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗΣ (ΠΟΛΥΜΕΣΑ) ΔΕΝ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΕ	Σύγχρονη τεχνολογία.	Γνώσεις λειτουργίας υπολογιστή..
	Άπειρες δυνατότητες.	Κόστος αγοράς.
	Ταχύτητα εμφάνισης πληροφοριών.	
	Πλούτος σε αρχείο.	Παρακολούθηση της τεχνολογίας.
	Εντυπωσιακά αποτελέσματα.	

¹⁶ Ο πίνακας είναι από το βιβλίο του Κατσαλή (1997:97-98).

<p style="text-align: center;">ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 21 ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΟΥΝ ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΔΗΜΗΤΡΑ</p>
--

Οι κατηγορίες των εκπαιδευτικών προγραμμάτων¹⁷ για αγρότες των κέντρων ΔΗΜΗΤΡΑ, που ακολουθούν, επιλέγονται από τα εκάστοτε Κέντρα ΔΗΜΗΤΡΑ ανά την Ελλάδα προς υλοποίηση αφού προηγουμένως γίνουν οι σχετικές αλλαγές. Τα προγράμματα αυτά που συνεχίζουν να υλοποιούνται ακόμα και σήμερα χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες (Φυτική Παραγωγή, Αγροτουρισμός-Αγροβιοτεχνία, Ζωική Παραγωγή) που η καθεμία περιλαμβάνει τα ακόλουθα προγράμματα:

ΦΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

1. ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΑΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ – ΑΝΘΟΚΟΜΙΑ
2. ΦΥΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ – ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΒΑΜΒΑΚΙΟΥ
3. ΦΥΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ – ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΚΑΠΝΟΥ
4. ΦΥΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ (2 προγράμματα)
5. ΦΥΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ – ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΗ ΧΡΗΣΗ ΝΕΡΟΥ ΑΡΔΕΥΣΗΣ
6. ΦΥΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ – ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΠΑΤΑΤΑΣ
7. ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ – ΕΛΙΑ – ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΗ
8. ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ – ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΕΛΙΑΣ
9. ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ – ΜΗΛΙΑ
10. ΠΟΛΥΕΤΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ – ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΜΠΕΛΟΥΡΓΙΑ
11. ΦΥΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ – ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΤΟΜΑΤΑΣ
12. ΦΥΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ – ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ – ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ – ΡΥΘΜΙΣΗ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΕΛΚΟΜΕΝΩΝ
13. ΖΩΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ
14. ΠΟΛΥΕΤΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ – ΕΛΑΙΟΚΟΜΙΑ – ΑΜΠΕΛΟΥΡΓΙΑ
15. ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΦΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ
16. ΦΥΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ – ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΦΥΤΑ
17. ΦΥΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ (ΣΙΤΗΡΑ – ΚΑΠΝΟ), ΑΡΩΜΑΤΙΚΑ ΦΥΤΑ – ΚΗΠΕΥΤΙΚΑ
18. ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΦΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ – ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΩΝ
19. ΦΥΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ – ΑΡΑΒΟΣΙΤΟΣ / ΤΕΥΤΛΑ
20. ΖΩΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΤΗΤΑ, ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ
21. ΦΥΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ – ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΗ ΧΡΗΣΗ ΦΥΤΟ/ ΤΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΛΙΠΑΣΜΑΤΩΝ
22. ΠΟΛΥΕΤΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ – ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΣΠΑΡΑΓΓΙΟΥ
23. ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ
24. ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΦΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ – ΚΗΠΕΥΤΙΚΑ
25. ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΑΚΕΣ, ΥΠΑΙΘΡΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ – ΚΗΠΕΥΤΙΚΑ

¹⁷ Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε ενώ στη κατηγορία της Φυτικής και της Ζωικής Παραγωγής υπάρχουν πολλά προγράμματα δεν συμβαίνει το ίδιο με τη κατηγορία του Αγροτουρισμού-Αγροβιοτεχνίας όπου έχουμε δύο γενικόλογα προγράμματα.

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΑΓΡΟΒΙΟΤΕΧΝΙΑ

1. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΑΓΡΟΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ, ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ, ΕΜΠΟΡΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ
2. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΑΓΡΟΒΙΟΤΕΧΝΙΑ

ΖΩΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

1. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ
2. ΑΙΓΟΠΡΟΒΑΤΟΤΡΟΦΙΑ – ΒΟΟΤΡΟΦΙΑ – ΧΟΙΡΟΤΡΟΦΙΑ
3. ΑΓΕΛΑΔΟΤΡΟΦΙΑ (2 προγράμματα)
4. ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΧΟΙΡΟΤΡΟΦΙΑΣ
5. ΑΙΓΟΠΡΟΒΑΤΟΤΡΟΦΙΑ (2 προγράμματα)
6. ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑ
7. ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ
(2 προγράμματα)

ΠΗΓΗ: Ο.Γ.Ε.Ε.ΚΑ ΔΗΜΗΤΡΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 22
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ

Το έντυπο του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α που περιλαμβάνει τα προγράμματα κατά ενότητες που θα μπορούσε να υλοποιήσει το Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου, βάσει των οποίων διαμορφώθηκαν τα τελικά προγράμματα που πραγματοποιήθηκαν.

ΩΡΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
Κτηνοτροφία – Αιγοπροβατοτροφία

ΗΜΕΡΑ	ΘΕΜΑ	ΘΕΩΡΙΑ (σε ώρες)	ΠΡΑΚΤΙΚΗ (σε ώρες)	ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
1 ^η	Ελληνική Γεωργία στην Ε.Ε. Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ). Παγκοσμιοποίηση αγοράς. Δυνατότητες των ελληνικών προϊόντων. Αποτελέσματα 2 ^{ου} ΚΠΣ – Προοπτικές 3 ^{ου} ΚΠΣ. Χρήση Euro.	6	-	
2 ^η	Ε.Π. Ανάπτυξη- Ανασυγκρότηση της υπαίθρου Έγγραφο Προγραμματισμού-Ε.Π. Αλιείας Πρόγραμμα LEADER PLUS- ΠΕΠ Περιφέρειας. Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης & Ελέγχων ΟΠΣ- ΕΓΤΠ. & Εγγυήσεων – ΕΚΤ-ΕΤΠΑ- Ταμείο Αλιείας.	6	-	
3 ^η	ΚΑΝ (Ε.Κ.)1257/99-1750/99- Βιωσιμότητα των γεωργ. εκμ/σεων στη σύγχρονη πραγματικότητα. Επενδύσεις στις γεωργ. εκμεταλλεύσεις.- Σχέδιο Βελτίωσης. Βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του πληθυσμού- Νέοι γεωργοί-Σχέδιο Δράσης. Ν.2520/97- Κίνητρα νέων γεωργών.	6	-	
4 ^η	Προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης της υπαίθρου. Πολυδραστηριότητα στην ελληνική ύπαιθρο. Ενεργοποίηση τοπικού πληθυσμού. Αγροτουρισμός - αγροβιοτεχνία- Καθετοποίηση γεωργικής εκμετάλλευσης. Καινοτόμες δράσεις στον αγροτικό χώρο Ανάδειξη & προστασία πολιτισμικής κληρονομιάς. Αξιοποίηση των δικτύων αγροτών Πρόωρη συνταξιοδότηση αγροτών Εξισωτική αποζημίωση.	6	-	
5 ^η	Επενδύσεις μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών και δασικών προϊόντων. Δάσωση γεωργικών εκτάσεων Προστασία – Αναβάθμιση περιβάλλοντος. - Κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής	6	-	

	<p>Προϋποθέσεις διατήρησης του περιβάλλοντος. Προϋποθέσεις υγιεινής και καλής διαβίωσης των ζώων. Προϊόντα αναγνωρισμένων προδιαγραφών ποιότητας. Προϊόντα ονομασίας προέλευσης (ΠΟΠ). Βιολογικά προϊόντα. Προϊόντα γεωγραφικής ένδειξης (ΠΓΕ) Βελτίωση συνθηκών απασχόλησης αγροτών. Ποιότητα ζωής αγροτικής οικογένειας. Ασφάλεια ζωής εργαζομένων στην ύπαιθρο.</p>			
6 ^η	<p>Οργάνωση – Διαχείριση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Τήρηση βιβλίων λογαριασμών.</p>	3	3	
7 ^η	<p>Ομάδες παραγωγών και ο ρόλος τους στις νέες συνθήκες της αγοράς. Διεπαγγελματική οργάνωση. Συνεταιρισμός και συνεταιρικές σχέσεις αγροτών. Νομοθεσία.</p>	6	-	
8 ^η	<p>Καταγωγή – φυλές αιγοπροβάτων. Δημιουργία και χαρακτηριστικά φυλών. Γενετική βελτίωση (γενικές αρχές). Αναβάθμιση ζωϊκού κεφαλαίου, αιγοπροβάτων και σημασία της διατήρησης σπάνιων φυλών.</p>	6	-	
9 ^η	<p>Πρόγραμμα γενετικής βελτίωσης αιγοπροβάτων που εφαρμόζεται από το Υπ. Γεωργίας για αναβάθμιση του ντόπιου πληθυσμού και φυλές αιγοπροβάτων. Σύστημα εκτροφής. Ποιμνιοστάσια, βασικές αρχές κατασκευής. Προβλήματα και προδιαγραφές.</p>	4	2	
10 ^η	<p>Μηχανικό άρμεγμα στα αιγοπρόβατα. Λειτουργία και συντήρηση αρμεκτικών μηχανών. Εκσυγχρονισμός- εκμηχάνιση κτηνοτροφικών μονάδων.</p>	3	3	
11 ^η	<p>Περιποίηση νεογέννητων αμνοεριφίων, πρώτες βοήθειες, πρακτική εξάσκηση μαθητών σε κοπάδια της περιοχής για εμβολιασμό και χορήγηση αντιπαρ. χαπιών. Φυσικός-Τεχνητός θηλασμός. Απογαλακτισμός αμνοεριφίων. Πάχυνση και διατροφή αυτών.</p>	3	3	

12 ^η	Πεπτικό σύστημα. Διατροφή αιγοπροβάτων γαλαктоπαγωγής. Διατροφή των αιγοπροβάτων κατά τις κρίσιμες παραγωγικές και αναπαραγωγικές φάσεις.	3	3	
13 ^η	Χρησιμοποίηση υποπροϊόντων φυτικής παραγωγής στη διατροφή αιγοπροβάτων. Ενσίρωση,σιροί, χρησιμοποίηση ενσιρωμάτων στη διατροφή αιγοπροβάτων.	3	3	
14 ^η	Οικονομική αξιολόγηση σιτηρέσιων. Εξάσκηση των εκπαιδευομένων στην κατάρτιση οικονομικών σιτηρέσιων. Στερητικά νοσήματα.	2	4	
15 ^η	Φυτά τοξικά στα ζώα. Διατροφή των αιγοπροβάτων στα λιβάδια. Διαχείριση και βελτίωση βοσκοτόπων. Δυνατότητες αξιοποίησης της βοσκήσιμης ύλης.	6	-	
16 ^η	Φυσιολογία αναπαραγωγής αιγοπροβάτων. Συγγενής αναπαραγωγής. Πρόληψη-καταστολή νοσημάτων αγονιμότητας. Μαστίτιδες.	4	2	
17 ^η	Τεχνητή σπερματέγχυση. Μετεμφύτευση εμβρύων. Συγχρονισμός οίστρου στα πρόβατα. Τεχνητή μεταφορά εμβρύου στα πρόβατα. Παράγοντες που επηρεάζουν την γαλακτοπαραγωγή.	4	2	
18 ^η	Μεταβολικά νοσήματα. Μολυσματικά νοσήματα, μικροβιακά, ιογενή. Παραφυματίωση, εντεροτοξιναιμία, μελιταίος πυρετός. Ζωνόσος. Σημασία της προληπτικής κτηνιατρικής.	6	-	
19 ^η	Κανονισμός σφαγής αιγοπροβάτων. Σφάγεια, κανονισμός. Η αιγοπροβατοτροφία στα πλαίσια της παραγωγής βιολογικών προϊόντων.	4	2	

20η	Πηγές μόλυνσης γάλακτος και μέτρα προστασίας του. Συμπεριφορά καταναλωτών στο γάλα. Τα ζωοκομικά προϊόντα στη διατροφή του ανθρώπου. Η διακίνηση του αιγοπρόβιου γάλακτος.	6	-	
21η	Παρασκευή σκληρών τυριών (κασέρι, κεφαλοτύρι κλπ) και Παρασκευή μαλακών τυριών (φέτα ΠΟΠ). Κρίσιμα σημεία στην παραγωγή φέτας.	2	4	
22η	Προϊόντα ονομασίας προέλευσης. Τυριά ΠΟΠ, καταχώρηση αυτών από την Ε.Ε. Το περιβάλλον και η προστασία του σε σχέση με τις κτηνοτροφικές δραστηριότητες και επενδύσεις.	4	2	
23η	Εκπαιδευτική εκδρομή. Επίσκεψη σε κτηνοτροφικές μονάδες του Νομού ή Περιφέρειας.	-	6	
24η	Εκπαιδευτική εκδρομή. Επίσκεψη σε κτηνοτροφικές μονάδες του Νομού ή Περιφέρειας.	-	6	
25η	Η κατάσταση της αιγοπροβατοτροφίας στο Νομό. Προοπτικές. Αξιολόγηση εκπαίδευσης.	3	3	
	Σύνολο	102	48	

ΩΡΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Δενδρώδεις καλλιέργειες

ΗΜΕΡΑ	ΘΕΜΑ	ΘΕΩΡΙΑ (σε ώρες)	ΠΡΑΚΤΙΚΗ (σε ώρες)	ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
1 ^η	Ελληνική Γεωργία στην Ε.Ε. Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ). Παγκοσμιοποίηση αγοράς. Δυνατότητες των ελληνικών προϊόντων. Αποτελέσματα 2 ^{ου} ΚΠΣ – Προοπτικές 3 ^{ου} ΚΠΣ. Χρήση Euro.	6	-	
2 ^η	Ε.Π. Ανάπτυξη- Ανασυγκρότηση της υπαιθρου Έγγραφο Προγραμματισμού- Ε.Π. Αλιείας Πρόγραμμα LEADER PLUS ΠΕΠ Περιφέρειας. Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης.& Ελέγχων ΟΠΣ- ΕΓΤΠ. & Εγγυήσεων – ΕΚΤ-ΕΤΠΑ- Ταμείο Αλιείας.	6	-	
3 ^η	ΚΑΝ (Ε.Κ.)1257/99-1750/99- Βιωσιμότητα των γεωργ. εκμ/σεων στη σύγχρονη πραγματικότητα. Επενδύσεις στις γεωργ. εκμεταλλεύσεις- Σχέδιο Βελτίωσης. Βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του πληθυσμού- Νέοι γεωργοί-Σχέδιο Δράσης. Ν.2520/97- Κίνητρα νέων γεωργών.	6	-	
4 ^η	Προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης της υπαιθρου. Πολυδραστηριότητα στην ελληνική υπαιθρο. Ενεργοποίηση τοπικού πληθυσμού. Αγροτουρισμός - αγροβιοτεχνία- Καθετοποίηση γεωργικής εκμετάλλευσης. Καινοτόμες δράσεις στον αγροτικό χώρο Ανάδειξη & προστασία πολιτισμικής κληρονομιάς. Αξιοποίηση των δικτύων αγροτών Πρώρη συνταξιοδότηση αγροτών Εξισωτική αποζημίωση.	6	-	

5 ^η	Επενδύσεις μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών και δασικών προϊόντων. Δάσωση γεωργικών εκτάσεων Προστασία – Αναβάθμιση περιβάλλοντος. Κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής Προϋποθέσεις διατήρησης του περιβάλλοντος. Προϋποθέσεις υγιεινής και καλής διαβίωσης των ζώων. Προϊόντα αναγνωρισμένων προδιαγραφών ποιότητας. Προϊόντα ονομασίας προέλευσης (ΠΟΠ). Βιολογικά προϊόντα. Προϊόντα γεωγραφικής ένδειξης (ΠΓΕ) Βελτίωση συνθηκών απασχόλησης αγροτών. Ποιότητα ζωής αγροτικής οικογένειας. Ασφάλεια ζωής εργαζομένων στην ύπαιθρο.	6	-	
6 ^η	Οργάνωση – Διαχείριση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Τήρηση βιβλίων λογαριασμών.	3	3	
7 ^η	Ομάδες παραγωγών και ο ρόλος τους στις νέες συνθήκες της αγοράς. Διεπαγγελματική οργάνωση. Συνεταιρισμός και συνεταιρικές σχέσεις αγροτών. Νομοθεσία.	6	-	
8 ^η	Η θέση της δενδροκομίας στην Ελλάδα και στην Ε.Ε. Προβλήματα – Προοπτικές.	6	-	
9 ^η	Προγράμματα αναδιάρθρωσης δενδρωδών καλλιεργειών. Συνιστώμενα είδη και ποικιλίες για αναδιάρθρωση.	6	-	
10 ^η	Εδαφολογικές και κλιματικές απαιτήσεις ειδών και ποικιλιών δενδρωδών. Προστασία από αντίξοες συνθήκες.	6	-	
11 ^η	Σχεδιασμός, χάραξη και εγκατάσταση δενδρών. Επίδειξη υλικών στήριξης.	-	6	

12 ^η	Εγκατάσταση, συντήρηση και λειτουργία συστημάτων άρδευσης (στάγδην, sprayers κλπ).	-	6	
13 ^η	Περιγραφή χαρακτηριστικών ποικιλιών γιγαρτόκαρπων και πυρηνόκαρπων, ελιάς, ακτινιδιάς.	6	-	
14 ^η	Επίδειξη σε δενδρώνες καρποφόρων οργάνων των ποικιλιών αυτών.	-	6	
15 ^η	Γενικές αρχές λίπανσης δενδρωδών καλλιεργειών. Χρησιμότητα των διαφόρων λιπαντικών στοιχείων στα φυτά.	6	-	
16 ^η	Η χρησιμότητα της οργανικής ουσίας και της χλωρής λίπανσης στους δενδρώνες. Τρόπος δημιουργίας COMPOST.	3	3	
17 ^η	Απαιτήσεις σε λίπανση των κυριότερων δενδροκομικών ειδών.	6	-	
18 ^η	Πρακτική άσκηση στον τρόπο χρήσης των λιπασμάτων εδάφους και της κόπρου και των διαφυλικών σκευασμάτων.	-	6	
19 ^η	Ασθένειες (μυκητολογικές, βακτηριώσεις, ιώσεις κλπ). Εχθροί (έντομα, ακάρεα κλπ) Ασθένειες εδάφους- ρυζικού συστήματος Ασθένειες ψυγείου.	6	-	
20 ^η	Ολοκληρωμένη καταπολέμηση ασθενειών, εντόμων, ζιζανίων. Μεθοδολογία – Τεχνικές.	3	3	
21 ^η	Η σημασία του κλαδέματος δενδρωδών. Τρόποι, εποχή, εργαλεία κλαδέματος, περιποίηση τομών.	6	-	
22 ^η	Πρακτική άσκηση σε δενδρώνες κλαδέματος.	-	6	
23 ^η	Επίσκεψη σε οπωρώνες της περιοχής. Επίδειξη μεθόδων εμβολιασμού και πρακτική στην τεχνική εμβολιασμού.	-	6	

24 ^η	Συγκομιδή – Διαλογή, τυποποίηση, συσκευασία, συντήρηση, εμπορία δενδροκομικών προϊόντων. Ποιότητα προϊόντων, κόστους παραγωγής.	3	3	
25 ^η	Ανάπτυξη προγράμματος βιολογικής δενδροκομίας και ολοκληρωμένης παραγωγής.	6	-	
	Σύνολο	102	48	

ΩΡΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΗΜΕΡΑ	ΘΕΜΑ	ΘΕΩΡΙΑ (σε ώρες)	ΠΡΑΚΤΙΚΗ (σε ώρες)	ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
1 ^η	Ελληνική Γεωργία στην Ε.Ε. Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ). Παγκοσμιοποίηση αγοράς. Δυνατότητες των ελληνικών προϊόντων. Αποτελέσματα 2 ^{ου} ΚΠΣ – Προοπτικές 3 ^{ου} ΚΠΣ. Χρήση Euro.	6	-	
2 ^η	Ε.Π. Ανάπτυξη- Ανασυγκρότηση της υπαίθρου Έγγραφο Προγραμματισμού-Ε.Π. Αλιείας Πρόγραμμα LEADER PLUS- ΠΕΠ Περιφέρειας. Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης & Ελέγχων ΟΠΣ- ΕΓΤΠ. & Εγγυήσεων – ΕΚΤ- ΕΤΠΑ- Ταμείο Αλιείας.	6	-	
3 ^η	KAN (Ε.Κ.)1257/99-1750/99- Βιωσιμότητα των γεωργ. εκμ/σεων στη σύγχρονη πραγματικότητα. Επενδύσεις στις γεωργ. εκμεταλλεύσεις.- Σχέδιο Βελτίωσης. Βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του πληθυσμού- Νέοι γεωργοί- Σχέδιο Δράσης. N.2520/97- Κίνητρα νέων γεωργών.	6	-	
4 ^η	Προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης της υπαίθρου. Πολυδραστηριότητα στην ελληνική ύπαιθρο. Ενεργοποίηση τοπικού πληθυσμού. Αγροτουρισμός - αγροβιοτεχνία-	6	-	

	<p>Καθετοποίηση γεωργικής εκμετάλλευσης.</p> <p>Καινοτόμες δράσεις στον αγροτικό χώρο</p> <p>Ανάδειξη & προστασία πολιτισμικής κληρονομιάς.</p> <p>Αξιοποίηση των δικτύων αγροτών</p> <p>Πρόωρη συνταξιοδότηση αγροτών</p> <p>Εξισωτική αποζημίωση.</p>			
5 ^η	<p>Επενδύσεις μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών και δασικών προϊόντων.</p> <p>Δάσωση γεωργικών εκτάσεων</p> <p>Προστασία – Αναβάθμιση περιβάλλοντος.</p> <p>Κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής</p> <p>Προϋποθέσεις διατήρησης του περιβάλλοντος.</p> <p>Προϋποθέσεις υγιεινής και καλής διαβίωσης των ζώων.</p> <p>Προϊόντα αναγνωρισμένων προδιαγραφών ποιότητας.</p> <p>Προϊόντα ονομασίας προέλευσης (ΠΟΠ).</p> <p>Βιολογικά προϊόντα.</p> <p>Προϊόντα γεωγραφικής ένδειξης (ΠΓΕ)</p> <p>Βελτίωση συνθηκών απασχόλησης αγροτών.</p> <p>Ποιότητα ζωής αγροτικής οικογένειας.</p> <p>Ασφάλεια ζωής εργαζομένων στην ύπαιθρο.</p>	6	-	
6 ^η	<p>Οργάνωση – Διαχείριση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.</p> <p>Τήρηση βιβλίων λογαριασμών.</p>	3	3	

7η	Ομάδες παραγωγών και ο ρόλος τους στις νέες συνθήκες της αγοράς. Διεπαγγελματική οργάνωση. Συνεταιρισμός και συνεταιρικές σχέσεις αγροτών. Νομοθεσία..	6	-	
----	--	---	---	--

8η	Νομοθεσία και διαδικασίες ίδρυσης τουριστικών μονάδων και λοιπών εγκαταστάσεων τουρισμού. Τεχνικές προδιαγραφές τουριστικών καταλυμάτων.	3	3	
9η	Ειδικές μορφές τουρισμού. Δυνατότητες ανάπτυξης και συστηματοποίησης στην περιοχή.	3	3	
10η	Αγροτουριστικά καταλύματα- Παράλληλη λειτουργία με την αγροτουριστική εκμετάλλευση.	3	3	
11η	Ιστορία, παράδοση, λαϊκή κληρονομιά και η συμβολή τους στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Οργάνωση τοπικών παραδοσιακών εκδηλώσεων.	3	3	
12η	Ποιες ανάγκες οδηγούν τους ανθρώπους των αστικών κέντρων στις ήπιες μορφές τουρισμού. Τι ζητά και τι προσδοκά ο επισκέπτης των αγροτουριστικών καταλυμάτων. Η ανάγκη εξειδίκευσης στο ανταγωνιστικό περιβάλλον του τουρισμού.	6	-	
13η	Οργάνωση του προσωπικού και των εργασιών στην αγροτουριστική εκμετάλλευση στην ημέρα του. Βασικές αρχές διοίκησης. Η διοίκηση μιας Αγροτουριστικής μονάδας.	6	-	

14η	Επίσκεψη σε αγροτουριστική μονάδα της περιοχής.	-	6	
15η	Υπολογισμός κόστους επένδυσης και λειτουργίας τουριστικής μονάδας. Τεχνοοικονομικά στοιχεία.	3	3	
16η	Παραγωγή και Μάρκετινγκ Αγροτουριστικού Προϊόντος.	3	3	
17η	Παραγωγή και Μάρκετινγκ Αγροτουριστικού Προϊόντος.	3	3	
18η	Εξοπλισμός ενοικιαζόμενων δωματίων – Απαιτούμενος υματισμός- Απαιτούμενη επίπλωση- Απαιτούμενος μηχανολογικός και λοιπός εξοπλισμός ανάλογα με τη δυναμικότητα της μονάδας και τις προσφερόμενες υπηρεσίες.	6	-	
19η	Εναλλακτικές δραστηριότητες στην αγροτική εκμετάλλευση. Οικολογικά αγροκτήματα. Μικρές βιοτεχνίες. Εργαστήρια παραδοσιακών προϊόντων.	6	-	
20η	Πρακτική άσκηση. Συντήρηση – Επεξεργασία προϊόντων φυτικής παραγωγής.	-	6	
21η	Πρακτική άσκηση. Επεξεργασία προϊόντων ζωικής προέλευσης.	-	6	
22η	Γενικά περί Διατροφής. Ομάδες τροφών, σύνθεση μενού, τα παραδοσιακά πιάτα ως απαραίτητη προϋπόθεση Αγροτουριστικού εστιατορίου.	6	-	

23η	Επίδειξη των διδαχθέντων και πρακτική άσκηση σε ξενοδοχείο.	-	6	
24η	Υποδοχή ξένων – φιλοξενία, Ανθρώπινες σχέσεις και συμπεριφορά. Ανάπτυξη προσωπικών σχέσεων.	6	-	
25η	Επίσκεψη σε αγροτουριστικές δραστηριότητες.	-	6	
	Σ ύ ν ο λ ο	96	56	

ΠΗΓΗ: Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 23
ΩΡΕΣ ΘΕΩΡΙΑΣ - ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΩΝ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ	Ζ.Π		Φ.Π Α'		Φ.Π Β'		Φ.Π Γ'	
	Θ	Π	Θ	Π	Θ	Π	Θ	Π
P. N.*	9	9**	12	6	12	6	12	6
Λ. Μ.	9		9		9		9	
Β. Σ.	6		3		3		3	
Α. Ε.	6		3		3		3	
Λ. Α..		3		3		3		3
Δ. Π.			6		6		6	
Β. Ε.	6		6		6		6	
Χ. Π.			6		6		6	
Γ. Ε.			10		10		10	
Χ. Σ.			6		6		6	
Ν. Κ.	3	3	6	6	6	6	6	6
Σ. Ε.				6		6		6
Μ. Κ.				6		6		6
Π. Μ.			12		12		12	
Τ. Ε.			12		12		12	
Σ. Μ.			6		6		6	
Δ. Γ.			6	6	6	6	6	6
Σ. Α.			6		6		6	
Ν. Γ.*		6		6		6		6
Μ. Σ.***					6***		6***	
Β. Μ.	12	6						
Π. Χ.	2	10						
Γ. Σ.	15	3						
Ν. Ν.***			6***					
Γ. Α.	12							
Π. Λ.	12							
Β. Ε.		6						
Μ. Ε.	9	3						
Κ. Β.***	6***							
ΣΥΝΟΛΟ	101	55	115	39	115	39	115	39

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ:

Ζ.Π ΖΩΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Φ.Π Α' ΦΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ Α'

Φ.Π Β' ΦΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ Β'

Φ.Π Γ' ΦΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ Γ'

Θ ΘΕΩΡΙΑ

Π ΠΡΑΚΤΙΚΗ

* ΣΥΝΟΛΕΨΕ ΣΤΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΔΡΟΜΕΣ

** ΕΞΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΝΝΕΑ ΩΡΕΣ ΗΤΑΝ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΚΔΡΟΜΗ

*** ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ΠΗΓΗ: Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 24
ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΑ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

ΚΕΝΤΡΟ «ΔΗΜΗΤΡΑ»

ΒΕΒΑΙΩΣΗ

Βεβαιούται ότι
του κάτοικος
του Ν. παρακολούθησε πρόγραμμα κατάρτισης στην
ειδικότητα....., του Υπουργείου
Γεωργίας, που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Κοινοτικού Προγράμματος
«Κατάρτιση αυτοαπασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα» του Μέτρου 2.
Άξονας 4. του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Απασχόληση και επαγγελματική
κατάρτιση» του Υπ. Εργασίας & Κοινωνικών Ασφαλίσεων, για το Γ΄ Κ.Π.Σ.
Η εκπαίδευση υλοποιήθηκε στο Κέντρο «Δήμητρα» από
.../.../0... έως .../.../0..., ήταν διάρκειας ωρών, με θέμα
.....
.....
Στ.....ν εκπαιδευόμεν δόθηκε ο κωδικός αριθμός
.....,/...../200....

ΘΕΩΡΗΘΗΚΕ
..... ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝ.....

Το έργο «Κατάρτιση αυτοαπασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα» εντάσσεται στο Ε.Π. «Απασχόληση & Επαγγελματική Κατάρτιση» του Υπουργείου Εργασίας & Κοινωνικών Ασφαλίσεων και συγχρηματοδοτείται σε ποσοστό 75% της Δημόσιας Δαπάνης από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, στα πλαίσια του Γ΄ Κ.Π.Σ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 25
ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ , ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ

	<i>Ζωική Παραγωγή</i>	<i>Φυτική Παραγωγή Α΄</i>	<i>Φυτική Παραγωγή Β΄</i>	<i>Φυτική Παραγωγή Γ΄</i>
ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ	23	24	22	23
Άνδρες	18	17	11	14
Γυναίκες	5	3	10	9
Σύνολο ατόμων ηλικίας < 25	19	9	12	11
Σύνολο ατόμων ηλικίας >25	4	15	10	12
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ				
1. ΔΗΜΟΤΙΚΟ	10 (43%)	5 (2%)	4 (18%)	6 (26%)
2. Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ			3 (14%)	
3. Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ			1 (5%)	
4. ΓΥΜΝΑΣΙΟ	8 (35%)	10 (42%)	4 (18%)	9 (39%)
5. Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ	1 (4%)			
6. Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ			2 (9%)	1 (4%)
7. ΛΥΚΕΙΟ	4 (17%)	7 (29%)	5 (23%)	6 (26%)
8. ΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ		1 (4%)	1 (5%)	
9. Τ.Ε.Ε.			1 (5%)	
10. Ι.Ε.Κ.		1 (4%)		
11. ΣΧΟΛΗ ΕΜΠΟΡΟΠΛΟΙΑΡ.			1 (5%)	
12. Α.Ε.Ι.				1 ¹⁸ (4%)

Παρατήρηση: Τα ποσοστά μέσα στην παρένθεση υποδηλώνουν το τμήμα που καλύπτει η συγκεκριμένη κατηγορία στο συνολικό αριθμό των ατόμων που παρακολούθησαν το συγκεκριμένο πρόγραμμα.

ΠΗΓΗ: Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου

¹⁸ Όπως διαπιστώσαμε κατά την διάρκεια των εκπαιδεύσεων το ένα και μοναδικό πρόσωπο που παρουσιάζεται ως απόφοιτος Α.Ε.Ι. είναι τελειόφοιτος Λυκείου, ο οποίος εκ παραδρομής καταγράφηκε έτσι λόγω του ότι διέθετε δίπλωμα Αγγλικής Γλώσσας, χωρίς όμως να είναι απόφοιτος της Αγγλικής Φιλολογίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 26
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (1998)

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των αγροτικών εκμεταλλεύσεων της Κρήτης για το 1998:

	ΚΡΗΤΗ(2)	ΧΑΝΙΑ	ΡΕΘΥΜ.	ΗΡΑΚΛ.	ΛΑΣΙΘΙ
Μέση ηλικία (έτη)	52	50	50	53	53
Εκπ/ση (έτη)	8	8	8	8	9
Επαγγελματική κατάρτιση (έτη)	3	2	2	3	3
Σεμινάρια (μήνες)	3	4	2	3	1
Αριθμός μελών οικογένειας	4	4	4	4	3
ν <18(1)	18,8	13,7	20,5	19,1	22
18<ν<65(1)	71,5	68,7	71,7	73,8	70,5
ν>65(1)	9,7	17,6	7,9	7,1	7,5

(1)σε ποσοστά

(2)Οι τιμές για την Κρήτη σαν σταθμισμένοι μέσοι όροι με βάση το μέγεθος του δείγματος ανά νομό.

ΠΗΓΗ: Λιοδάκης(2000: 135), τμήμα του πίνακα Α.7

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 27
ΕΝΤΥΠΟ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΑ

**ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ**

ΚΕΝΤΡΟ «ΔΗΜΗΤΡΑ» ΡΕΘΥΜΝΟΥ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: «ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΑΥΤΟΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ
ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ»**

ΕΝΤΥΠΟ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΘΕΜΑ: ΖΩΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ Α΄

ΝΟΜΟΣ: ΡΕΘΥΜΝΗΣ

ΔΗΜΟΣ: ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Τόπος Εκπαίδευσης: ΚΕΝΤΡΟ «ΔΗΜΗΤΡΑ» ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Έναρξη εκπαίδευσης: 13-11-2002

Λήξη εκπαίδευσης: 17-12-2002

Ημερομηνία σύνταξης Εντύπου: 17-12-2002

Ονοματεπώνυμο εκπαιδευομένου:.....

Οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν για την ποιοτική βελτίωση των προγραμμάτων. Επίσης εξυπηρετούν την προσπάθεια του Υπουργείου Γεωργίας και του Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α. «ΔΗΜΗΤΡΑ» για την παροχή στοιχείων των εκπαιδευομένων στις Εθνικές και κοινοτικές Υπηρεσίες. Η συμβολή σας με την συμπλήρωση του εντύπου είναι σημαντική.

Παρακαλούμε να διαβάσετε προσεκτικά τις παρακάτω ερωτήσεις και να απαντήσετε με ειλικρίνεια.

Το έργο «Κατάρτιση αυτοαπασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα» εντάσσεται στο Ε.Π. «Απασχόληση & Επαγγελματική Κατάρτιση» του Υπουργείου Εργασίας & Κοινωνικών Ασφαλίσεων και συγχρηματοδοτείται σε ποσοστό 75% της Δημόσιας Δαπάνης από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, στα πλαίσια του Γ' Κ.Π.Σ.

1. Φύλο: Άνδρας ☐ 2 Γυναίκα ☐

2. Ηλικία: Κάτω των 25 ετών ☐
Μεταξύ 25 – 39 ετών ☐
Ανω των 40 ετών ☐

3. Εκπαιδευτικό επίπεδο: Έχω πάει μερικές τάξεις στο Δημοτικό ☐
Έχω Τελειώσει το Δημοτικό ☐
Έχω πάει μερικές τάξεις μετά το Δημοτικό ☐
Έχω Τελειώσει το Γυμνάσιο ☐
Έχω Τελειώσει το Λύκειο ☐
Έχω τελειώσει ανώτερη ή ανώτατη Σχολή ☐

4. Πόσα χρόνια είσθε αρχηγός στη γεωργική εκμετάλλευση;

Λιγότερο από 3 χρόνια ☐ Περισσότερο από 3 χρόνια ☐

5. Ποια είναι η εκμετάλλευσή σας;

Γεωργική ☐
Κτηνοτροφική ☐
Μικτή ☐

6. Έχετε εξωγεωργική απασχόληση;

ΝΑΙ ☐

ΟΧΙ ☐

Εάν ΝΑΙ ποια.....

7. Ποιο είναι το μέγεθος της γεωργικής σας εκμετάλλευσης σε στρέμματα;

Ιδιότητα
Ενοικιαζόμενα

8. Ποιο είναι το είδος της γεωργικής σας εκμετάλλευσης σε στρέμματα:

α. σιτηρά.....
β. ελαιοκαλλιέργεια.....
γ. αμπελοκαλλιέργεια.....
δ. Λοιπές δενδρώδεις καλ/γείες.....
ε. βαμβάκι.....
στ.καπνός.....
ζ. ζαχαρότευτλα.....
η. μηδική.....
θ. κηπευτικά.....
ι.....
ια.....

9. Η εκμετάλλευσή σας περιλαμβάνει σε αριθμό:

- α. βοοειδή.....
 β. αιγοπρόβατα.....
 γ. χοιρομητέρες.....
 δ. πουλερικά.....
 ε. κυψέλες.....

10. Έχετε ενταχθεί σε κάποιο από τα αναφερόμενα προγράμματα;

- α. Πρόγραμμα νέων γεωργών
 β. Σχέδιο Βελτίωσης της γεωργικής σας εκμ/σης
 γ. Είστε διάδοχος γεωργού που συνταξιοδοτήθηκε πρόωρα;

NAI	OXI
☐	☐
☐	☐
☐	☐

11. Έχετε παρακολουθήσει άλλες εκπαιδεύσεις Οργανωμένες από το Υπ. Γεωργίας ή άλλο φορέα;

NAI ☐ OXI ☐

12. Εάν ΝΑΙ αναφέρατε κάποιες από τις πιο σπουδαίες εκπαιδεύσεις:

α/α	ΘΕΜΑ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΦΟΡΕΑΣ
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

13. Τα θέματα της εκπαίδευσης ήταν για την άσκηση του επαγγέλματός σας:

Πολύ χρήσιμα ☐
 Χρήσιμα ☐
 Καθόλου χρήσιμα ☐

14. Τα θέματα που αναπτύχθηκαν ήταν:

Κατανοητά ☐
 Λίγο κατανοητά ☐
 Καθόλου κατανοητά ☐

15. Η οργάνωση της εκπαίδευσης ήταν:

Πολύ καλή ☐
 Καλή ☐
 Μέτρια ☐

16. Ποια κατά τη γνώμη σας από τα θέματα που αναπτύχθηκαν κατά το εκπαιδευτικό πρόγραμμα ήταν πιο σημαντικά:

α/α	ΘΕΜΑ
1	<input type="text"/>
2	<input type="text"/>
3	<input type="text"/>
4	<input type="text"/>
5	<input type="text"/>
6	<input type="text"/>

17. Θα ήταν χρήσιμο να πραγματοποιηθούν και άλλες εκπαιδεύσεις στο μέλλον;

ΝΑΙ ☐

ΟΧΙ ☐

18. Εάν ΝΑΙ ποια θέματα θα σας ενδιέφερε να παρακολουθήσετε σε μελλοντικές εκπαιδεύσεις;

α/α	ΘΕΜΑ
1	
2	
3	
4	

19. Η εποχή που πραγματοποιήθηκε η εκπαίδευση ήταν κατάλληλη;

ΝΑΙ ☐

ΟΧΙ ☐

20. Εάν ΟΧΙ ποιοι είναι οι καταλληλότεροι μήνες για παρακολούθηση εκπαιδεύσεων;

.....

21. Τι γνώμη έχετε για τα παρακάτω:

	ΚΑΛΟ	ΟΧΙ ΚΑΛΟ	ΔΕΝ ΔΟΘΗΚΕ
Απογευματινό			
Σημειώσεις			
Βιβλία			

22. Η εκπαιδευτική εκδρομή ήταν:

Πολύ ενημερωτική

☐

Ενημερωτική

☐

Μέτρια ενημερωτική

☐

23. Η πρακτική άσκηση θεωρήθηκε:

Πολύ επαρκής

☐

Επαρκής

☐

Λίγο επαρκής

☐

24. Ποια εποπτικά μέσα χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης;

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Πίνακας		
Διαφάνειες		
Σλάϊτς		
Βίντεο		

25. Έχετε κάποια παρατήρηση σχετικά με το εκπαιδευτικό μας πρόγραμμα που παρακολουθήσατε;

.....

Υπογραφή εκπαιδευόμενου

Ευχαριστούμε για τη συνεργασία

<p style="text-align: center;">ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 28 ΤΕΣΤ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ</p>
--

Τεστ αξιολόγησης που χρησιμοποιούνταν στις εκπαιδεύσεις που έκανε το ΚΕ.Γ.Ε Ρεθύμνου πριν ενταχθεί στον Ο.Γ.Ε.Ε.Κ.Α ΔΗΜΗΤΡΑ και μετονομαστεί Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ (1997).

Για την αξιολόγηση των γνώσεων των εκπαιδευομένων το ΚΕ.Γ.Ε Ρεθύμνου χρησιμοποίησε τα ακόλουθα τέστ γνώσεων που αφορούσαν τα παρακάτω θέματα διδασκαλίας:

1. Εμβολιασμοί
2. Κλάδεμα Ελιάς
3. Ελιά
4. Εσπεριδοειδή

ΕΜΒΟΛΙΑΣΜΟΙ

1. Ποια φυτά μπορούμε να εμβολιάζουμε;
 - α. Όλα τα ετήσια φυτά (λαχανικά)
 - β. Όλα τα πολυετή φυτά (δέντρα)
 - γ. Όλα τα φυτά που έχουν φλοιό (δικότυλα) ανεξάρτητα αν είναι ετήσια ή πολυετή.
2. Για τον υπόφλοιο εμβολιασμό της ελιάς με τομή και «καλέμια» καταλληλότερος μήνας είναι :
 - α. Ο Μάρτιος
 - β. Ο Απρίλιος
 - γ. Ο Μάιος
3. Το κάμβιο είναι μεριστωματικός ιστός (πολλαπλασιαζόμενα κύτταρα) που βρίσκεται:
 - α. Στην άκρη των βλαστών και στις μασχάλες των φύλλων και ευθύνεται για την κατά μήκος αύξηση των βλαστών.
 - β. Στην άκρη των ριζών και ευθύνεται για την κατά μήκος αύξησή τους.
 - γ. Ανάμεσα στον φλοιό και στο ξύλο και ευθύνεται για την κατά πάχος αύξηση βλαστών και ριζών, φτιάχνοντας απ' έξω φλοιό και από μέσα ξύλο.
4. Σχετικά με τον χρόνο και τρόπο εμβολιασμού των φυτών:
 - α. Όλα δέχονται τομή και υπόφλοιο εμβολιασμό ή εγκεντρισμό στο τέλος του χειμώνα ή αρχές της άνοιξης.
 - β. Όλα δέχονται εμβολιασμό οποιαδήποτε εποχή και με οποιοδήποτε τρόπο.
 - γ. Όλα δέχονται εμβολιασμό με μάτι (ενοφθαλμισμό) σε ετήσιους αναπτυσσόμενους βλαστούς, που το κάμβιό τους βρίσκεται σε δράση (σηκώνεται η φλούδα).

ΚΛΑΔΕΜΑ

1. Καταλληλότερος χρόνος κλαδέματος στην λιανολιά είναι:
 - α. Πριν τη συγκομιδή.
 - β. Συγχρόνως με τη συγκομιδή.
 - γ. Μετά τη συγκομιδή.
2. Πιο ισορροπημένη παραγωγή (επετριοφορία) στην λιανολιά έχουμε:
 - α. Με το βαρύ κλάδεμα που γίνεται κάθε 3 ή 4 χρόνια.
 - β. Με το μέτριο κλάδεμα που γίνεται κάθε 2 ή 3 χρόνια.

- γ. Με το ελαφρύ κλάδεμα που γίνεται κάθε 1 ή 2 χρόνια.
- 3. Το πιο επιθυμητό βάρος του καρπού της λιανολιάς που σχετίζεται με την επετειοφορία, το ελαφρύ κλάδεμα και την άνετη συγκομιδή είναι:
 - α. Μισό γραμμάριο
 - β. Ένα γραμμάριο
 - γ. Ενάμιση γραμμάριο
- 4. Πώς πρέπει να κλαδέψουμε μια ελιά που καρποφορεί χρόνο παρά χρόνο (παρενιαυτοφορεί) προκειμένου να καρποφορεί κάθε χρόνο (επετειοφορεί).
 - α. Ελαφρύ κλάδεμα και στην γεμάτη χρονιά και στην άδεια.
 - β. Βαρύ κλάδεμα στη γεμάτη χρονιά.
 - γ. Από μέτριο μέχρι βαρύ κλάδεμα στην άδεια χρονιά.

ΕΛΙΑ

1. Ποιος είναι ο επικρατέστερος τρόπος πολ/σμού της κορωνέϊκης (λιανολιά) στο νομό Ρεθύμνου;
 - α. Ο εμβολιασμός σε αγριελιά
 - β. Η ριζοβολία μικρών μοσχευμάτων παλαιού ξύλου διαστάσεων περίπου 5x5x5 cm παρμένων από τους λαιμούς ξεριζωμένων αυτόρριζων δέντρων με την βοήθεια της πριονοκορδέλλας (τακούνια).
 - γ. Η ριζοβολία με την βοήθεια της υδρονέφωσης φυλλοφόρων μοσχευμάτων ετήσιας βλάστησης.
2. Ποιο είναι το σωστότερο ύψος διαμόρφωσης του κορμού των δενδρύλλιων της ελιάς;
 - α. Μηδέν ύψος (πολύκορμος θάμνος)
 - β. Περίπου μισό μέτρο.
 - γ. Περίπου ένα μέτρο.
3. Πόσα δενδρύλλια ανά στρέμμα, τι ηλικίας και ποια εποχή είναι προτιμότερο να φυτεύουμε σε ανοιχτό ξηρικό χωράφι;
 - α. Την άνοιξη περίπου 30 μικρά δενδρύλλια (κάτω των 6 μηνών)
 - β. Τον χειμώνα περίπου 20 μεγάλα δενδρύλλια (άνω του έτους)
 - γ. Το φθινόπωρο (Νοέμβριο) περίπου 20 μέτρια δενδρύλλια (από 6 μέχρι 12 μηνών).
4. Ποια καλλιεργητική φροντίδα είναι η πλέον καθοριστική για την ποιοτική και ποσοτική παραγωγή της αρδευόμενης κορωνέϊκης ελιάς;
 - α. Το κλάδεμα
 - β. Η λίπανση
 - γ. Η ζιζανιοκτονία.
5. Ποιο είναι το πιο άνετο από άποψη κλαδέματος και συγκομιδής σχήμα διαμόρφωσης της ελιάς που έχει σωστές αποστάσεις φύτευσης;
 - α. Το κωνικό.
 - β. Το σφαιρικό – ημισφαιρικό.
 - γ. Το σχήμα κυπέλλου ή ανοιχτής ομπρέλας.
6. Ποια είναι τα κύρια όργανα καρποφορίας της ελιάς;
 - α. Οι φθινοπωρινοί βλαστοί του προπερασμένου έτους.
 - β. Οι φθινοπωρινοί βλαστοί του περασμένου έτους.
 - γ. Οι ανοιξιάτικοι βλαστοί του περασμένου έτους.
7. Σε ποια ποικιλία ελιάς είναι γενικός κανόνας η επιδίωξη της επετειοφορίας (ίση παραγωγή κάθε χρόνο), όπου εφαρμόζουμε και ελαφρύ κάθε χρόνο κλάδεμα.

- α. Στην τσουνάτη που είναι στρωμένη με ελαιοδίκτυα όπου πέτουν οι καρποί χωρίς να ραβδίζονται.
 - β. Στην κορωνέικη (λιανολιά).
 - γ. Στην όποια βρώσιμη ποικιλία.
8. Σε ποια ποικιλία ελιάς είναι προτιμότερη η παρενιαιοφορία (παραγωγή χρόνο παρά χρόνο).
- α. Στην τσουνάτη με τα ελαιοδίκτυα φυσικής καρπόπτωσης.
 - β. Στην κορωνέικη.
 - γ. Στην καλαματιανή.
9. Με τι κλαδευτικούς χειρισμούς στην βλάστηση της ελιάς μπορούμε να μεταβούμε από το καθεστώς παρενιαιοφορίας (παραγωγή χρόνο παρά χρόνο) σε αυτό της επετειοφορίας (παραγωγή κάθε χρόνο, μεσοβεδέμα).
- α. Με βαρύ κλάδεμα (αφαίρεση περίπου του 50% της κόμης) σε έτος υψηλής παραγωγής.
 - β. Με κανένα κλάδεμα.
 - γ. Με βαρύ κλάδεμα σε έτος ακαρπίας.
10. Ποιο μέγεθος (βάρος) καρπού είναι προτιμότερο στην κορωνέικη ελιά.
- α. Του μισού γραμμαρίου.
 - β. Του ενός γραμμαρίου.
 - γ. Του ενός και ήμισυ γραμμαρίου.
11. Έχοντας μπροστά μας ένα υπερφορτωμένο δέντρο κορωνέικης για ράβδισμα και κλάδεμα συγχρόνως τι πρέπει να κάνουμε;
- α. Ν' αφαιρέσουμε όλα τα φορτωμένα κλαδιά ώστε τελικά να μη μείνει σχεδόν τίποτε (κλάδεμα ανανέωσης).
 - β. Να μην αφαιρέσουμε τίποτε αφού ούτως ή άλλως την επόμενη χρονιά δεν θα έχει καθόλου παραγωγή.
 - γ. Να εφαρμόσουμε βαρύ κλάδεμα (περίπου 50% της κόμης) προτιμώντας τα κλαδιά εκείνα που ξεφεύγουν από τον κυπελοειδή ή ομπρελοειδή σχηματισμό του δέντρου, καθώς και εκείνα που δεν λιάζονται, δεν αερίζονται ή επικαλύπτονται μεταξύ τους, προσέχοντας πάντα να μην πειράξουμε καθόλου τα κλαδιά που αποτελούν τον σωστό σκελετό (ραχοκοκαλιά) έστω και φορτωμένα.
12. Έχοντας μπροστά μας ένα δέντρο με μεσοβεδέμα τι χειρισμούς κλαδέματος πρέπει να κάνουμε;
- α. Ν' αφαιρέσουμε όποια κλαδιά έχουν καρπό και ν' αφήσουμε αυτά που δεν έχουν.
 - β. Ν' αφαιρέσουμε όλα τα κλαδιά που ξεφεύγουν του σωστού σχηματισμού (ανοιχτή ομπρέλα) ανεξάρτητα αν έχουν ή δεν έχουν καρπό.
 - γ. Ν' αφαιρέσουμε όλα τα φορτωμένα με καρπό κλαδιά με εξαίρεση εκείνα που συμμετέχουν στο σωστό σκελετό.
13. Ποιος είναι ο καταλληλότερος μήνας εμβολιασμού της ελιάς.
- α. Ο Απρίλιος.
 - β. Ο Ιούλιος.
 - γ. Ο Σεπτέμβριος.

ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΗ

1. Πόσα χρόνια διατηρούν την βλαστικότητα τους οι σπόροι των εσπεριδοειδών.
- α. Κανένα
 - β. Ένα

- γ. Δύο
2. Σε πόσο χρόνο βλαστάνουν οι σπόροι των υποκειμένων των εσπεριδοειδών.
 - α. Ένα μήνα
 - β. Δύο μήνες
 - γ. Τρεις μήνες
3. Τι σχήμα πρέπει να έχουν τα δέντρα των εσπεριδοειδών που είναι φυτεμένα σε σωστές αποστάσεις (μέχρι 40 στο στρέμμα);
 - α. Κωνικό
 - β. Κυπελοειδές
 - γ. Σφαιρικό – ημισφαιρικό
4. Ο φυτωριούχος έχει την ευχέρεια να εμβολιάζει τα δενδρύλλιά του σχεδόν όλο τον χρόνο όταν διαθέτει θερμοκήπιο. Ο παραγωγός όμως στο χωράφι τότε είναι προτιμότερο να εμβολιάζει;
 - α. Άνοιξη
 - β. Καλοκαίρι
 - γ. Φθινόπωρο
5. Ποια ποικιλία πορτοκαλιάς έχει την καλύτερη και ανθεκτικότερη στις αντιξοότητες κόμης;
 - α. Η κοινή ομφαλοφόρος.
 - β. Η πρώιμη ομφαλοφόρος(Νιου Χωλ)
 - γ. Η βαλέντσια
6. Ποια είναι η σειρά πρωιμότητας των ποικιλιών της μανταρινιάς.
 - α. Ανκόρ – Κλημεντίνη – Κοινή
 - β. Κοινή – Κλημεντίνη – Ανκόρ
 - γ. Κλημεντίνη – Κοινή – Ανκόρ
7. Ποιος είναι ο καταλληλότερος χρόνος κλαδέματος των εσπεριδοειδών;
 - α. Άνοιξη
 - β. Θέρος
 - γ. Φθινόπωρο
8. Ποια ποικιλία μανταρινιάς καρποφορεί κυρίως εξωτερικά της κόμης πράγμα που πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη κατά το κλάδεμα;
 - α. Κοινή Χανίων
 - β. Ανκόρ
 - γ. Κλημεντίνη
9. Πού προτιμούμε να γίνεται το κόψιμο των δέντρων των εσπεριδοειδών προκειμένης της ανανέωσης ή της αλλαγής ποικιλίας;
 - α. Στον κορμό
 - β. Στους βραχίονες 1^{ου} βαθμού
 - γ. Στους βραχίονες 2^{ου} βαθμού
10. Ποια είναι τα κύρια όργανα καρποφορίας της πορτοκαλιάς και μανταρινιάς;
 - α. Οι βλαστοί του προπερασμένου έτους
 - β. Οι βλαστοί του περασμένου έτους
 - γ. Οι βλαστοί του τρέχοντος έτους.
11. Ποια είναι τα κύρια όργανα καρποφορίας της λεμονιάς που δίνει διάφορα λεμόνια;
 - α. Οι βλαστοί του προπερασμένου έτους
 - β. Οι βλαστοί του περασμένου έτους
 - γ. Οι βλαστοί του τρέχοντος έτους
12. Ποια από τις τροφοπενίες των εσπεριδοειδών είναι η επικρατέστερη στον τόπο μας;
 - α. Σιδήρου

- β. Μαγνησίου
 - γ. Ψευδαργύρου
13. Ποια ποικιλία πορτοκαλιάς μας έφερε την ίωση τριστέτσα στα Χανιά από την Ισπανία;
- α. Πρώιμη ομφαλοφόρα (Νιου Χωλ)
 - β. Όψιμη ομφαλοφόρα (Λεϊν Λεϊτ)
 - γ. Βαλέντσια
14. Εφ' όσον η ίωση τριστέτσα δεν γενικευτεί στον τόπο μας και παραμένει ελεγχόμενη τι υποκείμενα θα προτιμούμε;
- α. Νεραντζιά
 - β. Σιτρομέλο
 - γ. Καρίζο Σιτράνς

ΠΗΓΗ: Κέντρο ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 29
ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Τα βιβλία που περιλαμβάνει η βιβλιοθήκη του Κέντρου ΔΗΜΗΤΡΑ Ρεθύμνου.

Ερώτημα1

11/2/2003

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
100 ΧΡΟΝΙΑ ΜΟΝΕΪΑΣ
11 ΜΟΝΟΠΡΑΚΤΑ
3ΓΛΩΣΣΟ ΛΕΞΙΚΟ ΓΕΩΤΕΧΝΙΚΟ
413 ΗΜΕΡΕΣ
44 ΣΧΕΔΙΑ ΑΠΟ ΛΑΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΜΕΝΑ ΣΤΟ ΣΧΗΜΑ ΚΥΚΛΟΥ
7 ΜΕΡΕΣ ΜΙΑΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ
Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ-ΨΥΡΟΥΚΑ
J.MONNET ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ
J.MONNET ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ
MINI PASPORT
ΑΓΓΟΥΡΙ
ΑΓΕΝΗΣ ΠΟΛΑΠΛΑΣΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΜΠΕΛΟΥ
ΑΓΙΟΣ ΤΩΝ ΣΚΛΑΒΩΝ
ΑΓΟΡΙ,ΚΟΡΙΤΣΙ -ΚΑΛΜΠ
ΑΓΡΙΟΛΟΥΛΟΥΔΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ-ΣΦΗΚΑΣ
ΑΓΡΙΟΛΟΥΛΟΥΔΑ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ
ΑΓΡΟΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΑΓΡΟΤΙΚΑ.ΜΕΛΕΤΗ-ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ
ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ
ΑΓΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΚΣΤΑΣΗ
ΑΔΕΛΦΟΦΑΔΕΣ
ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ
ΑΘΟΥΡΒΕΣ ΜΕΡΕΣ
ΑΙΟΛΙΚΗ ΓΗ -ΒΕΝΕΖΗ
ΑΚΡΟΚΕΡΑΜΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΠΗΛΟΤΕΧΝΗΜΑΤΑ
ΑΚΤΙΝΙΔΙΑ
ΑΚΤΙΝΟΠΡΟΣΤΑΣΙΑ
ΑΚΥΒΕΡΝΗΤΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ
ΑΚΥΒΕΡΝΗΤΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΝΥΧΤΕΡΙΔΑ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΨΗΛΑΝΤΗΣ
ΑΛΕΞΗΣ ΖΟΡΜΠΑΣ
ΑΛΛΑΖΟΥΜΕ
ΑΛΟΤΡΙΩΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ
ΑΜΗΧΑΝΟΥ ΤΕΧΝΗΜΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΒΑΣΗ
ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ ΚΑΙ ΜΥΘΟΙ
ΑΜΠΕΛΟΓΡΑΦΙΑ
ΑΝ ΑΥΤΟΙ ΕΡΘΟΥΝ ΤΗΝ ΑΥΓΗ
ΑΝ Ο ΗΛΙΟΣ ΠΕΘΑΝΕΙ
ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ
ΑΝΑΠΑΥΣΟΥ ΕΝ ΕΙΡΗΝΗ
ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟ ΓΚΡΕΚΟ
ΑΝΘΟΚΟΜΙΑ
ΑΝΘΟΚΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΗΠΟΤΕΧΝΙΑ-ΝΟΥΣΗΣ
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ 4 ΤΟΜΟΙ
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΘΗΣΑΥΡΩΝ ΕΘΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ-ΑΝΘΟΤΕΧΝΙΚΗ ΙΓΝ.ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΠΟΝΤΙΚΙΑ
ANNA KARENINA-Ο ΦΙΛΑΡΑΚΟΣ,Ο ΑΓΑΘΟΥΛΗΣ
ΑΝΤΑΤΖΙΟ ΚΑΙ ΦΟΥΓΓΑ ΤΟΜΟΙ Α,Β
ΑΝΤΙΠΟΙΗΣΗ ΑΡΧΗΣ
ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΜΕΤΡΗΣΗ
ΑΝΥΠΑΝΤΡΗ ΜΗΤΕΡΑ

Σελίδα 1

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΑΝΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΟΙ
ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ
ΑΟΡΑΤΗ ΓΡΑΦΗ
ΑΠ' ΟΣΑ ΜΟΥΠΑΝ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΚΡΗΤΗ (Μ.ΤΣΑΙΡΙΜΟΝΑΚΗ)
ΑΠΑΝΤΑ Μ.ΧΑΚΑ
ΑΠΑΝΤΑ ΣΟΥΡΗ 1-4 ΣΕΙΡΕΣ 2
ΑΠΑΝΤΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΟΥ ΧΑΚΚΑ
ΑΠΟ ΠΟΛΥ ΚΟΝΤΑ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΦΕΟΥΔΑΡΙΣΜΟ
ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ
ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ
ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΜΕ ΜΕΤΡΙΟ ΒΑΘΜΟ
ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΣΤΑ ΟΠΛΑ
ΑΡΓΩ ΤΟΜΟΙ Α,Β (ΣΕΙΡΕΣ 2) ΒΙΒΛΙΑ 4
ΑΡΘΡΟΠΟΔΑ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
ΑΡΝΟΥΜΑΙ
ΑΡΡΩΣΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΨΑΡΙΩΝ
ΑΡΤΑΜΑΝΩΦ-ΟΡΙΣΜΕΝΗ ΓΗ
ΑΡΧΕΣ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ
ΑΡΧΕΣ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ
ΑΡΧΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΟΠΙΟΥ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΟΠΙΟΥ-ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΟΠΙΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΤΟΣ
ΑΡΩΜΑΤΙΚΑ ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΑΙΡΕΡΙΑ ΕΛΑΙΑ
ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ ΚΑΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΗΣ ΑΜΠΕΛΟΥ
ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ ΚΑΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΥΝΘΟΕΙΔΩΝ
ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ ΚΗΠΕΥΤΙΚΩΝ
ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ ΤΩΝ ΜΕΛΙΣΣΩΝ(ΝΙΚΟΛΙΔΑΚΗ)
ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ ΤΩΝ ΞΙΝΩΝ-ΚΕΡΑΜΙΔΑ
ΑΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΚΟΙ ΣΥΝ/ΣΜΟΙ
ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΙΝΤΙΡΑ ΓΚΑΝΤΙ
ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΦΕΡΑΝΕ ΤΗ ΚΑΤΑΧΝΙΑ
ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ
ΑΥΤΟΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΛΕΚΙΝΗΣΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΠΛΟΙΩΝ
ΑΦΗΣΤΕ ΜΕ ΝΑ ΜΙΛΗΣΩ
ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ
ΒΑΚΧΕΣ ΕΥΡΥΠΙΔΗ
ΒΑΜΒΑΚΙ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟ ΣΧΕΔΙΩΝ
ΒΙΒΛΙΟ ΣΧΕΔΙΩΝ Α
ΒΙΒΛΙΟ ΣΧΕΔΙΩΝ Β
ΒΙΒΛΙΟ ΣΧΕΔΙΩΝ Γ
ΒΙΒΛΙΟ ΣΧΕΔΙΩΝ Δ
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΩΚΕΑΝΟΓΡΑΦΙΑ-ΚΩΝ.ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ
ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΗ ΖΟΡΜΠΑ
ΒΟΒΤΡΟΦΙΑ-ΑΙΓΟΠΡΟΒΑΤΟΤΡΟΦΙΑ
ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ ΠΛΟΙΩΝ
ΒΟΛΒΩΔΗ ΛΑΧΑΝΙΚΑ
ΒΟΥΣΤΑΣΙΑ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
Γ' ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟ
ΓΑΛΑΞΙΔΙ
ΓΑΛΗΝΗ
ΓΑΜΟΣ,ΔΙΑΘΗΚΗ ΕΡΩΤΑ
ΓΕΝΙΚΟ ΑΣΜΑ -ΝΕΡΟΥΔΑ(3 ΤΟΜΟΙ)
ΓΕΝΝΗΜΑ ΓΥΝΑΙΚΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΦΑΡΜΑΚΑ
ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΦΑΡΜΑΚΑ
ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ
ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΕΓΕΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ Γ.ΚΙΤΣΟΠΑΝΙΔΗ
ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΑ
ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ Γ.ΚΙΤΣΟΠΑΝΙΔΗ
ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ
ΓΗ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΟΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΓΙΑ ΈΝΑ ΦΙΛΟΤΙΜΟ
ΓΙΑ ΝΑ ΓΙΝΕΙΣ ΜΕΓΑΛΟΣ
ΓΙΑ ΝΑ ΤΡΩΜΕ ΣΩΣΤΑ
ΓΙΑ ΠΟΙΟΝ ΚΤΥΠΑ Η ΚΑΜΠΑΝΑ
ΓΙΑ ΠΟΙΟΝ ΧΤΥΠΑ Η ΚΑΜΠΑΝΑ-ΧΕΜΙΝΓΟΥΕΙ
ΓΙΑΒΑΣ Ο ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ
ΓΙΑΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΚΑΙ ΠΩΣ ΝΑ ΘΗΛΑΣΕΤΕ ΤΟ ΜΩΡΟ ΣΑΣ
ΓΙΟΥΓΚΕΡΜΑΝ ΤΟΜΟΙ 2
ΓΚΑΖΟΝ
ΓΡΑΜΜΑ Σ'ΈΝΑ Νέο ΠΟΙΗΤΗ
ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ
ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗ ΓΥΡΗ
ΓΥΦΤΟΠΟΥΛΑ
ΔΑΦΝΕΣ ΚΑΙ ΠΙΚΡΟΔΑΦΝΕΣ
ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΑ-ΔΕΝΔΡΟΤΕΧΝΙΚΗ ΙΓΝ.ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΑ Α
ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΑ Β
ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΑ(Α-Β)-ΝΟΥΣΗ
ΔΕΣΜΩΤΕΣ
ΔΕΥΤΕΡΗ ΓΡΑΦΗ
ΔΗΛΗΤΗΡΙΑΣΕΙΣ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ
ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ
ΔΙΑΚΟΠΕΣ ΣΤΟ ΚΑΥΚΑΣΟ
ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΣΧΕΔΙΑ
ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΑ ΦΥΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΚΑΙ ΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟ
ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ
ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΑΓΡΟΤΡΙΚΩΝ ΖΩΩΝ
ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΚΑΡΚΙΝΟΣ
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΦΙΛΤΖΕΡΛΑΝΤ
ΔΙΚΗ
ΔΙΠΛΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΔΙΧΤΑΤΟΡΕΣ
ΔΙΧΩΣ ΘΕΟ
ΔΟΥΒΛΙΝΕΖΟΙ
ΔΥΟ ΜΕΓΑΛΟΙ ΜΑΣΤΟΡΟΙ ΤΟΥ ΑΣΗΜΙΟΥ
ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΤΙΜΟΡΙΑ Α-ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΦΣΚΙ
ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΙΑ
ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΙΑ ΤΟΜΟΙ 2

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΕΓΚΟΛΠΙΟ ΩΚΕΑΝΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΑ ΓΥΝΑΙΚΑΣ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΑ Ο ΚΗΠΟΣ 2 ΤΟΜΟΙ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΑ ΤΟ ΨΑΡΕΜΑ PEROSINO 2 ΤΟΜΟΙ
ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΦΑΡΜΑΚΩΝ
ΕΓΩ ΚΙ ΑΥΤΟ
ΕΙΔΙΚΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΜΕΝΑ ΠΑΙΔΙΑ
ΕΙΜΑΙ ΚΑΛΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΥΤΟ ΕΠΙΘΥΜΩ ΚΑΙ ΓΙΑ ΣΑΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ
ΕΚ ΒΑΘΕΩΝ
ΕΚΕΙΝΟΣ ΚΑΙ ΕΚΕΙΝΟΣ Α & Β-ΜΟΥΡΣΕΛΑ
ΕΚΛΕΚΤΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ 4 ΤΟΜΟΙ
ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ
ΕΚΤΡΟΦΕΙΑ ΜΝΗΜΗΣ
ΕΛΑΙΟΚΟΜΙΑ
ΕΛΑΙΟΚΟΜΙΑ
ΕΛΑΙΟΚΟΜΙΑ-ΠΟΝΤΙΚΗΣ
ΕΛΑΙΟΛΑΔΟ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΉΧΙ ΑΝΑΡΧΙΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ
ΕΛΛΗΝΕΣ ΓΛΥΠΤΕΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤ -ΜΠΕΝΑΚΗ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΚΕΡΑΜΙΚΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΜΟΤΙΒΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΙ/ΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΑΡΧΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ (ΒΙΒΛΙΑ 5) ΣΕΙΡΕΣ 1
ΕΜΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΜΑΣ
ΕΜΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΜΑΣ
ΕΜΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΜΑΣ
ΕΜΕΙΣ ΟΙ ΦΡΑΓΚΟΙ
ΕΝΑ ΒΕΛΟΣ ΣΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ
ΕΝΑ ΔΕΝΔΡΟ ΜΕΓΑΛΩΝΕΙ ΣΤΟ ΜΠΡΟΥΚΛΙΝ
ΕΝΑ ΠΑΙΔΙ ΜΕΤΡΑΕΙ ΤΑ ΑΣΤΡΑ
ΕΝΑ ΠΑΙΔΙ ΜΕΤΡΑΕΙ ΤΑ ΑΣΤΡΑ-ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ
ΕΝΑΣ ΠΑΙΔΟΤΟΠΟΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΜΑΣ
ΕΝΑΣ ΠΟΛΥ ΓΛΥΚΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ
ΕΝΑΣ ΤΡΑΓΙΚΟΣ Ν.ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ
ΕΝΔΟΧΩΡΑ-ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ
ΕΝΤΟΛΗ
ΕΝΩΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΑΓΟΡΑ
ΕΞΑΡΤΗΣΗ-ΠΡΟΧΩΡΗΜΕΝΗ ΥΠΑΝΑΠΤΗΧΗ ΚΑΙ ΑΓΡ.ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔ
ΕΞΟΔΟΣ
ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΜΟΙ 2
ΕΞΠΡΕΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΝΥΧΤΙΟΥ
ΕΟΚ-ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΡΗΤΙΚΗ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΓΟΝΙΟΣ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΕΠΙΛΟΓΗ ΑΠΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΠΑΛΑΜΑ-ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΕΠΙΠΛΩΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ
ΕΠΙΣΚΕΥΕΣ ΕΠΙΠΛΩΝ
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΓΙΑ ΑΘΛΟΥΜΕΝΕΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΕΣ
ΕΠΙΤΟΜΟ ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΑΓΓΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ
ΕΠΙΤΡΑΠΕΖΙΑ ΕΛΙΑ
ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΦΙΛΜ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΕΥΡΥΠΙΔΗΣ, ΠΕΝΤΟΖΑΛΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΘΗΤΕΙΑ
ΕΦΤΑΛΟΥ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΕΧΘΡΟΙ ΚΑΙ ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ ΤΗΣ ΤΟΜΑΤΑΣ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ
ΕΧΘΡΟΙ ΚΑΙ ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ ΤΗΣ ΤΟΜΑΤΑΣ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ
ΕΧΘΡΟΙ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΙΩΝ
ΖΑΝ ΠΩΛ ΣΑΡΤΡ
ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΕΛΠΙΣ
ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΕΛΠΙΣ-ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ
ΖΙΖΑΝΙΑ
Η ΑΘΕΑΤΗ ΠΛΕΥΡΑ ΜΑΣ
Η ΑΚΤΙΝΙΔΙΑ-ΜΠΟΥΣΟΒΑΝΑ
Η ΑΚΤΙΝΙΔΙΑ ΚΙΩΙ FRUIT
Η ΑΛΙΚΗ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ LSD
Η ΑΜΥΓΔΑΛΙΑ ΚΑΙ Η ΚΑΛ/ΓΕΙΑ ΤΗΣ -ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΗΣ
Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ 1941-1944 Κ.ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
Η ΑΝΟΡΓΑΝΟΣ ΘΡΕΨΗ ΚΑΙ ΛΙΠΑΝΣΗ ΤΗΣ ΕΛΙΑΣ
Η ΑΡΜΕΝΙΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΑ
Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΟΥ ΨΥΧΟΥΣ (Α-Β-Γ)-ΒΑΓΙΑΝΟΥ
Η ΒΡΑΒΕΥΣΗ
Η ΓΑΡΔΕΝΙΑ-ΜΠΟΥΚΗΣ
Η ΓΑΤΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΝΤΙΚΙ
Η ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ ΤΡΙΑΝΤΑ
Η ΓΛΩΣΣΑ ΚΡΙΤΙΚΗΣ (ΒΙΒΛΙΑ 24)
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΑ 40 ΚΑΙ ΣΤΑ 60
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΤΕΧΝ.ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗ ΚΟΥζίΝΑ-ΜΑΓΕΙΡΙΚΗ ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΣΜΟ 6 ΤΟΜΟΙ
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗ ΜΙΣΘΩΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Η ΔΑΣΚΑΛΑ ΜΕ ΤΑ ΧΡΥΣΑ ΜΑΤΙΑ
Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ
Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ
Η ΕΓΧΡΩΜΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΦΟΡΕΣΙΑ-ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ
Η ΕΝΟΠΙΟΝΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΕΞΟΡΙΑ
Η ΖΩΗ ΕΝ ΤΑΦΩ
Η ΖΩΗ ΕΝ ΤΑΦΩ-ΜΥΡΙΒΙΛΗ
Η ΖΩΗ ΜΟΥ
Η ΖΩΗ ΣΤΗ ΒΑΒΥΛΩΝΑ
Η ΘΕΜΙΣ ΕΧΕΙ ΚΕΦΙΑ
Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΕΛΛΑΔΑ-ΚΟΡΔΑΤΟΥ
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΛΑΩΝ
Η ΚΑΓΚΕΛΟΠΟΡΤΑ
Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ
Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ
Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ
Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ
Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ
Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ-ΕΝΓΚΕΛΣ
Η ΚΟΛΑΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ
Η ΚΟΛΑΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ
Η ΚΥΡΙΑ ΝΤΟΡΕΜΙ
Η ΛΑΙΚΗ ΜΑΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ
Η ΛΥΓΕΡΗ -ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ
Η ΜΑΝΤΑΡΙΝΙΑ Η ΚΑΙΜΕΝΤΙΝΗ-ΝΙΚΟΛΑΟΥ
Η ΜΑΝΤΑΡΙΝΙΑ Η ΚΑΙΜΕΝΤΙΝΗ Ν.ΝΙΚΟΛΑΚΟΥ
Η ΜΕΓΑΛΗ ΧΙΜΑΙΡΑ
Η ΜΕΝΕΞΕΔΕΝΙΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ-ΤΕΡΖΑΚΗΣ
Η ΝΕΡΑΤΖΟΥΛΑ
Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΤΗΣ
Η ΠΟΛΗ
Η ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ
Η ΣΤΕΠΑ
Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΑΛ/ΓΕΙΑ ΤΩΝ ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΩΝ-ΑΝΔΡΙΤΣΟΣ
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΚΑΛΟΠΙΣΤΙΚΩΝ ΦΥΤΩΝ -ΚΑΤΑΡΤΙΖΗΣ
Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΝΟΗ ΤΟΥ ΠΛΑΝΗΤΗ ΓΗ
Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ
Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΟΥ ΣΜΑΛΤΟΥ
Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΟΥ ΣΜΑΛΤΟΥ-ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΟΥ ΨΗΦΙΔΟΤΟΥ-ΚΟΛΕΦΑ
Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΩΝ ΣΤΑΜΠΟΤΩΝ
Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΩΝ ΣΤΑΜΠΟΤΩΝ ΤΟΥ ΜΠΑΤΙΚ
Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΩΝ ΨΙΦΗΔΟΤΩΝ
Η ΤΙΜΗ ΤΗΣ ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΜΠΛΟΥΜ
Η ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΙΑ-ΜΠΟΥΚΗΣ
Η ΥΓΙΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑ
Η ΦΑΡΜΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ
Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
Η ΦΥΣΤΙΚΙΑ
Η ΦΥΣΤΙΚΙΑ
Η ΦΥΣΤΙΚΙΑ -ΜΠΟΥΣΟΒΑΝΑ
ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ
ΗΛΕΚΤΟΤΕΧΝΙΑ Α΄
ΗΛΕΚΤΟΤΕΧΝΙΑ Γ΄
ΗΛΕΚΤΟΤΕΧΝΙΑ Δ΄
ΗΛΕΚΤΟΤΕΧΝΙΑ Ε΄
ΗΛΕΚΤΡΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΥ
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΕΣ
ΗΛΕΚΤΡΟΤΕΧΝΙΑ - ΜΗΧΑΝΟΤΕΧΝΙΤΕΣ
ΗΡΟΔΟΤΟΣ-ΝΟΥΒΕΛΕΣ ΚΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΑ
ΗΡΩΙΝΗ
ΗΡΩΙΝΗ,ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ
ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΑ ΑΝΝΑΝΙΔΗ
ΘΕΑΤΡΟ Α-ΚΑΜΠΑΝΕΛΗΣ
ΘΕΜΑΤΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ-ΑΒΔΕΛΙΔΗΣ
ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΝ/ΣΜΩΝ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔ/ΣΗΣ
ΘΕΡΜΑΝΣΗ ΚΑΙ ΜΟΝΩΣΗ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΘΕΡΜΟΔΥΝΑΜΙΚΗ
ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΑ
ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΑ
ΘΗΣΑΥΡΟΦΥΛΑΚΙΟ ΜΥΣΤΙΚΩΝ
ΘΡΗΝΟΣ ΤΗΣ ΚΑΝΤΙΑΣ ΤΟΜΟΙ Α,Β
ΙΔΟΥ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ
ΙΖΑΜΠΩ
ΙΣΤΟΡΙΑ-ΑΠΙΚΟΙΟΚΡΑΤΙΑ ΑΠΟ 1-6 ΣΕΙΡΕΣ 2
ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ Α,Β,Γ1,Γ2,Δ,Ε,ΣΤ,Ζ,Η,Θ,ΙΑ,ΙΒ,ΙΓ,ΙΕ(ΒΙΒΛΙΑΣ 32
ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΗΠΑ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΘΕΑΤΡΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΘΟΥΚΙΔΙΔΟΥ ΤΟΜΟΙ 4
ΙΣΤΟΡΙΑ ΙΣΠΑΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΜΟΙ Α,Β
ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ Α,Β
ΙΣΤΟΡΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΟΜΟΣ Α
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΟΜΟΣ Β
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΖΑΖ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΗΣ Τ.Υ.[ΔΟΚΙΜΕΣ]
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔ/ΣΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΡΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΠΛΟΥ ΣΤΗ ΔΥΣΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ
ΚΑΒΑΛΑ ΣΤΗ ΧΕΛΩΝΑ
ΚΑΘΩΣ ΨΥΧΟΡΑΓΩ
ΚΑΛΗΜΕΡΑ ΘΛΙΨΗ
ΚΑΛΗΝΥΧΤΑ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ
ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΩΝ
ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΗΛΕΚΤΡΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ
ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΥΔΡΑΥΛΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ
ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΙΧΑΛΗΣ
ΚΑΡΙΝΑ Α,Β
ΚΑΡΙΝΟΣ ΚΑΙ ΑΙΘΑΛΗ
ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ ΤΟΜΟΙ 3
ΚΑΡΕ ΦΙΞ
ΚΑΡΠΟΥΖΙ
ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ - ΠΟΛΥΔΟΥΡΗ
ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΑΔΟΥΚΑΙΩΝ
ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΕΝΟΙ ΣΕ ΘΑΝΑΤΟ
ΚΑΤΑΚΤΗΜΕΝΗ ΧΩΡΑ
ΚΑΤΑΚΤΗΤΙΚΗ ΝΑΥΣΙΠΛΟΪΑ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ -ΣΑΡΤΡ ΤΟΜΟΙ 2
ΚΑΤΗΓΟΡΩ
ΚΑΥΣΙΜΑ-ΛΙΠΑΝΤΙΚΑ
ΚΙΛΕΛΕΡ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΚΙΝΗΤΗΡΙΕΣ ΜΗΧΑΝΕΣ Α'
ΚΙΝΗΤΗΡΙΕΣ ΜΗΧΑΝΕΣ Β'
ΚΛΑΔΕΜΑ ΑΜΠΕΛΟΥ
ΚΛΑΔΕΜΑ ΟΠΩΡΟΦΟΡΩΝ ΔΕΝΔΡΩΝ
ΚΛΑΣΣΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΚΟΖΑΚΟΙ
ΚΟΝΤΕΣ ΤΟΜΟΙ Α,Β
ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΦΥΤΩΝ [1-6]
ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟ
ΚΟΥΝΕΛΟΤΡΟΦΙΑ
ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΠΑΤΑΝΙΕΣ
ΚΡΗΤΟΛΟΓΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΚΤΗΝΟΤΟΦΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΑ ΦΥΤΑ-ΒΟΣΚΕΣ
ΛΑΘΟΣ
ΛΑΪΚΗ ΦΟΡΕΣΙΑ ΤΟΜΟΙ 2
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ
ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΑΜΕΡΙΚΗ
ΛΑΧΑΝΙΚΑ ΚΑΙ ΦΡΟΥΤΑ ΣΤΟ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟ
ΛΑΧΑΝΟΚΟΜΙΑ-ΚΗΠΕΥΤΙΚΗ CIRO CIUFOLIN
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ
ΛΕΜΟΝΟΔΑΣΟΣ
ΛΕΞΙΚΟ ΑΓΡΟΤ.ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΛΕΞΙΚΟ ΔΗΜΟΔΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΦΥΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΛΕΩΝΗΣ
ΛΙΠΑΣΜΑΤΟΛΟΓΙΑ
ΛΙΠΑΣΜΑΤΟΛΟΓΙΑ-Ν.ΑΓΑΘΟΣ
ΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΛΩΡΗΣ
ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ ΓΙΑ ΧΙΡΟΣΙΜΑ
ΛΟΥΜΠΕΝ
ΛΥΓΕΡΗ -ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ
ΛΥΡΙΚΟΣ ΒΙΟΣ [4 ΤΟΜΟΙ] Α' Β' Δ' ΣΤ'
ΛΩΞΑΝΤΡΑ
ΜΑΓΙΑΚΟΒΣΗΣ-ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΜΑΘΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΑΣ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΧΑΛΚΟΓΡΑΦΙΑ-ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ Α'
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ Β'
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ Γ'
ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ
ΜΑΝΙΤΑΡΙΑ
ΜΑΝΤΑΜ ΜΠΟΒΑΡΥ-ΝΗΣΙ ΤΩΝ ΠΙΓΚΟΥΙΝΩΝ
ΜΑΝΤΑΜ ΣΟΥΣΟΥ
ΜΑΡΙΝΟΣ ΑΝΤΥΠΙΑΣ
MARTIN H TEN
ΜΑΤΩΜΕΝΑ ΧΩΜΑΤΑ
ΜΕ ΑΝΟΙΚΑ ΤΑ ΜΑΤΙΑ
ΜΕ ΤΗ ΛΥΡΑ
ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΡΗΡΙΚΗΣ ΡΑΠΤΙΚΗΣ
ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑ
ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑ
ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑ-JEAN PROST
ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑ-ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΚΤΡΟΦΗ ΒΑΣΙΛΙΣΣΩΝ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑ ΒΛΑΔ.ΔΕΡΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑ(ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΚΤΡΟΦΗ ΒΑΣΣΙΛΙΣΩΝ)
ΜΕΛΙΤΖΑΝΑ
ΜΕΝΕΞΕΔΕΝΙΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
ΜΕΤΑ ΤΑ ΦΙΛΛΟΛΟΓΙΚΑ
ΜΕΤΑ ΤΟ ΑΦΗΡΗΜΕΝΟ ΦΙΛΜ
ΜΕΤΑΔΕΚΕΜΒΡΙΑΝΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ
ΜΕΦΙΣΤΟ
ΜΗΔΙΚΗ ΚΑΙ ΤΡΙΦΥΛΙΑ Κ.ΔΑΛΙΑΝΗ
ΜΗΔΟΚΑΛΙΕΡΓΕΙΕΣ
ΜΗΧΑΝΙΚΗ
ΜΙΑ ΓΥΝΑΙΚΑ
ΜΙΑ ΙΤΑΛΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ
ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ
ΜΙΣΤΘΟΣ ΜΕ ΤΟ ΚΟΜΑΤΙ
ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΚΟΥΝΕΛΟΤΡΟΦΙΑ-Ν.ΑΓΑΘΟΣ
ΜΟΥ ΣΕΡΒΙΡΕΤΕ ΈΝΑ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟ ΠΑΡΑΚΑΛΩ
ΜΠΑΜΠΙΤ- Ο ΑΓΑΘΟΥΛΗΣ
ΜΠΑΡΜΠΑ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟ ΣΟΒΙΕΤ
ΜΠΕΝΙΤΟ ΣΕΡΕΝΟ
ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΙΔΙΟ ΠΟΤΑΜΙ -ΒΡΕΤΑΚΟΣ
ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΘΥΓΑΛΟΙ ΑΠΟ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΜΑΣ
ΜΥΘΟΙ,ΘΥΓΑΛΟΙ ΑΠΟ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΜΑΣ
ΜΥΣΤΗΡΙΟ
ΜΥΣΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΦΥΤΩΝ
ΝΑ ΕΧΕΙΣ Η ΝΑ ΕΙΣΑΙ
ΝΑ ΕΧΕΙΣ Η ΝΑ ΕΙΣΑΙ
ΝΕΟΙ ΘΕΣΜΟΙ
ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΕΣ ΣΙΔΕΡΙΕΣ
ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΕΣ ΣΙΔΕΡΙΕΣ ΕΟΜΜΕΧ
ΝΕΡΑ ΚΑΙ ΧΩΜΑΤΑ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑΣ
ΝΤΟΜΑΤΑ
ΝΤΟΥΠΡΟΒΣΚΙ
Ο COMPIUTER ΜΕ ΑΓΛΑ ΛΟΓΙΑ
Ο ΑΔΕΛΦΟΣ ΜΟΥ Γ.ΣΕΦΕΡΗΣ
Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ
Ο ΒΟΥΡΚΟΣ ΤΗΣ ΓΗΣ
Ο ΓΑΜΟΣ
Ο ΔΟΝ ΚΙΧΙΩΤΗΣ -ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ
Ο ΔΟΝ ΚΙΧΙΩΤΗΣ
Ο ΔΡΟΜΟΣ ΜΕ ΤΙΣ ΦΑΜΠΡΙΚΕΣ
Ο ΕΒΔΟΜΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ
Ο ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗΣ
Ο ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑ-ΓΑΪΚΣ
Ο ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ
Ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ
Ο ΖΩΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΘΑΛΑΣΣΩΝ-ΑΝΝΑΝΙΑΔΗ
Ο ΗΡΕΜΟΣ ΝΤΟΝ ΤΟΜΟΙ 4
Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΛΕΓΟΤΑΝ ΕΝΓΚΕΛΧΕΝ
Ο ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ
Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΙΧΑΛΗΣ
Ο ΚΑΠΝΟΣ
Ο ΚΑΦΕΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
Ο ΚΥΚΛΟΣ ΜΕ ΤΗ ΚΙΜΩΛΙΑ
Ο ΚΥΡΙΟΣ ΜΟΥ ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ
Ο ΜΑΚΑΡΙΤΗΣ ΜΑΤΙΑΣ ΠΑΣΚΑΛ
Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΓΚΑΤΣΜΠΟ
Ο ΜΙΚΡΟΣ ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ
Ο ΜΙΚΡΟΣ ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ
Ο ΝΕΟΑΠΙΚΙΣΜΟΣ(ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ)
Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΚΟΥΜΠΙΩΝ
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΣΤΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ
Ο ΣΟΠΡΑΤΟΜΗΤΟΣ ΤΟΜΟΙ Α,Β
Ο ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΣ
Ο ΣΥΝ/ΜΟΣ ΣΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ
Ο ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΑΒΔΕΛΙΔΗΣ
Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ
Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΤΡΥΓΟΣ
Ο ΤΡΟΜΕΡΟΣ ΛΗΣΤΑΡΧΟΣ ΝΤΑΒΕΛΗΣ
Ο ΤΣΕΛΙΓΚΟΣ
Ο ΦΤΩΧΟΥΛΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
Ο ΦΥΛΑΚΑΣ ΣΤΗ ΣΙΚΑΛΗ
Ο ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑΡΑΜΕΝΩΝ
Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΞΑΝΑΣΤΑΥΡΩΝΕΤΑΙ
Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣΕ ΣΤΟ ΕΜΠΟΛΗ
Ο ΩΡΑΙΟΣ ΛΟΧΑΓΟΣ
ΟΔΕΣ ΚΑΛΒΟΥ
ΟΔΗΓΟΣ ΤΟΥ ΞΥΛΟΓΛΗΠΤΗ
ΟΔΗΓΟΣ ΦΥΤΟΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
ΟΔΟΣ ΑΒΥΣΟΥ ΑΡΙΘΜΟΣ 0
ΟΙ 12 ΜΗΝΕΣ - ΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΜΑΣ
ΟΙ 4 ΕΠΟΧΕΣ
ΟΙ ΑΘΛΟΙ Α+Β Β.ΟΥΓΚΩ
ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ
ΟΙ ΑΡΡΩΣΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΖΩΩΝ
ΟΙ ΑΡΡΩΣΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΖΩΩΝ
ΟΙ ΔΕΚΑ ΜΕΡΕΣ ΠΟΥ ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΑΝ ΤΟ ΚΟΣΜΟ
ΟΙ ΚΕΡΑΣΙΕΣ Θ' ΑΝΘΙΣΟΥΝ ΚΑΙ ΦΕΤΟΣ
ΟΙ ΚΛΟΥΒΕΣ
ΟΙ ΜΑΥΡΟΛΥΚΟΙ ΤΟΜΟΙ Α,Β,Γ
ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ (ΤΟΜΟΙ 1-5) ΣΕΙΡΕΣ 2
ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΟΛΕΜΙΟΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΟΙ ΝΕΡΟΜΥΛΟΙ ΤΟΥ ΡΕΘΥΜΝΟΥ
ΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΟΥ 1922-ΛΑΜΔΙΔΗ
ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ 1-3 ΣΕΙΡΕΣ 2
ΟΙ ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΙ
ΟΙ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΟΙ
ΟΙ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΙ
ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ
ΟΙ ΤΙΜΕΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΙΜΕΣ ΤΗΣ ΕΟΚ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ -ΧΟΥΡΔΑΚΗ
ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ
ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ
ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΒΑΜΒΑΚΟΣ
ΌΛΑ ΓΙΑ ΤΑ ΦΥΤΑ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΟΛΑ ΓΙΑ ΤΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ
ΟΜΑΔΙΚΑ ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ ΠΑΙΔΙΩΝ
ΟΜΑΔΙΚΑ ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ
ΟΜΗΡΟΥ ΗΛΙΑΔΑ
ΟΜΗΡΟΥ ΟΔΥΣΣΕΙΑ
ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΓΕΩΡΓ.ΕΚΜ/ΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝ/ΣΜΩΝ
ΟΡΓΙΣΜΕΝΟΣ ΒΑΛΚΑΝΙΟΣ
ΟΣΟ ΚΡΑΤΑΕΙ ΕΝΑΣ ΣΤΕΝΑΓΜΟΣ
ΌΤΑΝ ΕΙΣΑΙ ΑΓΟΡΙ ΌΤΑΝ ΕΙΣΑΙ ΚΟΡΙΤΣΙ
ΌΤΑΝ Ο ΗΛΙΟΣ
ΟΥΔΕΝ ΝΕΟΤΕΡΟ ΑΠΟ ΤΟ ΔΥΤΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ
ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΜΕΛΙΣΣΩΝ
ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΠΙΑΤΣΑΣ
ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ
ΠΑΙΩΝΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΠΑΝΤΕΡΜΗ ΚΡΗΤΗ
ΠΑΝΤΕΡΜΗ ΚΡΗΤΗ-ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΙΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ
ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΘΕΟΦΙΛΟΥ
ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΧΩΡΙΣ ΟΝΟΜΑ
ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΟΙ
ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ ΤΟΜΟΙ 2
ΠΑΣΧΑΛΙΝΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ
ΠΑΤΕΡΑΣ ΑΦΕΝΤΗΣ
ΠΑΤΟΥΧΑΣ
ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΙΑΚΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑ
ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ
ΠΕΣΤΡΟΦΟΚΑΛΙΕΡΓΕΙΕΣ
ΠΗΓΑΔΑ
ΠΙΚΡΟΣ ΚΑΠΝΟΣ
ΠΙΣΩ ΣΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΜΟΥ
ΠΟΙΗΜΑΤΑ ELVAR
ΠΟΙΗΜΑΤΑ Α-Β ΚΑΒΑΦΗΣ
ΠΟΙΗΜΑΤΑ Α-Β ΣΕΦΕΡΗΣ
ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΒΑΦΗ ΤΟΜΟΙ 2
ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΖΑ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ
ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΖΑ ΣΟΛΩΜΟΥ
ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΡΙΤΣΟΥ ΤΟΜΟΙ 4
ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΣΕΦΕΡΗ
ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΒΑΡΝΑΛΗ
ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΜΠΡΕΧΤ
ΠΟΛΥΓΛΩΣΣΙΚΟ ΕΙΚΟΝΟΓΡ.ΛΕΞΙΚΟ ΑΛΙΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΟΡΩΝ
ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΕΘΝΟΥΣ ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΚΟΥ ΣΥΝΕΝΔΡΙΟΥ
ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΛΛΗΝ.ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΩΠΟΡ/ΚΩΝ ΚΑΙ ΑΜΠΕΛΟΥ
ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΜΠΕΛΟΥΡΓΙΑ-ΟΙΝΟΛΟΓΙΑ
ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΜΠΕΛΟΥΡΓΙΑ-ΧΡΥΣΑΦΙΣΗΣ
ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΛΑΧΑΝΟΚΟΜΙ-ΔΗΜΗΤΡΑΚΗΣ
ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΛΑΧΑΝΟΚΟΜΙΑ
ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΛΑΧΑΝΟΚΟΜΙΑ
ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΚΛΑΔΕΜΑ
ΠΡΟΔΟΜΕΝΗ ΓΥΝΑΙΚΑ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ
ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΟΥ 22

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΠΡΩΙΜΗ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΠΥΡΗΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΗΡΕΣ ΙΣΧΥΟΣ
ΡΟΔΙΝΑ ΑΚΡΟΓΥΑΛΙΑ
ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΑΡΑΣ
Σ' ΕΝΑ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΘΗΛΕΩΝ
ΣΑΜΕΡΧΙΛ
ΣΑΝ ΤΑ ΤΡΕΛΛΑ ΠΟΥΛΙΑ
ΣΕ ΗΧΟ ΠΛΑΓΙΟ
ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΣΤΗ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΑ 1983
ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΣΤΗ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΑ 1984
ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΣΤΗ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΑ 1985
ΣΕΡΙΟΖΑ
ΣΚΕΛΕΤΟΒΡΑΧΟΣ
ΣΚΛΗΡΟΙ ΚΑΙΡΟΙ
ΣΟΦΙΣΤΗΣ ΠΛΑΤΩΝΑ
ΣΤΑΓΔΗΝ ΑΡΔΕΥΣΗ
ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ
ΣΤΑΧΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΑΝΤΙΑ
ΣΤΗ ΧΑΡΑΥΓΗ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ
ΣΤΟ ΦΑΡΟ
ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΟΥ ΛΥΧΝΟΥ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΝΑΥΠΗΓΕΙΑΣ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΧΕΔΙΟΥ
ΣΤΟΥΣ ΠΑΛΑΙΟΥΣ ΣΥΝΤΡΟΦΟΥΣ
ΣΤΡΟΤΟΠΕΔΟ ΧΑΙΔΑΡΙΟΥ
ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ
ΣΥΓΚΥΡΙΑ ΕΜΠΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΤ.ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΟ
ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΑ-ΓΡΑΦΙΔΕΛΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΝΘΟΚΟΜΙΑ-ΚΗΠΟΤΕΧΝΙΑ ΙΩΑΝΝΗ ΝΟΥΣΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΕΝΔΡΟΚΟΜΙΑ-ΑΓΑΘΟΣ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΔΙΑΙΤΟΛΟΓΙΑ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΔΙΑΙΤΟΛΟΓΙΑ-ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΝΟΤΕΧΝΙΑ-ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΑ-ΔΕΡΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ-ΑΒΔΕΛΙΔΗΣ
ΣΥΝΟΡΙΑΚΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ ΛΙΑΠΚΙΝ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΤΟΠ.ΑΥΤ/ΣΗΣ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΑΥΤΟΜΑΤΗΣ ΑΡΔΕΥΣΗΣ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΑΥΤΟΜΑΤΗΣ ΑΡΔΕΥΣΗΣ Ν.ΜΙΧΕΛΑΚΗΣ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗΣ ΙΧΘΥΩΝ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΚΟΥΝΕΛΟΤΡΟΦΙΑ ΛΑΓΟΤΡΟΦΙΑ -ΙΩΑΝΝΗ ΒΑΓΙΑΝΟΥ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΟ ΚΑΙ ΑΛΦΒΗΤΙΚΟ ΖΓΛΩΣΣΟ ΑΓΓΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΜΟΙ
ΣΧΕΔΙΑ ΑΠΟ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ (ΤΟΜΟΙ 3)
ΣΧΕΔΙΑ ΑΠΟ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ-ΜΕΓΑΠΑΝΟΥ
ΣΧΕΔΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ
ΣΧΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ
ΣΩΣΤΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΣΩΣΤΟ ΑΔΥΝΑΤΙΣΜΑ
Τ' ΑΔΕΛΦΙΑ ΜΟΥ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ
Τ' ΑΡΜΕΝΙΣΜΑ
Τ' ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
ΤΑ ΑΓΡΙΟΔΕΝΔΡΑ ΤΟΥ ΒΟΥΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΛΟΓΓΟΥ
ΤΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΜΑΣ
ΤΑ ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΤΑ ΒΟΤΑΝΝΑ
ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ-ΙΩΑΝΝΟΥ
ΤΑ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΑ
ΤΑ ΜΑΝΙΤΑΡΙΑ
ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΩΤΑ
ΤΑ ΠΑΛΙΟΠΑΙΔΑ Τ' ΑΤΙΘΑΣΑ
ΤΑ ΠΑΣΧΑΛΙΝΑ
ΤΑ ΠΛΑΣΤΙΚΑ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ
ΤΑ ΡΕΣΤΑ
ΤΑ ΣΤΑΦΥΛΙΑ ΤΗΣ ΟΡΓΗΣ Α-ΣΤΑΙΝΜΠΕΚ
ΤΑ ΣΤΑΦΥΛΙΑ ΤΗΣ ΟΡΓΗΣ Β-ΣΤΑΙΝΜΠΕΚ
ΤΑ ΣΤΑΦΥΛΙΑ ΤΗΣ ΟΡΓΗΣ ΤΟΜΟΙ 2
ΤΑ ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΑ
ΤΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ
ΤΑ ΨΑΘΙΝΑ ΚΑΠΕΛΑ
ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΣΤΗ ΙΣΠΑΝΙΑ
ΤΑΟ ΤΣΕ ΚΙΝΓΚ
ΤΕΧΝΙΚΗ-ΜΗΧΑΝΙΚΗ Α'
ΤΕΧΝΙΚΗ-ΜΗΧΑΝΙΚΗ Β'
ΤΕΧΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΣΕ 5 ΓΛΩΣΣΕΣ-Ι.ΒΑΓΙΑΝΟΥ
ΤΕΧΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ Α'
ΤΕΧΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ Β'
ΤΙ ΘΕΛΕΙΣ ΝΑ ΓΙΝΕΙΣ (19 ΒΙΒΛΙΑ)ΣΕΙΡΕΣ 2
ΤΙΤΟΛΟΓΙΑ 3 ΦΩΣ ΣΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ
ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ Κ.ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ
ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΣΥΝ/ΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΤΟ ΑΙΜΑ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ
ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΚΤΗΝΟΣ
ΤΟ ΑΣΤΕΙΟ
ΤΟ ΒΟΥΝΟ
ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ-ΦΥΤΡΑΚΗΣ
ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ
ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΦΥΛΛΟ
ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΝΑ ΕΙΣΑ ΠΑΙΔΙ -ΝΤΑΪΚΟ[Σ
ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΠΑΙΔΙ
ΤΟ ΕΛΛΙΟΔΕΝΔΡΟ
ΤΟ ΕΛΛΙΟΛΑΔΟ
ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΙΔΩΛΟ ΤΟΥ
ΤΟ ΚΑΛΑΜΠΟΚΙ ΚΑΙ Η ΚΑΛ/ΓΕΙΑ ΤΟΥ -ΑΝΑΣΗ
ΤΟ ΚΑΠΛΑΝΙ ΤΗΣ ΒΙΤΡΙΝΑΣ
ΤΟ ΚΛΑΔΕΜΑ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΙΩΝ-ΧΡΥΣΑΦΙΔΗΣ
ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΥΡΟ
ΤΟ ΚΟΛΥΜΠΙ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ
ΤΟ ΚΡΕΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΤΟΥ-ΚΑΤΣΑ
ΤΟ ΛΑΘΟΣ -ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ
ΤΟ ΜΑΓΙΚΟ ΒΟΥΝΟ Α,Β
ΤΟ ΜΙΚΡΟ ΕΙΝΑΙ ΟΜΟΡΦΟ
ΤΟ ΜΙΚΡΟ ΕΙΝΑΙ ΟΜΟΡΦΟ-ΣΟΥΜΑΧΕΡ
ΤΟ Ν 31328
ΤΟ ΝΕΡΟ ΤΗΣ ΒΡΟΧΗΣ
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΜΙΑ ΝΕΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ
ΤΟ ΠΑΙΔΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΣ-ΒΙΝΙΚΟΣ
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ-ΡΑΙΜΠΟ
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΤΟ ΠΑΙΓΝΙΔΙ ΚΑΙ Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΤΟ ΠΑΙΓΝΙΔΙ ΚΑΙ Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ-ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ
ΤΟ ΠΑΙΔΙ, ΜΙΑ ΝΕΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ
ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ -ΚΕΛΑΙΔΗΣ
ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΜΕ ΤΑ ΧΑΜΕΝΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ
ΤΟ ΠΛΑΤΥ ΠΟΤΑΜΙ
ΤΟ ΡΕΜΠΕΛΙΟ ΤΩΝ ΠΟΠΟΛΑΡΩΝ ΤΟΜΟΙ Α,Β(ΣΕΙΡΕΣ 2)
ΤΟ ΡΟΛΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΚΤΥΠΑ ΜΕΣΑΝΥΧΤΑ
ΤΟ ΣΑΛΙΓΚΑΡΙ ΚΑΙ Η ΕΚΤΡΟΦΗ ΤΟΥ
ΤΟ ΣΑΛΙΓΚΑΡΙ ΚΑΙ Η ΕΚΤΡΟΦΗ ΤΟΥ
ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΕΝΟΣ ΠΙΛΟΤΟΥ
ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ
ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΣΤΕΦΑΝΙ
ΤΟ ΦΑΡΑΓΚΙ ΤΗΣ ΣΑΜΑΡΙΑΣ
ΤΟ ΦΥΛΟ,ΤΟ ΠΗΓΑΔΙ,Τ' ΑΓΑΛΛΙΑΣΜΑ
ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΑ-Π.ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ
ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΙΑΣ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΣ
ΤΟ ΨΑΡΕΜΑ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΟΥ
ΤΟ ΨΩΜΙ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ
ΤΟΙΧΟΙ-ΔΑΠΕΔΑ-ΟΡΟΦΕΣ
ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ ΑΙΣΧΥΛΟΥ
ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΤΟΜΟΙ 2
ΤΡΙΤΟΛΟΓΙΑ 2 ΝΥΧΤΑ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΑΣ
ΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑ
ΤΣΕΧΩΦ-ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΝΟΥΒΕΛΕΣ
ΥΓΙΕΙΝΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΔΙΑΙΤΟΛΟΓΙΑ-ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΥΓΙΕΙΝΗ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΩΝ,ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ
ΥΓΙΕΙΝΗ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΙΤΑ
ΥΓΙΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΥΔΑΤΟΚΑΛΙΕΡΓΕΙΕΣ -ΑΝΝΑΝΙΑΔΗ
ΥΛΙΚΑ
ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΗΣ
ΥΠΟΛΕΙΜΜΑΤΑ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΦΑΡΜΑΚΩΝ ΣΤΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ
ΥΦΑΝΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΚΑΔΙΑ
ΥΦΑΝΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΝΑΞΟ
ΥΦΑΝΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΚΑΔΙΑ ΕΟΜΜΕΧ
ΥΦΑΝΤΑ ΝΑΞΟΥ ΕΟΜΜΕΧ
ΥΦΑΝΤΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ
ΦΑΚΕΛΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
ΦΟΒΙΑ ΚΑΙ ΑΓΧΗ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ
ΦΟΒΙΕΣ ΚΑΙ ΑΓΧΗ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ-ΕΜΠΕΡΛΑΙΝ
ΦΟΝΙΣΣΑ
ΦΡΑΟΥΛΕΣ
ΦΥΣΙΚΗ
ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ ΦΥΤΩΝ
ΦΥΤΑ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ
ΦΥΤΑ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ -ΝΟΥΣΗ
ΧΑΛΚΙΝΗ ΕΠΟΧΗ
ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΗΜΑΤΑ 3 ΚΛΑΣΣΙΚΑ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΜΕΝΑ
ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΗΜΑΤΑ 6 ΤΟΜΟΙ -ΠΗΓΑΣΟΣ
ΧΗΜΕΙΑ
ΧΙΚΜΕΤ [ΠΟΙΗΜΑΤΑ]
ΧΙΛΙΟΙ ΜΗΝΕΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟ-Γ.ΑΛΕΞΙΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΙΟΡΤΩΝ
ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΚΑΡΟΛΟΥ
ΨΥΧΑΝΘΗ ΓΙΑ ΚΑΡΠΟ ΚΑΙ ΣΑΝΟ Κ.ΔΑΛΙΑΝΗ
ΩΔΕΙΟ